Holberg, Ludvig,

Nicolai Klimii iter subterraneum, Opus Ludovici Holbergii Recognovit, notis illustravit, indice instruxit Carolus Guil. Elberling

Havniae 1866

Holberg

<36611343500016

NICOLAI KLIMII

ITER SUBTERRANEUM,

OPUS

LUDOVICI HOLBERGII.

RECOGNOVIT, NOTIS ILLUSTRAVIT,

INDICE INSTRUXIT

DR. CAROLUS GUIL. ELBERLING.

HAVNIAE.

SUMPTIBUS SOCIETATIS
AD PROMOVENDAS LITTERAS DANICAS CONDITAE.

TYPIS THIELIANIS.

MDCCCLXVI.

PRAEFATIO.

HOLBERGIUS noster in Epistola III ad Virum perillustrem (in Opusculorum Latinorum Parte altera) libros nonnullos Danice scriptos enumerat, quos regnante Christiano Sexto publici iuris fecit. Sunt vero hi: Historia ecclesiastica generalis (edita anno 1738), Historiae illustrium virorum comparatae (editae a. 1739), Descriptio Bergarum (edita a. 1737). Horum librorum postquam brevem conspectum censuramque dedit, ita pergit (pag. 8 sqq.):

Patet e novissimis his occupationibus poësi ac festivis operibus me nuntium iam misisse ac ad ea sola, quae sene videntur digniora, deflexisse. Ita enim aetati ac temporum gravitati convenire iudicabam. Hinc celebratissimum istud opus, quod variis iam linguis legitur, ITER scilicet SUBTERRANEUM, ante aliquot annos elaboratum supprimere omnino conabar, et licet ad edendum absque intermissione stimularer ab amicis, qui innoxiam simul ac festivam hanc fictionem iudicabant, mens tamen immota mansit, nullisque adhortationibus pertinacia ista everberari potuit. Tan-

dem cum ad aures venerit bibliopolae cuiusdam, in custodia mea asservari manuscriptum, unde lucrum indubitatum faceret editor, emptorem se professus non destitit crebris petitionibus me fatigare, donec tandem extorqueret. Venditio tamen hac lege facta fuit, ut iudicia Censorum exploraret, antequam ederet, ac ut nomen auctoris supprimeretur. Nam licet iocos tantum innoxios ac totum quoddam systema morale, sed sale conditum, prout natura operis exigit, complectatur liber, nolui tamen, postquam semel ad solas res graves ac serias animum adverteram, novae exponi censurae Catonum quorundam, qui, quicquid festivum ac amoenum est, nauseant, reprehendunt ac Christiano homine indignum iudicant. Verebar, ne in ista temporum gravitate ac annis iam ad senium vergentibus vitulari ac repuerascere viderer. Verebar stultas ac ineptas interpretationes, quibus fabulae morales ac ingenii lusus vulgo subiiciuntur, quae cuivis homini molestae ac incommodae sunt, maxime vero viro iam aetate provecto ac perpetuo aegrotanti. Evenit fere, quod ominabar: primum et unicum libri exemplar impressum, quod e Germania huc allatum fuit, totam urbem commovebat; audiebantur passim murmura ac sinistrae interpretationes, maxime vero eorum, qui librum non legerant; historia innumeris commentariis et additionibus interpolatur, totaque ita refingitur fabella, ut novum opus et alium auctorem suspicarer. Talis erat animorum aestus, donec in manus illorum incideret, qui prudenter ac sobrie iudicant; tunc paulatim detumuere procellae, et ad sanam mentem redierunt plerique. Dico plerosque; nam datur certum hominum genus, quod in rebus vel maxime liquidis mysteria suspicatur et claves quaerit. Isti

clavium in qualibet re quaesitores infestissima reipublicae literariae insecta sunt; nam nodos in scirpo quaerunt et ea scribentibus affingunt, quae ipsi somniant. Ut mysticae huic genti quodammodo satisfaciam, claves operis candide hic dabo.

In patria mea non pauci sunt homines utriusque sexus, qui de commerciis cum Faunis ac Lemuribus audacter loquuntur atque in colles ac montium antra a subterraneis se abreptos sanctissime iurant; horum stultitia, quae materiam et argumentum suggessit fictioni, videtur in fabulae heroë Klimio. Characteres, qui in opere sparsim reperiuntur, tot sunt ac tam varii, ut integrum compendium doctrinae moralis exhibeant; hinc, quot paginae sunt, tot claves dandae. Fateor, satiram quodammodo dici posse ob stilum dentatum, quo vitia exprimuntur. At cum tela promiscue in totum genus humanum torquentur, satira est philosopho non indigna; et forsitan dictio adstricta nimis, timida ac sine nervis aliis videbitur, cum natura eiusmodi operum poscat, ut sint aculeata, utque pungant simul ac delectent. Cavendum tamen sedulo est, ne ultra limites exspatientur auctores, et ne cum singulis, sed cum toto genere humano rem habeant. Hanc legem si sequantur, non satiras scribunt, sed instruunt, non laedunt, sed medentur; quo latior est satira, eo minus satirae nomen meretur; excusatius est totum genus humanum quam unam solam gentem perstringere; excusatius totam gentem quam unam familiam; denique minus acerba est satira, quae integram familiam ludit, quam quae dicit:

Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.

Pastillos Rufillus olet cet.] Vid. HORATII Satir. I, 2, 27; 4, 92.

Ad iocos philosophicos, qui liciti semper habiti fuerunt, iure refertur Iter hoc Subterraneum, cum characteres, qui exhibentur, ii sunt, qui unicuique genti aptari possunt. Nulla igitur opus est clave, ubi porta stat aperta, et nulla solutione, ubi nullus nodus. In gratiam tamen claviquaerentium totam rem explicatam dabo, exponendo, quae in hac fabula delectant, pungunt ac instruunt.

Tota historia, cum tantum vehiculum sit praeceptorum ac meditationum moralium, mere nugax est. Argumentum fabulae, ut nuper indicavi, mutuatum est a stultitia popularium quorundam, qui commercia cum subterraneis crepant. Fingitur in Orbem Subterraneum detrusus fabulae heros; quae fictio ob gratiam novitatis commendari potest. Viri fata stupenda ob varietatem lectoris animum afficiunt et delectant; mirae creaturarum formae finguntur, et quidem tales, quae nemini in mentem venerint, uti constat, de arboribus loquacibus, de instrumentis musicis ratione praeditis. Catastrophe historiae lectoris animum percellit, cum semihorae spatio monarchiae fundator in pauperem philosophiae baccalaureum transformetur. Hinc sunt, qui animi tantum causa, et ut tempora fallant, lectionem huius libelli iterent. Haec omnia nugacia sunt, sed non inanes omnino nugae, cum ad legendum stimulent illos, qui praecepta nimis tetrica nauseant; et veluti horologium epitaphio suo quondam annexuit Trimalchio, ut quisquis horas inspiceret, vellet, nollet, nomen suum legeret; ita in gratiam eorum, qui solis iocis delectantur, seria nugis condiuntur. Nam nisi piscator hanc escam hamis imposuerit, quam appeti-

---

Trimalchio] Vid. PETRONII Satir. cap. 71.

turos scit pisciculos, sine spe praedae moratur in scopulo; ita maximi saepe nominis philosophi festivos delectabilesque apologos commenti sunt, ut praecepta moralia cum audiendi quadam illecebra inculcarent. Quod attinet ad doctrinam morum, quae operis praecipuus scopus est, characteres, qui sparsim disseminantur, maximam partem paradoxi sunt; virtutes ac vitia ea sunt, quorum specie saepe decepti pro Iunone nubem amplectimur. Praecipuus vero character est eorum, quorum ignea ingenia omnia pollicentur, qui rem celeriter percipiunt, sed penitus haud perspiciunt. Hos vulgo ad coelum tollere solemus, quos tamen gens Potuana cum otiosis ambulatoribus comparat, quoniam perpetuo movendo nil promovent. Prudentes vero, cum proprias vires ac negotiorum molem metiantur, ac proinde tardi ac timidi sint ac gradibus testudineis procedant, ignavos et stupidos vocare solemus. Utriusque characteris imago datur in gentibus Potuana et Martiniana. Hinc Klimius noster illic ob ingenii celeritatem, hic vero ob tarditatem lignum iudicatur, ex quo Mercurius fieri non potest. Eiusdem indolis sunt reliqui characteres; quicquid enim Klimio nostro, qui ex hypothesi vulgari virtutes ac vitia metitur, obvium fit, paradoxon est, et quod primo intuitu improbat, post seriam meditationem miratur, laudat ac extollit, adeo ut totum fere opus eo collineet, ut errores populares expugnentur, et species virtutum ac vitiorum ab ipsis vitiis ac virtutibus solicite distinguantur. Plerique morum censores contra avaritiam, libidinem, profusionem et alia id genus vitia usque ad ravim declamant; sed hoc est cramben centies coctam recoquere et ea repetere, quae lippis ac tonsoribus cognita sunt ac vulgata. Sonantia tan-

tum verba sunt, quae auribus obstrepunt, sed corda non movent. Vere hi docent, qui decisis amputatisque falsis opinionibus veras retinent, quique vulgares errores oppugnant et larvas fucatis virtutibus detrahunt. Si quis iactantius istud a me dici autumet, sciat non de opere me, sed de scopo tantum operis loqui: dico philosophi moralis officium esse instruere potius quam declamare aut tragico hiatu bacchari in vitia, quae ipsi peccatores agnoscunt. Eo collineant praecepta huius fabulae; de arte vero et dexteritate scribentis iudicent alii. Istud tantum monere operae est, ut, si quis comparando opusculum istud cum aliis quibusdam splendidis fabulis moralibus languidum ac sine nervis iudicet, sciat non eandem ubique esse scribentium sortem. In Germania, Gallia ac praesertim in Anglia, ubi, quicquid in mentem venerit, effundere licet, et ubi compedes ingeniis non iniiciuntur, facilius est iudicii ac ingenii vires proferre, quam in septentrione nostro, ubi rigidissimis vexamur censuris, quibus efficitur, ut impetus scribentis torpeat ac aculei hebescant. Hinc licet in nostris terris exsurgerent poëtae ac philosophi, qui cum Anglis pari passu ambularent, vix tamen maturescerent. Cursor, qui inter spinas et per devia ac abrupta ad metam tendit, tardius attingit, quam ille, qui per plana ac pervia rapide currit; at istud non pedum, sed viarum vitio imputandum. Sub ferula magistri nemo bene cantat; metu, cura ac solicitudine liber erit animus, si vires exserat.

Satur est, cum dicit Horatius: eheu!

Satur est cet.] Vid. IUVENAL. Satir. VII, 62, ubi vulgo legitur: *Satur est, quum dicit Horatius Euoe!*

Praecipuus hic labor est poëtarum, ut impetum cohibeant, ne negotium illis facessant suspicaces ac rigidi censores. Et sancte testor, in conscribendo hoc Itinere innumera me acumina, innumeros flosculos delevisse, ne offensionem incurrerem, et ne in certos homines tela torquere viderer. Ista tamen cautione crisin eiusmodi effugere non potui. Hinc cum ex antecedentibus festivis operibus satis mihi perspecta esset popularium quorundam indoles, blattis ac tineis hunc ingenii foetum tradere destinavi. Et sane nulla encomia, nullae adhortationes mihi persuadebunt, ut hoc amplius decurram campo, aut per haec maria iterum navigem. Ista exercitia relinquam aliis, quorum scapulae meis fortiores sunt, maculamque veteris industriae honesto otio et nihil agendo potius abluam. Solicite in primis cavi, ne minima occasio daretur Clerum in me armandi; nam cum gente hac pacem colo, experientia edoctus,

animis quantae coelestibus irae.

Et sane nulli sunt, qui enumerationem vitiorum aegrius audiunt, quam illi, qui in vitia ipsi publice fulminant, et nulli acerbius insectantur, quam qui contra persecutiones perpetuo declamarunt. Galeam mox induebant declamatores quidam male in me animati. Illi quasi lymphati urbem pervolabant, stultas ac iniquas interpretationes ostiatim disseminantes; at cum paucos sibi fidem habere senserint, cumque audirent, facile esse e dictis eorum satiras totidem elicere, si quis iniquo animo in eadem commentaretur, tandem

---

animis quantae cet.] Cfr. VIRGIL. Aen. I, 11:
Tantaene animis coelestibus irae?

aut fessi currendo aut his monitis exterriti siluerunt. Creduntur vulgo iidem auctores esse iniquae ac deformis istius censurae, quae Gottingae prodiit. At istud pro certo affirmare nequeo, nec operae pretium duxi veros auctores solicite pervestigare. Non defuerunt, qui ad retundendas plebeias eorundem calumnias me acuerunt; at in maledictis contra improbos non iudico velitandum, quia tantisper similis et compar eorum fias, dum paria et consimilia dicas; gratulor mihi, quod affectibus imperaverim; dico tantum, actum videri de republica literaria, cum eiusmodi farinae homines non modo libros scribunt, sed et censores librorum agunt. Indicant aliarum gentium iudicia, quo favore exceptum sit hoc opusculum, indicatque successus operis, quod linguis mox quinque legebatur, manere illi gratiam, quam in patria collegerat. Nec displicuit mihi crisis Ephemeridum aliarum quarundam. Iudicant censores, eleganter ac ingeniose fabulam hanc esse confictam, tantum contra verisimilitudinem me peccasse autumant. Et cum condonandos hos naevos auctori iudicant, postulat lex aequitatis, ut eadem facilitate crisin hanc illis condonem; dicam tantum pace doctissimorum virorum naevos hos totidem ab aliis existimari elegantias. Scopus enim fabu-

---

quae Gottingae prodiit] Vid. Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen auf das Jahr MDCCXLI. 47. Stück (Den 12. Iunii) pag. 399—400. Hanc censuram scripsisse videtur Christianus Ludovicus Scheidt, qui annis 1738—1748 in Universitate Havniensi iurisprudentiam publice docebat. Vid. WERLAUFF in Nyt historisk Tidsskrift VI, 1856, pag 330—335.

linguis mox quinque cet.] Eodem anno 1741, quo Iter Subterraneum vulgatum est, prodierunt interpretationes Germanica, Gallica, Hollandica. Prima interpretatio Danica prodiit anno 1742, eodemque anno Anglica. Recentiores sunt Suecica (1746), Russica (1762), Hungarica (1783), Islandica (manuscripta).

lae est, ut cum risu in triumphum ducantur auctores nonnulli, qui in descriptionibus remotiorum regionum tot monstra nobis obtruserunt. Indicant hunc scopum Itineris huius binae praefationes. Porro cum alium nobis orbem fingamus, nihil incredibile videri debet. Qui Seriphi natus est, inquit Cicero, nec unquam egressus ex insula, in qua solos lepusculos vulpeculasque vidit, non crederet, leones pantherasque in rerum natura exsistere; si vero de elephanto quis diceret, etiam rideri se putaret. Si quis forte in Saturnum, Iovem, Lunam seu alium planetam abreptus nostrum orbem describeret, idem procul dubio iudicium ferrent librorum in iisdem planetis censores; dicerent, nulla verisimilitudinis ratione habita, monstra a natura abhorrentia fingere auctorem; ad visum formae humanae obstupescentes ingeminarent:

En qualis facies et quali digna tabella!

Sunt, qui in opusculo ingenii quandam ubertatem ac solida quaedam praecepta agnoscunt, sed qui nugas quasdam sene et philosopho non satis dignas notant. At qui nesciunt, talia doctissimos, sanctissimos ac gravissimos viros scriptitasse, auctorem ita iocari mirentur; ab illis vero, quibus notum est, quos quantosque auctores sequar, facile impetrari posse confido, ut errare me cum aliis sinant, quorum lusus exprimere laudabile est. Duplex est iocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscoenum; alterum ele-

---

binae praefationes] Indicare videtur Nic. Klim. cap. IX § 4—9; cap. XI § 1—4.

Cicero] De Natura Deorum I, 31,88.

En qualis facies cet.] Vid. IUVENAL. Satir. X, 157.

Duplex est iocandi genus cet.] Vid. CICER. de Offic. I, 29, 104.

gans, urbanum, ingeniosum, facetum, quo genere Socraticorum philosophorum libri referti sunt, multaque multorum facete dicta, ut ea, quae a Catone collecta sunt, quae vocant ἀποφθέγματα. Hinc Cicero: *In ipso ioco aliquod probi ingenii lumen elucet.*

Moderatiores tamen hi sunt; et cum de gustibus non est disputandum, nemini eo nomine succenseo. Fateor quoque monita non esse contemnenda eorum, qui, cum noverint, quam difficile sit inter istas spinas sine vulnere eluctari, istud scribendi genus dissuaserint, praesertim seni ac valetudinario. Sed ita fert hominum indoles, ut fortiter ac laete iugula praebeamus, quo victuri nominis famam post mortem prorogemus, fortiter aures nobis abscindi patiamur, quo alii encomia fortitudinis nostrae audiant; magnum enim est contendentis et ad gloriam anhelantis animi fomentum, magnum solatium spes non modo propinquae, sed etiam remotae ac post mortem venturae gloriae; neque id solum in magnis, sed et levioribus studiis. Ipse tamen rursus mari me huic committere, quod toties naufragium minatum est, diu dubitavi; sed vadatus iudiciis amicorum, qui haud contemnendum hoc opus et nullas moturum turbas iudicarunt, tandem exorari me passus sum. Festivitas operis ac fictio me maxime anxium habuit. Fremendo alii, alii ridendo verum dicunt, utrique diversis licet itineribus ad eandem metam tendunt; sed quod apud illos vocatur zelus, apud hos dicitur petulantia; nam cum sub fabulis ac apologis vitia corripiant hi, suspicatur auditor,

---

Cicero] l. c. § 103.

cui frigida mens sit
Criminibus,

de corio suo ludi.

Potissimum vero illis ignosco, qui propriis me sagittis impetunt et hunc in modum argumentari solent: rigidos morum censores quavis data occasione vellicat auctor, et tamen ipse perpetuo censorem agit; vitia corripit, quibus ipse deditus est; aut cesset scribere, aut se ipsum prius corrigat; aut cesset alios censores ludere, aut desinat ipse censuram exercere, ne in doctrina morum monopolium sibi arrogare videatur. His vero ita respondeo: Nihil honestius propriorum vitiorum candida confessione; istud enim est initium reformationis sui ipsius et in quovis philosopho laudandum. Nec aliter iudicarunt ephemeridum publici scriptores, qui opera mea recensuerunt. — Igitur qui candide proprios errores fatetur et se ipsum nomine compellare non dubitat, in vitia generis humani absque reprehensione commentatur. Quod ad secundam obiectionem spectat, animum scribentis satis in epistolis meis indicavi; docui scopum operum meorum esse, non ut censorem agam, sed ut in literis elegantioribus specimina quaedam dentur, et ut habeat patria, quo obviam eatur crisi eorum, qui defectum quendam in his literis nobis olim obiecerunt. Hinc in speciminibus istis, quae aculeos ac bilem exposcunt, sales spargo; ita enim rei scribendae lex et necessitas iubent. Et cum ita se res habeat, quaerendum potius, cur comoedias,

---

cui frigida mens sit cet.] Vid. IUVENAL. Satir. I, 165 sqq.:
Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacita sudant praecordia culpa.

satiras ac fabulas morales scribat auctor, quam cur aculeata dictione utatur. Istud si reprehendunt, cum gentibus moratioribus, cum maximi nominis philosophis, cum Platone, cum ipso Socrate rem habeant. Si vero tot exemplis convicti istud scribendi genus proscribere verentur, necessitatem salium ac aculeorum agnoscant; nam comoedia absque sale, satira absque aculeis est veluti vehiculum absque rotis. Hinc aut istud plane damnandum, aut hoc tolerandum. Cavendum vero, ne sub specie praeceptorum moralium opica feritate bacchentur scriptores ac vindictae cupidine abrepti in inimicos saeviant, a quo crimine me vindicant omnes, qui opera mea ludicra vero oculo legerunt, ipse etiam perpetuis adhortationibus a sillis ac sannis scriptores deterrere allaboravi, meque ipsum in praefationibus meis saepe damnavi, quod in retundendis quorundam criminationibus paulo vehementior fuerim, quamquam id iure belli licitum habetur et moderamine inculpatae tutelae excusari solet. Et sane si de sillis ac sannis scribendis ageretur, testor me inter cives ultimum fore, quem aut praemia aut adhortationes eo adigerent; istud enim non solum philosopho, sed et quovis honesto homine indignum iudico. Utinam nullo alio crimine premerer! utinam solum istud vitium mihi obiicerent censores mei, quod scilicet sub fictis nominibus vitia generis humani insectatus sim, aut quod sub festivis apologis praecepta moralia dederim. Sed variis aliis urgeor vitiis, quae quodam usque ad reprehensionem candore ipse identidem exposui.

Sed satis dictum de isto Itinere Subterraneo, quod ultimum in isto scribendi genere erit. In varias mox linguas versum fuit hoc opusculum. Cur sero

adeo Danice redditum fuerit, ipse in causa eram; nam linguam Germanicam plurimi Danorum callent, et inconsultum duxi moralia praecepta maximam partem paradoxa exponere perversae plebis crisi. Quod capiunt alii et cum fructu legunt, plebs vix adhibitis conspicillis videt. Huic enim recte aptandus est sequens apologus. Talpa, cum audiret conspicillis uti homines, matrem orabat, ut eiusmodi oculorum thecas sibi coëmeret; at mater, *Desine*, ait, *filia! ambire ea, quae naturae tuae adversantur; nam conspicilla, quae hominibus usui sunt, nil prosunt talpis.*

Haec Holbergius de Itinere Subterraneo Latine scripsit; sed praeterea in operibus patrio sermone elaboratis hoc Iter multis locis commemorat, quos diligentissime, ut solet, collegit vir clarissimus *E. Chr. Werlauff* in Explicationibus historicis de Nicolai Klimii Itinere Subterraneo, quae *N. V. Dorphii* interpretationi Danicae subiectae sunt (edit. I. 1841 pag. 249 sqq.; edit. II. 1857 pag. 257 sqq.); idemque senex venerabilis multa ad hunc librum explicandum pertinentia attulit, quibus, ut par erat, suis locis usus sum. — Cum iis vero, quae Werlauffius de hoc Itinere scripsit, comparari debent ea, quae vir litterarum Danicarum, dum in vivis erat, peritissimus *N. M. Petersen* de eodem libro disputavit (Bidrag til den Danske Literaturs Historie, IV, 1858, pag. 670 sqq.); nam in hac disputatione permulta cognitu dignissima reperiun-

tur. Neque negligenda sunt, quae *C. W. Smith* de hoc libro facete disseruit (Om Holbergs Levnet og populære Skrifter, 1858, pag. 237—287).

Unum hic addendum videtur. HOLBERGIUS in Epistola LXXIX, pag. 327 sqq. (L. Holbergs Epistler. Udgivne med oplysende Anmærkninger af Chr. Bruun. I, 1865) tradit, in Itinere Subterraneo aliquid per incuriam omissum esse, quod, si hic liber tertium in lucem proditurus esset, supplementi loco esse posset. Itaque fabulam narrat, quae ita fere Latine reddi potest:

Klimius in terram venit *Quislimiri* appellatam, quae legum suarum iustitia inclyta erat. Atque hoc ita re vera esse invenit; quippe omnia aequitate nitebantur; sed licet hoc ita esset, cum summa admiratione animadvertit, se nusquam plus ignorantiae et desidiae reperisse. Tum ab hospite suo, viro prudentissimo, quaesivit, quaenam huius rei causa esse posset. Respondit ille, hunc populum olim nulli genti scientia et celeritate cessisse, sed legem aliquam, quae per se aequa videretur, ignorantiae et desidiae ansam dedisse. Hac lege statutum esse, ut ii omnes, qui parem laborem in uno munerum genere haberent, paria praemia haberent. *Nulla lex,* inquit, *initio magis probata erat; sed procedente tempore intellectum est, malum eius effectum esse.* Numerosissima in hac gente munera erant eorum, qui *Tumbones* et *Quambones* dicebantur, qui nostris sacerdotibus et praetoribus (sive pagorum praefectis) fere respondent; et ad haec munera homines plebeii vulgo adspirabant. Reditus eorum olim

admodum dispares erant; nam unus *Tumbo* singulis annis sexcentos imperiales habere poterat, alter, cui eadem negotia atque interdum etiam plura erant, tantummodo ducentos. De hac inaequalitate querelae identidem audiebantur; quamobrem supremo magistratui placuit haec munera omnia paria facere. Sed sublata illa inaequalitate, omnis aemulatio evanuit; adeo ut ii, qui eruditione et industria excellere olim conati essent, ut muneribus, quibus maximi reditus adiecti essent, fruerentur, in studiis languescerent, et si quis eos ob hanc rem culparet, responderent: *Quid nobis prodest inter alios excellere, quum praemia paria sint?* Neque hoc iniuria. Nam persuasum nobis esse debet, eiusmodi institutionem ubique eundem malum effectum habituram esse quam in illa terra. Multa, quamvis utilia videantur, tamen nocent; multa, quamvis iniquitatis speciem habeant, tamen aequitate nituntur.

Iam ut ad operam a me huic Itineri praestitam propius accedam, primum monendum est, *quinque* mihi notas esse eius *editiones*, omnes forma octava minore factas. Sunt vero hae:

I. *Nicolai Klimii Iter Subterraneum novam telluris theoriam ac historiam quintae monarchiae adhuc nobis incognitae exhibens e bibliotheca B. Abelini.* Hafniae et Lipsiae, sumptibus Iacobi Preussii. MDCCXLI. 380 pagg.

II. *Idem titulus.* Editio secunda auctior et emendatior. Hafniae et Lipsiae, sumptibus Christiani Gottlob Mengelii et socii. MDCCXLV.

XVI (innumeratae) et 382 pagg. *Aucta* est haec editio Praefatione apologetica et quattuor additamentis; sed *emendatior* nullo iure dici potest; nam et vitia editionis prioris servavit et nova permulta addidit.

III. *Idem titulus.* Editio tertia auctior et emendatior. Hafniae et Lipsiae sumptibus Frid. Christian Pelt. MDCCLIV. VIII (innumerat.) et 366 pagg.

IV. *Idem titulus.* Editio quarta auctior et emendatior. Hafniae et Lipsiae sumptibus Frid. Christian Pelt. MDCCLXVI. VIII (innumerat.) et 360 pagg. — Hae duae editiones secundam ita repetierunt, ut vitia eius plerumque vel servaverint vel auxerint. Quum post Holbergii mortem ab imperitis hominibus curatae sint, nihil utilitatis critico praestare possunt.

V. *Nicolai Klimii Iter Subterraneum novam telluris theoriam ac historiam quintae monarchiae adhuc nobis incognitae exhibens.* Editio Schmidtiana. Northusae et Lipsiae. Typis et sumptibus B. G. H. Schmidtii. MDCCCXLIV. 280 pagg. — Repetitio haec est editionis principis, ut ea, quibus aucta est secunda editio, hic frustra quaeras. Ceterum non indoctus homo hanc editionem curavit; nam et vitia non pauca sublata sunt, et in vocabulorum scribendorum ratione quaedam non male instituta.

Quum hoc opus denuo edendum suscepissem, prima cura fuit, ut Holbergii verba quam fieri posset emendatissima exhiberentur. Fundamenti loco ponenda erat secunda editio, ita tamen, ut vitia eius tollerentur. Magnae hic utilitatis erat collatio editionis principis, quae multo emendatior est; alia vitia coniecturae ope tollenda erant. Quae ubi certa esse videbatur, non monito lectore locos vitiosos sanavi; ubi res dubia videri poterat, consultius duxi, quid scribendum esset, legentes in infima pagina monere. In verbis distinguendis vocabulisque scribendis eam rationem secutus sum, quam in veteribus scriptoribus edendis nunc sequi solemus; nam inepta videbatur pietas ea servare velle, quae nunc improbant plerique rerum eiusmodi periti. Praeterea singula capita in minores *sectiones* sive *paragraphos* distinxi, quum haec sola ratio videretur, qua legentes ad alios operis locos inspiciendos commode invitarem itemque *indicem* conficerem, qui ad plures editiones apte referri posset.

Veterum satiricorum exemplum secutus Holbergius orationem suam *versibus* aliorum, maxime veterum poëtarum (ut Virgilii, Horatii, Ovidii, Persii, Iuvenalis) ornavit. Hoc ita instituit, ut vel ipsa poëtarum verba afferret vel ea ad usum suum mutaret. Plurimorum versuum fontes a VV. DD.

I. N. Madvigio et *N. V. Dorphio* indicati sunt; paucos ipse indagavi. Latent etiam nunc quattuor versuum fontes, nimirum cap. XI § 21, cap. XIII § 53, cap. XIV § 18 et § 20. In iis afferendis hanc rationem secutus sum, ut, ubi ipsa poëtarum verba laudata essent, satis haberem locos eorum indicare; ubi vero aliquid mutatum erat, locos poëtarum attuli, ut comparationem quivis instituere posset.

Sed praeter versus etiam alia ratione Holbergius aliorum scriptorum verba mutuatus est, quum aut versus poëtarum (ut Plauti, Horatii, Iuvenalis) in prosam orationem dissolveret aut ex prosae orationis scriptoribus (ut Cicerone, Livio, Petronio) integros locos verbis suis immisceret. Eiusmodi locorum fontes indicare non facile est, quum inveniri nequeant nisi memoriae ope aut rarioris alicuius vocabuli indicio. Eius generis locos non paucos primus indicavi; alii fortasse plures invenient.

De *adnotationibus* meis nihil est, quod magnopere dicam. Commentarium perpetuum, quem dicunt, scribere neque potui neque volui; quum tamen hic illic notulam adderem, non fugiebat me, quam difficile esset omnibus satisfacere; nam quod uni obscurum est, alteri fortasse nimis perspicuum videbitur. Spero tamen fore, ut eorum, quae notavi, nonnulla certe legenti-

bus placeant. — Ex Holbergii Epigrammatibus locos parallelos, quos vocant, attuli, ut cum iis, quae Nicolaum Klimium dicentem facit, comparentur. Quisquis enim Holbergium novit, non ignorat, eandem sententiam non raro ab eo variatam esse.

Indicem denique eo consilio composui, ut nomina populorum, quorum mores et instituta Holbergius Klimii verbis descripsit, aliaque notatu digna facile reperirentur. Num in hac re omnibus satisfacturus sim, non facile est dicere; nam alii fortasse plura, alii pauciora in indicem relata vellent; sed in eiusmodi rebus suum cuique iudicium liberum esse debet.

Reliquum iam est, ut exemplum aliorum, qui praefationes scribunt, secutus Iter Subterraneum eamque, quam ei praestiti, operam eruditorum lectorum benevolentiae commendem. Holbergius quum hunc librum communi, ut olim loquebantur, eruditorum lingua scripserit, eum apud omnes gentes legi voluit; et sane plurima continet, quae etiam nunc in tanta omnium rerum per centum viginti quinque annos mutatione ubique cum fructu legi possunt. Quamquam vero in plerasque linguas recentiores translatus hic liber est, Latine tamen eum iucundissime legi fatebuntur omnes, qui linguae Romanorum satis periti sunt. Equidem non inutilem laborem

suscepisse mihi videbor, si efficere potero, ut ipsa Holbergii verba in manus eruditorum redeant; nam, ut Martialis verbis utar (Epigr. IX, 100, 9 sq.),

Multum, crede mihi, refert, a fonte bibatur
Quae fluit, an pigro quae stupet unda lacu.

Script. Havniae mense Aprili a. 1866.

Carolus Guil. Elberling.

CONSPECTUS ARGUMENTI.

NICOLAI KLIMII
ITER SUBTERRANEUM,

NOVAM TELLURIS THEORIAM AC HISTORIAM QUINTAE MONARCHIAE ADHUC NOBIS INCOGNITAE EXHIBENS.

E BIBLIOTHECA B[EATI] ABELINI.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

PRAEFATIO APOLOGETICA.

PETRUS ET ANDREAS KLIMII,

THOMAE KLIMII FILII,

MAGNI KLIMII NEPOTES,

BENEVOLO LECTORI SALUTEM.

Cum ad aures nostras pervenerit, ab incredulis quibusdam in dubium vocari veritatem huius historiae, ac proinde editorem Itineris Subterranei sinistris passim rumoribus differri, consultum duximus, quo rumoribus mature obviam eatur, novam hanc editionem testimoniis popularium quorundam munire. Testes, quos adducimus, omni sunt exceptione maiores: quippe duos priores Heroi nostro novimus aequales, reliqui prope tempora Klimii vixere, et cuncti antiqua virtute et fide perspicui homines nec fabulas orbi obtrudere nec nubem pro Iunone amplecti solent. Ex-

nubem pro Iunone amplecti] Ixion, Lapitharum in Thessalia rex, nubem sibi pro Iunone suppositam amplexus esse traditur.

hibito virorum tanti ponderis testimonio, exhibito autographo sigillis eorundem munito, obmutescant iam censores nostri, incredulitatem agnoscant ac temeraria sua iudicia damnent. Testimonium, nuper huc missum, his verbis conceptum est:

Rogatu Praestantissimorum Iuvenum Petri et Andreae Klimiorum testamur inter libros Celeberrimi Nicolai Klimii delituisse codicem quendam manuscriptum, cui titulus: ITER SUBTERRANEUM, *subnexamque huic Itineri Grammaticam Subterraneam cum vocabulario quodam bilingui, Danico scil. et Quamitico. Collata cum codice hoc vetusto Latina Nob. Abelini versione, quae iam publici iuris facta omnium manibus teritur, patet nihil ab archetypo aberratum. In fidem maiorem sigilla nostra apposuimus*

ADRIANUS PETRI M. ppria.
IANUS THORLACI M. ppria.
SVENO KLACK M. ppria.
IOACHIMUS BRANDARIUS M. ppria.
IANUS GADDIUS pro me et fratre M. ppria.
HIERONIMUS GIBS, Scotus, M. ppria.

Speramus insigni adeo et authentico testimonio omnem dubitationem sublatum iri. Si vero tot testibus convicti in ἀπιστιᾳ perseverant censores, arcem incredulitatis aliis armis expugnabimus. Constat, in eo Norvegiae tractu, quae Finmarchia dicitur, dari homi-

nes, in philosophia occulta, cuius ne limina quidem attigerunt aliarum gentium Doctores, adeo versatos, ut tempestates ciere ac sedare, in lupos se transformare, varias et orbi nostro ignotas linguas loqui, totumque orbem terraqueum a polo boreali ad oppositi poli cardinem horulae spatio transmittere queant. Advectus huc nuper Finlandus quidam nomine Peyvis, iubente Nomophylace, stupenda adeo artis ac doctrinae specimina edidit, ut omnes, qui aderant, spectatores pileo doctorali dignissimum iudicarent; et cum eodem tempore allata fuit acerba quaedam crisis in Iter Klimii Subterraneum, quod ad aniles fabulas relegandum iudicat Censor, iubetur praedictus Peyvis, cum de vindicanda Klimiorum existimatione ageretur, omnes ad signa vocare artes itinerisque subterranei suscipiendi periculum facere. Dicto ille obediens Nomophylaci operam addixit, potentiam artis his fere verbis Danico idiomate expressis iactans:

Quicquid in orbe vides, paret mihi. Florida tellus,
Cum volo, spissatis arescit languida succis;
Cum volo, fundit opes; scopulique ac horrida saxa
Limosas iaculantur aquas. Mihi Pontus inertes
Submittit fluctus; Zephyrique tacentia ponunt
Ante meos sua flabra pedes; mihi flumina parent.

---

in philosophia occulta — adeo versatos cet.] Finni et Lappones artis magicae peritissimi inde ab antiquissimis historiae septentrionalis temporibus existimati sunt. Vide WERLAUFF Historiske Antegnelser til L. Holbergs atten første Lystspil (1858) pag. 386—390.

Quicquid in orbe vides cet.] PETRONII Satir. cap. 134 vs. 1 sqq. (Ex recensione Fr. Buecheleri, Berolini 1862):

Inhorruerunt omnes tam fabulosa pollicitatione conterriti. At ille his dictis itineri se intrepidus accingit. Exuit se ac, vestimentis depositis, in aquilam (mirabile visu) transformatus, sublimis abit. Post integri mensis absentiam die quodam Veneris paulo ante primam facem et dubiis adhuc sideribus intrat domum Nomophylacis Doctor versipellis, mollis tunc, debilis, lassus et tanquam caballus in clivo; nam exhaustae erant vires, et sudor per bifurcum colabat. Dato ad respirandum spatio, et viribus vini adusti portione refectis, conspectum itineris exhibuit, cuncta, quae in aëria navigatione et regionibus subterraneis acciderant, exserte partiteque exponens. Docuit, post integrata aliquot praelia, in quibus superiores evaserant Klimianae factionis homines, imperium rediisse ad filium Nicolai nostri, qui diu sub tutela matris sceptra tenuit, iam vero senio ac rerum gestarum gloria venerabilis in orbe subterraneo longe lateque sub nomine Nicolai

---

Quicquid in orbe vides, paret mihi. Florida tellus,
Quum volo, spissatis arescit languida sucis,
Quum volo, fundit opes, scopulique *atque* horrida saxa
Niliacas iaculantur aquas. Mihi pontus inertes
Summittit fluctus, Zephyrique tacentia ponunt
Ante meos sua flabra pedes. Mihi flumina parent
Hyrcanaeque tigres et iussi stare dracones.

Inhorruerunt omnes cet.] Cfr. PETRONII Satir. cap. 135 init.: Inhorrui ego tam fabulosa pollicitatione conterritus anumque inspicere diligentius coepi.

mollis tunc, debilis cet.] Cfr. PETRONII Satir. cap. 134: Ne a puero quidem te vindicasti, sed mollis, debilis, lassus, tanquam caballus in clivo, et operam et sudorem perdidisti.

portione] Fortasse scribendum *potione.* — Cfr. HOLBERGII Epistola III ad Virum perillustrem pag. 3: »Difficile est exstinguere vitium eorum, qui *vini adusti potioni* se semel voverunt.«

Secundi regnat. Missa mox in literas fuere cuncta, quae ordine narraverat vir doctissimus. Largam narratio haec materiam dabit annalibus, quos sub titulo CONTINUATIONIS HISTORIAE QUINTAE MONARCHIAE promittunt literati Bergenses. Una cum annalibus prodibit Grammatica Quamitica, qnae pro tempore nullius quidem momenti est, at poterit magno usui esse posteris; nam cum patria nostra novatorum (absit invidia) feracissima sit, in commercio cum Quamitis stabiliendo otia, negotia, somnos, vigilias ponent, nihilque intentatum relinquent, donec machinas comminiscantur, quibus tuto et absque arte magica in subterranea navigari queat.

Ite iam, mortales increduli, et discite in rebus momentosis cautius procedere.

Ite viri, veniam dictis exposcite vestris.

Ite denique et aut vos ipsos aut iudicia vestra in posterum suspendite, ne ob eiusmodi temerarias et iniquas censuras Respublica literaria male audiat.

FINIS APOLOGIAE.

Hactenus Klimii nostri, qui sufficere hanc apologiam et alio non opus esse clypeo ad retundenda censorum quorundam vibrata missilia iudicarunt.

Ite viri, veniam dictis exposcite vestris] Cfr. OVIDII Metam. VI, 32 sq.:
Cede deae veniamque tuis, temeraria, dictis
Supplice voce roga: veniam dabit illa roganti.

Aucta est nova haec editio centonibus aliquot, qui a primo editore aut incuria omissi fuere, aut ob squalorem manuscripti autographi legi nequierunt.

Aucta est nova editio cet.] Secundae huius Itinerarii editioni quattuor additamenta accesserunt, nimirum cap. VI §§ 13—15; cap. IX § 28 et § 35; cap. XI § 21.

NICOLAI KLIMII

ITER SUBTERRANEUM.

CAPUT I.

AUTORIS DESCENSUS AD INFEROS.

Anno 1664, postquam in Academia Hafniensi utroque 1
examine defunctus eram et Characterem, qui dicitur
Laudabilis, suffragiis Tribunalium tam Philosophorum
quam Theologorum emerueram, reditui in patriam me
accingo, navemque Bergas Norvegiae ituram conscendo,
niveis utriusque Facultatis calculis monstrabilis, at
aeris inops. Commune mihi fatum cum caeteris Nor-
vegiae Studiosis erat, qui a bonarum artium merca-
tura deplumes in patriam redire solent. Ferentibus
ventis usi, post prosperam sextidui navigationem por-
tum Bergensem intravimus. Ita redditus patriae, do- 2
ctior quidem, sed non ditior, sumptibus eorum, qui
necessitudine mihi iuncti erant, sublevatus aliquamdiu

AUTORIS DESCENSUS] In ipso libri limine notandum videtur, non omnino fictam esse *Nicolai Klimii* personam. Etenim aliquis *Niels Andersen Klim* inde ab anno 1670 aedituus ad templum Crucis Bergense (cfr. infra cap. XVI § 21) idemque bibliopola fuit; anno 1690 mortuus est. Quid in eius ingenio moribusve fuerit, cur Holbergio idoneus visus sit, qui primas in hac fabula partes ageret, non satis constat. Vide WERLAUFF Explicat. pag. 280 sq. (290 sq.); C. W. SMITH Om Holbergs Levnet og populære Skrifter (1858) pag. 287.

precariam, licet non plane desidem atque inertem vitam egi. Nam ut physicum, cui initiatus eram, studium experimentis illustrarem, indolemque terrae ac montium viscera explorarem, omnes provinciae angulos solicite perreptabam. Nulla tam ardua erat rupes, quam non scandere, nulla tam praeceps et immanis caverna, in quam non descendere conabar, visurus, ecquod curiosum ac physici examine dignum forte reperirem. Permulta enim in patria nostra non oculis modo, sed ne auribus quidem novimus, quae si tulisset Gallia, Italia, Germania aliave quaelibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta
3 lustrataque haberemus. Inter ea, quae notatu maxime mihi visa sunt digna, erat spelunca magno praeceps hiatu in cacumine montis, quem indigenae vocant *Flöien.* Cumque os eiusdem speluncae levem ac haud ingratam per intervalla emittat auram, sed ita, ut crebris quasi singultibus fauces modo laxare, modo includere videatur, literati Bergenses, in primis celeberrimus *Abelinus* et Conrector Scholae Mag. *Eduardus*, astronomiae ac physices apprime gnarus, rem

---

§ 3. *Flöien.*] Ex septem montibus, quibus Bergarum urbs cincta est, unus appellatur *Flöifieldet.* Non in hoc quidem monte, sed in alio propinquo *(Rathauen) caverna* est, quae ita describitur, ut intelligi possit, cur Nicolaus Klimius per eam ad inferos descendisse fictus sit. Vide WERLAUFF Explicat. p. 278 sq. (288 sq.).

§ 3 *celeberrimus Abelinus*] *Rasmus Abelin,* non ignobilis sua aetate peregrinator et philosophus, ut Holbergii verbis utar, annis 1659 et 1660 Frederico Tertio, Danorum regi, serviebat eoque nomine stipendio annuo fruebatur. Postquam Italiam aliasque Europae regiones peragravit, Bergis habitavit, ubi 1686 inter vivos erat; sed quousque vitam produxerit, non constat. Vide WERLAUFF Explicat. p. 281 sq. (291 sq.).

§ 3. *conrector scholae Mag. Eduardus*] Mag. *Edvard Edvardsen,* conrector scholae Bergensis, anno 1694 mortuus est. Composuit descriptionem urbis Bergensis, quae typis non vulgata est; sed quum Holbergius eandem materiam tractaret (Den Berømmelige Norske Handel-Stad Bergens Be-

credebant exercitationibus philosophicis dignissimam, saepeque populares, cum ipsi prae senio nequirent, stimulaverant ad indolem istius cavernae penitius inspiciendam; maxime cum statis veluti vicibus, ad exemplum respirantis hominis, retractam cum impetu
regereret animam. Stimulatus ego qua sermonibus 4
horum, qua proprio ingenio, descensum in hanc cavernam meditabar, mentemque meam quibusdam ex amicis indicabam. Sed his consilium valde displicebat, dicentibus, inceptionem esse stulti ac desperati hominis. At impetum his monitis non flectere, nedum frangere poterant, et quae sufflaminare ardorem deberent, aegro animo faces subiiciebant. Ad quodvis enim discrimen subeundum acerrimum istud, quo in res naturales detegendas ducebar, studium excitabat, et sponte currenti calcaria addebant rerum domesticarum angustiae; nam exhaustae erant facultates, et durum ac molestum mihi videbatur, aliena diutius quadra vivere in patria, ubi omni emergendi spe incisa, ad perpetuam mendicitatem me damnatum intuebar, omneque ad honores et emolumenta obseptum
iter, nisi audaci aliquo facinore nobilitarer. Obfirmato 5
igitur animo, et praeparatis huic expeditioni necessariis, die quodam Iovis, cum serenum atque impluvium esset coelum, egredior civitate paulo post diluculum,

---

skrivelse. Kiøbenhavn 1737), Edvardi libro manu scripto usus est eique se plurima debere profitetur. Vid. WERLAUFF Explicat. p. 282 (292); N. M. PETERSEN, Bidrag til den danske Literaturs Historie IV (1858) pag. 657.

§ 4. *aliena diutius quadra vivere*] Cfr. JUVENAL. Sat. V. 1 sqq.:

Si te propositi nondum pudet, atque eadem est mens,
Ut bona summa putes aliena vivere quadra;
Si potes illa pati, quae nec Sarmentus iniquas
Caesaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset:
Quamvis iurato metuam tibi credere testi.

quo, rebus peractis, salvo adhuc die redire in urbem liceret. Quippe rerum futurarum nescius praevidere non poteram, quod alter ego Phaëthon

Volverer in praeceps longoque per aëra tractu

in alium orbem detrusus, non nisi post decem annorum errores patriam et amicos revisurus essem.

6 Suscepta est haec expeditio Anno 1665 Coss. Bergensibus *Iohanne Munthe* et *Laurentio Severini*, Senatoribus *Christierno Bertholdi* et *Laurentio Scandio.* Euntem comitabantur quatuor mercenarii, qui funes et harpagones, quibus descendenti erat opus, secum ducebant. Recta tendimus ad *Sandvicum,* per quem commodissime in montem ascenditur. Enixi in cacumen, postquam pervenimus in locum, ubi fatalis erat caverna, fessi molesto itinere paulisper ibi consedimus, ientaculum sumpturi. Tunc animus, quasi instantis mali praesagiens, compavescere mihi primum coepit. Igitur conversus ad comites, ecquis, rogo, aleam hanc prior subire velit. Nemine vero respondente, impetus languescens ex integro recaluit: funem aptari iubeo, itinerique ita paratus animam Deo com-
7 mendo. Iam in cavernam demittendus comites docebam, quid porro faciendum: pergerent scilicet remit-

---

§ 5. *volverer in praeceps cet.*] OVID. Metam. II, 319 sqq.:
At Phaëthon, rutilos flamma populante capillos,
Volvitur in praeceps longoque per aëra tractu
Fertur.

§ 6. *Coss. Bergensibus cet.*] Verisimile est consules et senatores Bergenses, qui hic ad annum 1665 referuntur, re vera eo tempore aut paullo post exstitisse. Vid. WERLAUFF Explicat. pag. 282 (293).

§ 6. *ad Sandvicum*] *Sandvigen* nunc maximum ex suburbiis Bergarum est, ubi navalia sunt et multa horrea mercatorum Bergensium. Vid. KRAFT Topographisk-Statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge IV, (1830) pag. 619 sq.

tere funem, donec vociferantem me audirent, quo signo dato restem intenderent ac vociferari perseverantem ex antro subito retraherent. Ipse dextra tenebam harpagonem, quo mihi opus erat, ut, si qua in descensu occurrerent obstacula, removerem et medium inter utrumque cavernae latus corpus suspensum servarem. At vix ad altitudinem decem vel duodecim cubitorum descenderam, cum rumpitur restis. Malum hoc mihi innotuit e subsequenti mercenariorum clamore et ululatu, qui tamen mox evanuit. Nam mira celeritate in profundum rapior, et tanquam alter Pluto, nisi quod harpago mihi pro sceptro esset,

Labor, et icta viam tellus ad tartara fecit.

Circiter horae quadrantem, quantum in ista animi 8
perturbatione coniicere licuit, in spissa caligine et perpetua nocte versatus eram, cum tandem tenue quoddam lumen, crepusculi instar, emicuerit, et mox lucidum et serenum coelum apparuerit. Stulte igitur credebam, aut a repercussione aëris subterranei aut vi contrarii venti me reiectum, cavernamque istam spiritus sui reciprocatione in terram me revomuisse. At neque sol, quem tunc conspicabar, nec coelum nec reliqua sidera nota mihi erant phaenomena, cum coeli nostri sideribus ista, quae iam videbam, essent minora. Credebam igitur, aut totam novi istius coeli machinam in sola cerebri imaginatione, e capitis ver-

---

§ 7. *Labor, et icta viam cet.*] OVID. Metam. V, 420 sqq.:
Haud ultra tenuit Saturnius iram,
Terribilesque hortatus equos, in gurgitis ima
Contortum valido sceptrum regale lacerto
Condidit: icta viam tellus in Tartara fecit,
Et pronos currus medio cratere recepit.

tigine excitata, consistere, aut fingebam me mortuum
9 ad sedes beatorum ferri. At ultimam hanc opinionem mox ridebam, cum me ipsum intuerer harpagone munitum et longum funis syrma trahentem, satis gnarus, reste ac harpagone non opus esse in paradisum eunti, nec coelitibus placere posse ornatum, quo ad exemplum Titanum Olympum vi expugnare et superos inde deturbare velle viderer. Tandem, re serio pensitata, iudicabam, delatum me fuisse in coelum subterraneum, ac veras esse eorum coniecturas, qui concavam statuunt terram, et intra crustas illius alium contineri orbem nostro minorem, aliudque coelum sole, sideribus ac planetis minoribus interstinctum. Et docuit eventus, acu me rem tetigisse.

10 Impetus iste, quo praeceps ferebar, diu iam duraverat, cum tandem sentirem, paulatim languescere, prout propius accederem planetae, seu coelesti cuidam corpori, quod primum in descensu obvium habui. Idem planeta in tantum sensim excrevit, ut tandem per densiorem quandam atmosphaeram, qua cinctus erat, montes, valles et maria internoscere haud difficulter possem;

Sicut avis, quae circum litora, circum
Piscosos scopulos humilis volat aequora iuxta,
Haud aliter terras inter coelumque volabam.

---

§ 10. *Sicut avis cet.*] VIRGIL. Aen. IV, 253 sqq:
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit; hinc toto praeceps se corpore ad undas
Misit, avi similis, quae circum litora, circum
Piscosos scopulos humilis volat aequora iuxta.
Haud aliter terras inter coelumque volabat
Litus arenosum ad Libyae ventosque secabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.

Tunc animadvertebam, non modo suspensum me 11
in aura coelesti natare, sed et cursum, qui adhuc
perpendicularis fuerat, in circularem abire. Hinc ste-
tere mihi comae; nam verebar, ne in planetam vel
satellitem proximi planetae transformarer, aeterna ver-
tigine circumagendus. At cum reputarem, dignitatem
meam hac metamorphosi nil detrimenti capturam,
corpusque coeleste seu satellitem coelestis corporis
pari saltem passu ambulaturum cum famelico Philo-
sophiae Studioso: animum resumo, maxime cum bene-
ficio aurae purioris et coelestis, in qua natabam, neque
fame neque siti premi me sentirem. Attamen cum 12
ad animum revocarem, in loculis meis esse panem
(Bergenses vocant Bolken, qui figurae ovalis vel po-
tius oblongae solet esse), statui e loculis eundem de-
promere et periculum facere, ecquid in isto rerum
statu palato arrideret. Sed primo statim morsu nau-
seam mihi moturum omne terrestre alimentum de-
prehendens, tanquam rem plane inutilem abieci. At
excussus panis non modo suspensus in aethere stetit,
sed, mirabile dictu, circulum minorem circa me de-
scribere coepit. Et innotuerunt mihi exinde verae
motus leges, quae efficiunt, ut omnia corpora in
aequilibrio posita motum circularem sortiantur. Hinc
qui tanquam fortunae ludibrium me nuper deplorave-
ram, fastu tumescere coepi, intuens me ipsum non
solum tanquam simplicem planetam, sed et talem,
qui perpetuo stipatus foret satellite, adeo ut inter
sidera maiora aut primi ordinis planetas quodammodo
referri possem. Et ut impotentiam meam fatear,
tantus tunc animum fastus incessit, ut, si obvios ha-
buissem omnes simul Consules ac Senatores Bergen-
ses, cum supercilio eosdem excepissem, tanquam ato-

mos adspexissem, indignosque iudicassem, quos salutarem, aut quibus harpagonem meum subiicerem.

13 Integrum fere triduum in isto statu permanebam. Nam cum circa planetam mihi proximum absque intermissione volutarer, noctes ac dies discriminare poteram, solem subterraneum iam orientem, iam rursus descendentem et e conspectu meo abeuntem cernens, quamvis nullam, qualis apud nos, noctem sentirem. Cadente enim sole, lucidum apparuit ac purpureum undique firmamentum, splendori lunae haud dissimile; id quod iudicabam esse intimam terrae subterraneae superficiem aut hemisphaerium, quod lumen istud a sole subterraneo in centro huius orbis posito mutuabatur. Hypothesin hanc mihi fingebam studii physicae
14 coelestis non plane hospes. At cum ista felicitate Diis me proximum crederem meque ut novum coeli sidus intuerer, una cum satellite meo, quo cingebar, a proximi planetae astronomis in catalogum stellarum inferendum: ecce! immane apparuit monstrum alatum, quod iam dextro, iam sinistro lateri meo, iam capiti et cervici imminebat. Credebam primo intuitu esse unum e duodecim signis coelestibus subterraneis, ac proinde optabam, si vera esset coniectura, Virginem fore, cum e toto duodecim signorum systemate solum istud signum (scil. Virgo) in ista solitudine auxilii quid ac solatii afferre valeret. At cum corpus istud mihi propius accederet, videbam torvum et immanem esse gryphum. Tanto tunc corripiebar terrore, ut oblitus mei ipsius et sidereae meae, ad quam nuper evectus eram, dignitatis, in isto animi aestu deprompserim testimonium meum academicum, quod in loculis meis forte habebam, occurrenti ostensurus adversario, examina mea academica me sustinuisse Studiosumque

me esse, et quidem Baccalaureum, qui quemvis ag-
gressorem extraneum exceptione fori repellere possem.
At defervescente primo aestu, cum ad me paulatim 15
redirem, stoliditatem meam deridebam. Dubium adhuc
erat, in quem finem gryphus iste me comitaretur,
utrum hostis esset an amicus, aut quod verisimilius
erat, an sola rei novitate delectatus, propius acce-
dendo oculos saltem pascere vellet. Nam adspectus
corporis humani, in aëre circumacti, harpagonem dex-
tra tenentis et longum post se funem caudae instar
trahentis, phaenomenon erat, quod quodvis brutum
animal in spectaculum sui allicere posset. Insolita 16
ista figura, quam tunc expressi, variis, ut postea au-
divi, sermonibus et coniecturis ansam dederat incolis
globi, circa quem volvebar. Nam Philosophi ac Ma-
thematici cometam me putarunt, funem pro cauda
cometae capientes. Et erant, qui ex eodem insolito
meteoro imminens aliquod malum, pestem, famem aut
insignem aliquam catastrophen portendi iudicarent.
Nonnulli etiam ulterius progressi corpus meum, quale
e longinquo illis visum fuerat, accuratis penicillis de-
lineaverant, adeo ut descriptus, definitus, depictus et
aeri incisus essem, antequam globum istum attigerim.
Haec omnia non sine risu ac voluptate quadam audivi,
cum in orbem hunc delatus linguam subterraneam
didicissem.

Notandum est, dari quoque repentina quaedam 17
sidera, quae subterranei dicunt *Sciscisi* (i. e. crinita),
quaeque describunt horrentia crine sangvineo et co-
marum modo in vertice hispida, adeo ut in speciem
barbae longae promineat iuba. Hinc non secus ac in
orbe nostro inter prodigia coelestia referuntur.

18 Sed ut ad telam revertar, gryphus iste eo viciniae iam pervenerat, ut alarum quassatione me infestaret et tandem crus meum serrato vexare morsu non dubitaret, adeo ut manifeste patuerit, qua mente novum hospitem venaretur. Hinc coepi pugnacissimum animal armata elidere manu, et harpagonem utraque manu complexus, hostis audaciam compescui, fugae locum saepe circumspicere cogens, tandemque, cum pergeret me vellicare, post unum vel alterum inanem ictum harpagonem tanto impetu tergo alitis inter utramque alam impegi, ut telum revellere nequirem. Vulneratus ales horrendo edito stridore in globum praeceps corruit. Ego vero status iam siderei ac novae dignitatis, quam variis casibus et periculis, ut vulgo fieri solet, expositam videbam, pertaesus

Arbitrio volucris rapior, quaque impetus egit,
Huc sine lege ruo, longoque per aëra tractu
In terram feror, ut de coelo stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.

Et ita motus circularis, quem nuper descripseram, in perpendicularem denuo mutatur.

19 Sic ingenti cum impetu per adversa crassioris aëris verbera, cuius stridor aures percutiebat, diu tractus, tandem levi innoxioque casu in globum delabor

---

§ 18. *Arbitrio volucris cet.*] Cfr. OVID. Metam. II, 202 sqq.:
Exspatiantur equi, nulloque inhibente per auras
Ignotae regionis eunt, quaque impetus egit,
Hac sine lege ruunt, altoque sub aethere fixis
Incursant stellis.
Ibid. vs. 320 sqq.:
Volvitur in praeceps longoque per aëra tractu
Fertur, ut interdum de coelo stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.

una cum alite, qui paulo post e vulnere obiit. Nox erat, quando in planetam istum delatus fui, id quod e sola absentia solis colligere poteram, non vero e tenebris; nam tantum luminis restabat, ut testimonium meum academicum distincte legere possem. Oritur nocturnum istud lumen e firmamento sive crusta terrae inversa, cuius hemisphaerium splendorem, qualem apud nos luna, reddit; hinc si solius luminis ratio habeatur, parum hic differunt noctes a diebus, nisi quod absit sol, et absentia eiusdem noctes reddat paulo frigidiores.

CAPUT II.

DESCENSUS IN PLANETAM NAZAR.

Defunctus ita aëria hac navigatione, cum globum 1
salvus et illaesus attigissem (nam impetus, quo initio ferebatur gryphus, cum virium diminutione languerat), iacebam diu immobilis, exspectans, quid novi illucescente die mihi contingeret. Animadvertebam tunc pristinas infirmitates redire, opusque mihi esse tam somno quam cibo, adeo ut poenitudo me ceperit abiecti temere panis. Variis solicitudinibus fesso animo tandem altus sopor obrepsit. Stertueram, quantum 2
coniicere mihi licuit, duas horas, cum horrendus boatus, diu quietem turbans, tandem somnum penitus excussit. Dormientis animo variae ac mirae oberraverant imagines. Videor in Norvegiam rediisse, ibique popularibus, quae usu venerant, narrasse. Imaginor

denique in Templo Fanoensi haud procul ab urbe cantantem Diaconum *Nicolaum Andreae* audire, stridoremque vocis illius aures meas misere et more solito ferire. Igitur experrectus credebam, latratum istius viri somnum turbasse. Sed cum haud procul stantem viderem taurum, ex eiusdem boatu quietem abruptam conieci. Mox timidos oculos undique circumferens, cum oriente sole virides passim campos et foecundos videbam agros. Arbores quoque apparuere, sed (mirabile visu) mobiles erant, licet tanta esset aëris tranquillitas, ut ne levissima quidem pluma moveri loco
3 posset. Cum mugiens taurus recta ad me tenderet, trepidus fugam circumspiciebam, ac in ista trepidatione arborem haud procul stantem conspicatus, eandem scandere conabar. Sed cum in eo essem, vocem illa edidit teneram, sed acutam et talem, qualis solet esse iracundae mulieris, moxque quasi palma excussissima colaphus mihi tanta vi inflictus est, ut vertigine correptus pronus in terram caderem. Ictu hoc iam quasi fulmine percussus ac terrore animam propediem agens, murmura undique audiebam et strepitus, qualibus resonare solent macella aut mercatorum
4 basilicae, quando maxime sunt frequentes. Postquam oculos aperiebam, conspicabar totam circa me silvam animatam campumque arboribus arbusculisque obsitum, cum nuper vix sex vel septem apparuissent. Vix dici potest, quantas haec omnia in cerebro meo turbas excitaverint, et quantum his praestigiis animus commotus fuerit. Iam vigilem me somniare, iam spectris

---

§ 2. *in templo Fanoensi*] *Fanoe* vicus est non procul a Bergis.

§ 3. *animam propediem agens*] Sic etiam cap. IX § 43 *animam propediem agentem.* Utroque loco rectius erat *propemodum*, quod vocabulum legitur cap. IX § 70.

me vexari et malis spiritibus obsideri, iam alia ab-
surdiora mihi fingebam. Sed tempus mihi non datum 5
est automata haec eorundemque causas excutiendi;
nam advolans mox alia arbor ramum demittit, cuius
extremitas sex gemmis, tanquam totidem digitis, mu-
nita erat. His iacentem me sustulit ac vociferantem
abstraxit, comitantibus innumeris diversi generis diver-
saeque magnitudinis arboribus, quae sonos ac mur-
mura edebant, articulata quidem, sed auribus meis
peregrina, adeo ut nihil praeter verba haec *Pikel*
Emi, cum saepius eadem iterata fuerint, retinere me-
moria potuerim. Audivi mox per verba haec intelligi
simiam insolitae figurae: quippe e corporis mei forma
et cultu coniiciebant, me simiam esse, quamvis specie
nonnihil distinctam a cercopithecis, quos haec terra
alit. Alii pro incola firmamenti me ceperunt, quem
alitem per aërem huc apportasse credebant; id quod
olim usu venisse annales huius globi testantur. Sed 6
haec non nisi post aliquot mensium intercapedinem,
et postquam linguam subterraneam edoctus fueram,
didici. Nam in praesenti rerum statu prae metu et
mentis perturbatione mei ipsius oblitus eram, nec ca-
pere poteram, quid de vivis et loquacibus arboribus
statuendum, nec quorsum evaderet processio haec,
quae lente et compositis gradibus fiebat. Voces tamen 7
et murmura, quibus undique personabant campi, iram
et indignationem quandam indicabant; et sane non
sine gravi causa iram in me conceperant. Arbor enim
ista, quam taurum fugiens scandere volebam, uxor
erat Praetoris, qui in proxima civitate ius dicebat,
qualitasque personae laesae crimen aggravaverat; nam
non modo simplicem et plebeiae sortis mulierem, sed
matronam primi ordinis visus sum voluisse palam

subagitare: insolitum ac horrendum genti adeo modestae
8 ac verecundae spectaculum. Tandem ad civitatem, quo
captivus ducebar, ventum est. Erat illa non minus su-
perbis aedificiis quam regionum, vicorum ac platearum
concinno ordine et symmetria monstrabilis. Altae adeo
conspicuaeque erant aedes, ut speciem turrium prae-
berent. Plateae ambulantibus plenae erant arboribus,
quae demittendo ramos se invicem in occursu consa-
lutabant, quoque plures deprimerent ramos, eo maius
erat reverentiae ac submissionis argumentum. Ita cum
e conspicua quadam domo forte eodem tempore egre-
deretur quercus, ad visum illius demissis ramis ple-
risque retro cedebant caeterae arbores, unde coniicere
licuit, eandem supra sortem vulgarem esse. Et inno-
tuit mox mihi urbis esse Praetorem, et quidem eun-
9 dem, cuius a me laesa dicebatur uxor. Rapior mox
sublimis in eiusdem Praetoris aedes, ubi confestim a
tergo meo obditur ianua, et fores oppessulantur, quo-
circa me tanquam pistrini candidatum intuebar. Me-
tum hunc insigniter adaugebant positi extra fores,
tanquam in excubiis, tres custodes; singuli sex secu-
ribus pro numero ramorum erant armati; nam quot
rami erant, tot brachia, et quot gemmae, tot digiti.
Notabam in summitate truncorum posita esse capita,
humanis haud absimilia, et loco radicum binos con-
spicabar pedes, eosdemque admodum curtos, unde fit,
ut testudineo gradu incedant planetae huius incolae.
Hinc, si solutus fuissem, facile mihi foret manus illa-
rum effugere, cum pernicitate pedum praestantior prae
illis volare viderer.

10 Ut brevi me expediam, perspicue iam videbam,
arbores has incolas esse huius globi, et ratione eas-
dem esse praeditas, mirabarque varietatem istam, qua

natura in animantium formatione delectatur. Arbores hae nostras proceritate non exaequant, quippe iustam hominis staturam vix excedunt pleraeque; quaedam minores erant; flores diceres aut plantas; et has coniiciebam esse infantes. Mirum est, in quosnam cogitationum labyrinthos phaenomena ista me deduxerint, quot suspiria mihi expresserint, quantumque carissimae tunc patriae desiderium subierit. Nam quamvis istae arbores visae mihi sint sociabiles, linguae beneficio utentes ac specie quadam rationis praeditae, adeo ut ad animantia rationalia quodammodo referri possent, dubitabam tamen, comparari posse cum hominibus; negabam iustitiam, clementiam aliasque virtutes morales inter easdem locum habere. His cogitationum turbis collisus, viscera mea moveri sentiebam, et e fontibus oculorum torrentes lacrimarum defluentes faciem inundabant.
Sed cum dolori ita indulserim et 11
in fletus me muliebres coniecerim, intrant cubiculum custodes corporis mei, quos respectu securium tanquam lictores intuebar. His praeeuntibus ducor per urbem ad perspicuam quandam domum, in umbilico fori positam. Visus mihi tunc sum dictatoriam dignitatem adeptus et consule Romano maior; nam non nisi duodecim secures in comitatu consulum erant, cum ego octodecim stipatus procederem. Valvis aedium, ad quas ferebar, caelata stabat Iustitia, in

---

§ 11. *caelata stabat Iustitia cet.*] Cfr. GELLII Noct. Attic. XIV cap. 4: Condigne mehercle et condecore Chrysippus in librorum, qui inscribuntur *περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς*, primo os et oculos Iustitiae vultumque eius severis atque venerandis verborum coloribus depinxit. Facit quippe imaginem Iustitiae, fierique solitam esse dicit a pictoribus rhetoribusque antiquioribus ad hunc ferme modum: Forma atque filo virginali, adspectu vehementi et formidabili, luminibus oculorum acribus; neque humilis neque atrocis, sed reverendae cuiusdam tristitiae dignitate.

formam arboris efficta, bilancem ramo tenens. Imago eadem erat filo virginali, adspectu vehementi, luminibus oculorum acribus, neque humilis neque atrocis, sed reverendae cuiusdam tristitiae dignitate spectabilis.
12 Hinc senaculum esse mihi liquido patuit. Introductus in curiam, cuius strata tessellati operis marmore interstincta nitebant, aureo ibi sedili tanquam tribunali sublimem vidi arborem cum bis senis assessoribus, qui a dextra et sinistra praesidis ordine concinno ac totidem subselliis assidebant. Praeses palma erat mediocris staturae, sed inter caeteros iudices ob foliorum varietatem, quae diversis coloribus erant tincta, notabilis. Utrumque latus cingebant apparitores numero viginti quatuor, quorum singuli sex securibus armati stabant. Horrendum oculis meis spectaculum, cum ex ista armatura sanguinariam hanc gentem ominarer.

13 Ad introitum meum consurgentes senatores excelsos ad aethera extendebant ramos, quo religionis exercitio defuncti, denuo consederunt. Sedentibus cunctis, ante cancellos ego sistor inter duas medius arbores, quarum trunci pelle ovina erant obducti. Credebam esse advocatos, et re vera tales erant. Antequam causas dicere coeperunt, centonibus quibusdam atrati coloris obvolvitur caput Praesidis. Mox actor brevem habuit orationem, quam ter repetivit; responditque pari brevitate rei defensor. Actiones eorum subsecutum est semihorae silentium. Tunc adempto, quo tectus erat, velamine, exsurgit Praeses, sublatisque denuo ad sidera ramis, verba quaedam decenter enuntiavit, quibus sententiam meam contineri iudicabam. Nam finito sermone, dimissus ad vetus ergastulum reducor, unde tanquam e cella promptuaria ad flagrum
14 me mox depromendum ominabar. Solus ibi relictus,

cunctis, quae acciderant, ad animum revocatis, ridebam stultitiam huius gentis; nam visa mihi est potius histrioniam egisse, quam iustitiam exercuisse, omniaque, quae videram, gestus, ornatus, modus procedendi etc. ludicris spectaculis ac pantomimorum scenis quam gravi Themidos tribunali apparebant digniora. Felicitatem tunc orbis nostri praedicabam et praestantiam Europaeorum prae caeteris hominibus. At quamvis stuporem et stoliditatem gentis huius subterraneae damnarem, coactus tamen simul eram fateri, a brutis animantibus debere distingui. Nam nitor civitatis, symmetria aedificiorum et alia manifeste indicabant, ratione non destitutas esse has arbores, nec artium, inprimis mechanices, prorsus esse rudes. Sed putabam, hoc solo virtutem ac praestantiam omnem absolvi.

Dum ita tacitus mecum loquebar, intrat arbor, 15
sistrum manu tenens. Eadem, diffibulato meo pectore, ac nudato altero brachio, mediam mihi venam scite admodum pertudit. Postquam sanguinis, quantum sat videbatur, elicuerat, brachium non minore dexteritate obligabat. Ita officio functa, inspecto solicite sanguine, tacita ac velut admiratione satura digreditur. Haec omnia confirmabant opinionem, quam de stoliditate huius gentis mihi finxeram. At quam primum linguam subterraneam edoctus essem, et explicata mihi cuncta fuissent, contemptus in admirationem
vertitur. Processus hic forensis, quem temere dam- 16
naveram, ita mihi exponitur. E forma corporis mei iudicaverant, me esse incolam firmamenti. Visus fueram honestam et primi ordinis matronam velle violare. Ob crimen hoc in forum reus tractus fueram. Advocatorum alter culpam exaggeraverat, supplicium lege

debitum poscens; alter vero non poenam deprecatus erat, sed dilationem supplicii suaserat, donec innotuerit, quis, qualis et cuias essem, utrum brutum, an animal rationale. Porro ramorum extensionem didici esse actum religionis ordinarium, antequam res diiudicaretur. Advocati ovina tecti erant pelle, ut memores essent innocentiae et integritatis in partibus obeundis. Et re vera probi hic omnes ac integri sunt, id quod monstrat, in republica bene constituta dari posse probos ac honestos causidicos. Severae adeo in praevaricatores latae sunt leges, ut nec sycophantiis nec fucis ullum mantellum sit obvium, nec deprecatio perfidiis, nec maledictis sit fuga, nec confidentiae usquam
17 hospitium sit, nec diverticulum dolis. Verborum trina repetitio fieri solebat ob tarditatem perceptionis, qua ab aliis gentibus distinguebantur huius terrae incolae; nam paucis datum erat intelligere, quod obiter legerant, aut percipere, quod semel tantum audiverant. Qui statim rem capiebant, vi iudicandi credebantur destituti, ideoque raro hi ad magna ac momentosa munera admittebantur. Experientia quippe didicerant, fluctuasse rempublicam in manibus eorum, qui promptissimae sunt perceptionis, ac qui vulgo magna ingenia dicuntur; tardos vero, ac per contemptum hebetes dictos, composuisse, quae primi turbaverant. Paradoxa haec omnia erant, licet serio ponderanti
18 non plane absurda mihi sint visa. Maximam vero admirationem movebat historia Praesidis; nam virgo

---

§ 16. *ut nec sycophantiis nec fucis cet.*] Cfr. PLAUTI Captiv. III, 3, 5 sqq.:
Nec mendaciis subdolis mihi usquam mantellum est meis;
Nec sycophantiis, nec fucis ullum mantellum obviam est;
Neque deprecatio perfidiis meis, nec malefactis fuga est;
Nec confidentiae usquam hospitium est, nec diverticulum dolis.

erat, indigena huius loci, et a Principe constituta
Kaki seu supremus in civitate iudex. Apud hanc
gentem enim nullum in distributione officiorum ob-
servatur sexus discrimen, sed habito delectu, reipu-
blicae negotia dignissimis conferuntur. Ut rite de
uniuscuiusque profectu ac dotibus animi iudicetur,
instituta sunt seminaria, quorum ephori sive dire-
ctores dicebantur *Karatti* (vox ista proprie denotat
examinatores sive scrutatores). Eorum officium erat
profectum et vires uniuscuiusque examinare, indolem
iuventutis penitius inspicere, habitoque examine, Prin-
cipi quotannis exhibere indicem eorum, qui ad munera
publica essent admittendi, simulque ostendere, qua in
re unusquisque patriae maxime usui esse posset. Ac-
cepto isto catalogo, Princeps nomina candidatorum
libro inferri iussit, quo in memoria et tanquam ante
oculos haberet, quos ad vacantia munera admoveret.
Praedicta virgo splendidum ante quatuor annos a Ka- 19
rattis obtinuerat testimonium, eoque nomine a Prin-
cipe constituta erat praeses senatus huius urbis, in qua
nata erat. Sancta et constans est huius moris obser-
vantia apud Potuanos, cum credant, optime iis per-
spectum esse statum loci, qui in eodem nati sunt et
educati. *Palmka* (id nomen huic virgini erat) summa
cum laude triennii spatio spartam hanc ornaverat, ha-
bitaque fuit prudentissima totius civitatis arbor. Nam
tanta illi erat perceptionis tarditas, ut rem, nisi ter
vel quater repetita esset, aegre perciperet. At, quod
semel percepit, penitus perspexit, tantoque iudicio
quaevis problemata discussit, ut effata eiusdem toti-
dem oracula habita fuerint.

Novit enim iustum gemina suspendere lance
Ancipitis librae, rectum discrevit, ubi inter
Curva subit, vel cum fallit pede regula varo.

Hinc nulla ab ea quadriennii spatio dicta fuit sen-
tentia, quae non a summo tribunali Potuano con-
20 firmata et encomiis ornata esset. Igitur institutum
istud in favorem sexus sequioris, quod primo intuitu
damnaveram, non plane absonum curatius examinanti
visum est. Cogitabam mecum: Quid, si uxor Praetoris
nostri Bergensis loco mariti ius diceret? Quid, si ad-
vocati *Severini* filia, eloquentia ac praeclaris animi
dotibus ornata virgo, pro stupido parente causas in
foro ageret? Iurisprudentia nostra parum inde detri-
menti caperet, et forsitan Themis toties non vapularet.
Cogitabam porro, quoniam in foris Europaeis causae
celeriter adeo iudicantur, sententias istas extemporales
ac praecoces, si severiori examini subiicerentur, notas
21 censoris non effugituras. Ut pergam reliqua explicare,
venae sectionis rationem hanc audivi. Si quis criminis
convictus sit, pro flagris, membrorum mutilatione aut
capitali supplicio ad venae sectionem damnatur, quo
pateat, utrum e malitia an sanguinis aut humorum
vitio derivandum sit crimen, et an tali operatione cor-
rigi queat, adeo ut tribunalia haec ad emendationem
potius quam ad poenam spectent. Emendatio tamen

---

§ 19. *Novit enim cet.*] PERSII Satir. IV, 10 sqq.:
Scis etenim iustum gemina suspendere lance
Ancipitis librae; rectum discernis, ubi inter
Curva subit, vel quum fallit pede regula varo;
Et potis es nigrum vitio praefigere Theta.

§ 21. *ad venae sectionem damnatur*] De *venae sectione* tamquam poena militari apud Romanos vid. GELLII Noct. Attic. X, 8; FRONTINI Strategem. IV, 1, 16.

haec poenam quodammodo complectebatur, quoniam nota quaedam ignominiae erat ex iudicis sententia hanc operationem subire. Si quis iterum laberetur, indignus civitate iudicatus, ad firmamentum, ubi omnes absque discrimine recipiebantur, solebat relegari. At de exsilio isto eiusdemque indole plura mox dicenda. Quod vero chirurgus iste, qui venam mihi mediam aperuit, ad visum sanguinis mox obstupuerit, causa haec erat, quod incolae huius globi, loco sanguinis, liquidum et candidum habeant succum, per venas fluentem, qui, quo est candidior, eo maior sanctitatis nota.

Haec omnia linguam subterraneam edocto peni- 22
tius innotuerunt, quo facto clementius iudicium ferre coeperam de gente ista, quam temere nimis damnaveram. At quamvis stupidas et stolidas has arbores primo intuitu iudicaveram, animadverteram tamen mox non omni humanitate esse destitutas, ac proinde nullum mihi esse periculum vitae; in qua spe confirmabar, cum viderem, bis quovis die alimenta mihi afferri. Cibus vulgo constabat e fructibus, herbis ac leguminibus; potus erat liquidus succus, quo nil dulce magis ac saporum.

Praetor iste. in cuius custodia eram, Principi sive 23
Dynastae, haud procul ab hac civitate degenti, mox indicabat, in manus suas casu incidisse animal quoddam rationale, sed insolitae figurae. Rei novitate motus Princeps, in lingua me erudiri et deinde ad aulam suam mitti iubet. Datus hinc mihi fuit magister linguae, sub cuius institutione semestri spatio tantum profeci, ut cum incolis satis expedite fabularer. Postquam in lingua subterranea tirocinii rudimenta deposueram, adfertur ab aula novum mandatum

de ulteriore mea institutione, iubeorque seminario urbis initiari, ut a Karattis eiusdem sive examinatoribus perspicerentur vires ingenii mei, et in quo disciplinae genere maximam spem promitterem. Haec omnia solicite exsequuntur; sed dum in stadio hoc eram, non corporis mei minor cura habebatur quam animi, et soliciti inprimis erant, ut ad similitudinem arboris, quantum fieri licuit, formarer; quem in finem ramos quosdam adscititios corpori aptabant.

24 Dum haec aguntur, hospes meus redeuntem quavis vespera e seminario variis sermonibus ac quaestionibus exercebat. Audivit summa cum animi voluptate me de iis, quae in subterraneo hoc itinere usu venerant, dissertantem; maxime vero obstupuit ad descriptionem terrae nostrae et immensi, quo cincta erat, coeli, innumeris sideribus interstincti. Horum omnium attentus avidusque erat auditor; at erubuit non nihil ad ea, quae narrabam de arboribus nostri orbis, quae inanimatae, immobiles ac radicibus terrae stent fixae, ac tandem non sine indignatione me intuebatur, cum testarer, arbores nostras caesas calefaciendis fornacibus et cibis coquendis inservire. Attamen re serio pensitata, paulatim ira detumuit, protensisque versus coelum quinque ramis (nam totidem illi erant), iudicia Creatoris, cuius sint variae occultae rationes, est miratus; attente porro audivit alia narrantem. Uxor illius, quae adhuc praesentiam meam aversata fuerat, cum veram, ob quam in iudicium tractus eram, causam didicisset, ac specie me arboris, quam in orbe nostro scandere solemus, deceptum, abiecta omni suspicione, in gratiam mecum rediit. At ego, ne inter initia coëuntis gratiae recentem cicatricem rescinderem, non nisi praesente ac iubente marito sermones cum illa miscui.

CAPUT III.

DESCRIPTIO URBIS KEBAE.

Interea, dum in cursu hoc tirocinii eram, per urbem me circumduxit hospes meus, ut monstraret, quicquid maxime curiosum ac spectabile erat. Ambulavimus absque impedimento ac, quod maxime mirabar, sine ullo incolarum accursu; aliter ac apud nos fieri solet, ubi ad omne, quod insolitum est, catervatim advolant homines, ut curiosos pascant oculos. Nam incolae huius planetae novitatis parum avidi solida tantum sectantur. Civitati huic nomen est *Keba*, quae inter urbes Principatus Potuani secundum locum tenet. Incolae graves adeo sunt ac prudentes, ut quot cives, tot senatores diceres. Honestissimum ibi est senectutis domicilium; nusquam enim tantum tribuitur aetati, nusquam senectus est honoratior, cuius non in sententia sola, sed et nutu residet auctoritas. Mirabar 2 gentem adeo modestam ac sobriam certaminibus ludicris, comoediis ac spectaculis delectari; nam haec gravitati eiusdem parum convenire videbantur. Id quod animadvertens hospes, *per totum*, ait, *hunc Principatum seria ac nugae per vices nos partiuntur*,

Saturnumque gravem nostro Iove frangimus una.

Inter alia enim huius Principatus egregia instituta erat permissio voluptatum innocuarum, quibus roborari

---

§ 2. *Saturnumque gravem cet.*] PERSII Satir. V, 47 sqq.:
Nostra vel aequali suspendit tempora Libra
Parca tenax veri, seu nata fidelibus hora
Dividit in Geminos concordia fata duorum,
Saturnumque gravem nostro Iove frangimus una.

creditur animus et ad molesta obeunda munera reddi idoneus, quibusque dissipari putantur atrae istae nubes ac melancholici affectus, tot turbarum, seditionum ac pravorum consiliorum fontes. Hac ratione ducti graviora opera lusibus iocisque distinguunt, severitatem tamen comitatemque ita miscentes, ne illà in tristi-
3 tiam, haec in petulantiam degeneret. At non sine indignatione animadvertebam, inter spectacula et ludos scenicos numerari exercitia disputatoria. Namque statis anni temporibus, factis sponsionibus et certo vincentibus statuto praemio, disputatores tanquam gladiatorum paria committebantur, eisdem fere legibus, quibus certamina apud nos fiunt inter gallos gallinaceos aut animalia aeque ferocia. Hinc divitibus mos erat alere disputatores, quemadmodum in orbe nostro canes venaticos, eosdemque in arte disputandi sive dialectica erudire, ut idonei et loquaces redderentur ad stata, quae quotannis fierent, certamina. Ita civis quidam opulentus, nomine *Henochi*, triennii spatio magnas opes, scilicet 4000 *Ricatu*, cumulaverat e tropaeis unius, quem hunc in finem alebat, disputatoris, et haud semel immodicae summae domino eiusdem oblatae fuerant ab iis, qui ex eiusmodi exercitiis quaestus facere solebant; sed adhuc vendere nolebat thesaurum, unde tot illi quotannis erant reditus. Mira ille linguae volubilitate pollens diruebat, aedificabat,

---

§ 3. *exercitia disputatoria.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. III, 119 »Disputationes publicae«:

Inter circenses ludos sunt iurgia docta,
Queis vulgo fiunt amphitheatra scholae.

§ 3. *diruebat, aedificabat cet.*] Cfr. HORATII Epist. I, 1, 97 sqq.:

Quid, mea quum pugnat sententia secum,
Quod petiit, spernit, repetit, quod nuper omisit;
Aestuat et vitae disconvenit ordine toto,
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis:
Insanire putas solennia me.

quadrata rotundis mutabat, syllogismorum captionum-
que dialecticarum laqueis strepebat, et unumquemque
opponentem distinguendo, subsumendo et limitando
eludere ac ad silentium pro lubitu reducere callebat.
Semel atque iterum spectaculis eiusmodi summa cum 4
animi aegritudine interfui. Nam impium et indignum
mihi videbatur, augusta adeo exercitia, quae ornare
solent gymnasia nostra, in ludos scenicos transformari.
Et cum ad animum revocarem, ter me summo cum
applausu publice disputasse et lauream exinde eme-
ruisse, a lacrimis vix temperare poteram. Caeterum
non ipse magis actus quam disputandi modus sto-
machum mihi movebat. Conducti enim erant certi
stimulatores, quos dicebant *Cabalcos,* qui, cum viderent
impetum disputantium languescere, latera eorundem
sistris quibusdam pungerent, ut denuo recalescerent
ac vires torpentes integrarent. Mitto alia, quorum 5
meminisse pudet, et quae in gente adeo exculta dam-
nabam. Praeter hos disputatores, quos *Masbakos* sive
altercantes per ludibrium vocant subterranei, erant et
alia certamina inter quadrupedia, tam fera quam man-
sueta, et alites maxime feroces, quae certo spectanti-
bus pretio exhibebantur. Quaerebam ab hospite, qui
fieri posset, ut gens tanto iudicio praedita ad ludos
circenses reiiceret nobilia adeo exercitia, quibus facul-
tas loquendi paratur, veritas detegitur, ingeniumque
acuitur. Respondebat ille, certamina haec barbaris
olim saeculis magni aestimata fuisse; sed cum expe-
rientia tandem edocti fuerint, veritatem disputando
potius suffocari, iuventutem procacem reddi, turbas
inde enasci, et solidis studiis compedes iniici, ab aca-
demiis ad circos haec exercitia transtulisse; et do-
cuisse eventum, silentio, lectione ac meditatione citius

magisterium adipisci tirones. Qua tamen responsione,
6 quantumvis speciosa, non acquiescebam. In civitate hac erat Academia sive Gymnasium, ubi decenter ac summa gravitate docebantur artes liberaliores. Ab hospite meo in auditorium huius scholae introducor die quodam solenni, quo crearetur *Madic* sive Philosophiae Doctor. Celebratus fuit actus absque ulla caeremonia, nisi quod Candidatus docte et eleganter de problemate quodam physico disseruerit; quo exercitio defunctus, a praesidibus gymnasii in album relatus est eorum, qui publice docendi iure gaudent. Rogitanti hospiti, ecquid actus iste mihi placuisset, respondebam, siccum nimis ac ieiunum prae nostris promotionibus mihi visum. Exponebam porro, qui apud nos creari soleant Magistri ac Doctores, nempe praeviis speciminibus disputatoriis. Ad haec frontem ille contrahens, modum et indolem eiusmodi disputationum, et qui a subterraneis differant, quaerit. Respondebam ego, vulgo fieri de rebus admodum doctis et curiosis, in primis de iis, quae spectant ad mores, linguas et vestitus duarum veterum gentium, quae olim in Europa maxime floruerant; testabarque me trinis eruditis disputationibus commentatum in veteres
7 earundem gentium crepidas. Hoc audito, tantum edidit cachinnum, ut tota domus inde exsonaret. Excitata ad strepitum hunc uxor illius advolat, causam risus curiose sciscitans. At tantam ego conceperam iram, ut respondere non dignarer; nam indignum mihi videbatur, res adeo graves ac serias cum risu ac ludibrio excipi. At a marito tandem id, quod rei erat, edocta, in risum non minorem erupit. Res haec per totam brevi urbem disseminata perpetuis sannis ansam dedit, et uxor Senatoris cuiusdam, in risum prona,

narratione hac adeo commota fuit, ut ilia crebris ca-
chinnis paene dissolveret. Et cum non ita multo post
febri correpta moreretur, credebatur ex immoderato
hoc risu, quo pulmonem nimis exagitaverat, morbum,
qui fatalis illi erat, contraxisse. Sed de vera mortis
causa non satis liquide constat; murmura tantum eius-
modi audiebantur. Erat alias praeclarae indolis ma-
trona ac strenua materfamilias; nam septem illi erant
rami, quod rarum in isto sexu. Hinc mortem illius
aegre tulerunt omnes honestae arbores. Humo man- 8
datur intempesta nocte extra urbis pomoeria, iisdem-
que vestibus effertur, quibus mortua est inventa.
Cautum enim lege est, ne quis in urbe sepeliatur,
cum aërem ex effluviis cadaverum putrescere credant.
Cautum porro est, ne cum insigni comitatu ac splen-
dido ornatu efferantur funera, vermium scilicet pabula
mox futura. Quae omnia satis prudenter instituta
mihi videbantur. Parentalia tamen haberi solent ora-
tionesque funebres, sed quae pura tantum hortamina
sunt ad bene vivendum, quaeque mortalitatis imagi-
nem ante oculos audientium ponunt. Adesse iubentur
censores, observaturi, an defunctorum praeter merita
memoriam aut extenuent oratores aut attollant. Hinc
encomiorum parcissimi sunt oratores subterranei, cum
poena immodice et praeter merita laudantibus sit sta-
tuta. Non ita multo post, cum tali parentationi in- 9
terfuerim, quaerebam ab hospite de sorte et statu de-
functi herois, cuius memoria celebrabatur. Respondit
ille, agricolam fuisse, quem ad urbem tendentem mors
in itinere occupaverat. Hinc, qui nuper a subterraneis
derisus fueram; meo more non minus effuse ridebam,
telaque, quae in Europaeos vibraverant hi, strenue re-
torsi. *Eccur,* aiebam, *boves ac tauri, rusticorum socii*

et commilitones, pro rostris etiam non laudantur? Eandem, quam fossores terrae materiam orationi suppeditabunt, eodem ministerio fungentes. At a risu me temperare iubet hospes, docens, agricolas in his terris summo in honore haberi ob nobiltatem ministerii, in quo occupantur, nullumque vitae genus hic honestius agricultura censeri. Hinc quivis honestus rusticus ac diligens paterfamilias nutritor et patronus oppidanorum salutatur. Eo respectu fieri solet, ut agricolae, cum circa autumni initium aut mense Palmae ad urbem cum ingenti numero vehiculorum, frumento onustorum, tendunt, extra portas urbis obvios habeant magistratus urbis ac tubarum clangore et symphoniae
10 sono, ovantium ritu, in civitatem introducantur. Stupescebam ad hanc narrationem, ad animum revocans sortem agricolarum nostrorum, sub foeda servitute gementium, et quorum occupationes sordidas et illiberales iudicamus prae aliis artibus, quae ministrae sunt voluptatum, ut coquorum, fartorum, unguentariorum, saltatorum etc. Hospiti quidem hoc paulo post, sed sub fide silentii exposui, verens, ne nimis sinistra iudicia de genere humano ferrent subterranei. Silentium ille pollicitus, ad auditorium me, ubi habenda esset oratio funebris, secum duxit. Fateor, nil unquam me solidius, veracius et ab omni adulationis specie magis immune audivisse; et visa mihi haec parentatio exemplar, ad quod omnes eiusmodi orationes exprimi deberent. Orator primo conspectum dedit virtutum defuncti, moxque vitia ac infirmitates enumeravit, monendo auditores, ut ab hisce sibi caverent.
11 Redeuntibus ex auditorio obvius fit noxius quidam, tribus custodibus stipatus. Idem nuper ex iudicis sententia poenam brachii (ita vocant venae sectionem)

subierat, iam vero in nosocomium urbis publicum trudendus. Quaerenti damnationis causam respondetur, eundem publice de qualitatibus ac essentia Dei disputasse; id quod prohibitum in his terris, ubi curiosae eiusmodi disputationes temerariae adeo ac stolidae censentur, ut in compositae mentis creaturas cadere nequeant. Solitum est igitur subtiles hos disputatores, tanquam insanos, post sectionem in ergastula publica compingere, donec delirare cessant. Hinc tacite mecum: *Hei! quid de Theologis nostris hic fieret? quos quotidie de qualitate et attributis Numinis, de natura spirituum et id genus aliis mysteriis rixantes cernimus. Qualis sors esset Metaphysicis nostris, qui transcendentalibus suis studiis superbientes, supra vulgus sapere, imo Diis se proximos credunt? Certe pro laureis, birretis, pileis doctoralibus, quibus in terris nostris decorantur, iter sibi panderent ad ergastula aut nosocomiorum candidati fierent.*

Haec et alia, quae valde paradoxa mihi visa sunt, 12
tempore tirocinii notabam. Aderat tandem mandato Principis definitum tempus, quo e Gymnasio in aulam cum testimonio dimittendus essem. Splendida mihi encomia et niveos calculos pollicebar, fretus qua propriis virtutibus, cum linguam subterraneam exspectatione celerius didicissem, qua hospitis mei favore ac iudicum decantata integritate. Tandem traditum mihi est testimonium, quod prae gaudio tremens aperui, avidus laudes meas legendi, exindeque, qualis sors mea foret, noscendi. At lectio eiusdem in iram et desperationem me coniecit. Literae commendatitiae his verbis conceptae fuerunt:

Mandato Serenitatis Vestrae obsequentes, instructum 13
solicite in Gymnasio nostro dimittimus animal nuper ad

nos ex alio orbe delatum hominemque se nuncupans. Perspecto penitius eiusdem ingenio, ac moribus exploratis, docilem satis ac promptissimae perceptionis offendimus, sed obliqui adeo iudicii, ut ob ingenium nimis praecox vix ad creaturas rationales referri, nedum ad munus aliquod momentosum admitti queat. At cum pernicitate pedum nobis omnibus sit praestantior, cursoris aulici officio fungi strenue poterit. Datum ex Seminario de Keba, mense Veprium, a Serenitatis Vestrae servis humillimis

NEHEC. IOCHTAN. RAPASI. CHILAC.

14 In lacrimas hinc effusus hospitem meum adibam, humillime obsecrans, ut, auctoritate sua interposita, clementius testimonium a Karattis extorqueret, utque monstraret iisdem testimonium meum academicum, in quo ingeniosus et optimae notae civis salutor. Regessit ille, testimonium istud in nostro orbe suo stare pretio, ubi forsitan maior umbrae quam corporis, maior corticis quam medullae habeatur ratio, sed nullius hic esse ponderis, ubi in viscera rerum penetratur; hortatur porro, ut sortem meam patienter feram, maxime cum testimonium rescindi aut mutari nequeat. Nam nullum hic gravius crimen esse virtutum immeritarum praeconio. Vulneri tamen fomentum aliquod admoturus,

verba facit, quibus hunc lenire dolorem
Possit et ingentem morbi partem removere:
Ne cures haec, quae stulte miraris et optas.

---

§ 14 *verba facit cet.*] Cfr. HORAT. Epist. I, 1, 34 sq.:
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis et magnam morbi deponere partem.

Quos non praecipitat subiecta potentia magnae
Invidiae? mergit longa atque insignis honorum
Pagina; namque homini, nimios qui captat honores,
Et nimias venatur opes, numerosa parantur
Excelsae turris tabulata, unde altior illi
Casus, et impulsae praeceps immane ruinae.

Porro addidit, nihil tale in tenui aut mediocri for- 15
tuna metuendum. Quod vero ad testimonium Karattorum attinet, illud confirmat, oculatissimos simul ac integerrimos esse iudices, qui nullis neque donis corrumpi neque minis deterreri possunt, ut unguem latum a vero deflectant; quapropter in hac etiam causa nullum esse suspicioni locum. Candide tandem ipse fassus est, iam dudum innotuisse sibi imbecillitatem iudicii mei, ac statim e memoriae meae ubertate et celeri apprehensione iudicasse, lignum me non esse, ex quo Mercurius fieri posset, ac proinde ob insignem iudicii eclipsin amplo alicui muneri non suffecturum.

Ibid. vs. 47 sq.:

Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?

IUVENAL. Satir. X, 56 sqq.:

Quosdam praecipitat subiecta potentia magnae
Invidiae; mergit longa atque insignis honorum
Pagina; descendunt statuae restemque sequuntur.

Ibid. vs. 103 sqq.:

Ergo quid optandum foret, ignorasse fateris
Seianum; nam qui nimios optabat honores
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsae turris tabulata, unde altior esset
Casus, et impulsae praeceps immane ruinae.

§ 15 *lignum me non esse, ex quo Mercurius fieri posset*] Proverbium est: *Non e quovis ligno Mercurius fingi potest.* Vide ERASMI et aliorum Adagia (Francofurti 1670 Fol.) pag. 525.

Didicisse se, ait, e narrationibus et descriptione gentis Europaeae, me

Stultorum in patria pravoque sub aëre natum.

Caetera de amicitia sua prolixe testatus, itineri ut absque mora accingerer, me hortatus est. Consilium prudentissimi viri secutus sum, in primis cum ita postularet necessitas, et temerarium mihi videretur mandato Principis obniti.

16 In iter igitur me coniicio, comitantibus nonnullis arbusculis, quae simul mecum a seminario dimissae eundem in finem ad regiam urbem ablegantur. Dux itineris erat senior quidam e numero Karattorum sive ephororum, qui, cum aetate confectus pedum vitio laboraret, tauro vehebatur. Nam insolitum hic est vehiculis uti, et soli hoc senes decrepiti sive aegroti privilegio gaudent, quamvis nobis excusatiores essent huius planetae incolae ob difficultatem et tarditatem incessus. Memini, cum descriptionem semel fecissem vecturarum nostrarum, equorum scilicet, quadrigarum et pyxidum, in quas sarcinarum instar compacti per urbem vehimur, ad hanc meam narrationem subridere subterraneos, maxime cum audirent, e vicinis alterum invisere alterum non solere, nisi plaustro vel pyxidi inclusum, et a duobus ferocissimis quadrupedibus per

17 vicos ac plateas abreptum. Ob tarditatem incessus,

---

§ 15. *Stultorum in patria cet.*] Cfr. IUVENAL. Satir. X, 47 sqq. (de Democrito):

Tunc quoque materiam risus invenit ad omnes
Occursus hominum, cuius prudentia monstrat,
Summos posse viros et magna exempla daturos
Vervecum in patria crassoque sub aëre nasci.

Cfr. infra cap. X § 18.

qua laborant arbores hae rationales, triduum huic itineri insumere cogebamur, quamvis Keba ab urbe principali vix spatio quatuor milliarium dirimatur. Nam si solus fuissem, una die iter hoc explicuissem. Gaudebam equidem, pedum beneficio me subterraneis longe praestare, sed dolebam simul, ob istam corporis praestantiam ad vile et abiectum ministerium proscriptum iri. *Vellem me,* dixi, *eodem pedum vitio, quo subterranei, laborare, cum hoc solo defectu evitarem destinatum mihi servile et ignobile munus.* Quo audito, dux noster, *Si hac,* ait, *corporis praestantia natura non quodammodo compensasset animi tui defectus, tanquam inutile terrae pondus te omnes intueremur; ob ingenii enim velocitatem sola rerum putamina, non nucleos vides; et cum duo tantum rami tibi sint, in quovis opere manuario subterraneis longe inferior es.* Haec omnia cum audiverim, gratias Deo egi ob pedum praestantiam, cum absque hac virtute me inter creaturas rationales locum vix habiturum viderem.

Iter faciens non sine admiratione videbam inco- 18
las labori adeo intentos, ut ad adspectum praetereuntium, quamquam insolitum esset spectaculum, nemo labores intermitteret, aut lumina circumferre dignaretur. At finito die, laboribus solitis defuncti, ludis ac omnimodis animi remissionibus vacant, connivente summo magistratu, qui ludos hos corporum ac animorum fulturas existimans creaturas iudicat iisdem non minus ali quam cibo et potu. His et aliis de causis iter hoc summa cum animi voluptate confeci. Regionis forma pulcherrima est. Imaginare amphitheatrum aliquod, et quale sola rerum natura possit effingere. Ubi natura minus prodiga fuerat, suppleta omnia erant arte incolarum, qui, positis a magistratu praemiis, ad ru-

sticos labores et agros colendos ornandosque acuebantur; qui vero agrum sordescere patiebatur, aera-
19 rius fiebat. Peragravimus multos spectabiles vicos, qui ob frequentiam unius perpetuae et contiguae urbis conspectum dant, unamque faciem longe lateque contexunt. Infestabamur tamen nonnihil a simiis quibusdam silvestribus, quae viis passim inerrantes me, quem ob affinitatem formae gentilitium credebant, crebris assultibus vellicabant. Hinc iram et indignationem supprimere non poteram, maxime cum viderem, scenam hanc risus materiam arboribus dare; nam ad aulam ducebar, cum ita iusserat Princeps, eodem habitu, quo in planetam hunc delatus fueram, harpagonem scilicet dextra tenens, quo perspiceret, qualis esset orbis nostri ornatus, et quo apparatu huc primum appulissem. Et commode tunc ad manum erat harpago, quo simias catervatim ingruentes in fugam mittere conabar, quamvis frustra; nam in fugientium locum plures successerunt, adeo ut quovis momento gradum praeliantis componere cogerer.

CAPUT IV.

AULA PRINCIPIS POTUANI.

1 Tandem ad urbem regiam *Potu* ventum est. Magnifica quidem ac speciosa urbs est. Aedificia ibi porrectiora sunt Kebanis, strataque magis patula et commodiora. Primum, ad quod delati sumus, forum in-

genti mercatorum copia erat frequens, artificumque et opificum tabernis undique cinctum. Videbam attonitns in medio fori noxium quendam, collo in laqueum inserto stantem et ingenti gravissimarum arborum corona, quae speciem senatus praebuit, circumdatum.
Quaerenti mihi, quid rei esset, ac quam ob noxam 2
suspendium meruisset, in primis cum nullum crimen in his terris sit capitale, respondetur, reum hunc esse novatorem (*Proiect-Macher*), qui abrogationem veteris cuiusdam consuetudinis suaserat, circumstantes esse iureconsultos et senatores, qui novum commentum more solito examinarent, ita ut, si bene digestum ac reipublicae salutare deprehensum foret, reus non modo absolvendus, sed et remunerandus esset; si vero damnosum publico, aut si novator ad proprium commodum ista legis antiquatione collineare videretur, gula eiusdem, uti reipublicae perturbatoris, mox laqueo
frangeretur. Et haec est causa, cur pauci hanc aleam 3
iacere aut legis cuiusdam abrogationem suadere audeant, nisi res adeo aequa sit ac liquida, ut de successu dubitari nequeat. Adeo existimant subterranei,

---

§ 2. *novatorem (Proieçt-Macher)*] Cfr. HOLBERGII Epigr. IV, 25 »In novatorem vulgo Proiectmacher. Ad Sextum«:

Omnis, Sexte, mihi suspectus in urbe novator;
Quod soleat nutrix, et facere ille solet.
Namque vorat triplo plus quam praemandit alumno,
Offas ipse sibi, sed populo ossa dabit.

Cfr. WERLAUFF Historiske Antegnelser pag. 15 sqq.

§ 2. *qui novum commentum more solito examinarent cet.*] Eiusmodi legem Charondas olim Locrensibus dederat, ut, qui novam legem ferret, id cum magno capitis sui periculo faceret. Vid. DIODORI Bibl. Hist. XII, 17. Cfr. DEMOSTH. adv. Timocrat. pag. 744 § 139: *Εάν τις βούληται νόμον καινὸν τιθέναι, ἐν βρόχῳ τὸν τράχηλον ἔχων νομοθετεῖ, καὶ ἐὰν μὲν δόξῃ καλὸς καὶ χρήσιμος εἶναι ὁ νόμος, ζῇ ὁ τιθεὶς καὶ ἀπέρχεται, εἰ δὲ μή, τέθνηκεν ἐπισπασθέντος τοῦ βρόχου.*

servandas esse leges veteres, et maiorum instituta in honore habenda; credunt quippe nutare rempublicam, si ad cuiusvis libidinem mutentur aut antiquentur. Tunc ego mecum: *Hei! quid de novatoribus nostri orbis hic fieret, qui sub specie publicae utilitatis quotidie novas meditantur leges, non statui publico, sed privatis quaestibus ancillantes?*

4 Tandem in spatiosam domum introducimur, solitum iis receptaculum, qui e seminariis totius Principatus emancipantur. Ex eadem domo educuntur Principi sistendi. Dux noster sive Karatti accinctos nos stare iubet, dum digrediatur, adventum nostrum Principi nuntiaturus. Vix egressus erat ille, cum ingens aures nostras ferit clamor, qualis triumphantium esse solet; mox tibiarum sonitu ac tympanorum strepitu omnia personabant. Excitati ad hunc strepitum et foras egressi conspicamur arborem quandam, magnifico comitatu incedentem, coronaque e floribus contexta redimitam, moxque patuit, eundem esse civem, quem collo in laqueum inserto stantem nuper in foro videramus. Causa triumphi erat approbatio legis, quam
5 capitis periculo suaserat. At quibus argumentis veterem ille legem impugnaverit, non mihi innotuit, nec ullo modo ad notitiam meam pervenire potuit ob taciturnitatem incolarum, qua fit, ut minima res, quae ad statum publicum pertinet aut in senatu peragitur, plebem lateat; aliter ac fieri solet apud nos, ubi senatusconsulta et consiliorum conclusa in cauponis ac
6 triviis postridie narrantur, discutiuntur, notantur. Post unius horae intercapedinem revertitur Karatti nosque omnes sequi se iubet. Dicto nos audientes ducem sequimur. In itinere nostro passim occurrebant

arbusculae, quae venales offerebant impressos de rebus curiosis ac memorabilibus libellos. In ista libellorum farragine conspicabar forte opusculum, cui titulus erat: *De novo et insolito Phaenomeno, sive Dracone volante, qui anno superiore apparuit.* Videbam me ipsum, qualis eram, cum circa planetam cum harpagone et syrmate funis volutarer, aeri incisum. Vix risum eo aspectu continere poteram, et tacite mecum dicebam:

Hei qualis facies, et quali digna tabella!

Empto tamen libro tribus *Kilac*, qui duobus solidis 7
nostrae monetae aequiparari possunt, risum compressi, iter tacite persecutus ad regiam. Hanc ars potius ac nitor commendant, quam atria

Regali splendida luxu
Aut picturata lucentia marmora vena.

Paucos tantum conspicabar aulicos sive apparitores; nam temperantia Principum omne, quod superfluum est, proscribit. Nec opus hic est tot ministris, quot

---

§ 6. *arbusculae, quae venales offerebant — libellos*] Holbergii aetate mos erat, ut pueri per vicos urbis currentes canticula libellosque varii argumenti venderent. Vid. WERLAUFF Historiske Antegnelser pag. 41.

§ 6. *Hei qualis facies cet.*] IUVENAL. Sat. X, 157 sq.:
O qualis facies et quali digna tabella,
Quum Gaetula ducem portaret belua luscum!

§ 7. *Regali splendida luxu cet.*] Cfr. VIRGIL. Aen. I, 637 sq.:
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
STATII Silv. I, 3, 34 sqq.:
Quid primum mediumve canam? quo fine quiescam?
Auratasne trabes? an Mauros undique postes?
An picturata lucentia marmora vena
Mirer? an emissas per cuncta cubilia lymphas?
Cfr. IAC. BIDERMANI Utopia lib. IV cap. 30.

poscunt aulae nostri orbis; nam quot rami his arboribus erant, tot brachia, adeo ut labores manuarii ac ministeria oeconomica triplo vel quadruplo citius expediri possint.

8 Hora prandii erat, cum aulam Principis intravimus. Et cum seorsum mecum loqui desideraverat Serenitas sua, antequam accumberet, solus in diaetam intromittor. Erat in hoc Principe insignis clementiae ac gravitatis mixtura. Tanta eiusdem erat constantia, ut serenitas oris vultusque nulla aegritudine posset obnubilari. Viso Principe, in genua mox procubui. At ad adorationem hanc stupebant circumstantes, et cum causam, cur genua flecterem, roganti Principi indicassem, surgere me iussit, dicens, talem cultum soli Numini deberi; addit porro, sola obedientia, labore ac
9 industria hic favorem Principis obtineri. Postquam surrexeram, variae mihi quaestiones datae; et primum,

Qua veniam, causamque viae nomenque rogatus
Et patriam, Patria est, respondeo, grandior orbis,
Klimius est nomen; veni nec puppe per undas
Nec pede per terras; patuit mihi pervius aether.

Pergit ille quaerere de rebus, quae in itinere evenerant, de nostri orbis moribus ac scitis. Pathetice tunc exposui hominum vitutes, ingenia, urbanos mores et alia, quibus genus humanum maxime superbire solet.

---

§ 9. *Qua veniam cet.*] Cfr. OVID. Metam. V, 651 sqq.:
Qua veniat, causamque viae nomenque rogatus
Et patriam, Patria est clarae mihi, dixit, Athenae,
Triptolemus nomen; veni nec puppe per undas
Nec pede per terras: patuit mihi pervius aether.
Dona fero Cereris, latos quae sparsa per agros
Frugiferas messes alimentaque mitia reddant.

Sed narrationem hanc frigide excepit ac ad nonnulla,
quae maximam admirationem mea opinione ciere de-
buissent, oscitavit. Tunc ego mecum: *Hei! quam
varii sunt mortalium gustus! Quae nos maxime afficiunt,
hisce nauseam movent.* Maxime vero aures Principis
offendere videbam id, quod de modo procedendi in iure,
de advocatorum nostrorum eloquentia et de iudicum in
sententia dicenda celeritate exposui. Conabar hoc paulo 10
explicatius reddere; sed loquentem interpellans ad alia
digressus est, tandemque de cultu ac religione nostra
sciscitari coepit. Explicui tunc breviter omnes fidei
articulos, ad quorum recitationem nonnihil ex rugis
remisit, testans, unicuique se haud invitum subscri-
bere posse; tantum miratur, gentis iudicii expertis
sana adeo de Deo eiusdemque cultu esse principia.
At cum mox audiret, Christianos in sectas innumeras
esse divisos ac ob istam in fide discrepantiam in pro-
pria viscera armari, *Apud nos*, ait, *etiam variae de
rebus ad cultum divinum pertinentibus sunt dissentientes
sententiae: at alter alterum proinde non persequitur.
Nam omnis persecutio ob res theoreticas aut errores, e
sola perceptionis varietate orientes, non nisi a fastu oritur,
cum alter altero perspicaciorem se stolide autumat; qui
fastus vix placere poterit Deo, modestiae ac humilitatis
commendatori. Nemini*, ait, *qui bona fide in theoreticis* 11
*a recepta opinione aberrat, circulos iudicii turbamus, modo
in practicis, quae cultum Numinis spectant, consentiat,
ac in eo vestigia premimus decessorum nostrorum, qui in-
humanum existimarunt, iudiciis creaturarum compedes
iniicere ac in conscientias dominari. Huius quoque re-
gulae observantiam in rebus politicis solicite commendamus,
ita, si subditorum variae sint opiniones de corporis nostri*

forma, de vitae genere, de oeconomia et id genus aliis,
iidem vero agnoscant me legitimum Principem, cui obse-
quium debetur, cunctos existimo bonos esse cives. Re-
spondebam ad haec: *Serenissime Princeps! istud apud*
nos dicitur Syncretismus, maximeque a literatis nostris
improbatur. Non dedit mihi spatium plura loquendi;
nam subiratus mox abiit, iubens, ut manerem, donec
prandium finitum esset.

12 Ad mensam sedebant ipse Princeps cum serenis-
sima eiusdem coniuge, item filius Principis cum magno
Cancellario sive *Kadoki.* Idem Kadoki ob morum ur-
banitatem ac prudentiam circumspectam maximi inter
Potuanos nominis erat. Per integros viginti annos
nullam in senatu sententiam tulerat, cui caeteri non
suffragati erant, nihil in rebus publicis statuerat, quod
non inconcussum steterat, dictaque eius totidem erant
axiomata. At perceptionis adeo tardae simul erat, ut
ad minimum edictum concipiendum quatuordecim die-
rum spatium stipulari soleret. Hinc si in nostrum
orbem delatus foret, ubi cunctatio omnis desidiae ac
ignaviae nomen accipere solet, parum idoneus rebus
13 alicuius ponderis esset iudicandus. At cum, quicquid
perciperet, penitus perspiceret nihilque nisi praevio
ac gravi examine adhibito statueret, dici poterat plura
fecisse, quam decem ex iis, qui prompte et celeriter
negotia obeunt ac vulgo magna ingenia dicuntur, quo-
rum acta reformari, mutari ac limam saepius subire
solent, adeo ut, tempore ministerii exacto, nihil non
tentatum, sed nihil simul peractum cernere liceat.
Inter apophthegmata igitur aulae huius insigne est
istud, nempe eos, qui prompte nimis munera obeunt,
comparari posse cum otiosis ambulatoribus, qui progre-

diendo, retroëundo eandem semitam terunt, movendoque nihil promovent.

Postquam accubuerat tota serenissima domus, intrat virgo octo ramorum cum totidem patinis et orbibus, adeo ut momento citius tota quadra ferculis instruatur. Secuta mox alia arbor cum octo lagenis diversi generis musto aut succo impletis. Huic erant novem rami, quocirca ministeriis domesticis aut oeconomicis aptissima iudicabatur. Sic a duabus solis ministris commode peragitur id, quod ab integris ministrantium cohortibus effici nequit in aulis terrestribus. Eadem, qua apposita erant, dexteritate fercula etiam auferuntur. Prandium frugi erat, sed simul nitidum. Ex appositis ferculis uno tantum, quod maxime ad palatum erat, usus est Princeps; aliter ac divites nostri orbis, qui lautam negant coenam, nisi ablatae patinae alia melior atque amplior succenturietur. Dum prandebant, varii de virtutibus ac vitiis, item de rebus politicis sermones serebantur, adeo ut voluptates studiis condirentur. Mei quoque mentio identidem facta est, quem ob celeritatem apprehensionis credebant lignum esse, e quo vix Mercurius fieri posset. 14

Postquam exempta fames epulis, mensaeque remotae, 15

testimonium meum exhibere iubeor. Quo perlecto, in pedes meos oculos coniiciens Princeps, recte ait iudi-

---

§ 13. *movendoque nihil promovent*] Cfr. TERENT. Eunuch. V, 3, 3 sq.:

CHREMES.

Move vero ocius

Te, nutrix.

SOPHRONA.

Moveo.

CHREMES.

Video, sed nil promoves.

§ 15. *Postquam exempta fames cet.*] VIRGIL. Aen. I, 216.

casse Karattos, et fieri ita debere. Hoc responso tanquam fulmine percussus, manantibus ubertim lacrimis, petebam revisionem actorum, cum, virtutibus meis et ingenii dotibus penitus examinatis, longe clementius sperarem iudicium. Princeps, ut erat clemens ac aequus, ob molestum et insolitum hoc postulatum mihi non succensens, novum et curatius examen praesenti Karatto iniungit. Durante hoc tentamine, paulum secessit, caetera perlecturus testimonia. Digresso Principe, Karatti novas mihi quaestiones proposuit solvendas. Respondebam ego solita mea celeritate, quam miratus ille, *Celeriter quidem,* ait, *rem capis, sed iugulum rei non arripis; indicant enim solutiones tuae, quaestionem potius prompte perceptam, quam recte per-*
16 *spectam.* Finito tentamine, Principis diaetam intrat, moxque revertitur cum sententia huius tenoris: male me ac imprudenter fecisse revocando in dubium Karattorum iudicium, ideoque eam me poenam incurrisse, quam temere calumniantibus dictitat legis spatii quarti maioris spatium tertium minus (per spatia maiora et minora sive *Skibal* et *Kibal* intelligunt libros et capita), ac meruisse me venae sectionem more maiorum pati ambobus meis ramis sive brachiis ac ergastulo publico includi. Verba Legis libr. 4. cap. 3. de Calumniis haec sunt: *Spik. antri. Flak. Skak. mak. Tabu Mihalatti Silac.* At quamvis evidens sit verborum sensus, et sanctio legis nullam exceptionem patiatur, decrevisse tamen Serenitatem suam gravissimum hoc delictum peculiari gratia qua ob animi praecocis vitium qua ob ignorantiam legis mihi ignoscere, cum peregrino et novo hospiti noxa absque legis violatione remitti quodammodo posset. Tandem, ut eo maiorem in me testaretur favorem ac benevolentiam, locum mihi de-

disse inter cursores aulicos ordinarios, quo favore ac-
quiescere me debere.
Hac dicta sententia, arcessitur *Kiva* sive secre- 17
tarius, qui me cum caeteris nuper advenientibus can-
didatis in album promovendorum inferret. Idem
secretarius vir erat egregiae formae, undecim scilicet
ramorum, ideoque undecim simul epistolas eadem, qua
nos facilitate unam solam scribimus, exarare poterat;
mediocris tamen iudicii erat, quam ob causam ad
maiora ascendere nequiret, sed in eodem officio, quod
triginta fere annos exercuerat, consenescere cogeretur.
Is vir erat, quocum postea coniunctissimus vivebam,
quemque maxime colere debebam, cum copias edicto-
rum aut epistolas scriberet, quas cursor ego per pro-
vincias disseminarem. Obstupui saepe, cum viderem,
qua dexteritate spartam impleret, cum haud raro un-
decim exemplaria eodem tempore scriberet, iisdemque
simul totidem sigilla imprimeret. Igitur inter res 18
maxime prosperas in familiis numerantur partus mul-
torum ramorum. Hinc mulieres puerperae, postquam
foetus feliciter sunt enixae, vicinis notum facere so-
lent, quot ramis in lucem prodierint infantes. Fama
hic erat, patrem secretarii nostri duodecim ramos ha-
buisse, totumque eius genus pluralitate ramorum prae
aliis celebre. Accepto meo diplomate, cum inter cur- 19
sores Principis ordinarios receptus fuissem, cubitum
ivi; sed licet valde fessa essent membra, maximam
tamen noctis partem pervigil oculos frustra in som-
num orabam. Nam animo continue oberravit ignobile,
ad quod damnatus eram, ministerium, et indecorum
ac turpe videbatur Ministerii Candidato ac Baccalaureo
magni orbis vilem agere cursorem subterraneum. In
tristi ista imagine magnam noctis partem vigil exegi,

et in hoc aestu legebam et relegebam testimonium
meum academicum, quod mecum asportaveram (nam
antea notavi diem ac noctem hic parum differre).
20 Tandem his curis et cogitationibus fessum altus sopor
oppressit. Variae tunc quiescenti occurrebant imagi-
nes. Videbar in patriam redux popularibus, quae in
itinere subterraneo acciderant, ad ravim usque expo-
nere; mox aëriam navigationem mihi fingens cum torvo
alite rem habebam, qui tantum mihi negotium faces-
sebat, ut somnus praelianti tandem excuteretur. At
evigilans cum horrore conspicabar lecto adstantem
eximiae magnitudinis simiam, quae per ianuam cubi-
culi non satis solicite clausam intraverat ac in cubile
irrepserat. Istud improvisum phaenomenon tantum
mihi terrorem incussit, ut ingenti vociferatione, qua
tota camera exsonuit, auxilium implorarem. Excitatae
hoc strepitu arbusculae quaedam, quae in cubiculis
meo contiguis cubabant, intrant, luctanti mihi cum
simia in auxilium veniunt foedumque istud animal
21 foras eiiciunt. Audivi mox, fabulam hanc Principi
largam risus materiam praebuisse. At ne in eundem
casum saepius reciderem, iussit illico me more sub-
terraneo vestiri ramisque exornari. Vestes vero Eu-
ropaeae, quas adhuc portaveram, mihi ademptae ob
insolentiam suspensae fuere in cimelio Principis cum
hoc epigrammate: *CULTUS CREATURAE SUPERTERRANEAE.*
Hinc ego mecum: *Quid si sartori Bergensi Iano Andreae,*
vestium harum formatori, innotesceret, opificia sua inter
cimelii subterranei rariora asservari? Fastu sine dubio
intumesceret, vixque posthac ipsis consulibus aut urbis cen-
turionibus cederet.

22 Post hunc casum reliquum noctis insomne egi
usque ad solis ortum. Tunc surgenti affertur diploma,

quo cursoris ministerium mihi iniunctum fuerat. Innumera mox dabantur negotia peragenda, perpetuumque eram mobile, ad urbes minores ac maiores edicta ac literas publicas perferens. In hisce expeditionibus meis indolem huius gentis curiosius scrutatus, miram in plerisque detegebam urbanitatem ac raram sapientiam. Soli incolae civitatis *Maholki*, qui omnes vepres sunt, parum culti ac morati mihi videbantur. Quaevis enim provincia suis peculiaribus gaudet arboribus sive incolis; id quod maxime patet e gente rustica sive agricolis, qui omnes indigenae sunt; nam in magnis civitatibus, praesertim in urbe regia, colluvies erat omnium arborum. Crevit ista, quam de prudentia 23
incolarum huius principatus conceperam, opinio, prout virtutes eorum penitius inspiciendi data est copia. Leges et consuetudines, quas maxime improbaveram, maxime mox ob aequitatem ac iustitiam laudabam, verso in admirationem contemptu. Haud difficile mihi foret integrum exhibere indicem rerum ac consuetudinum, quae leviter intuenti stultae, curiosius vero rimanti solidae ac prudentes visae sunt. E sexcentis 24
unum tantum afferam exemplum, quod characterem huius gentis graphice exprimit. Rectoratum scholae cuiusdam cum ambiret philologiae studiosus, petitio eiusdem tali munita erat commendatione: testabantur nempe cives urbis *Nahami*, candidatum in coniugio cum lasciva ac infida uxore integros quatuor annos placide vixisse ac cornua sua patienter gessisse. Testimonium his fere verbis conceptum erat:

Cum testimonium vitae et morum a tribulibus petierit doctus ac venerandus vir Iocthan Hu, testamur nos cives habitantes in vico sive regione urbis Posko, integrum quadriennium eundem in matrimonio cum infida coniuge

absque ullo strepitu vixisse, cornua sua patienter gessisse, ai tanta moderatione animi istud malum pertulisse, ut dignissimum scholae vacantis Rectorem, modo studia moribus respondeant, fore ominemur. Datum die decimo mensis Palmae termillesimo anno post magnum diluvium.

25 Isti tribulium commendationi annexum erat testimonium a seminarii Karattis de doctrina ac studiis eiusdem, quod magis ad rem facere videbatur; nam quodnam esset meritum cornuti ludimagistri prae aliis doctoribus, haud facile capiebam. At paradoxi huius testimonii hic erat sensus: inter virtutes, quae doctorem maxime commendant, est moderatio; namque hic, nisi ferrea praeditus sit patientia, cum toto eruditionis suae apparatu parum aptus erit muneri scholastico, quod absque severitate ac iracundia sit exercendum, ne intempestivis suis castigationibus iuvenum animi exasperentur. Iam cum maius moderationis exemplum vix dari potest ista, qua insigne adeo malum domesticum pertulerat candidatus, ita vicini supplicantis non dubitarunt huic maxime argumento insistere, ut exinde evincerent, quid sibi polliceri possent a ludi-
26 magistro, hac virtute inter alios conspicuo. Dicitur ad insolitam hanc commendationem impense risisse Principem; at cum non plane absurdam iudicaverit, in petitorem vacantem contulit rectoratum; et constat, spartam hanc tanta dexteritate eundem implesse ac tirones moderatione et clementia adeo sibi devinxisse, ut potius tanquam parentem, quam scholae moderatorem eundem intuerentur, tantoque in literas sub ephoro adeo miti ac moderato ferebantur studio, ut paucae in toto principatu hodie dentur scholae, e

quibus tot praeclarae, eruditae ac bene moratae arbores quotannis dimittuntur.

Quoniam quadriennii tempore, quo ministerium 27
cursoris obibam, occasionem nactus sum scrutandi tam ingenium huius terrae quam indolem ac mores gentis, eiusdem politiam, sacra, leges ac studia, legentibus spero non ingratum fore, si, quae sparsim in hoc opere reperiuntur, hic uno veluti fasce complectar.

CAPUT V.

NATURA TERRAE POTUANAE ET GENTIS INDOLES.

Principatus *Potuanus* terminis admodum exiguis 1
clauditur ac modicam tantum partem huius globi perreptat. Totus globus *Nazar* dictus in circuitu vix ducenta milliaria Germanica complectitur. Potest commode circumiri a quovis viatore absque itineris duce; nam una est ubique eademque lingua, licet a reliquis rebuspublicis ac principatibus scitis ac moribus valde differant Potuani. Et velut in orbe nostro Europaei inter alias gentes eminent, ita hi, scilicet Potuani, inter reliquos huius globi incolas virtute ac prudentia maxime sunt conspicui. Itinera passim lapidibus distinguuntur, qui milliaria notant et aut manus habent porrectas aut alia signa, quae ad quamvis urbem ac vicum semitas monstrant. Totus principatus vicis ac splendidis urbibus frequens est. Illud sane memorabile et admiratione dignum est, quod cuncti huius

globi incolae eadem lingua loquantur, quamvis singulae gentes sorte, moribus, scitis ac ingenii dotibus ita discrepent, ut orbis hic maxime perspicuam exhibeat imaginem varietatum, quibus laetatur natura, eoque intuitu viatores non tam afficit, quam percellit ac in ecstasin paene coniicit.

2 Dirimuntur terrae aquis tam maioribus quam minoribus, quas secant naves, remis, virtute quasi magica, impulsae; nam non lacertis, uti nostrae, sed machinis, automatorum instar, aguntur. Machinarum harum indolem et artificium definire nequeo, cum in mathesi parum versatus sim; huc adde, quod arbores hae tanta subtilitate omnia comminiscantur, ut nemo, nisi Argo sit oculatior et divino paene acumine praeditus, artificium detegere queat. Globus, instar terrae nostrae, triplici gaudet motu, adeo ut tempora hic, non secus ac apud nos, nocte, die, aestate, autumno, hieme ac vere distinguantur, locique sub polorum cardinibus siti caeteris sint frigidiores. At quod ad lumen attinet, parum est discriminis inter noctes diesque ob causas, quas nuper exposui. Et dici potest nox quodammodo gratior die; nam nihil fingi potest splendidius lumine isto, quod a sole receptum in planetam hunc reflectit ac reverberat hemisphaerium sive compactum firmamentum, speciem contiguae et immensae lunae longe lateque contexens.

3 Incolae constant e diversi generis arboribus, velut quercubus, tiliis, populis, palmis, vepribus etc., unde nomina sortiuntur sedecim menses, in quos annus subterraneus describitur. Nam quovis decimo sexto mense ad sedis suae principia regreditur *Nazar*, non tamen stato die, idque ob motum inaequalem; quippe non secus ac luna nostra multiformi ambage ingenia

torquet eorum, qui firmamentum inhabitant. Annorum
epochae sunt variae et figuntur a rebus maxime me-
morabilibus, in primis ab ingenti cometa, qui ter mille
abhinc annis diluvium universale creditur excitasse,
quo submersum fuit totum arboreum genus cum cae-
teris animantibus, exceptis tantum paucis, qui in col-
libus ac montium cacuminibus commune naufragium
effugerunt, et ex quibus praesentes incolae descendunt.
Terra frugum, herbarum ac leguminum feracissima 4
eosdem fere omnes producit fructus, quos gignit Eu-
ropa nostra; avenam tamen non patitur, nec opus ea
est, cum equos hic globus non ferat. Maria ac lacus
pretiosos pisces suggerunt, ac litora ripasque ornant
varietate gratissima nunc continua nunc intermissa villa-
rum tecta. Succus, quem bibunt, e certis elicitur herbis,
quae cunctis anni tempestatibus virent. Succi huius ven-
ditores vulgo dicuntur *Minhalpi*, id est herbicoctores,
qui in quavis civitate ad certum numerum restringun-
tur, quique soli gaudent privilegio herbas coquendi.
Qui hoc privilegio donati sunt, ab omni alio ministe-
rio, quaestu ac opere manuario abstinere iubentur.
In primis cautum est, ne ii, qui in officiis sunt et
publicis stipendiis fruuntur, hos quaestus exerceant;
quoniam hi ob auctoritatem, qua in civitate pollent,
omnes attrahant emptores, ac ob alia, quibus fruun-
tur, emolumenta res viliore pretio vendere queant,
uti saepe fieri cernimus in orbe nostro, ubi officiales
ac stipendiarii his mediis aliorum opificum ac merca-
torum coriis brevi ditescunt.

Incolarum multitudinem mire promovet lex salu- 5
taris de procreanda sobole. Nam pro numero libe-
rorum augentur aut minuuntur beneficia aut immuni-
tates. Et qui sex liberorum pater est, tributis tam

ordinariis quam extraordinariis eximitur. Hinc procreatio sobolis et copia liberorum hic non minus salubris censetur, quam in nostro orbe, ubi capitibus liberorum imponi solet tributum, incommoda sit ac damnosa. Nemo in hoc orbe duo simul munera exercet; credunt nempe, minimam occupationem totum poscere virum. Hanc ob causam, pace dicam incolarum nostri orbis, munera rectius et melius ad-
6 ministrantur, quam apud nos. Sancta adeo est huius legis observantia, ut medicus non in totam medicinam se diffundat, sed unius tantum morbi naturam solicite scrutetur, musicus uni soli instrumento operam det; aliter ac in orbe nostro, ubi varietate officiorum humanitas infringitur, morositas augetur, munera negliguntur, et nusquam solemus esse, quia ubique. Ita medicus, dum morbis corporis humani ac vitiis reipublicae simul medeatur, labitur in utroque. Ita a musico, si citharoedum ac senatorem simul agit, non nisi dissonantia sunt exspectanda. Admiratione nos illos prosequimur, qui varia simul officia obire non verentur, qui maximi momenti rebus ultro se ingerunt ac nulli officio se impares existimant. At sola est audacia ac virium propriarum ignorantia, quam stulte admiramur; quippe, si negotiorum pondera ipsis essent perspecta, sique modulum virium noscerent, oblatos ultro fasces remitterent ac ad solum nomen
7 tremerent. Nemo igitur hic invita Minerva aliquid suscipit. Memini de hoc praecepto dissertantem me audire illustrem philosophum *Rakbasi*, et quidem hunc

---

§ 7. *philosophum Rakbasi*] Quae huic philosopho tribuuntur, verba sunt CICERONIS de Officiis I, 31, 114: Suum quisque igitur noscat ingenium acremque se et bonorum et vitiorum suorum iudicem praebeat, ne scenici plus quam nos videantur habere prudentiae. Illi enim non optimas, sed

in modum: *Suum quisque noscat ingenium, acremque se et vitiorum et bonorum suorum iudicem praebeat, ne scenici plus quam nos videantur habere prudentiae; illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. An histrio hoc videbit in scena, quod sapiens non videbit in vita?*

Incolae huius principatus in nobiles et plebeios 8
non sunt divisi. Obtinuit quidem olim haec ordinum distinctio. At cum observaverint Principes, exinde semina discordiarum spargi, omnem, quae nativitatem sequitur, praerogativam prudenter sustulerunt, adeo ut e sola virtute, muneribus et occupationibus aestimentur arbores; id quod alibi explicatius reddam. Sola, quae nativitatem comitatur, praeeminentia consistit in ramorum multitudine; nam pro eorundem copia aut defectu nobilior aut ignobilior censetur foetus, quoniam copia ramorum arboribus habilitatem ad operà manuaria conciliat. De ingenio ac moribus gentis non pauca in antecessum sparsim attuli; quocirca remisso ad ea, quae superius dicta sunt, lectore, sectionem hanc claudo, ad alia progressurus.

---

sibi accommodatissimas fabulas eligunt: qni voce freti sunt, Epigonos Medumque; qui gestu, Melanippam, Clytaemnestram, semper Rupilius, quem ego memini, Antiopam; non saepe Aesopus Aiacem. Ergo histrio hoc videbit in scena, non videbit sapiens vir in vita?

CAPUT VI.

DE RELIGIONE GENTIS POTUANAE.

1 Systema religionis Potuanae paucis absolvitur capitibus, et continet brevem fidei confessionem, quae Symbolo nostro Apostolico paulo extensior est. Prohibitum hic est, sub poena relegationis ad firmamentum, in libros sacros commentari. Et, si quis disputare audeat de essentia et attributis Dei, de spirituum et animarum qualitatibus, ad venae sectionem damnatur ac in nosocomium urbis publicum truditur. Nam stultum aiunt ea describere ac definire velle, ad quae caligat mens nostra, non minus quam oculi noctuae
2 ad lumen solis. Consentiunt omnes in colendo summo aliquo ente, cuius omnipotentia cuncta sunt creata, et cuius providentia eadem conservantur. Si hunc cultum excipias, nemini ob dissentientes sententias, modum cultus spectantes, molestia exhibetur; tantum illi, qui palam impugnant religionem legibus sancitam ut pacis publicae turbatores puniuntur. Hinc liberum mihi erat religionis exercitium, et a nemine eo no-
3 mine infestabar. Preces Potuanorum rarae sunt, sed admodum ardentes, adeo ut orantes, quamdiu durant preces, quasi in ecstasi esse videantur. Hinc cum narrarem, precari nos ac hymnos sacros canere ministeriis oeconomicis ac operibus manuariis occupatos, vitio id nobis vertebant Potuani, dicentes, Principem terrestrem aegre laturum, si quem videret suppliciter cum petitione se accedentem, ac simul in praesentia
4 sua vestes verrentem aut capillos crispantem. Nec magis ad palatum illis erant hymni nostri sacri; exi-

stimabant nempe, ridiculum esse musicis modulis do-
lorem et poenitentiam exprimere, cum lacrimis et
suspiriis, non modulis, tibiis ac tubis ira Dei flectitur.
Haec et alia audiebam non sine indignatione, prae-
sertim cum beatus parens meus Cantor olim ecclesiae
diversos hymnos, qui hodieque celebrantur, modulis
musicis aptaverat, ipseque vacantem quendam Canto-
ratum ambire decreveram. Sed iram supprimere co-
nabar; nam subterranei nostri tanto acumine opiniones
tuentur et adeo speciose omnia exponunt, ut errores
eorum vel maxime evidentes refellere in proclivi non
sit. Sunt et aliae circa sacra opiniones, quas eadem 5
arte et sub eadem veritatis specie propugnant. Ita
cum nonnullis eorum, quibuscum familiariter vivebam,
saepe indicassem, nullam illis, quippe in tenebris
versantibus, esse post mortem sperandam salutem,
respondebant, severe damnantem alios maximum
damnationis periculum incurrere. Nam damnatio alio-
rum ex arrogantia plerumque nascitur, quam odit et
in creaturis improbat Deus, humilitatis maximus com-
mendator; aliorum iudicia damnare et dissentientes ad
suas opiniones vi adigere, idem esse ac sibi solis omne
rationis lumen arrogare; id quod stultorum est, cum
solos hi se sapere credant. Porro cum semel opi- 6
nionem quandam probaturus conscientiae meae fidem
disputanti opponerem, laudat argumentum adversarius
iubetque, pergerem conscientiae meae testimonium se-
qui; id quod se ipsum quoque semper facturum pol-
licetur; ita enim, unoquoque in controversiis conscien-
tiae dictamen sequente, cessaturas omnes lites, et
omnem disputandi materiam praecidendam. Inter alios 7
errores, quos tuebantur huius principatus incolae, erant
sequentes. Non quidem negabant, bona opera remu-

nerari, ac mala a Deo puniri; sed non nisi in altera vita iustitiam istam in praemiorum ac poenarum distributione exercendam iudicabant. Afferebam ego varia eorum exempla, qui ob scelera et iniquitatem in hac vita poenas subierunt; at illi totidem allegabant opposita scelestissimarum scilicet arborum, quae impiae simul ac summe felices usque ad obitum fuerunt; quoties, aiebant, cum adversariis congredimur, e vitae communis pharetra sola ea tela desumimus ac ad ea sola exempla attendimus, quae in usum nostrum sunt ac quae theses nostras corroborant, neglectis ac praetermissis iis, quae iisdem adversantur. Adduxi ego proprium exemplum, monstrando non paucos, qui vim ac iniuriam mihi attulerunt, exitum funestum habuisse; regerebant ii, e philautia haec omnia proficisci. dum crederem, me in oculis Dei maiorem ac praestantiorem esse aliis, qui, licet gravissimas immerito iniurias passi sint, persecutores tamen suos in perpetua felicitate
8 usque ad obitum consenescentes viderunt. Porro, cum semel commendarem preces Deo quotidie faciendas, respondebant, nec se quidem precum necessitatem negare, sed persuasum sibi esse, pietatem et verum cultum maxime in observantia legis divinae consistere. Haec ut probarent, a Principe vel legislatore tale argumentum mutuabantur: Princeps duplicibus imperat subditis; nonnulli quotidie peccant ac mandata eiusdem sive infirmitate animi sive malitia aut contumacia transgrediuntur; at in atrio Principis hi perpetuo cum supplicationibus ac deprecationibus versantur, petentes veniam criminum mox renovandorum. Alii vero raro et non nisi rogati in aulam veniunt, sed domi semper manentes mandata Principis fideliter ac strenue ex-

sequuntur, legisque observantia perpetua monstrant
Principi debitam obedientiam. Quis dubitet, quin hos
amore suo dignos iudicet, illos vero tanquam malos,
inertes ac simul molestos subditos intueatur, idque
respectu qua transgressionum qua crebrarum peti-
tionum?

Hisce et aliis disputationibus saepius exercebar, 9
quamvis absque successu; nam neminem in sententiam
meam pertrahere valebam. Hinc omissis caeteris re-
ligionis controversiis, pergam exponere dogmata eorum
generalia et notatu maxime digna, iudicio legentium
relinquens, cretane an carbone sint notanda.

Credunt Potuani unum Deum, omnipotentem, 10
omnium creatorem et conservatorem, monstrantque
eiusdem omnipotentiam et unitatem e rerum creata-
rum magnitudine et harmonia. Cumque sint astrono-
miae ac physices apprime gnari, de essentia et attri-
butis Dei magnifice adeo sentiunt, ut stolidum existiment,
definire velle ea, quae captum nostrum transcendunt.
Annus quinque festis diebus distinguitur; quorum pri- 11
mus summa cum religione celebratur locis obscuris,
quo radii lucis penetrare nequeunt, ut monstrent nu-
men, quod adorant, incomprehensibile esse. Iisdem
in locis adorantes, tanquam extra se rapti, immobiles
manent ab ortu solis usque ad eiusdem occasum.
Festum hoc dicitur *dies incomprehensibilis Dei*, et in-
cidit in primum diem mensis Quercus. Reliqua qua-
tuor anni tempestatibus habentur, et instituta sunt
eum in finem, ut grates agantur Deo ob praestita
beneficia. Pauci sunt in toto principatu, qui his 12
sacris solennibus non intersunt. Qui absunt, ni son-
ticas absentiae causas dent, mali subditi existimantur

ac in perpetuo contemptu vivunt. Publicae precationum formulae ita conceptae sunt, ut non ipsos precantes, sed solum Principem ac reipublicae salutem spectent. Hinc nemo preces pro se ipso publice effundit. Scopus instituti est, ut credant Potuani, salutem singulorum cum salute reipublicae adeo arcte esse coniunctam, ut separari nequeat. Nemo ad cultum divinum aut vi aut pecuniaria mulcta adigitur; nam cum pietatem maxime in amore consistere iudicent, cumque experientia doceat, amorem vi potius frigescere quam accendi, non solum inutile, sed etiam noxium credunt, flagris ad pietatem tepidos pellere velle. Thesin hanc tali exemplo illustrant: si maritus, reciprocum a coniuge amorem postulans, teporem aut frigus eiusdem fustibus ac pugnis expugnare moliatur, tantum abest, ut his mediis amor accendatur, ut potius crescat frigus et denique in odium et horrorem terminetur.

13 Olim sacrificiis, spectaculis aliisque ceremoniis Numen placabant Potuani. Obtinuit cultus iste externus usque ad tempora insignis philosophi *Limali*, qui octingentis abhinc annis reformationem Potuanorum aggressus, librum edidit, cui titulus *Sebolac Tacsi* i. e. *Vera piae arboris nota.* Libri huius iterata lectione satiari nunquam potui. Complectitur praecepta theologica et moralia, quae a Potuanis memoriter tenen-
14 tur. Cur sacrificia et id genus alios ritus abolendos iudicaverit Doctor subterraneus, has affert rationes. *Verae*, ait, *virtutes sunt, quarum exercitium corruptis*

---

§ 12. *Publicae precationum formulae cet.*] Cfr. HERODOTI Hist. I, 132, 3 de Persis: *Ἑαυτῷ μὲν δὴ τῷ θύοντι ἰδίῃ μούνῳ οὔ οἱ ἐγγίνεται ἀρᾶσθαι ἀγαθά· ὁ δὲ πᾶσι τοῖσι Πέρσῃσι κατεύχεται εὖ γίνεσθαι καὶ τῷ βασιλεῖ. Ἐν γὰρ δὴ τοῖσι ἅπασι Πέρσῃσι καὶ αὐτὸς γίνεται.*

*cordibus grave, arduum et ingratum est. At sacrificare,
hymnos fundere, otiari, mortuorum cineres venerari, sancto-
rum imaginibus ornatos incedere, otia sacra potius sunt quam
actiones; ac si actiones dici merentur, eae sunt, quas impii
quoque, cum molestae ac arduae non sint, sponte exercent.
Verum facultatibus suis pauperes sublevare, odium ac vin-
dictae cupidinem cohibere, voluptatibus mascule obniti et
id genus alia cum pravis affectibus certamina, quoniam
sumptus ac labores exposcunt, verae pietatis notae sunt ac
obedientiae argumenta. A pagano dignoscitur miles ve-
stitu castrensi, sago, chlamyde ac armorum nitore; stre-
nuus vero miles fortitudine, patientia, improbis laboribus,
vitae ac membrorum pro salute patriae oblatione.* His et 15
aliis argumentis thesin suam corroborat Limali; et
cum praeceptorum eius observantissimi sint Potuani,
oleum et operam in hac regione perderent conversores
(Missionarii) Romani, qui ceremoniarum observantiam
tantopere commendant, Paradisumque illis pollicentur,
qui mortuorum reliquias venerantur, aut qui solis
agrorum, hortorum, vinearum, fluminum ac Oceani
deliciis tempore quadragesimali saginantur.

Haec sunt praecipua capita theologiae Potuanae, 16
quae nil nisi mera religio naturalis nonnullis videbi-
tur, et talis mihi initio apparuit. At contendunt Po-
tuani, omnia sibi divinitus esse revelata, datumque
ante aliquot saecula codicem, qui credenda et facienda
complectitur. Olim aiunt sola religione naturali con-
tentos vixisse maiores, docuisse vero experientiam,
solum naturae lumen non sufficere, cum ob nonnul-
lorum desidiam et incuriam praecepta ista naturalia
penitus obliterarentur, et ob aliorum nimis subtilem
philosophiam, cum nihil esset, quod libertatem cogi-
tandi sisteret ac intra limites contineret, omnia de-

pravarentur; hinc scriptam sibi legem a Deo fuisse
17 datam. Et patuit inde, quantum errent ii, qui necessitatem revelationis praefracte negant. Fateor equidem lubens, diversa theologiae Potuanae dogmata, si non laudanda, attamen non plane contemnenda mihi videri, nonnullis vero adstipulari nequeo. Istud vero non solum laude, sed et admiratione dignum mihi videbatur, quod tempore belli a praeliis victores redeuntes, pro laetitia ac gaudio, quo nos victorias celebramus ac *Te Deum* canimus, in tristi silentio aliquot dies exegerint, quasi puderet victores cruentae victoriae. Hanc ob causam rerum bellicarum rara fit mentio in chronicis subterraneis; sed annales eorum res tantum civiles, instituta, leges et fundationes complectuntur.

CAPUT VII.

DE POLITIA.

1 In Principatu Potuano successio haereditaria, et quidem linealis, integros mille annos viguit et adhuc sancte observatur. Monstrant quidem annales, semel ab ordine successionis deflexisse Potuanos; nam cum recta postulare videatur ratio, ut imperantes prudentia et animi dotibus subditis praestent, necesse existimarunt nonnulli, virtutum potius quam natalium rationem habendam, ac illum eligendum, qui inter cives praestantior credebatur. Hinc, sublata antiqua successione, Principatus omnium suffragiis delatus fuit

philosopho cuidam, nomine *Rabaku*. Idem prudenter 2
initio ac placide adeo rempublicam moderabatur, ut
regimen illius visum sit exemplar, ad quod alia ex-
primerentur. Attamen exiguae durationis fuit, adeo
ut sero tandem animadverterint Potuani, falsum esse,
quod vulgo dici solet: nempe beatum esse regnum,
ubi philosophi ad clavum sedent. Nam cum novus
Princeps e sordidis initiis ad summa creverat, solae
eiusdem virtutes et regnandi artes venerationem illam
ac maiestatem, quae reipublicae robur ac caementum
est, parere ac tueri nequibant. Qui nuper illius aut
aequales aut superiores fuerant, vix adduci poterant,
ut pari aut inferiori morem gererent, et ut eam novo
Principi praestarent obedientiam, quam subditi impe-
rantibus debent, ideoque, quoties molestum quid et
arduum illis imperatum fuit, murmura passim ede-
bant, haud attendentes, qualis tunc esset Princeps,
sed qualis ante promotionem fuisset. Hinc more 3
supplicantis cuncta eblandiri coactus fuit. Sed blan-
ditiis parum profecit; nam imperata ac leges illius
insuper habentes, ad quodvis edictum frontem contra-
hebant. Videns tunc *Rabaku*, aliis opus esse mediis
ad subditos in officio tenendos, a clementia et popu-
laritate ad severitatem delabitur. Sed altero hoc ex-
tremo scintillae, quae sub cinere latuere, in apertum
incendium eruperunt, inque Principem palam insur-
gere coeperunt subditi, unaque male sopita rebellio
initium erat sequentis. Tandem, cum animadverteret, 4
rempublicam stare nequire, nisi sub moderatore il-
lustri prosapia orto, et cuius natales populo venera-
tionem imprimere solent, se ipsum sponte abdicans, in-
signia principatus transtulit in Principem, cui iure
nativitatis debebantur. Ita cum antiqua domo regna-

trice pax rediit, et procellae istae, quibus diu vexata fuerat respublica, detumuerunt. Cautum ex eo tempore est capitali supplicio, ne quid in ordine successionis in posterum innovaretur.

5 Est igitur hic Principatus haereditarius, et veri-
simile est, veterem successionis ordinem inconcussum
semper mansurum, adeo ut non nisi urgente extrema
necessitate a primogenito discedatur. Mentio quidem
in annalibus Potuanis fit philosophi, qui regiam hanc
legem infracturus temperamentum aliquod commentus
est. Suasit ille, a regia quidem prosapia non esse
discedendum, sed, delectu filiorum defuncti Principis
habito, sceptra illi deferenda, cuius virtutes maxime
enitebant, et quem huic oneri maxime parem subditi
iudicarent. Idem, postquam legem hanc proposuerat,
tentamini se more patrio subiecit, collo, dum de uti-
litate consilii suffragia ferrentur, in laqueum inserto.
6 Habito vero senatu, ac numeratis suffragiis, legis istius
rogatio tanquam temeraria ac reipublicae exitialis dam-
nata fuit. Credebant scilicet, multarum turbarum hoc
fomitem fore ac seminibus discordiarum inter liberos
regios ansam daturum; satius proinde fore antiquum
obtinere, ac tutius esse, ut ad Principem primogeni-
tum ius principatus devolveretur, quamvis natu mi-
nores animi dotibus essent praestantiores. Antiquata
7 igitur lege, novatoris gula laqueo frangitur. Nam soli,
qui in hoc Principatu capite puniuntur, sunt novato-
res: credunt quippe Potuani, quamvis mutationem ac
reformationem, licet bene digestam, motibus ac pro-
cellis causam dare totamque rempublicam fluctuantem
reddere; si vero male digesta ac praecox sit, prae-
cipitium ac ruinam afferre.

Imperium Principum Potuanorum, quamvis nullis 8
legibus circumscribatur, paternum potius quam regium est. Ingeniis enim, non legibus iustitiam colentes, principatum ac libertatem, res alibi dissociabiles, constanter miscent.

Inter huius Principatus leges maxime salutaris est 9
illa, qua Principes aequalitatem, quantum respublica patiatur, inter subditos tueri conantur. Hinc nullae hic sunt dignitatum classes, tantum inferiores superioribus obtemperare, et iuniores seniores colere ac
venerari coguntur. Monstrant quidem annales sub- 10
terranei, ante aliquot saecula in usu fuisse dignitatum classes, easdemque legibus publicis fuisse ordinatas; sed patet simul, magnis has motibus causam dedisse; nam fratri natu maiori durum atque acerbum videbatur fratri suo minori loco cedere, et parentibus intolerabile erat liberis posthaberi, adeo ut altera arbor alterius praesentiam fugeret, et tandem omnes con-
versationes ac sodalitates penitus cessarent. At non 11
sola erant haec incommoda. Distinctionibus his procedente tempore effectum est, ut praestantiores ac digniores arbores, quas natura maximis animi dotibus et plurimis ramis decoraverit, ultimis ac infimis subselliis in conviviis ac sodalitatibus locarentur. Nam omnis arbor, cui valor aliquis erat internus, quaeque virtute ac prudentia conspicua satis erat, adduci non poterat, ut titulum aut προεδρὶας characterem ambiret. Arbores vero nauci ac nullius pretii, quo naturale vitium et inanitatem splendidis honorum titulis quodammodo tegerent, absque intermissione Principem tamdiu petitionibus fatigabant, donec titulum quendam extorquerent. Hinc effectum, ut tituli tandem vilissimarum arborum haberentur notae ac indicia. Miras

igitur ac ridiculas scenas advenis exhibebant congregationes solennes ac convivia, cum viderent, vepres aut dumos honoratioribus subselliis, palmas vero, cedros et conspicuas quercus decem vel duodecim ramorum scamnis aut infimis sedilibus locari; nam, durante hoc
12 statu, pauci erant vepres sine aliquo charactere. Foeminis tituli dabantur consiliariarum oeconomiae, moderationis aut aulae, et maiores in sexu sequiore quam virili turbas istud ciebat. Nonnullarum arborum vana ambitio eo usque progrediebatur, ut, quamvis duobus tantum aut tribus ramis essent a natura donatae, titulos tamen decem vel duodecim ramorum venarentur, et, quae vepres aut dumi erant, palmae vocari gestirent. Id quod aeque ridiculum esset, ac si deformis aut monstrosus homo titulum formosi (*Wohlgebohren*), aut infimo loco natus titulum illustris prosapiae (*Edel-*
13 *gebohren*) ambiret. Hinc cum malum istud in summum excrevisset, ac tota regio quasi ad primum chaos redacta fuisset, cunctis inanes umbras ac sine honore nomina aucupantibus, ausus est incola quidam civitatis Kebae legem proponere de abroganda hac consuetudine. Idem more maiorum cum laqueo in forum abstractus est; at senatu coacto ac suffragiis initis, consilium illius, nemine intercedente aut abrogante, utile reipublicae iudicatum est. Quo facto, florea corona redimitus in triumphum per civitatem, comitante ac plaudente toto populo, ductus est. Et cum processu temporis animadversum fuerit, quantam utilitatem abrogatio huius consuetudinis attulisset, *Kadoki* sive magnus Cancellarius factus est.

14 Ex eo tempore sancte observata est lex de aequalitate inter cives perpetuo conservanda. Attamen consuetudinis huius antiquatione non cessavit omnis aemu-

latio, sed sola virtute ac meritis alter alterum superare conatus est. Patet ex historia subterranea, unum solum novatorem ex eo tempore exstitisse, qui legem de classibus dignitatum revocare bis tecte molitus est; sed ob primum conatum ad venae sectionem damnatus est, et cum accusatus fuerit in molimine isto persistere, ad firmamentum denique relegatus est.
Nullae hinc dignitatum aut titulorum classes hodie in 15
hoc Principatu obtinent, tantum supremus magistratus distinctione quadam certas professiones aliis nobiliores declarat, qua tamen declaratione nemini ius datur primum locum in conventibus sibi vindicandi. Distinctio haec cernitur ex edictis aut literis Principis, quae claudi solent his verbis: MANDAMUS ET INIUNGIMUS AGRICOLIS NOSTRIS, FABRICARUM INVENTORIBUS, MERCATORIBUS, OPIFICIBUS, PHILOSOPHIS, ARTIFICIBUS, AULAE MINISTRIS, etc.

Didici in archivo Principis servari catalogum 16
dignitatum huius tenoris:

CLASSES DIGNITATUM.

1) Qui opibus suis rempublicam sublevarunt difficillimis temporibus.
2) Ministri, qui serviunt gratis ac absque stipendio.
3) Rustici et agricolae octo ramorum et supra.
4) Agricolae septem ramorum et infra.
5) Fabricarum sive manufacturarum conditores.
6) Opifices, qui opificia necessaria exercent.
7) Philosophi et mitra donati Doctores utriusque sexus.
8) Artifices.
9) Mercatores.

10) Aulae Ministri, qui stipendio fruuntur 500 Rupatorum.

11) Iidem, quibus annuum stipendium est 1000 Rupatorum.

17 Valde ridiculus mihi visus est hic honorum index, cui nemo in orbe nostro album calculum adiiceret. Subodorabar equidem, quaenam esset inversi ordinis ratio, quonam fundamento niteretur, et quibus argumentis eandem propugnarent subterranei. Sed fateor, adhuc mihi paradoxon esse, quod capere nequeo.

18 Inter alia notatu dignissima notabam sequentia. Quo pluribus beneficiis quis a republica cumulatur, eo modestiorem ac submissiorem se exhibet. Ita saepe videbam, *Bospolak,* virum inter Potuanos opulentissimum, tanta humilitate obvios in itinere cives excipere, ut omnes submitteret ramos capitisque inclinatione cuivis plebeiae arbori gratum animum testaretur. Quaerenti mihi causam respondetur, ita fieri debere, cum in civium neminem plura beneficia essent collata, ac proinde maximus is reipublicae debitor existeret. Ad hunc tamen cultum nemo lege obligatur; sed cum Potuani sane ac cum iudicio omnia expendant, sponte hanc virtutem exercent, existimantes se ad talem, quem grata mens dictitat, cultum obstringi; aliter sane ac apud nos, ubi ii, qui maximis honoribus maximisque emolumentis cumulantur, pauperiores alto super-
19 cilio despiciunt. Cives vero meritissimi, quos omnes colere ac venerari iubentur, sunt numerosae sobolis auctores. Heroës hi subterranei sunt, sacraque apud posteros memoria eorundem manet. Soli etiam sunt, quibus nomen MAGNI confertur. Longe aliter ac apud nos, ubi *Magni* dicuntur humani generis eversores.

Hinc facile est coniicere, quid de *Alexandro Magno* aut *Iulio Caesare* statuerent subterranei, cum uterque sine prole mortuus aliquot hominum myriades neci dederit. Memini epitaphium rustici cuiusdam videre Kebae hac inscriptione ornatum: HIC IACET IOCHTANUS MAGNUS, TRIGINTA LIBERORUM PATER, SUI TEMPORIS HEROS. Notandum tamen est, ad gloriam istam acquirendam non sufficere solam sobolis procreationem, sed opus esse, ut et liberi honeste sint educati.

In legum ac edictorum latione omnia lente pro- 20
cedunt; nam veterum fere Romanorum ritu leges hic conduntur. Novae legis rogatio cunctis civitatum curiis affigitur. Et tunc liberum est civibus eandem examinare ac monita sua ad Prudentum collegium, eum in finem in civitate Potuana constitutum, deferre. Serio hic perpenduntur omnia, quae de legis latione, obrogatione aut abrogatione, approbatione, correctione, limitatione aut extensione allata sunt. Et cum iureconsultorum limam omnia sic subierint, tandem ad consensum ac subscriptionem Principis mittitur promulganda lex. Cunctatio haec ridicula quidem nonnullis videri potest; at effectus huius cautionis est aeterna legum duratio, et fama accepi, nullam huius Principatus legem quingentorum annorum spatio minimae mutationi fuisse expositam.

In custodia Principis est catalogus arborum ma- 21
xime insignium, una cum earundem testimoniis tam doctrinae, quae ab examinatoribus sive Karattis dantur, quam vitae morumque, quae a vicinis et tribulibus emeruere. Hinc reipublicae non desunt idonei viri, qui vacantia munera implebunt. Istud inprimis memorabile est, quod nemini ius habitationis in urbis regione aut vico concedatur, nisi munitus sit testimo-

nio regionis aut vici, ubi olim habitavit, cautionemque exhibeat vitae futurae.

22 In legem semel latam ac publica auctoritate sancitam prohibitum est sub poena capitis commentari, adeo ut in rebus politicis restrictior sit libertas quam in sacris. Causam huius instituti hanc afferunt: si quis in religione aut rebus fidei aberret, suo solo periculo errat; at si quis leges publice sancitas in dubium vocet, aut interpretationibus suis in alium sensum detorquere moliatur, societatem turbat.

23 De statu aulico et de eiusdem oeconomia superius a me allata sunt nonnulla. Monstravi, *Kadoki* sive magnum Cancellarium supremum inter aulicos locum tenere. Huic proximus est *Smirian* sive magnus aerarii praefectus. Spartam hanc eo tempore obibat vidua septem ramorum nomine *Rahagna*, ob integritatem et egregias animi dotes ad tanti ponderis officium admota. Diu hoc munere functa erat, et quidem aliquot annos ante obitum mariti, qui, quamvis et ipse in rebus aerarii apprime versatus esset, coniugis tamen consilio ac nutu regebatur, adeo ut nihil proprio arbitratu ordinaret; hinc vicarium potius quam
24 maritum diceres. Literas quidem et edicta proprio nomine edidit, quoties illa aut puerperio aut morbis impedita negotiis vacare nequibat; nihil tamen ratum ac authenticum censebatur, antequam uxoris subscriptione aut sigillo esset munitum. Duos *Rahagna* habuit fratres, quorum alter cellae aulicae inspector erat, alter lanio aulicus, nec ausi sunt ob tenuitatem ingenii, licet sororem haberent in tanto honoris fastigio

---

§ 23. *Superius a me allata sunt cet.*] Vide cap. IV § 7 sqq.
Kadoki] Vide cap. IV § 12.

positam, maiora ambire; tanta hic iustitia distribuuntur munera.

Ipsa *Rahagna*, quamvis arduis negotiis distenta 25
teneretur, infanti tamen posthumo mamillas praebebat. Munus istud nutricationis nimis molestum ac tanta matrona indignum mihi iudicanti respondebant subterranei: *Ecquid credis, naturam foeminis mammarum ubera, quasi quosdam naevulos venustiores, non alendorum liberorum, sed ornandi pectoris causa dedisse? In moribus inolescendis magnam partem ingenium altricis et natura lactis tenet. Quae partus suos aliarum nutricationi committunt, vinculum istud coagulumque amoris ac animi interscindunt.* Hinc cunctae huius Principatus matronae proprio liberos lacte alunt.

Princeps haereditarius erat iuvenis sexennis, in 26
quo erat indoles et magnarum virtutum semina, ac
iam sex ramis erat instructus; id quod rarum est in
viridi adeo aetate; nam nemo nisi cum quinque aut
sex ramis nascitur, caeteri cum aetate excrescunt.
Praeceptor eiusdem, sapientissima totius Principatus
arbor, instruebat discipulum in notitia Dei, in histo-
ria, mathesi et philosophia morali. Vidi celebratissi-
mum istud systema morale sive compendium politi-
cum, quod in usum Principis composuerat. Eidem
compendio titulus est: *Mahalda Libab Helil,* quod
lingua subterranea denotat *Clavum Reipublicae.* Com- 27
plectitur praecepta admodum solida ac salutaria, quo-
rum nonnulla adhuc memoria retineo; suntque se-
quentia:

1) Accusationi aut laudi non temere fidem habendam, at suspendendum iudicium, donec matura rerum acquiratur notitia.

2) Si quis criminis alicuius arcessitus et convictus sit, examinandum est, utrum reus quid boni olim fecerit; atque ita bonarum ac malarum actionum comparatione facta, ac ratione simul habita, sententia tandem pronuntianda.

3) Molestis et crebro contradicentibus Consiliariis, tanquam cordatioribus subditis, confidat reipublicae moderator; nam nemo pro dicenda veritate se ipsum periculo exponit, nisi is, cui patriae utilitas propria salute sit carior ac antiquior.

28 4) In Senatum non recipiat nisi latifundiorum dominos; nam eorundem commoda cum commodo publico sunt coniuncta; contra, qui bona immobilia in Principatu non possident, regionem non pro patria, sed pro stabulo quasi peregrinantes habent.

5) Ministerio quidem mali viri pro tempore, si ad certa negotia idoneus sit, uti potest; sed eundem peculiari vel favore dignari inconsultum erit; nam si improbus aut odiosus vir inter amicos Principis recipitur, patrocinio eiusdem pessimae notae cives emergunt ac munera publica invadunt.

6) Illos quam maxime habeat suspectos, qui saepissime aulam frequentant ac atriis illius perpetuo inerrant; nam qui limina principum crebrius et

---

§ 27. *Si quis criminis alicuius arcessitus cet.*] Cfr. HERODOTI Hist. I, 137, 1 de Persis: *Αἰνέω καὶ τόνδε (τὸν νόμον) τὸ μὴ μιῆς αἰτίης εἵνεκα μήτε αὐτὸν τὸν βασιλέα μηδένα φονεύειν, μήτε τῶν ἄλλων Περσέων μηδένα τῶν ἑαυτοῦ οἰκετέων ἐπὶ μιῇ αἰτίῃ ἀνήκεστον πάθος ἔρδειν· ἀλλὰ λογισάμενος ἢν εὑρίσκῃ πλέω τε καὶ μέζω τὰ ἀδικήματα ἐόντα τῶν ὑπουργημάτων, οὕτω τῷ θυμῷ χρᾶται.*

§ 28. *peculiari vel favore*] Excidisse videtur vocabulum aliquod, ut sit *peculiari honore vel favore.* Cfr. VIRGIL. Aen. I, 335: *Haud equidem tali me dignor honore.* — Si hoc statuere noles, delere licebit vocab. *vel.*

haud rogati terunt, ii sunt, qui facinus aut per-
petrarunt aut moliuntur.

7) Ardentissimos honorum captatores minimo honore 29
dignetur; nam cum nemo stipem petit, nisi qui
inops est et fame premitur, ita nemo quoque
honores avide venatur, nisi qui virtute ac meritis
nullam aestimationem sibi acquirere potuit.

8) Praeceptum est re vera quidem utilissimum, sed
cui adstipulari nequibam ob odiosum, quo illu-
stratur, exemplum. Praecepti verba haec fere
sunt: nullum civem prorsus inutilem iudicandum;
nam nemo tam hebes atque obtusus est, qui non,
si verus fit delectus, usui alicui inservire, imo in
certa re excellere queat. Exempli gratia: ille 30
iudicio pollet, hic ingenio, ille robore animi, hic
corporis; ille iudicis, hic scribae officium im-
plebit; ille in rebus inveniendis aut detegendis
sagax, hic in rebus exsecutioni dandis strenuus
est; ideoque pauci sunt, qui plane inutiles dici
queant. Nam, quod tot creaturae tales videantur,
non creatoris culpa est, sed eorum, qui vires uni-
uscuiusque non rite perspiciunt et eo, quo iubet
Minerva, ducunt. Thesin hanc meo exemplo illu-
strat his verbis: vidimus aevo nostro animal
superterraneum, quod omnium suffragiis ob prae-
cox ingenium tanquam inutile terrae pondus ha-
bitum fuit, ob gressus tamen celeritatem et pe-
dum praestantiam non exiguo nobis usui fuisse.
Lecta hac paragrapho, tacite ita mecum locutus
sum: *Prologus est honesti viri, sed epilogus ac finis
est nebulonis.*

9) In arte regnandi praecipuum istud iudicat, ut 31
imperator solicite circumspiciat idoneum haere-

ditario Principi praeceptorem, eligatque pietate et eruditione maxime monstrabilem, cum ex institutione futuri successoris salus reipublicae fluat. Nam quod in viridi aetate discimus, in naturam abit. Necesse hinc esse, ut iuvenis moderator sit patriae amans, qui amorem in proprios subditos Principi instillet; eo enim cuncta, quae iuveni dat, praecepta collineare debere.

10) Necesse est, ut indolem subditorum penitus scrutetur Princeps, eidemque se conformet; et, si vitiis subditorum mederi velit, exemplo potius quam legibus reformet.

Velocius et citius nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cum subeant animos auctoribus.

32 11) Ut neminem otiosum esse patiatur, cum otiosi viri patriae sint oneri; nam industria continuisque laboribus crescunt et roborantur vires reipublicae; mala vero consilia ac subdolae machinationes dissipantur et evanescunt. Hinc consultius statui est, ut subditi rebus inutilibus, nugis ac ludis occupentur, quam ut indulgeant otio, pravorum consiliorum fomiti.

12) Officium Principis est, ut concordiam inter subditos servet; quamvis non male faciat, si aemulationem quandam inter consiliarios suos foveat, cum hoc modo saepe detegitur veritas, velut ve-

---

§ 31. *Velocius et citius nos cet.*] IUVENAL. Satir. XIV, 31 sqq.:
Sic natura iubet: velocius et citius nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Quum subeunt animos auctoribus.

ram causae cognitionem e iurgiis advocatorum hauriet iudex.

13) Prudenter agit Princeps, si in rebus momentosis 33
totius senatus sententias audiat; tutius tamen
est singulorum senatorum seorsum, quam totius
coacti senatus uno eodemque tempore mentem
explorare; nam in toto coacto senatu, ubi sen-
tentiae palam dicuntur, fieri solet, ut disertissi-
mus saepe senator torrente eloquentiae suae
caeteros abripiat, et sic pro multis unicam tan-
tum sententiam audiat Princeps.

14) Poenae non minus necessariae sunt quam praemia; nam illis sistuntur mala, his promoventur bona. Hinc opus est et malum virum ob rem bene gestam praemio mactare, quo ad munera rite obeunda acuantur alii.

15) In promotionibus ad dignitates ac publica munera 34
docet dexteritatis in primis habendam esse ra-
tionem. Nam licet pietas et integritas per se
virtutes sint magis commendabiles, hae tamen
sunt, quarum specie saepe fallimur. Nam unus-
quisque pietatem simulat, cum sciat, hac virtutis
ostentatione viam sibi ad honores pandi. Unus-
quisque etiam eodem intuitu probum atque inte-
grum se profitetur. Huc adde, quod de pietate
aut integritate viri non facile sit iudicare, ante-
quam ad munus admittatur, in quo, tanquam in
conspicuo theatro, specimina virtutum editurus
est. Dexteritatem vero praevio examine facile
est explorare. Nam stupido ac ignaro difficilius 35
est stupiditatem ac ignorantiam, quam hypocritae
impietatem, aut nebuloni iniquitatem tegere. Porro
capacitas ac probitas non sunt contrariae semper

virtutes, quin in uno eodemque homine facile coalescant, veluti stupor cum probitate non semper est coniunctus. Si vero vir capax simul sit probus, omnibus numeris est absolutus. Stupidus vir aut bonus aut malus est; si malus, notum est, quot monstra alat ignorantia, quando cum malitia est coniuncta; si vero bonus est, ob stuporem virtutes, quas possidet, exercere nequit. Et si ipse vel nequeat vel non audeat facinora machinari, audebit servus aut minister, cuius opera utitur. Nam stolidus fundi dominus vulgo astutum villicum habet, et stupidus iudex dolosum scribam, qui absque metu fraudes exercet, cum, quicquid peccat, domini corio peccat. Hinc in distributione munerum in primis respicienda est dexteritas.

36 16) Nemo, tanquam ambitiosus, temere damnandus ac ob id solum a limine honorum removendus est, quod munera, quibus parem se credit, ambiat. Nam si in distributione officiorum hanc regulam nimis stricte sequitur Princeps, humilitatis larvam induet ambitiosissimus quisque, certus, quod hac via tutius et celerius ad metam perveniat. Princeps vero acerrimos honorum venatores contra mentem suam promovebit, quia specie humillimos circumspicit, id est eos, qui, vacante aliquo munere, fugam simulant ac latebras quaerunt, quique per amicos disseminant, ab omni se
37 dignitate, ab omni honore publico abhorrere. Affert huc exemplum viri cuiusdam, qui, vacante perspicuo quodam et salivam illi maxime movente munere, per literas Principi indicat, pervenisse ad aures suas, quod Serenitati suae statu-

tum sit dignitatem, quam multi solicite ambiunt, in se conferre; quocirca splendidum istud munus, cui imparem se profitetur, deprecatur et, ut in alium magis idoneum conferat, humillime rogitat, in primis cum ipse statu suo praesenti contentus ad maiora non adspiret. Motus adeo Princeps hac humilitatis testatione est, ut praeter mentem suam deprecantem ad eandem dignitatem eveheret. Mox tamen didicit, falsa humilitatis specie se circumventum, cum novus minister fastu ac impotentia animi omnes excederet.

17) Pauperem, qui non est solvendo, senatorem vel 38
quaestorem aerarii constituere idem esse, ac famelicum cellae promptuariae praeficere. Idem dicendum de divite avaro; ille enim nil habet, hic vero nunquam sat habet.

18) Nulla legata aut fundationes confirmare, quae ad alendas otiosas arbores ac ad earundem inertiam fovendam solum tendunt. Hinc cuncta huius Principatus monasteria, cuncta collegia, non nisi navas ac frugi arbores admittunt, eas scilicet, quae aut opere aliquo manuario rempublicam sublevare, aut studiis ac literis societatem, cuius membra sunt, ornare queunt. Excipiuntur tantum pauca quaedam monasteria, quae arbores alunt effoetas ac senio marcidas; hae enim aetatis privilegio omni labori sunt exemptae.

19) Quando vitia status reformationem poscunt, lento 39
incedere gradu necesse est. Nam cuncta simul inveterata vitia uno veluti ictu exstirpare velle

---

§ 38. *Nulla legata aut fundationes confirmare*] Excidisse videtur *debet* aut aliquid simile.

est idem ac aegroto vomitum, purgationem ac venae sectionem uno eodemque tempore praescribere.

20) Qui audacter cuncta pollicentur et plura in se negotia simul suscipiunt, aut stolidi sunt, qui proprias vires ignorant et pondera rerum non perspiciunt, aut mali ac spurii cives, qui sibi ipsis, non reipublicae serviunt. Prudens homo lacertos experitur, antequam molem subeat; et genuinus civis, cui patriae salus sit cordi, nil perfunctorie agendum existimat.

CAPUT VIII.

DE ACADEMIA.

1 In hoc Principatu tres sunt scholae superiores sive Academiae, quarum prima est Potu, altera Keba, tertia Nahami. Studia, quae in iisdem excoluntur, sunt historia, oeconomia, mathesis et iurisprudentia. Quod ad theologiam attinet, cum concisa adeo et compendiosa sit, ut duabus fere paginis tota pandi et explicari queat; cumque praecepta ista tantum contineat, ut amore et veneratione prosequamur Deum, rerum omnium creatorem ac moderatorem, qui in altera vita virtutes remunerabit et scelera puniet: ita nullum est studium academicum, nec esse potest, cum legibus solicite cautum sit, ne quis de Dei essentia
2 eiusdemque attributis disputet. Nec medicina hic inter studia academica numeratur; nam cum arbores

hae sobrie vivunt, morbi interni plerumque ignorantur. Nil dicam de metaphysica et transcendentalibus studiis, cum nuper monstraverim, disputantes de essentia divina, de angelorum qualitate deque animarum natura post venae sectionem in nosocomia aut ergastula compingi.

Exercitia academica haec sunt. Tenentur studiosi 3
iuvenes tempore tirocinii difficilium ac curiosarum quaestionum analysin reddere. Nodi hi solvendi statis temporibus proponuntur, certo iis statuto praemio, qui scitissime et elegantissime aenigmata explicant. His mediis verus uniuscuiusque profectus elicitur; et perspiciunt studiorum moderatores, quanta cuique sit hasta, et qua in re magisterium polliceri queat. Nemo nisi uni soli disciplinae operatur. Nam polymathiae studium fluxi ac vagi ingenii notam autumant. Hinc fit, ut studia, cum intra limites adeo angustos coarctantur, brevi maturescant. Ipsis quoque Doctoribus 4
annua incumbunt specimina exhibenda. Philosopho morali difficile quoddam problema datur enucleandum. Historici est historiam aut partem quandam historiae contexere. Oeconomus et Mathematicus abdita detegere ac scientiis suis novis commentis lucem affundere tenentur. Iurisconsultorum specimina sunt aptae ac scite compositae orationes; nam soli hi sunt, qui in rhetorica aut arte dicendi se experiri coguntur; cum soli sint, quibus haec exercitia in posterum proderunt ac ad obeunda advocatorum munera, quae in vi dicendi consistunt, idoneos reddent. Hinc, cum narra- 5
rem, cuncta apud nos specimina academica in re oratoria fieri, istud institutum palam improbantes, *Si omnes,* aiebant, *opifices in suendis calceis exempla exhiberent, pleraque specimina cruda atque incondita fore, ac*

solos sutores praemia et coronas emerituros. Mentionem tantum feci artis oratoriae, de disputationibus nil ausus dicere, cum eaedem hic inter spectacula ludicra numerentur. Doctores publici, quae utilia monitu suasuque sunt, non severe, non imperiose praecipiunt, uti philosophis nostris mos, sed festivos delectabilesque apologos commenti, res salubriter animadversas cum audiendi quadam illecebra inculcant.

6 Mirum est, quanta gravitate quantoque decore actus academici celebrentur, ac promotiones hic procedant. Nam cautio summa adhiberi solet, ne quid in actibus academicis deprehendatur, quod risui ansam dare aut speciem ludicri spectaculi exhibere queat; quippe existimant, ritus academicos gravitate ac decore distingui debere a ludis theatralibus, ne artes liberales ob earundem exercitia parum decentia sordeant aut vilescant. Hinc non ausus sum mentionem facere rituum, quibus gradus ac promotiones in nostro orbe celebrantur, cum id, quod mihi acciderat Kebae, promotiones nostras doctorales describenti, satis gravis causa esset perpetui silentii.

7 Praeter has academias cunctae civitates maiores sua habent seminaria, sua gymnasia, ubi solicite delectus habetur ingeniorum, quo mature perspici queat, quaenam sit Rhodus, in qua quisque saltabit, aut in quo studii genere spem maxime polliceri possit. Dum in seminario Kebano tirocinii rudimenta deposui, commilitones habebam quatuor iuvenes summi sacerdotis filios, qui omnes in re militari erudiebantur; quatuor

---

§ 7. *quaenam sit Rhodus, in qua quisque saltabit*] Proverbium est: *Hic Rhodus, hic saltus.* Vid. ERASMI et aliorum Adagia (Francof. 1670 Fol.) pag. 63.

alios senatorii generis in opificiis et rebus manuariis; et duas virgines, quae in re navali instruebantur. Nam respicitur tantum tironum indoles, nulla sortis aut sexus ratione habita. Habita ingeniorum exploratione, testimonia unicuique dant seminariorum moderatores, ea qua superius monstratum est fide. Testimonia haec sincera admodum et absque studio partium data censentur, quamvis secus mihi videretur, cum testimonium, quod ego a seminario Kebano obtinueram, stultum, absurdum atque iniquum crederem.

Nemini hic permittitur libros scribere, antequam 8
tricesimum annum impleverit ac a studiorum moderatoribus maturus et idoneus ad scribendum sit iudicatus. Quocirca pauca, sed docta ac bene digesta scripta in lucem prodeunt. Hinc cum infra annos pubertatis quinque vel sex dissertationes scripsissem, nemini id detegere audebam, ne risui exponerer.

Satis hoc de gentis indole, de religione, politia 9
et literis dictum. Restant alia nonnulla notatu digna et huic genti peculiaria memoranda.

Si arbor arborem in duellum provocat, provocanti 10
in perpetuum interdicitur armorum usu; iubetur insuper tanquam infans sub tutela vivere, quoniam affectibus imperare nescit. Aliter ac apud nos, ubi provocationes eiusmodi notae atque indicia heroici animi censentur, maxime in septentrione nostro, qui originem huic pravae consuetudini dedit, cum provocationes inter Graecos, Romanos aliasque antiquiores gentes plane fuerint ignotae.

In iure Potuano paradoxon istud notavi. Liti- 11
gantium nomina occulta manent iudicibus, et lites non in locis, ubi sunt natae, dirimuntur, sed ad remotiores provincias diiudicandae ablegantur. Mirae adeo

consuetudinis ratio haec est. Docet experientia, iudices plerosque aut praemio corrumpi aut studio partium abripi. Igitur eiusmodi tentationibus obviam iri credunt, si nomina litigantium lateant, sique ignorentur actor et reus simul cum rebus, praediis ac fundis, quae in disceptationem veniunt. Sola argumenta utriusque partis ad forum arbitrarium pro lubitu Principis mittuntur cum notis quibusdam ac characteribus: exempli gratia: *an A, qui est in possessione, rem possessam restituere debet, urgente et actionem movente B.* Vellem equidem hunc morem apud nos introductum, cum, quid studium partium aut alia irritamenta efficere in iudicum animis queant, saepe simus experti.

12 Iura libere exercentur absque personarum respectu. Soli Principes ad interdictum non veniunt. Statim vero ac vivere desierint, accusatores publici sive reipublicae advocati dicam defuncto scribunt. In Senatu tunc maxime frequenti acta exstincti Principis ad examen vocantur, et tandem sententia fertur, quae pro meritis mortuorum certis characteribus distinguitur. Characteres vero hi fere sunt: LAUDABILITER, HAUD ILLAUDABILITER, BENE, NON MALE, TOLERABILITER, MEDIOCRITER. Quae notae voce praeconis in foro coram populo enuntiantur, mox lapidibus sive monu-
13 mentis defunctorum imprimendae. Consuetudinis huius talem Potuani dant rationem: Principem viventem in ius vocari non posse absque motu ac turbis; nam dum vivit, caecam illi deberi obedientiam ac perpetuam venerationem, qua respublicae maxime stare solent; cum Principis vero obitu solvi vinculum istud, quo impe-

---

§ 12. *dicam defuncto scribunt.*] De mortuis Aegyptiorum regibus iudicia publica habita esse DIODORUS tradit Bibl. Hist. I cap. 72.

rantibus obstricti sunt subditi, ac proinde sui quodammodo iuris factos libere agere posse. Ita saluberrimo hoc, quamvis valde paradoxo, instituto securitati Principis prospicitur, maiestati summi imperii nil detrahitur, et tamen saluti reipublicae simul consulitur. Nam characteres hi, quamvis defunctis dati, totidem viventibus ad virtutem sunt stimuli. Docet 14
historia Potuana, per integros quadringentos annos duos tantum Principes fuisse, qui infimum characterem, scilicet *Mediocrem,* tulerunt. Caeteri fere omnes *Laudabilem* aut *haud illaudabilem* emeruere, prout monstrant epigrammata uniuscuiusque monumenti, quae adhuc sarta tecta et a temporis iniuria invicta manent. Character *Mediocris,* qui dialecto Potuana dicitur *Rip-fac-si,* tantum in familia principali luctum ciet, ut successor defuncti Principis una cum eiusdem consanguineis integros sex menses pullati incedant. Tantum abest, ut successores iudicibus ob ingratas eiusmodi sententias succenceant, ut stimuli illis potius sint ad res praeclare gerendas, et ut virtute, prudentia, iustitia et moderatione notam, domui principali inustam, deleant.

Cur vero horum Principum alter charactere hoc 15
notatus fuerit, causa haec erat: in rebus bellicis exercitatissimi quidem sunt Potuani, nemini tamen bellum inferunt, sed illatum fortiter propulsant. His mediis effectum est, ut arbitri fiant inter alios belligerantes, variique huius globi populi iustae ac pacificae gentis imperio se sponte subiecerint. At Princeps *Mikleta,* avidus proferendi fines Principatus, vicinos bello adortus eosdem brevi subegit. At, quantum gens Potuana hac devictae gentis accessione crevit, tantum decrementi passa est, amore vicinorum in terrorem ac invi-

diam verso. Et ingens ista existimatio iustitiae et aequitatis, qua sola creverant ac steterant res Potuanae, ex eo tempore nutare coepit. Hinc Potuani, ut benevolentiam aliarum gentium sibi rursus conciliarent, defuncti Principis memoriam hac nota affecerunt. Quaenam vero noxa fuerit alterius Principis, hoc charactere notati, non constat.

16 Doctores publici sunt ii, qui tertiam aetatem attigerunt. Ut explicatius hoc fiat, notandum est, vitam arborum in tres classes describi. Prima aetas earum est, quae in rebus publicis erudiuntur. In secunda aetate ea, quae didicerunt, publice exercent. In tertia vero aetate, a muneribus publicis honeste dimissae, alias instruunt. Hinc nemo publice docendi iure gaudet, nisi in administratione rerum publicarum consenuerit, cum nemo solida praecepta dare existimetur, nisi qui ex usu plenam hauserit notitiam.

17 Si quis turpitudine vitae defamatus honestum ac reipublicae salutare consilium dederit, supprimitur nomen viri, ne sententia proba turpissimi auctoris contagio dehonestetur; et iubetur decretum ex viri honestioris nomine fieri; sic bona sententia manet, turpis auctor mutatur.

18 In articulo de religione didici, interdictum esse, de rebus fidei fundamentalibus, in primis vero de essentia et attributis Dei disputare; at liberum est de aliis rebus iudicia proferre et sententias particulares ventilandas proponere. Dicunt Potuani, incommoda, quae ex eiusmodi litibus nascuntur, comparari posse cum procellis, quae tecta atque arbores prosternunt,

---

§ 18. *didici*] Scribendum videtur *docui* aut *dixi*. Vid. supra cap. III § 11; VI § 1. 2.; VIII § 1; X § 5.

at simul purificant aërem, impediuntque, ne nimia tranquillitate putrescat. Cur paucos habeant dies festos, causa haec est, ne otio torpeat arboreum genus; credunt enim Potuani, in utili labore non minus quam in votis ac precationibus esse cultum Dei.

Studium poëticum frigide tantum excolitur, licet 19
Principatus hic non plane destitutus sit poëtis. At poësis subterranea sola stili sublimitate differt a dictione soluta. Hinc tanquam puerile quippiam deridebant id, quod de pedibus ac rhythmis nostris narrabam.

Inter Doctores Potuanos sunt, qui Professores 20
boni gustus dicuntur. Horum est curam agere, ne vitiliginibus ac rebus nihili occupentur iuvenum animi, ne scripta nimis trivialia ac plebeii saporis, quorum lectio gustum depravat, in lucem prodeant; et ut e libris imprimendis deleantur ea, quae contra sensum communem sunt. Et hunc solum in finem institutae sunt censurae ac revisiones librorum; aliter ac in orbe nostro, ubi a censoribus optimae notae libri ob id solum supprimi solent, quod a regnante quadam opinione sive adoptata quadam loquendi formula paulum deflectant, aut quod vitia mortalium salse aut candide perstringant. Quo fit, ut studia sufflaminentur, et scripta sani coloris enitescere nequeant. At 21
quoniam liberum Potuanis cum conterminis gentibus est commercium, inter alias saepe merces libri nonnunquam triviales ac plebeii saporis irrepunt. Hinc instituti sunt censores, qui bibliopolia identidem frequentant. Vocantur hi *Syla-Macati* (i. e. bibliothecarum purgatores); nam velut in orbe nostro certum est hominum genus, qui caminos ac fornaces quotannis verrunt, ita censores isti, examine librorum vena-

lium habito, sordes solicite secernunt ac in cloacas, quicquid est librorum trivialium, qui gustum depravare queunt, abiiciunt. Hinc mecum: *Hei! quanta librorum foret strages, si id institutum in orbe nostro obtineret!*

22 Maxime vero laudanda est cura eorum, qui e iuvenum indole, quem vitae cursum potissimum sequantur, exquirunt. Nam sicut in fidibus musicorum aures vel minima sentiunt, sic iudices hi atque animadversores virtutum ac vitiorum magna intelligunt saepe ex parvis; ex oculorum obtutu, superciliorum aut remissione aut contractione, ex moestitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia et ex similibus rebus facile iudicant, quid aptum cuique, et quid a natura discrepet.

23 Sed ut iam ad me ipsum redeam, parum iucunde tempus transmisi cum paradoxis his arboribus, quibus contemptui ac derisui eram ob imputatum mihi praecox ingenium. Et aegre ferebam dicteria eo nomine in me coniecta; nam vulgo *Scabba,* id est praecocem aut praematurum, me nominabant. Maxime vero dolebam, idem de me iudicium ferri a lotrice mea, quae, quamvis ex infima plebis faece esset, misera scilicet et triobolaris tilia, odioso tamen isto titulo me notare non dubitavit.

---

§ 22. *Nam sicut in fidibus cet.*] Cfr. CICERON. de Offic. I, 41, 146: Itaque ut in fidibus musicorum aures vel minima sentiunt, sic nos, si acres ac diligentes esse volumus animadversores vitiorum, magna saepe intelligemus ex parvis. Ex oculorum obtutu, ex superciliorum aut remissione aut contractione, ex moestitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis et submissione, ex ceteris similibus facile iudicabimus, quid eorum apte fiat, quid ab officio naturaque discrepet.

CAPUT IX.

ITER KLIMII CIRCA PLANETAM NAZAR.

Postquam spatio biennii molesto cursoris officio functus eram, totamque regionem mandatis ac literis publicis oneratus pervolaveram, taedebat me tandem molesti ac simul indigni muneris. Hinc aliis super alias precationibus a serenissimo Principe honestam dimissionem petebam, munus paulo honoratius simul ambiens. Sed repulsam semper tuli, cum iudicaverit Princeps, non esse virium mearum maioris momenti res gerere. Allegavit etiam leges et consuetudines, quae petitionibus meis refragabantur, quaeque ad insignia atque ardua ministeria solos idoneos viros admittunt. Necesse igitur esse dicebat, in officio mihi semel collato permanere, donec aliquo merito ad maiora viam mihi sternerem. Claudit orationem his monitis: 1

Metiri se quemque suo modulo ac pede fas est.
E coelo magnum descendit γνῶθι σεαυτόν,
Figendum ac memori tractandum pectore.

---

§ 1. *Metiri se quemque cet.*] Cfr. HORAT. Epist. I, 7, 98:
Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.
IUVENAL. Satir. XI, 23 sqq:
Illum ego iure
Despiciam, qui scit, quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem
Ignoret, quantum ferrata distet ab arca
Sacculus. E coelo descendit Γνῶθι σεαυτόν,
Figendum et memori tractandum pectore, sive
Coniugium quaeras, vel sacri in parte senatus
Esse velis.

2 Iteratae hae repulsae ad audax et desperatum consilium me adegerunt. Conabar ex eo tempore aliquid novi comminisci, quo praestantiam indolis patefacerem, et maculam, qua notatus eram, diluerem. Integrum fere annum in legibus et consuetudinibus huius Principatus investigandis omne studium posueram, periculum facturus, an vitia quaepiam reformationem poscentia forte detegerem. Meditationes meas aperui dumo cuidam, quem arcta familiaritate complexus eram, et quocum seria et iocos miscere consueveram. Ille quidem commenta mea non plane absurda iudicabat, sed, an reipublicae huic utilia forent, valde dubitabat; esse reformatoris officium, aiebat, statum et indolem regionis reformandae oculis sistere; nam eadem res pro diversis terrarum ingeniis diversos et contrarios effectus producit, veluti idem medicamentum, quod uni corpori prodest, aliis noxium deprehenditur. Docuit porro, quanto me periculo exponerem, aleam hanc subeundo, comitia de capite meo habenda, actumque de vita mea fore, si consilia mea ab examinatoribus improbarentur. Ardenter igitur rogabat, ut maturius omnia expenderem, quamvis a conatu non plane dissuaderet, cum fieri posset, ut quippiam solerti examine tam mihi ipsi quam statui utile
3 detegerem. Secutus consilium amici, tempus prorogabam, ac patienter deinceps cursoris munere fungebar, urbes ac provincias more solito circumvolans. Continuus iste cursus ansam mihi dedit totum Principatum cum vicinis regionibus accurate perspiciendi. Et ne memoria exciderent, quae in itineribus meis annotaveram, cuncta eo, quo poteram, stilo persecutus, non exiguae molis volumen Principi offerebam. Quantum hoc opus Serenitati suae ad palatum fue-

rit, exinde mox patuit, quod labores meos in Senatu publico encomio extolleret, perlectoque studiose libro, meo uti ministerio ad totum planetam Nazar detegendum decerneret. Aliam ego lucubrationum mearum messem exspectaveram, quocirca tacite cum poëta ingeminabam:

Virtus laudatur et alget.

At cum rerum novarum avidissimus essem ac praemia post reditum a benignissimo Principe sperarem, haud prorsus invitus operam meam addixi.

Globus Planetae Nazar, quamvis circuitu vix du- 4
centa milliaria Germanica complectitur, valde tamen spatiosus ob tarditatem incessus incolis videtur. Hinc subterraneis hisce adhuc pleraeque regiones, maxime vero remotiores, sunt incognitae. Nam cuivis Potuano biennii spatium non sufficeret, orbem hunc pedibus emensuro. Mihi vero ob pedum pernicitatem unus mensis sat erat. Quod vero maxime me anxium habuit, erat ea, quam imaginabar, linguarum diversitas. Sed animum mihi addiderunt nonnulli, qui totius planetae incolas, licet moribus mire discordes, eadem tamen dialecto uti testabantur; porro totum arboreum genus innoxium, sociabile et beneficum esse, adeo ut absque ullo discrimine totam huius globi superficiem perreptarem. His dictis calcaria addita sunt sponte currenti, initioque mensis Populi itineri me dabam.

Quae sequuntur, stupenda adeo sunt, ut ad fictio- 5
nes poëticas aut meros ingenii lusus referri queant,

---

§ 3. *Virtus laudatur et alget*] Cfr. IUVENAL. Satir. I, 73 sq:
Aude aliquid brevibus Gyaris et carcere dignum,
Si vis esse aliquis; probitas laudatur et alget.

maxime cum diversitas ista corporum et animorum, quam in itinere hoc expertus sum, ne inter gentes quidem a se invicem dissitissimas et sub alio sole viventes exspectari posset. At notandum est, plerasque huius globi gentes per freta ac maria dirimi, ac speciem quandam archipelagi praebere hunc globum. Raro haec freta traiiciuntur, et portitores, qui ad ripas excubant, solorum peregrinantium causa in his stationibus ponuntur. Ipsi enim indigenae vix pedes extra limites patriae proferunt, et, si necessitate adacti freta transmittere cogantur, subito reverti solent, utpote alieni soli diu impatientes. Hinc quot
6 gentes, tot novi orbes. Praecipua vero huius dissimilitudinis causa oritur e terrarum diversa natura, quam indicant agrorum ac glebarum varii colores ac plantarum, frugum ac leguminum insignis dissimilitudo; ut mirum proinde non sit, in ista terrarum ac frugum diversitate tot diversas incolarum indoles ac tot oppositas naturas deprehendi. In nostro orbe indole, moribus, studiis, colore et corporis forma a se invicem leviter tantum distant gentes etiam maxime remotae. Nam cum soli qualitas undiquaque eadem fere est, nisi quod una terra alia sit feracior ac frugum, herbarum ac aquae eadem sit natura, tot heterogenea animantia produci nequeunt, quot in hoc globo subterraneo nascuntur, ubi cuivis terrae sua peculiaris
7 qualitas. Alienigenis iura quidem itineris et commercii, sed habitationis non conceduntur, nec ob terrarum diversas adeo atque oppositas naturas concedi possunt. Hinc peregrini omnes, qui in itinere occurrunt, aut viatores sunt aut mercatores. Terrae vero, quae Principatui Potuano sunt confines, eiusdem fere indolis sunt. Incolae earundem gravia olim bella gesserunt

cum Potuanis; iam vero iisdem aut foedere sunt
iunctae, aut domitae sub mansueta eorum dominatione
acquiescunt. At traiecto ingenti, quod totum globum 8
secat, freto, novi visuntur orbes, nova et ignota Po-
tuanis animalia. Id solum commune habent cum hoc
Principatu, quod cunctae totius globi creaturae ratio-
nales arbores sint et eadem fere dialecto utantur.
Hinc molestum non est iter, in primis cum ob fre-
quentiam mercatorum aut viatorum per provincias
transeuntium assueti sint omnes creaturas heteroge-
neas ac sibi dissimillimas videre. Istud monuisse
operae pretium duxi, ne subsequenti narratione aures
offendantur, ac narranti ob splendida mendacia dica
scribatur.

Longum foret, nec operae est, sigillatim et se- 9
cundum ordinem historicum omnia, quae in hoc iti-
nere mihi oblata sunt, persequi; describere tantum
lubet gentes maxime paradoxas, in quarum moribus
ac indole non pauca adeo insolita ac stupenda depre-
hendi, ut globus Nazar eo nomine inter miracula
mundi numerari queat. Observavi, totum plerumque
arboreum genus humanitate, iudicio ac gravitate a Po-
tuanis parum differre, ritibus vero, ingeniis corporis-
que forma adeo discordare, ut quaevis provincia no-
vus mihi orbis apparuerit.

In provincia *Quamso*, quae prima ultra fretum 10
regio est, nulli corporis infirmitati ac morbo obnoxii
sunt incolae, sed omnes usque ad canitiem in valetu-
dine inoffensa vivunt. Hinc visae mihi sunt omnium
creaturarum felicissimae; at e levi cum iisdem con-
versatione opinione me insigniter falsum esse ani-
madverti. Nam cum inter huius provinciae incolas
neminem viderim tristem, ita neminem simul conten-

tum, ne dicam laetum, conspexi. Nam uti coeli serenitate ac aëris temperie, non nisi turbida ac nubila prius experti, afficimur; ita arbores hae felicitatem non percipiunt, quia perennis ac sine interruptione est, sanosque se non sentiunt, quoniam morbos ignorant. Vitam igitur agunt in perpetua sanitate, at simul in perpetuo tepore; perpetua enim bona languescunt satietate, et soli iucunde vivunt, quorum suaves volu-
11 ptates acoribus condiuntur. Testari possum, in nulla gente mores minus lepidos, conversationem magis frigidam et invenustam me deprehendisse. Innoxia sane gens est, sed ea, quae nec amore nec odio digna; nullius offensa metuenda, et nullius favor exspectandus; et ut paucis dicam: nihil hic, quod displiceat, nihil etiam, quod placeat, reperies. Porro, cum perpetuum istud corporis beneficium mortis imaginem nunquam oculis sistat, nullamque miserationem erga afflictos et laborantes alios moveat; ita nimis secure ac frigide absque zelo et misericordia totum vitae tempus transigunt. Quocirca in illa gente nullum pietatis, nullum
12 amoris ac misericordiae vestigium apparet. Nam cum morbi mortalitatem nobis repraesentent, ad bene moriendum nos quoque acuunt ac quasi in procinctu itineris paratos stare iubent; et cum cruciatibus nos affligant, afflictorum simul misereri docent. Hinc facile mihi erat discernere, quantum morbi et pericula mortis ad pietatis ac socialitatis exercitia nos ducant, imo, quam iniuste succenseamus Creatori, quoniam ad certas nati videmur afflictiones, quae salubres tamen et utiles nobis sunt. Notandum tamen istud est, has quercus, quoties in alia loca divertuntur, morbis et infirmitatibus, non secus ac alias arbores, esse expositas. Hinc soli huius regionis aëri aut victui hoc

beneficium, modo beneficium dici mereatur, acceptum ferendum iudico.

Provincia *Lalac*, quae cognominatur *Mascatta*, id 13
est beata, nomini respondere videbatur; nam omnia ibi sponte proveniebant.

Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,
Flavaque de viridi stillabant ilice mella;
Ipsa quoque immunis rastroque intacta nec ullis
Saucia vomeribus per se dabat omnia tellus.

At insigne hoc beneficium non aliis feliciores reddit incolas. Nam cum nullo ad victum parandum opus sit labore, otio ac desidia plerique torpentes perpetuis vexantur morbis. Hinc pauci sunt, quos non praematura mors abripit, vermibus scilicet ac putredine corruptos. Materiam non minus amplam medi- 14
tationibus philosophicis suggessit natura huius terrae, patuitque e gentis conditione et sorte, servos et operarios quodammodo feliciores esse illis, qui de victu nunquam soliciti desidiae ac voluptati indormiunt.

Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae,
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus.

Hinc tot prava consilia, desperati conatus, violentae mortes. Nam affluentia illa, in qua vivunt, omnem gustus ac voluptatis sensum eripiens, nauseam ac vitae fastidium unicuique affert. Ita regio ista, quam

---

§ 13. *Flumina iam lactis cet.*] Vid. OVID. Metam. I, 111—112; 101—102.

§ 14. *Nempe inamarescunt cet.*] Vid. HORAT. Satir. II, 7, 107 sqq.

beatorum domicilium imaginabar, tristis silentum sedes mihi visa est, miseratione dignior quam invidia.

Hoc celerare fugam terraque excedere suasit.

15 Proxima huic terrae est regio dicta *Mardak,* cuius incolae sunt cupressi, eiusdem omnes corporis formae; solis vero oculorum diversis figuris a se invicem distinguuntur. Quidam lumina habent oblonga, quidam quadrata; minutissima alii, alii patula, quae totam fere frontem occupant; nonnulli nascuntur cum binis, alii cum trinis, alii cum quaternis oculis. Sunt etiam, qui uno solo oculo gaudent; sobolem diceres Polyphemi, nisi quod oculum hi in occipitio habeant positum. Hinc pro diversis luminum figuris in totidem tribus describuntur.

16 NOMINA TRIBUUM HAEC SUNT:

1) *Nagiri,* id est eorum, qui lumina habent oblonga, et quibus proinde cuncta obiecta apparent oblonga.
2) *Naquiri,* quorum oculi quadratae sunt formae.
3) *Talampi,* cum oculis minutis.
4) *Iaraku,* cum binis oculis, quorum alter altero paulo obliquior.

---

§ 14. *tristis silentum sedes*] Pluto *rex silentum* appellatur OVID. Metam. V, 356; cfr. ibid. XV, 772 *(sedes silentum)*; VIRGIL. Aen. VI, 432 *(silentum concilium)*.

§ 14. *Hoc celerare fugam cet.*] Cfr. VIRGIL. Aeneid I, 357 sqq:
Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.

§ 16. 4) *Iaraku*] Fortasse scribendum est *Iarakii.*

5) *Mehanki*, cum trinis.
6) *Tarrasuki*, cum quaternis.
7) *Harramba*, quorum lumina totam frontem perreptant.
8) *Skadolki*, qui unum in occipite oculum habent.

Harum omnium numerosissima ac proinde poten- 17
tissima tribus est *Nagirorum*, id est eorum, qui oculos oblongos habent, ac quibus proinde obiecta apparent oblonga. Ex ista tribu soli reipublicae rectores, senatores ac sacerdotes desumuntur. Soli ad clavum sedent hi, et neminem ex alia tribu ad munera publica admittunt, nisi qui fatetur, tabulam quandam Soli dedicatam et in loco editissimo templi positam sibi etiam videri oblongam, eamque confessionem iureiurando firmat. Sacra haec tabula praecipuum cultus *Mardakani* obiectum est. Hinc honestissimi cives, qui crimine periurii se polluere nolunt, ab omni publico honore remoti perpetuis sannis ac persecutionibus exponuntur; et quanquam testentur, oculis se fidem abnuere non posse, querelae tamen insuper habentur, et quod vitium naturae est, soli eorundem malitiae aut contumaciae imputatur.

Formula iurisiurandi, cui omnes ad munera ac 18
honores admittendi subscribere tenentur, haec fere est:

Kaki manasca quihompu miriac Iacku mesimbrii Caphani Crukkia Manaskar Quebriac Krusundora.

i. e. *Ego iuro, sacram Solis tabulam mihi videri oblongam, et polliceor, in hac opinione me ad ultimum vitae halitum permansurum.*

Praestito hoc iureiurando, candidati honorum fiunt et in tribum *Nagirorum* cooptantur.

19 Postridie adventus mei, dum per forum otiosus ambulo, senem quendam ad flagra deduci conspicor, comitante ingenti cupressorum caterva et dicteria in noxium eiaculante. Roganti mihi, quid rei esset, respondetur, haereticum esse, qui palam docuerat, tabulam Solis sibi quadratam videri, in eaque pestifera opinione post crebras admonitiones pertinaciter perstiterat.

20 Hinc templum Solis, periculum facturus, an orthodoxos haberem oculos, ingressus, cum tabula ista sacra mihi quoque quadrata appareret, hospiti meo, qui ad aedilitatem urbis nuper evectus erat, id candide indicabam. Profundo ille suspirio verba mea excepit, testans, sibi etiam quadratam videri, sed nemini id detegere ausum, ne negotium sibi facesseret tribus regnatrix et munere privaret.

21 Tremens igitur ac tacitus urbem reliqui, verens, ne crimen oculorum tergo luerem, aut odioso haeretici titulo notatus cum ignominia eiicerer. Nulla sane instituta horrida magis magisque barbara et iniqua mihi sunt visa; sola enim videbam simulatione, solo periurio, iter ad honores pandi. Hinc redux in Principatum Potuanum, quoties data fuit occasio, in barbaram istam rempublicam bilem evomui. At cum iunipero cuidam, mihi admodum familiari, pro more furens indignationem meam patefacerem, ita fari exorsus est ille: *Nobis equidem stulta atque iniqua Nagirorum instituta videbuntur, tibi vero non mirum videbitur, si ob istam luminum varietatem tanta severitas exerceatur; quippe asserere te memini, in plerisque rebuspublicis Europaeis dari regnatrices tribus, quae ob naturale oculorum sive rationis vitium in caeteras ferro ac igne grassantur, teque eiusmodi coactiones tanquam pias*

ac rebuspublicis admodum salutares laudasse. Intelligebam mox, quorsum tenderet arguta viri oratio. Hinc rubore suffusus discessi, et ex eo tempore tolerantiae perpetuus praeco mitiora de errantibus iudicia fero.

Principatus *Kimal* omnium potentissimus ob di- 22
vitias, quibus abundat, habetur. Nam praeter argentifodinas, quarum magna est copia, ex arena fluviorum ingens vis auri quotannis elicitur; margaritarum quoque feracia passim sunt maria. At in solis opibus felicitatem non esse positam, e curatiore huius gentis examine didici. Nam quot incolae, tot fere fossores sunt et urinatores, qui in lucrum intenti ad perpetuam servitutem et maxime improbos labores damnati apparent. Qui ab his laboribus immunes sunt, pro thesauris acquisitis excubias agunt. Tota regio latronibus infesta adeo est, ut absque custodibus corporum nemo iter facere audeat.

Non tam festa dies, ut cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes atque omni ex crimine lucrum.
Vivitur ex rapto; non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est.
Filius ante diem patrios inquirit in annos;
Victa iacet pietas, et virgo caede madentes
Ultima coelestum terras Astraea reliquit.

Hinc gens ista, quam invidis oculis intuentur vicini, 23
commiserationem potius quam invidiam meretur. Nam metus, suspicio, diffidentia, livor omnium animos per-

---

§ 22. *Non tam festa dies cet.*] IUVENAL. Satir. XIII, 23 sqq:
Quae tam festa dies, ut cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes atque omni ex crimine lucrum
Quaesitum, et partos gladio vel pyxide nummos?
OVID. Metam. I, 144—145; 148—150.

petuo obsidet, alterque alterum tanquam hostem, bonis suis insidiantem, intuetur, adeo ut metus, solicitudo, pervigilium, faciei pallor fructus et messes sint felicitatis istius, quam iactat Principatus *Kimal.* Hinc non absque molestia ac metu regionem peragravi; nam in quavis semita ac loco limitaneo causam itineris, nomen, patriam et alia custodibus viarum indicare cogebar, expositumque me videbam cunctis his vexationibus, quas in regione suspicaci experiri solent viatores. Montem haec terra habet ignivomum, unde subterranei ignis venae perpetuis veluti fluctibus evolvuntur.

24 Postquam emensus eram hunc Principatum, quo molestiorem nullum in toto meo itinere expertus sum, cursum persequor continue orientem versus. In gentes ubique sociabiles ac bene moratas, sed simul valde paradoxas incidi. Maximam vero admirationem movebant incolae perexigui regni *Quamboia*, quos natura inverso ordine formaverat, adeo ut, quo maturior quis aetate ac annis fit, eo protervior ac voluptuosior evadat, crescantque cum annis petulantia, lascivia ac vitia, quae viridem aetatem alibi comitari solent. Nemini igitur munus hic reipublicae committitur, nisi annum quadragesimum nondum impleverit; si vero hunc terminum excesserit, instar pueri petulantis est,

quem dura premit custodia matris.

---

§ 24. *quem dura premit cet.*] Cfr. HORAT. Epist. I, 1, 20 sqq.:
Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum;
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.

Videbam senio canos in plateis urbis passim vitulan- 25
tes ludis puerilibus tempora fallere,

Aedificare casas, plostello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Videbam, eosdem a pueris eo saepe nomine reprehendi, ac nonnunquam flagris domum compelli. Virum conspexi decrepitum, in foro palam turbinem flagello rotantem aut trocho ludentem. Idem olim vir fuerat omnium gravissimus et magni Consilii praeses. Inver- 26
sum hunc ordinem in sexu tam sequiore quam virili deprehendi. Hinc iuveni vetulam uxorem ducenti fata Actaeonis ominantur omnes; id quod e diametro oppositum est iis, quae apud nos usu veniunt, ubi senex iuvenculam ducturus cornua timet. Obvios semel habui duos defloccatos senes in foro digladiantes. Miranti insolitum in ista aetate fervorem et causam duelli quaerenti respondetur, litem inter eosdem enatam esse de meretrice, quam in lupanari ambo subagitaverant. Qui istud mihi narrabant, addiderunt, nates eorundem virgis strenue lacerandas, si ad aures tutorum aut moderatorum ista senum petulantia perveniret. Eadem vespera annosa dicebatur matrona suspendio vitam finivisse, cum repulsam tulisset ab adolescentulo fago, cuius amore exarserat.

Inversus hic ordo inversas etiam leges postulat. 27
Hinc in isto legis capite, ubi agitur de tutela, nemini bonorum administratio conceditur, nisi infra annos

---

§ 25 *Aedificare casas cet.*] HORAT. Satir. II, 3, 247 sqq.:
Aedificare casas, plostello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa,
Si quem delectet barbatum, amentia verset.

quadraginta sit. Porro pacta legitima non censentur, quae ab iis, qui annos quadraginta excesserunt, sunt inita, nisi a tutoribus aut liberis eorum sint signata. In capite de subordinatione haec exstant verba: *Senes ac vetulae liberis suis dicto obedientes sunto.* Hinc, qui in officiis est, paulo ante quadragesimum annum dimitti solet; et

interdicto huic omne adimat ius
Praetor, et ad iuvenes abeat tutela propinquos.

Credebam ego, non consultum mihi fore diutius in hac regione haerere, ubi, si decennium mihi adhuc vivere contingeret, iussu legis repuerascere cogerer.

28 At defunctus hac peregrinatione, cum indolem huius gentis comparabam moribus ac institutis popularium meorum, quos in aetate virili philosophari, in senectute vero vitulari, luxu diffluere et vanos honorum titulos venari cernimus, nonnihil de rugis remisi et iudicia paulo mitiora de gente hac ferre coepi.

29 In regione dicta *Cocklecu* consuetudo obtinebat non minus perversa et ab Europaeis maxime damnanda. Inversus hic ordo non naturae, sed solis legibus originem debuit. Incolae terrae omnes iuniperi sunt utriusque sexus; at soli viri ad culinaria et ignobiles labores damnantur. Tempore belli militiae quidem nomina dant, sed supra sortem militum gregariorum raro ascendunt, cum pauci admodum sint, qui

---

§ 27. *Interdicto huic omne cet.*] HORAT. Satir. II, 3, 214 sqq.:
Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem ut gnatae paret, ancillas paret, aurum,
Rufam et Pusillam appellet, fortique marito
Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
Praetor, et ad sanos abeat tutela propinquos.

vexilliferi fiunt; estque munus vexilliferi summa dignitas militaris, ad quam arbor masculina adspirare queat. Mulieribus contra maximi ponderis negotia qua civilia qua sacra et militaria committuntur. Nuper 30
deriseram Potuanos, quod in distributione officiorum nullum sexus discrimen admitterent. At haec gens furere mihi visa est et naturae penitus adversari. Capere sane non poteram indolentiam virorum, qui, cum corporis viribus longe sint praestantiores, indignum adeo iugum sibi imponi passi fuerint ac tot saecula ignominiam hanc concoxerint. Nam facile esset iugum excutere, modo vellent aut auderent nervos muliebri huic tyrannidi incidere. At inveterata consuetudo eo usque excaecaverat animos, ut nemini in mentem veniret pro tollenda ista ignominia aleam subire, quin crederent, naturam ita ordinasse, ut imperium penes mulieres esset, virorum vero esset texere, molere, pensum facere, aedes verrere, vapulare. Argumenta vero, quibus hunc usum tueri solent mulieres, haec sunt: cum sexum virilem corporis viribus et lacertis ad duros perferendos labores aptioribus natura donaverit, credi potest, solum masculinum genus ad ignobiles ac ferreos labores relegasse. Stupe- 31
bant extranei, cum domos introëuntes matremfamilias viderent in museo cum stilo ac pugillaribus sedentem, maritum vero culinae inerrantem et ollas patinasque tergentem. Et sane in quamcunque domum venerim, cum patrefamilias locuturus, mittor ad culinam, ubi

Hic lavet argentum, vasa aspera tergeat alter;
Vox dominae fremit instantis virgamque tenentis.

---

§ 31. *Hic lavet argentum cet.*] Cfr. IUVENAL. Satir. XIV, 60 sqq.:

32 Inversae huius consuetudinis funestos notabam effectus; nam quemadmodum in aliis terris petulantes ac salaces dantur mulieres, quae pro mercede corpora prostituunt ac pudicitiam in propatulo habent, hic adolescentuli ac viri noctes vendunt, eumque in finem lupanaria conducunt, quorum portae titulis ac signis meretriciis dignoscuntur. Iidem cum nimis audacter ac palam quaestus hos improbos agunt, in carceres abducti, flagris in comitiis, non secus ac meretrices
33 nostrae, caeduntur. Contra matronae ac virgines hic absque ulla reprehensione, incedentes per vias, viros contemplantur, nutant, nictant, sibilant, vellicant, vocant, molestae sunt, fores elogiorum carbonibus implent, veneres suas impune iactant ac tanquam totidem tropaeis superbiunt, quemadmodum petulantes apud nos iuvenes iactanter enumerare solent, quot virginum aut matronarum pudicitiam expugnarint. Porro matronis ac virginibus vitio non vertitur, si carmina amatoria et munuscula offerant adolescentulis; hi vero frigus ac modestiam simulant, cum contra decorum sit, ut adolescens petitioni et desiderio virgunculae
34 statim annuat. Ingens eodem tempore erat motus ob

Verre pavimentum, nitidas ostende columnas,
Arida cum tota descendat aranea tela,
Hic leve argentum, vasa aspera tergeat alter;
Vox domini furit instantis virgamque tenentis.

§ 33. *incedentes per vias cet.*] Cfr. PLAUTI Mercat. II, 3, 70 sqq.:

Quia illa forma matrem familias,
Flagitium sit. si sequatur, quando incedat per vias:
Contemplent, conspiciant omnes, nutent, nictent, sibilent,
Vellicent, vocent, molesti sint, occentent ostium.
Impleantur meae fores elogiorum carbonibus.
Atque, ut nunc sunt maledicentes homines, uxori meae
Mihique obiectent lenocinium facere.

Ceterum de illo more amantium nomina aliasque eiusmodi nugas parietibus carbone inscribendi cfr. LUCIANI Dial. Meretric. IV, 2. 3; X, 4.

filium senatoris, cuius pudicitiam violaverat virgo. Male ob istud facinus passim audivit puella, et audiebam, inter se mussitare amicos iuvenis, in ius mox vocandam virginem et a proximo Consistorio ad nuptias ac reparationem honoris damnandam esse, in primis cum legitimis testimoniis evinci posset, inculpatae adhuc vitae fuisse iuvenem, quem ad amores illicitos pellexerat virgo. Tunc ego mecum tacitus: *O terque* 35
quaterque beatam Europam nostram! maxime vero Galliam et magnam Britanniam, ubi sexus sequior nomini respondet, ubi mulieres caece adeo virorum imperio ac voluntati obsequuntur, ut machinae potius aut automata quam substantiae libero arbitrio praeditae videantur. Non 36
ausus sum, dum inter iuniperos hos versabar, perversam hanc consuetudinem palam damnare. At egressus urbe praecipua, nonnullis indicavi, contra naturam hic agi, cum e iure universali et suffragiis omnium gentium constet, ad ardua et momentosa negotia formatum esse sexum virilem. Regerebant hi, confundere me consuetudinem et institutionem cum natura, cum infirmitates istae, quae in sexu muliebri notantur, e sola educatione deriventur, id quod maxime patet e reipublicae huius statu ac forma, ubi in sexu muliebri enitescere videmus virtutes animique dotes, quas mares alibi sibi solis vindicant. Nam mulieres *Cocklecuanae* modestae sunt, graves, prudentes, constantes ac taciturnae; contra viri leves, praecoces et loquaces. Hinc cum quid absurdi narratur, proverbium istud:

---

§ 35. *O terque quaterque beatam Europam*] Cfr. VIRGIL. Aen. I, 94 sqq.:

O terque quaterque beati,
Quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
Contigit oppetere!

viriles esse nugas; et cum quid praecipitanter aut praemature actum est, dicunt incolae: *Dandam esse veniam*
37 *impotentiae virili.* At his argumentis acquiescere non potui, statum hunc perversum, deformem ac naturae plane adversantem iudicans. Indignatio ista, quam fastus hic muliebris animo impresserat, causa erat infelicis, quod paulo post reditum meum cepi, consilii, quodque tot mihi molestias peperit, ut suo loco dicendum erit.

38 Inter splendidissima huius urbis aedificia erat gynaeceum regium trecentis qua viris qua adolescentibus speciosissimae formae instructum. Hi omnes alebantur sumptibus reginae, cuius deliciis inserviebant. Cum audirem, formam corporis mei a nonnullis extolli, veritus, ne in gynaeceum istud a venatoribus abriperer, iter maturavi, et

pedibus metus addidit alas.

39 Huic Principatui vicina est *Regio philosophica,* sic dicta ab incolis, philosophiae ac subtilibus scientiis penitus immersis. Flagrabam studio videndi terram, quam centrum omnium scientiarum et veram Musarum sedem mihi fingebam. Imaginabar non agros et prata, sed contiguum

ac raris gemmantem floribus hortum,

---

§ 37. *suo loco*] Vide infra § 110 sqq.

§ 38. *pedibus metus addidit alas*] VIRGIL Aeneid. VIII, 222 sqq.:
Tum primum nostri Cacum videre timentem
Turbatumque oculis; fugit ilicet ocior Euro
Speluncamque petit, pedibus timor addidit alas.

§ 39. *ac raris gemmantem cet.*] MANILII Astron V, 256 sqq:
Ille colet nitidis gemmantem floribus hortum,
Pallentes violas et purpureos hyacinthos
Liliaque et Tyrias imitata papavera luces
Vernantisque rosae rubicundo sanguine florem.

totusque in hac imagine gradum accelerabam, horas et
momenta in digitos mittens. Semitae, per quas iter
feci, lapidosae erant ac fossis cavernisque impeditae,
adeo ut iam per loca abrupta, iam per coenosa, usque
ad umbilicum madidus, cum pontibus essent desti-
tutae, saucios ac luteos traherem pedes. Sed mole-
stiis his fortiter obnixus sum, satis gnarus, per aspera
iri solere ad astra. Horae spatio cum his difficulta- 40
tibus luctatus, obvium habui agricolam, quem comiter
interpellans interrogo, quantum adhuc abessem a *Ma-
scattia* sive Regione philosophica. Respondet ille:
*Quaerendum potius, quantum itineris sit reliquum, cum
iam in meditullio regionis versaris.* Attonitus hoc re-
sponso, *Qui fit*, dicebam, *ut terra a solis philosophis
habitata speciem horrentium potius lustrorum quam cultae
regionis praebeat?* Regessit ille, terrae faciem brevi
fore meliorem, quam primum tempus detur incolis
eiusmodi minutiis vacandi. Nunc, ait, solis coelesti-
bus rebus intentos omnes id agere, ut iter quoddam
ad solem detegant; excusari proinde debere, si agros
ad tempus incultos relinquant; haud enim facile esse
flare simul ac sorbere. Intelligebam mox, quo colli- 41
nearet oratio versuti villici; et iter persecutus, tandem
ad metropolin *Caskam* perveni. In portis civitatis pro
custodibus anseres conspexi, gallinas, nidos avium et
aranearum telas. Urbis plateis porci ac philosophi
passim inerrabant; sola hi corporis forma distingue-
bantur a porcis, caeteroquin sorde ac illuvie similes.
Pallia eiusdem generis portabant omnes philosophi;
sed, quis color iisdem, discernere nequibam, cum pul-
vere et luto essent obsita. Eorundem unum, quem
meditationibus defixum recta ad me tendere videbam,
ita alloquor: *Dic, quaeso, quodnam nomen huic urbi,*

Magister! Ille immobilis, inconnivens, tanquam secessu mentis atque animi facto a corpore, diu stabat; tandem vero ad coelum oculos tollens respondet: *Haud procul a meridie sumus.* Ineptum adeo responsum, insignem animi aberrationem indicans, persuasit, melius esse parce studere quam prae nimia doctrina delirare.
42 Urbis mox interiora penetravi, visurus, an praeter philosophos homines aut creaturas rationales forte invenirem. Forum urbis, quod valde spatiosum erat, diversae ornabant statuae et columnae, titulis atque inscriptionibus distinctae. His accedebam, periculum facturus, ecqua forte epigrammata legere possem. Sed dum in eo conatu desudo, tergum mihi incalescere ac madidum fieri animadvertebam. Hinc retrospiciens, ut fontem calidi fluminis detegerem, conspicabar philosophum, posteriora mea permingentem. Nam meditationibus abstractus, statuam me credidit, ad quam vesicam exonerare solebat. Tantae ego contumeliae impatiens, in primis cum philosophum istum albis insuper me dentibus deridere cernerem, palma excussissima alapam illi applicui. Quo facto, rabie ille percitus in capillos meos invasit perque totum forum vociferantem traxit. At cum iram satiari non posse viderem, statum praeliantis composui, par pari referens, adeo ut ratio accepti et expensi inter nos quodammodo conveniret. Tandem, post acre certamen,
43 cadimus ambo athletae. Ad spectaculum istud accurrebant innumeri philosophi, moreque furentium impetum facientes, pugnis ac fustibus articulatim caesum animamque propediem agentem totum circa forum capillis raptarunt. Caedendo tandem fessi, licet non satiati, ad spatiosam domum me ducunt, et cum obnixis in ianuam pedibus obluctarer, meque ingressu-

rum fidenter abnuerem, obducto me collo ceu porcum mugientem intro rapiunt, ac in medio pavimento supinum ponunt. Turbata omnia et confusa ibi erant, ac talis mihi visus est aedium status, qualis apud nos esse solet circa terminos Michaëlis aut Paschatis, ubi res mobiles, vasa ac utensilia in novam domum transferenda confuse proiiciuntur. Coeperam tunc sa- 44
pientes nostros suppliciter orare, ut irae modum imponerent et ad misericordiam se flecti paterentur, docens, quam indecorum esset philosophiae et sapientiae cultoribus more ferarum saevire et affectibus, contra quos declamare solent ipsi, nimium indulgere. At surdis fabulam narrabam. Nam philosophus iste, qui tergum mihi perminxerat, certamen integrabat ac me miserum, quasi incudem, tot ictibus caedebat, ut videretur non nisi morte mea placari posse. Didici tunc, nullam iram philosophica esse fortiorem, virtutumque commentatores longe ab earundem cultura abesse.

Nec enim minor ira rebullit
Pectore in hoc, leviorve exurit flamma medullas.

Tandem domum intrarunt quatuor philosophi, quorum 45
pallia singularem sectam indicabant. Iidem saevientium minas qua voce qua manibus interpellantes, sortem meam miserari videbantur; ac postquam cum caeteris seorsum locuti fuerant, in aliam domum me transtulerunt. Laetabar ego, praedonum me manibus ereptum

§ 44. *Nec enim minor ira rebullit cet.*] PETRONII Satir. cap. 121 vs. 4 sqq.:

O genitor, cui Cocyti penetralia parent,
Si modo vera mihi fas est impune profari,
Vota tibi cedent; nec enim minor ira *rebellat*
Pectore in hoc leviorque exurit flamma medullas.

in honestos viros incidisse, causamque harum turbarum rogantibus fuse exposui. Subridebant illi ad fabulam adeo lepidam, dicentes, solitum esse philosophis in foro ambulantibus ad statuas has mingere, ac verisimile esse, aggressorem meum, in meditationibus philosophicis defixum, pro statua me cepisse. Dicebant porro, eundem esse magni nominis astronomum, caeterosque, qui tanta rabie in scapulas meas saevierant, doctores esse philosophiae moralis. In portu me iam esse credebam, et omnis periculi securus haec et alia narrantes cum voluptate audiebam. At suspicionem quandam movebat formae meae examinatio nimis curiosa; porro quaestiones de vitae genere, itineris causa et patria, toties iteratae, nec non subsecuta secreta murmura instantis mali praesagia
46 erant. Verum mens prae timore mihi paene excussa fuit, cum in cameram quandam anatomicam compingerer, ubi proiectam videbam horrendam ossium et cadaverum struem, quae foedo totam odore implebant. Credebam mox latronum esse cavernam; sed quae e parietibus suspensa erant instrumenta anatomica, metum paulo diminuebant, cum exinde pateret, hospitem meum medicinae aut chirurgiae operari.

47 Postquam semihorae spatio in ergastulo hoc solus torpueram, intrat matrona cum prandio, quod mihi paraverat. Valde humana videbatur, at attente me aspiciens per intervalla suspiria edidit. Quaerenti mihi doloris causam respondet, instans mihi fatum suspiria haec elicere: *In honestam equidem domum,* ait, *venisti; nam maritus meus, huius insulae dominus, publicus civitatis Physicus est et Medicinae Doctor, caeterique, quos vidisti, eius collegae sunt, At iidem insolitam corporis tui formam mirati, decreverunt machinam interiorem ac*

viscera tua penitius examinare dissectionemque corporis facere, visuri, ecquid novi detegant, quo anatomia illustrari queat. Palpitantem animum haec verba percusserunt. Edito igitur horrendo clamore, *Qui,* inquam, *Domina! dici possint boni viri, qui honesti et innocui hominis ventrem findere non dubitant?* Tunc illa:

Non venit in mentem, quorum consederis arvis.

In honestos viros incidisti, qui malo animo nil facturi, solo anatomiae illustrandae studio hanc operationem decreverunt. Ad hoc regerebam, malle me a latronibus 48
dimitti, quam ab honestissimis viris dissecari, moxque ad genua matronae provolutus, manantibus ubertim lacrimis intercessionem illius implorabam. Respondet illa: *Intercessio mea parum tibi proderit contra Facultatis conclusum, quod irrevocabile solet esse, at per aliud te medium morti subducere conabor.* His dictis, manu me prehensum per pseudothyrum eduxit ac trepidantem comitata est usque ad portam civitatis. Tunc servatrici meae valedicturus, verbis conceptissimis gratum animum, uti par erat, exprimere conabar; at prooemiari incipientem interpellans, se non abituram ait, antequam videret, me extra omne periculum constitutum, meque non reluctantem comitari pergit. Dum 49
una ambulamus, varii de statu huius regionis seruntur sermones, et avide ego omnia audiebam. At digressa est tandem ad narrationem, quae parum grata auribus meis erat, cum exinde coniicerem, pro praestita illam opera poscere nonnulla, quae moraliter impossibilia mihi erant. Nam pathetice exposuit, ini-

---

§ 47. *Non venit in mentem cet.*] VIRGIL. Aen. IV, 39:
Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?

quam in hac regione matronarum sortem, cum paedagogi hi philosophici, literis penitus sepulti, officia coniugalia prorsus negligant. *Possum*, ait, *iureiurando testari, actum de nobis fore, nisi unus et alter honestus ac misericors advena miserias nostras sublevaret et malis, quibus excruciamur, medicas identidem admoveret manus.* Simulabam ego non intelligere scopum, ad quem collineabat. Gradum addere coepi; at frigus meum aestuantis desiderium auxit. Hinc,

Consumptis precibus, violentam transit ad iram,
Intendensque manus, passis furibunda capillis

50 ingratum animum mihi obiecit. At cum nihilominus ego iter persequor, laciniam togae meae apprehendens, obnitentem retinere moliebatur. Hinc vi adhibita, e manibus matronae me eripui et, cum incessus celeritate praestantior essem, brevi extra conspectum illius me proripui. Quanta tunc rabie accensa in me fuerit, ex his verbis, quae identidem evomuit, scil. *Kaki spalaki*, i. e. *ingrate canis*, didici. At dicteria illius Spartana nobilitate concoxi, laetus, quod ex hac sapientium terra, cuius absque horrore meminisse nequeo, salvus quodammodo evasissem.

51 Proxima huic provinciae est *Nakir*, cognominem habens urbem sive ingentem vicum, de quo multa dicere nequeo, cum maxima, qua poteram, festinatione regiones terrae philosophicae vicinas transcurrerem, ad

---

§ 49. *Consumptis precibus cet.*] OVID. Metam. VIII, 104 sqq.:

Scylla freto postquam deductas nare carinas,
Nec praestare ducem sceleris sibi praemia vidit;
Consumptis precibus violentam transit in iram
Intendensque manus, sparsis furibunda capillis,
Quo fugis, exclamat.

gentes philosophiae, in primis vero anatomiae minus studiosas properans. Tantus enim terror animum invaserat, ut quemvis in itinere obvium, an philosophus esset, interrogarem, et cadavera et instrumenta anatomica quiescentis animo diu oberrarent. Incolae vici *Nakir* valde affabiles mihi visi sunt; nam obvius quisque, officium non petenti offerens, de honestate sua prolixe testabatur. Ridiculas sane iudicabam has contestationes, cum nullum suspicionis indicium dedissem nec ullius integritatem unquam in dubium vocassem. At cum nonnullis indicarem, capere me non posse, cui usui tot contestationes essent, easdem addito iure-
iurando integrabant. Egressum hoc vico excepit via- 52
tor tarde incedens et sub pondere sarcinarum gemens. Subsistit ille me viso, ac unde venerim sciscitatur; verum ubi vicum *Nakir* me nuper transmisisse indicarem, gratulatur salvum me evasisse, cum incolae, technarum noti artifices, viatores deplumes a se dimittere soleant. Regerebam ego, si facta verbis respondeant, integerrimos esse debere, cum unusquisque, haud rogatus, honestatem suam diris exsecrationibus praedicaret. Subridens tunc ille, *Cave*, ait, *ne nimium credas propriae integritatis praeconibus, in primis vero iis, qui diabolum honestatis suae testem provocant.* Admonitio ista alta mihi mente diu reposita est, didicique, recte monuisse subterraneum hunc virum. Hinc, quoties debitores de honestate iurant, contractum rescindo ac mutuum reposco.

Emensus hanc regionem, stagnum fulvi coloris 53
conspicor, ad cuius ripam parata stabat triremis meritoria, qua vectores in *Terram rationalem* modico pretio feruntur. Pactus de naulo triremem conscendo, summaque cum animi voluptate iter hoc explico; quippe

machinis quibusdam latentibus, absque ministerio remigum, impelluntur naves subterraneae, incredibilique celeritate aequora sulcant. Delatus in terram, mercenarium circumspicio, eoque duce ad civitatem rationalem propero. Dum iter carpimus, statum mihi civitatis indolemque incolarum comes itineris luculenter exposuit. Audiebam, cives ad unum omnes Logicos esse, et urbem hanc veram esse rationis sedem, indeque nomen sortitam. Civitatem ingressus, vera esse, quae narraverat, expertus sum. Quivis enim civis ob iudicii acumen, gravitatem et compositos mores, senator mihi apparuit. Hinc, sublatis in coelum manibus, *O terque quaterque beatam*, ingemino, *terram,*
54 *quae solos Catones parit.* At cum statum civitatis penitius perspexeram, multa hic segniter agi, et ob defectum stultorum rempublicam quodammodo languescere videbam. Nam cum aequa mentis lance omnia ponderent incolae, et speciosis promissis, fucatis orationibus et crepundiis nemo moveatur, cessant ista media, quibus ad praeclaros et reipublicae saepe salutares conatus facile et absque sumptu publico animi subditorum acui solent.

55 Vitia civitatis, quae ab exacta ista rerum ponderatione fluunt, pathetice mihi explicuit minister quidam aerarii, et quidem his verbis: *Arbor ab arbore hic non nisi solo nomine et corporis specie distinguitur. Nulla inter cives est aemulatio, cum nulla acquiri possit distinctionis nota, et nemo videtur sapere, cum omnes sint sapientes. Stultitiam fateor esse vitium, sed, ut penitus exsulet, non optandum. Sufficit cuivis civitati, ut tot sint sapientes, quot sunt munera publica. Sint, qui regant, sint, qui regantur. Id, quod meris nugis ac crepundiis efficiunt aliarum societatum moderatores, noster hic magi-*

stratus non nisi solidis praemiis, quae aerarium haud raro exhauriunt, perficit. Nam ob praestitam patriae operam nucleos poscunt sapientes, stulti vero putamine placantur. Sic exempli gratia distributio honorum ac 56
titulorum, quibus tanquam hamis blandientibus capiuntur ac ad quosvis labores facile impelluntur stulti, parum operatur in civibus, qui, sola virtute ac valore interno veram existimationem et solidum honorem acquiri posse, iudicant, ac proinde speciosis promissis sibi fucum fieri non patiuntur. Porro mentio nominis post mortem in annalibus victuri ad quaevis pro salute patriae subeunda stimulat vestros milites; nostri vero, mera haec esse aurium ludibria putantes, phrasin istam (scil. re vera mori et in annalibus vivere) non capiunt, cum vanam credant non audituris gloriae praedicationem. Taceo innumera alia incommoda, quae e nimio rerum omnium scrutinio fluunt, quaeque satis monstrant, necesse esse, ut in republica bene constituta dimidia saltem pars civitatis insaniat. Idem in societate est stultitiae effectus ac fermenti in stomacho; nam aut nimio aut nullo fermento laboramus.

Haec perorantem summo cum animi stupore au- 57
diebam; at cum nomine senatus civitatem mihi offerret, in eaque domicilium figere iteratis precibus hortaretur, rubore suffundor, suspicans, e concepta de stultitia mea opinione petitionem hanc procedere, et fermentum me iudicari, quo opus esset reipublicae, nimia sapientia languescenti. In ista suspicione mox confirmabar, cum audirem, statutum esse senatui, ingentem civium numerum in colonias mittere, ac in supplementum abeuntium totidem stultos e vicinis gentibus mutuari. Hinc civitate ratiocinante subiratus egredior. Diu vero animo obversabatur axioma istud

subterraneum, politicis nostris adhuc incognitum: *quod scil. in republica bene constituta necesse sit, ut dimidia saltem pars civitatis insaniat.* Mirabar, praeceptum adeo salutare nostri orbis philosophos tamdiu latere potuisse. At forsitan quibusdam innotuit, sed inter axiomata politica referre noluerunt, cum stultorum apud nos plena sint omnia, et nullus, absit invidia, sit vicus, nedum civitas, quae saluberrimi huius fermenti defectu laborat.

58 Postquam temporis non nihil quieti dederam. itineri me reddens, peragravi regiones nonnullas, quas silentio praetereo, cum pauca ibi insolita et a vulgaribus rebus abhorrentia occurrerent. Credebam tunc, finem esse rerum mirabilium, quas globus Nazar producit. At cum in terram *Cabac* dictam ingrederer, nova oculis sistuntur monstra ac ea, quae fidem omnem excedere videntur. Inter huius regionis incolas nonnulli sunt acephali, sine capitibus nati. Iidem per os in medio pectore positum loquuntur. Hanc ob causam et ob istud naturae vitium a muneribus difficilioribus, et quae cerebrum poscunt, abstinent, cum negotia maioris ponderis acephalis committi nequeant. Officia ista, ad quae admitti solent, aulica plerumque sunt. Sic cambellani, aulae magistri, gynaeceorum praefecti et apparitores plerique e centuriis eorum, qui absque capite sunt, desumuntur. Ex iisdem etiam creantur pedelli, aeditui aliique, quorum officia
59 sine cerebro peragi quodammodo possunt. In senatum quoque nonnulli, speciali magistratus favore et propter merita parentum, recipiuntur, id quod absque reipublicae detrimento nonnunquam fieri potest. Docet enim experientia, in paucis senatoribus totam residere senatus auctoritatem, caeterosque numerum

tantum implere ac ad ea signanda aut subscribenda, quae ab aliis concluduntur, adhiberi. Ita hoc tempore in senatu urbis duo erant assessores, sine capite nati, qui tamen senatoriis stipendiis fruebantur. Nam licet sensibus, ob naturalem defectum, essent destituti, adsensum tamen dabant et suffragia cum aliis ferebant, feliciores in eo collegis, quod nemo, qui causa excideret, acephalis succenseret, sed in caeteros omnem bilem evomeret. Et patuit inde, tutius interdum esse, sine capite nasci. Civitas haec paucis huius globi urbibus magnificentia ac nitore cedit. Aulam habet, universitatem et splendida templa.

In duabus, quas mox intravi, provinciis, *Cambara* 60
scilicet et *Spelek*, incolae omnes sunt tiliae. In eo
vero differunt, quod illi ultra quatuor annos vitae
tempora non extendant, his vero longe productius
aevum contingat; nam vulgo ultra quadringentos an-
nos vitam protrahunt. Hinc multos videas avos,
proavos, abavos et atavos; audias fabulas veteres ser-
monesque maiorum, cumque veneris illo, putes te
ante aliquot saecula natum. Quantum illorum sortem
miserabar, tantum hos felices praedicabam. At post-
quam statum utriusque gentis curatius examinaveram,
iudicio me deceptum animadverti. Provinciae *Cam-* 61
barae talis erat facies. Quivis incola intra paucos a
nativitate menses ad plenam qua corporis qua animi
maturitatem excrevit, adeo ut primus annus forma-
tioni eiusdem sufficeret, reliqui vero viderentur con-
cessi, ut morti se praepararent. Et cum ita res es-
sent comparatae, speciem haec terra exhibuit reipu-
blicae vere Platonicae, in qua omnes prorsus virtutes
maturuere. Nam cum intuitu vitae brevitatis quasi
in procinctu semper starent, adspicientes aevum hoc

tanquam portam, per quam ad alteram vitam subito transirent, ita futuri potius quam praesentis status imago animis inhaerebat. Unusquisque igitur tanquam verus philosophus existimari potuit, qui rerum terrestrium securus solum thesaurum duraturum et perennem, qui in virtute, pietate et famae integritate con-
62 stat, sectabatur. Ut brevi praecidam, videbatur haec terra angelorum aut sanctorum domicilium ac vera schola, ubi virtus ac pietas optime doceantur. Exinde patet, quam iniqua sint murmura eorum, qui de brevitate vitae conqueruntur, eoque nomine quasi litem Deo movent. Nam vita nostra brevis dici potest, quia maximam eius partem otio ac voluptate perdimus, longaque satis foret, si tempora melius locarentur.

63 At in altera regione, ubi aetas ultra quatuor saecula producebatur, cuncta regnare videbam vitia, quae in genere humano notantur. Ante oculos tantum praesentia, tanquam aeterna et nunquam peritura, versabantur.

Hinc fugere pudor verumque fidesque et honestum,
In quorum subiere locum dolus insidiaeque.

Porro ex ista vitae longaevitate alius nascebatur funestus effectus. Nam ii, qui casu bonorum iacturam fecerant, quique membris mutilati erant, aut in morbos inexplicabiles inciderant, aetatis longae moram tremulis vocibus solebant accusare ac tandem necem

---

§ 63. *Hinc fugere pudor cet.*] OVID. Metam. I, 128 sqq.:
Protinus irrupit venae peioris in aevum
Omne nefas; fugere pudor verumque fidesque;
In quorum subiere locum fraudesque dolique
Insidiaeque et vis et amor sceleratus habendi.

sibi consciscere, cum ob vitae longaevitatem nullum malorum finem viderent; vitae enim brevitas miseris et afflictis efficacissimum est solatium. Utraque regio materia admirationis meae fuit, indeque egressus sum plenus meditationum philosophicarum.

Iter persequor per loca abrupta ac deserta, quae 64
ducunt ad *terram innocentem*, vulgo *Spalank*. Regio haec ita dicebatur ab incolarum innocentia ac pacifica indole. Aesculi hi omnes erant, et omnium mortalium felicissimi habebantur; nullis enim affectibus ac passionibus erant obnoxii ac proinde ab omnibus vitiis immunes,

Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant.
Poena metusque aberant, nec verba minantia fixo
Aere ligabantur; nec supplex turba timebant
Iudicis ora sui, sed erant sine vindice tuti.
Non tuba directi, non aeris cornua flexi,
Non galeae, non ensis erant; sine militis usu
Mollia securae peragebant otia mentes.

In terram hanc delatus, vera esse omnia, quae fama acceperam, comperi: ingeniis nempe, non legibus virtutes coli. Invidiam, cupiditatem, iram, odium, su-

---

§ 64. *Sponte sua sine lege cet.*] OVID. Metam. I, 89 sqq.:
Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo,
Sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.
Poena metusque aberant, nec verba minantia fixo
Aere ligabantur, nec supplex turba timebat
Iudicis ora sui, sed erant sine iudice tuti.

Ibid. vs. 97 sqq.:
Nondum praecipites cingebant oppida fossae;
Non tuba directi, non aeris cornua flexi,
Non galeae, non ensis erat; sine militis usu
Mollia securae peragebant otia gentes.

perbiam, gloriae studium, discordiam et cuncta, quae in genere humano notantur vitia, videbam proscripta.
65 At simul cum vitiis deerant multa, quae mortales maxime ornare et creaturas rationales a brutis distinguere creduntur. Praeter theologiam, physicam et astronomiam omnes ignotae erant artes et scientiae: iurisprudentia, politica, historia, ethica, mathesis, eloquentia multaeque aliae scientiae, ne nomine quidem illis notae. Et cum nullum inter eos locum obtinent invidia ac gloriae studium, nulla proinde erat aemulatio, quae ad magna ac praeclara quaevis stimulare solet. Nulla erant palatia ac splendida aedificia, nulla senacula aut fora ac nullae opes, cum nullus esset magistratus, nullae lites et nulla habendi cupido. Et ut paucis dicam: aberant vitia, et simul aberant elegantiae, artes, nitor, et innumera alia, quae virtutum nomine veniunt, quae societates civiles commendant, ac quae cultos ac politos reddunt homines, adeo ut in verum potius aesculetum quam in societatem
66 viderer delatus. Hinc dubius diu eram, quodnam de hac gente iudicium ferrem, ecquid status iste naturalis homini optabilis foret. Tandem vero, cum considerarem, praestare incultam quam vitiosam vitam agere, ac cum ignorantia artium quarundam abesse latrocinia, furta, caedes et alia, quae corpus cum anima saepe perdunt, felicem hunc statum agnovi.
67 Dum per hanc regionem incautius ambulo, sinistri pedis crus, lapidi allisum, graviter laeditur ac intumescit. Conspicatus hunc casum villicus, illico accurrit ac manu decerptam vulneri imponit herbam, qua subito mitigatur dolor, ac tumor residet. Exinde

---

§ 65. *veniunt*] Fortasse scribendum *veneunt*.

coniicere licuit, in arte medendi excellere hanc gentem. Nec coniectura fefellit. Nam cum intra limites adeo angustos coarctantur *Spalankorum* studia, cortice, velut polyhistores nostri, non contenti, penitius omnia rimantur. Cum medico meo ob praestitam hanc operam gratias agerem ac Deum huius beneficii remuneratorem dicerem, tam solide, erudite ac pie, licet dictione tenui et agresti, ille respondit, ut virum divinum aut angelum, qui sub forma arboris mihi apparuit, imaginarer. Patuit inde, quam inique succen- 68
seamus apathiae sectatoribus, quos, dum nihil cupiunt, nihil dolent, nihil irascuntur, nihil gaudent, omnibus vehementioris animi officiis amputatis, in corpore ignavae ac quasi enervatae vitae consenescere credimus. Patuit vero magis, quantum errent ii, qui necessitatem quandam vitiorum mortalibus imponunt, qui iram fortitudinis cotem, aemulationem industriae calcar, diffidentiam prudentiae fomitem statuunt. Nam ex malis ovis non nisi mali corvi nascuntur, et virtutes quam plurimae, quibus superbiunt mortales, et quas carminibus celebramus, dedecora potius sunt quam ornamenta, si oculo philosophico easdem intueamur.

---

§ 68. *omnibus vehementioris animi officiis amputatis, in corpore ignavae cet.*] Scribendum videtur: *omnibus vehementioris animi affectibus amputatis, in torpore ignavae cet.* — De *apathiae sectatoribus* lectores ad eos, qui de historia philosophiae scripserunt, ablegatos velim, hoc unum monens: *Pyrrho* Elidensis, conditor scepticismi, quum omnia addubitasset, virtutis tamen et vitii notionem tueri conatus est et beatam vitam *ἀπαθείᾳ* quadam animi consequi. Vid. MADVIG ad Cicer. de Fin. II, 13, 43; LUCIANI Vitar. Auct. cap. 27.

§ 68. *ex malis ovis non nisi mali corvi nascuntur*] Proverbium est *Mali corvi malum ovum.* Vid. ERASMI et aliorum Adagia pag. 557.

69 Relicta hac terra, iter facio per provinciam *Kiliac,* ubi incolae nascuntur cum certis fronti impressis notis, quae numerum annorum ac vivendi spatium produnt. Felices quoque hos praedicabam, cum neminem improvisa mors, in ipso peccandi actu, opprimat. At cum dies mortis unicuique esset perspecta, poenitentiam in ultimum tempus prorogabant omnes. Hinc, si quem pium inter eos ac honestum videres, is erat, quem impressae fronti notae receptui canere iubebant. Videbam obstipis passim capitibus ire per urbem nonnullos: omnes hi mortis candidati erant, qui dies ac momenta in digitos mittebant ac cum horrore appropinquantem ultimam horam intuebantur. Hinc sapienter in eo etiam providisse creatorem videbam, et praestare iudicabam creaturis, ut mortis hora eas lateat.

70 Emensus hanc regionem, fretum quoddam atri coloris scapha transmisi ac delatus sum in terram *Askarac.* Nova hic oculis sistuntur monstra; nam quemadmodum terra *Cabac* animantes generat sine capite, ita nonnulli huius regionis incolae septem capitibus distincti in lucem prodeunt. Insignes hi polyhistores sunt, quos caeteri olim cives ob tantum naturae beneficium divino propemodum cultu prosequebantur, adeo ut ex solis eorundem centuriis imperatores, consules, senatores, quaestores desumerentur. At cum, quot capita illis sunt, tot diversae indoles, strenue quidem et celeriter varia simul munera obierunt, nihilque, dum rempublicam gerebant, intentatum reliquerunt, sed ob istam simul polypragmosynen et ob varias istas et in uno individuo pugnantes ideas omnia misere miscebant, tantaque, procedente tempore, exstitit rerum confusio, ut integri saeculi labore

opus fuerit ad componendas istas, quas omniscius hic magistratus excitaverat, turbas. Cautum hinc lege 71
est, ut aeternum a publicis ac momentosis negotiis arceantur septicipites, et ut respublica deinceps a solis simplicioribus, id est iis, qui unum tantum caput habent, geratur. Hinc, qui olim tanti ponderis viri ac Diis proximi habebantur, in eodem iam fere statu sunt, quo acephali regionis *Cabac.* Nam, veluti illi, cum omnino destituti sint capite, nihil agere possunt, ita hi ob capitum multitudinem omnia perverse agunt. Igitur heptacephali nostri, ab omni munere publico remoti, in perpetua iam obscuritate consenescunt. Ornamento tamen reipublicae quodammodo inserviunt. Histrionum enim instar passim circumducuntur, ut artes exhibeant, ac ut monstrent, quam munifica in iisdem formandis fuerit natura; at si minus prodiga fuisset, sique uno solo capite donasset, longe benignior dici potuisset. E tota hac heptacephalorum 72
gente tres tantum eo tempore in officiis erant, sed ad munera ista non admissi fuerunt, nisi post amputationem sex capitum, quo fit, ut, uno tantum capite remanente, confusae, quibus laborabant, ideae evanescant et ad sensum communem redigantur. Veluti arborum putatores saepe ramos quosdam abscindunt, quo remanentibus maior concilietur sanitas. Pauci tamen ex heptacephalis istud tentamen ob dolorem et mortis discrimen subeunt. Didici hinc, omne nimium nocere, et veram prudentiam in simplicitate cerebri et composita mente consistere.

Ex hac regione per loca deserta itur ad Princi- 73
patum *Bostanki*, cuius incolae quoad externam corporis formam parum differunt a Potuanis, intus vero istud habent anomalon, quod cor in dextro femore sit po-

situm, adeo ut vere dici possint corda in femoralibus
gestare. Hinc inter omnes huius globi incolas maxime
timidi et imbelles censentur. Aeger animi ob itineris
molestiam, cum stabulum quoddam prope portam ur-
bis intrarem, lentum ac moras nectentem cauponem
acriter increpui. Ille vero, in genua procumbens, la-
crimis misericordiam implorabat, dextrumque femur
tangendum praebuit, quo palpitationem cordis depre-
henderem. Hinc ira in risum versa, lacrimas suppli-
cantis detergeo ac omnem metum abiicere iubeo. Sur-
gens ille, manum meam osculatur ac ad coenae offi-
74 cium digreditur. At non ita multo post gemitibus ac
horrendo eiulatu tota personabat culina. Accurrens
ego cum stupore videbam, timidum nostrum cauponem
flagellis ac pugnis in uxorem ancillasque saevientem.
Viso me, in pedes se illico coniicit ac aufugit. Hinc
ad plorantem familiam conversus quaero, qua noxa
aut crimine virum adeo mansuetum ad tantam iram
provocassent. Illae vero, oculis in terram defixis,
tacitae diu stabant, dolorem indicare non ausae; me
vero quaerere pergente ac precibus minas addente, ita
fari exorsa est matrona: *Haud satis perspecta, hospes!
tibi videtur mortalium indoles. Cives huius Principatus,
qui armati hostis adspectum sustinere nequeunt, et qui ad
minimum strepitum foris misere trepidare solent, regnant
omnes in culinis et in familiam inermem saeve grassan-
tur; cum armatis bella non gerunt, inermes sint, quas
oderint. Hinc vicinarum gentium praedae ac ludibrio
exposita est respublica nostra. At in gente nobis vicina,
cui tributum pendimus, alia est virorum indoles: non nisi
cum armatis hostibus congrediuntur, foris imperant, sed
domi serviunt.* Mirabar prudentiam matronae, quam
75 meliore sorte dignam iudicabam. Et postquam mores

et ingenia humani generis paulo curatius examinaveram, vera matronam dixisse confessus sum, cum innumeris evincitur exemplis, non solum esse Herculem, quem palla uxoris subegit, sed vulgo hanc fortium virorum esse sortem, ut iugo muliebri colla patienter subdant: contra timidissimos, et qui corda cum *Bostanki* incolis in femoralibus portant, in culinis esse heroës. Gens haec sub clientela vicini populi, cui vectigalis est, perpetuo vivit.

Relicta hac gente, aliam scapham conscendens, 76
ducor ad terram *Mikolac* dictam. In hac scapha furto mihi surripitur mantica. Postquam frustra diu cum portitore, furtum pertinaciter negante, rixatus fueram, magistratum loci adibam, indicans, ex quasi-maleficio saltem ad simplicem rei restitutionem teneri portitorem, si actio depositi aut furti mihi negetur. Ille vero

---

§ 75 *non solum esse Herculem cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. IV, 99:

Monstrorum domitorem Alcidem foemina fregit.
Infelix decimus tertius iste labor.
Non est Alcides solus, quem palla subegit,
Isthaec Heroum fata frequentia enim.
Occurrunt alii, quos ornat mascula virtus,
Praebentes simili colla premenda iugo.
Qui dat iura foris, fert cuncta domi patienter,
Qui trepidatque foris, imperat ille domi.

§ 76. *ex quasi-maleficio*] Est *quasi delictum* factum, quod damno vel fuit vel esse potest, non dolo, sed culpa commissum. HEINECCII Antiquitatum Romanarum iurisprudentiam illustrantium syntagma, Edidit C. G. Haubold (Francof. 1822) Lib. IV, Tit. V, pag. 653. — IUSTINIANI Institutiones Lib. IV, Tit. V, § 3: Item exercitor navis aut cauponae aut stabuli de dolo aut furto, quod in navi aut caupona aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio teneri videtur, si modo ipsius nullum est maleficium, sed alicuius eorum, quorum opera navem aut cauponam aut stabulum exercet. Quum enim neque ex maleficio neque ex contractu sit adversus eum constituta hic actio, et aliquatenus culpae reus est, quod opera malorum hominum uteretur, ideo quasi ex maleficio teneri videtur. Cfr. HEINECC. l. c. §. 5, pag. 656 sq.; WERLAUFF Historiske Antegnelser pag. 100.

non solum negare praefracte pergit, sed insuper calumniae actionem mihi intendit. In re adeo dubia testes poscit senatus; at cum nullos adducere possem, iusiurandum adversario, quo se purgaret, defero. Subridens ad vocem iurisiurandi Praetor, *Nulla*, ait, *hospes! hic religione adstringimur, soli nobis dii sunt leges patriae. Igitur probationes eiusmodi fieri debent modis legitimis, uti expensi latione, mensae rationibus, chirographi exhibitione, tabularum obsignatione et testium intercessione. Qui hisce destituuntur, non solum frustra agunt, sed et de calumnia damnantur. Testibus rem planam redde, et*
77 *depositum tibi restituetur.* Ita ob defectum testium causa cadens, non tam meam quam reipublicae huius sortem miseratione dignam iudicabam. Nam patuit inde, quam debiles et infirmae sint societates, si solis legibus humanis nitantur, et quam exiguae durationis sint aedificia ista politica, nisi religionis caemento firmentur. Triduum hic manebam, et interea temporis in perpetuo metu versabar. Nam quamvis saluberrimae sint leges civitatis, et crimina gravissime puniantur, nulla tamen in gente athea et omni religionis vinculo soluta est aut exspectari potest securitas, cum nulla non scelera, modo lateant, perpetrare non vereantur.

78 Relicta terra athea, et asperi montis iugo superato, deferor ad urbem *Bracmat,* in planitie ad montis radices sitam. Incolae huius urbis iuniperi sunt. Primus, quem obvium habui, tota in me corporis mole ruens, humi supinum prostravit, cumque causam huius adventitiae quaererem, veniam conceptissimis verbis rogat. Mox alter palum, quem dextra tenebat, lateri praetereuntis impingens, elumbem me paene fecit. Imprudentiam quoque hic causatur, ingenti verborum syrmate culpam deprecans. Caecam igitur aut

luscam hanc gentem suspicatus, occursum praetereuntium solicite vitabam. At vitium istud oritur ex acuto 79
nimis nonnullorum visu, quo fit, ut remotiora, quae alios latent, discernant, propiora vero, ac quae ante pedes posita sunt, prae nimia oculorum acie non videant. Hi vulgo dicuntur *Makkatti* et studiis transcendentalibus et astronomiae plerumque operantur. Nam in rebus terrestribus, ob lumina nimis arguta, nullius fere usus sunt, quoniam minutiarum perspicacissimi observatores in rebus solidis caecutiant. In metallifodinis tamen examinandis opera eorundem utitur respublica; nam qui terrae superficiem non vident, ea, quae sub cortice eiusdem latent, perspiciunt. Didici hinc dari nonnullos, qui ob lumen nimis lynceum caecutientes plus viderent, si minus acute viderent.

Superato abrupto ac difficillimi ascensus monte, 80
terram ingredior *Mütak*, cuius metropolis speciem praebet saliceti, cum incolas habeat salices. In forum delatus, robustum quendam iuvenem conspicor, sella Patrocliana sedentem ac misericordiam senatus implorantem. Sciscitanti mihi, quid rei esset, respondetur, maleficum esse, cui hodie decima quinta dabitur dosis. Perculsus hoc responso digredior, solutionem aenigmatis ab hospite meo paulo post petens. Ille vero ita fari exorsus est: *Flagella, stigmata, cruces et id genus alias poenas, quibus vicinae gentes scelera coërcent,*

---

§ 80. *sella Patrocliana*] Vid. MARTIALIS Epigr. XII, 77, 9. Cfr. HOLBERGII Epigr. II, 73 »in Othonem, qui clientes carmina gratulatoria sibi offerentes in sella Patrocliana sedens excipere solet.« Epigramma ipsum his verbis incipit:

Stercorea in sella gratantes Otho clientes
Excipit ac cunctis omnia fausta vovet. —

Cfr. etiam HOLB. Epigr. II, 81.

penitus nos ignoramus, quippe vitia non tam punire quam vitiosos emendare conamur. Noxius iste, quem in publica sella nuper sedentem vidisti, auctor est insulsus, qui ob pruritum scribendi, quem neque legibus neque admonitionibus coërcere potuit senatus, iam publicae poenae sive medicinae subiicitur, et pergent censores urbis, qui omnes Medicinae Doctores sunt, crebris purgationibus eundem macerare, donec fomite libidinis restincto scribere cesset.
81 Vix finito sermone ad publicum pharmacopolium ducor, ubi cum ingenti animi stupore ordine dispositas videbam pyxides, his titulis signatas: PULVIS AVARITIAE. PILULAE LIBIDINIS. TINCTURA SAEVITIAE. LENITIVUM sive INFUSIO TEMPERANS CONTRA AMBITIONEM. CORTEX CONTRA VOLUPTATEM etc. Exprimere non possum, quantas hae praestigiae cerebri vertigines mihi pepererint. Sed in ecstasin plane coniectus fui, cum viderem manuscriptorum quorundam fasciculos his titulis: SERMO MAG. PISAGI, CUIUS MATUTINA LECTIO SEX SEDES SIVE RESOLUTIONES ALVI PRAESTAT. MEDITATIONES DOCT. IUKESI, QUAE INSOMNIIS ME-
82 DENTUR. etc. Valde igitur paradoxam hanc gentem videbam, et, ut virtutem horum medicaminum curatius examinarem, librum primum aperui. Insulse adeo erat scriptus, ut ad primae sectionis lectionem oscitarem, et cum legere pergerem, murmura intestinorum et mox tormenta sentirem. Hinc, cum optime mihi valenti purgatione alvi non esset opus, abiecto libro, in pedes me coniicio. Videbam hinc, nihil in mundo plane esse inutile, et libros maxime insipidos non omni usu esse destitutos. Didici porro, gentem hanc, licet mire paradoxam, non tamen plane stultam esse. Testatus est hospes meus, diris se insomniis diu vexatum, e sola Doct. *Iukesi* lectione convaluisse, tantamque huius libri esse vir-
83 tutem, ut ipsam vigilantiam stertentem reddat. His et

aliis auditis, miris cogitationum aestibus agitabar. At ne circuli pristinae meae philosophiae penitus turbarentur, terram ocius relinquo, et sane, quod commodum mihi accidit, diutius his cogitationibus immorari non permiserunt nova aliarum gentium prodigia et occurrentia passim phaenomena. Defunctus vero itinere circa hunc globum, cum philosophiam *Mütacianam* curiosius rimarer, artem medendi, quam profitetur haec gens, non plane reiiciendam iudicavi. Saepe enim expertus sum, in Europa nostra dari libros, qui vomitionem, alvi solutionem aut somnum legentibus pariunt. At, quod ad morbos animi attinet, principiis 84
Mütacianis subscribere non sustineo, quamvis fatear, dari infirmitates corporis nonnullas, quas cum morbis animi confundimus, uti prudenter monuit poeta quidam nostri orbis subsequenti epigrammate:

Sexte, diu mecum morbo vexaris eodem,
Humores acres nos cruciare solent.
Cum mihi sit morbus circa praecordia versans,
Exosus, querulus difficilisque vocor.
At te aegrotantem plorant, miserantur amici,
In pedibus morbi vis quia tota sedet.
Comiter excusant te, cum saltare recusas,
Immunem clamant, namque podagra tenet.
Inter convivas at me cantare negantem
Fastosum, querulum difficilemque vocant,
Cum minus ardua res tibi sit saltatio, Sexte,
Quam sit cardiaco psallere saepe mihi.

---

§ 84. *Sexte, diu mecum cet.*] Est ipsius HOLBERGII Epigramma III, 6, ita inscriptum: »Omnium morborum atrocissima est hypochondria, quae aegrotos misere vexat et exosos simul reddit. Ad Sextum.«

85 Relicta hac terra, et stagno quodam fulvi coloris traiecto, ad terram *Mikrok* adpellor. At, civitatem cognominem introiturus, portam clausam offendi. Hinc subsistere aliquamdiu cogor, donec a somnolento vigile ferro et compagibus arctis obstructa reseratur. Alta per totam urbem regnabat quies, nisi quod stertentium stridor auribus ambulantis obstreperet, adeo ut in somni verum domicilium, et quale fingunt Poëtae, delatus viderer. Hinc tacitus mecum: *o utinam hic nasci contigisset consulibus, senatoribus quibusdam aliisque honestis in patria mea civibus, qui, cum pacis amantissimi sint, in beata hac urbe commode ac quiete vitam transigerent!* E signis tamen ac titulis aedium, artes ac opificia coli et iura exerceri, patuit. Ducibus hisce titulis deversorium detexi, cuius tamen nullus patebat aditus, cum fores essent clausae et oppessulatae; nam, quamvis sol medium coeli orbem traiecisset, nox erat incolis. Tandem postquam crebris assultibus fores
86 infestaveram, intromittor. Tempora hic in viginti tres distinguuntur horas, quarum novendecim somno dantur, reliquae quatuor vigilio. Hinc mirum rerum tam publicarum quam privatarum neglectum suspicatus, cibi quicquid ad manum erat, ocius afferri iubeo, cum vererer, ne coquum in ipso prandii apparatu nox opprimeret. At cum cuncta hic compendio fiant, et omne, quod superfluum est, reiiciatur, diecula *Mikrokianorum* satis longa est et rebus peragendis sufficiens.
87 Post prandium, quod exspectatione citius mihi afferebatur, ab hospite per urbem ducor. Templum intravimus, ubi habitus fuit sermo, brevis quidem, si temporis, satis vero longus, si ponderis ratio habeatur. Statim ad rem accessit orator, nullae erant ambages, tautologiae nullae, nihil superfluum, adeo ut, si cum

longissimis Mag. *Petri* sermonibus, qui nauseam mihi
saepe moverunt, subterraneam hanc orationem com-
parem, altero tanto copiosior sit visa. Eadem brevi-
tate res forenses expediuntur. Paucis multa referunt
advocati, et testes mox examinandos proferunt. Me-
mini me tabulam initi nuper cum vicina gente foede-
ris videre, quod conceptum erat his verbis: *Amicitia
perpetua erit inter populum Mikrokianum et Splendika-
nos. Limites utriusque imperii erunt fluvius Klimac cum
iugo montis Zabor. Subscripsimus etc. etc.* Ita tribus
lineis absolvitur hic, quod integra volumina apud nos
exposcit. Patuit hinc, minore cum strepitu et tem- 88
poris dispendio ad metam perveniri posse, si super-
flua tollantur, uti dimidio breviora viatori forent iti-
nera, si recta semper incedere liceret. Incolae huius
urbis omnes cupressi sunt, frontibus tuberosis ab aliis
arboribus distinctae. At ista frontium tubera statis
auctibus ac diminutionibus crescunt decrescuntque, et,
cum intumescere incipiunt frontes, gravedo sensim
obrepens, utpote humoribus ab ulcere frontis in ocu-
los descendentibus, noctem appropinquantem indicat.

Unius fere diei itinere ab hac terra dirimitur 89
Makrok, sive *vigilantium regio;* quippe incolis, nun-
quam dormientibus, perpetuum est pervigilium. Urbem
ingressus, festinanti cuidam iuveni obvium me sisto,
humillime obsecrans, ut commodum mihi aliquod ho-
spitium monstrare dignaretur; ille vero occupatum se
dicens, eodem impetu iter persecutus est. Tanta om-
nium erat festinatio, ut per urbis vicos ac regiones
non ambulare, sed currere aut volare viderentur, ac
si metus esset, ne nimis sero venirent. Hinc ardere
urbem aut alio improviso malo exterritos cives suspi-
catus, diu solus errabam, donec ad hospitium, quod

suspensa ante fores tabula indicabat, delatus sum.
90 Videbam hic alios discedentes, ascendentes alios, alios prae nimia festinatione cespitantes, adeo ut horae fere quadrantem in atrio aedium starem, antequam intromitterer. Innumeris mox et inutilibus quaestiunculis excipior. Quaerebat hic, cuias essem, quo tenderem, quam diu in hac civitate commorarer; ille, utrum pransurus seorsum, an in communi, aut in qua stabuli cella, an in rubra, viridi, alba, an atra, an in superiore, an in inferiore domus contignatione, et eiusmodi generis alia. Hospes, qui simul curiae cuiusdam inferioris erat scriba, ad officium prandii digressus, paulo post revertitur, ingentique verborum syrmate processum mihi litis, quae decem iam annos duraverat, quaeque iam coram foro decimo quarto agebatur, exponit. *Spero,* ait, *intra biennii spatium terminandam fore, cum duo tantum supersint fora, ultra quae nulla datur appellatio.* Attonitum me hac narratione reliquit, et patuit inde, in nihilo agendo hanc
91 gentem esse occupatissimam. Dum aberat hospes, aedes passim circumreptans, in bibliothecam quandam incidi. Ampla satis ac instructa erat, si numerum, tenuis vero ac inops, si pondus librorum spectes. Inter libros, qui nitidissime compacti erant, notabam sequentes:

1) Descriptio Templi Cath[edralis]. 24 voll.
2) Obsidio arcis Pehunc. 36 voll.

---

§ 90. *cespitantes*] *Cespitare:* cadere, offendere; praesertim dicitur de equo offensatore, qui *cespiti* pedem impingit. DU CANGII Glossarium mediae et infimae Latinitatis. Ed. Henschel, Tom. II (Parisiis 1842, 4) pag. 297. — Holbergius eodem vocabulo utitur infra cap. XVI § 4 et in Epigram. V, 9 vs. 3.

3) De usu herbae Slac. 13 voll.
4) Oratio fun[ebris] in obitum Senatoris Iaksi. 18 voll.

Reversus hospes statum mihi urbis delineavit, unde 92 conieci, plura a dormientibus *Mikrokianis* quam a perpetuo vigilantibus *Makrokianis* peragi negotia, cum nucleos illi arripiunt, hi vero in cortice et putamine ludunt. Sunt quoque cupressi huius regionis incolae, et externa corporis specie, si frontium tubera excipias, parum a *Mikrokianis* differunt. Sanguinem tamen aut succum non habent, qualem aliae huius globi animatae arbores; at loco sanguinis per venas fluit crassior quidam liquor, qui virtute mercuriali praeditus est. Et sunt, qui verum ac genuinum mercurium autumant, cum in thermometris eundem effectum producat.

Bidui itinere ab hac terra distat respublica *Si-* 93 *klok,* quae in duas foederatas societates, sed sub diversis ac oppositis legibus viventes, subdividitur. Prima dicitur *Miho,* condita a *Mihac,* insigni olim legislatore et inter subterraneos altero Lycurgo. Legibus hic in primis sumptuariis rempublicam firmaturus, omnem luxum severe cohibuit. Hinc societas ista ob continentiam ac parsimoniam nova dici meretur Sparta. At mirabar, in republica optime constituta et legum praestantia superbiente tot dari mendicos; nam, quocunque se vertebat oculus, arbor erat stipem petens, adeo ut nullum iter viatori sit molestius. Curatius statum reipublicae perpendens, didici, ex ipsa incolarum continentia miserias hasce fluere. Omni enim luxu proscripto, et opulentioribus genium defraudantibus, desidem, inertem ac mendicam vitam agit plebs,

cum nihil habeat, unde quaestum faciat. Didici hinc, tenacitatem ac parsimoniam eundem in rebus politicis effectum, quem obstructio sanguinis in corpore humano parit, producere.

94 In altera societate, cui nomen *Liho,* laute ac genialiter vivitur, ac nullis sumptibus parcitur. Hinc artibus opificiisque passim florentibus, ad labores, quibus non solum paupertatem expugnare, sed et ditescere queant, cives acuunt. Et si quis paupertate prematur, propriae desidiae indigentiam imputet, cum quaestus faciendi nulla desit occasio. Ita opulentiorum profusio toti civitati animam dat, non secus ac circulatio sanguinis membra corporis roborat ac vegeta reddit.

95 Huic regioni contermina est *Lama*, Medicorum celeberrimum domicilium. Tanto ibi studio ars medendi excolitur, ut genuinus Medicinae Doctor nemo censeatur, nisi illustrem *Lamae* scholam frequentaverit. Hinc tanta Doctorum multitudine oppleta est urbs, ut facilius sit Doctores quam homines invenire. Integras quoque plateas occupant pharmacopoeorum tabernae et instrumentorum anatomicorum officinae. Dum semel otiosus per urbem ambulo, obviam habui arbusculam, catalogos defunctorum huius anni venales offerentem. Videbam non sine stupore, natas superiore anno centum quinquaginta arbores, at sexcentas
96 esse mortuas. Capere sane non poteram, in ipsa Apollinis arce tantam quotannis fieri posse civium stragem. Bibliopolam proinde rogo, ecqua insolita tabes aut pestis urbem superiore anno depopulata fuisset. Respondet ille, duobus abhinc annis plures fuisse defunctos, solitam hanc esse proportionem inter natos ac defunctos, horumque numerum triplo ple-

rumque esse maiorem, cum incolae huius urbis perpetuis vexentur morbis, qui mortem accelerant, adeo ut, ni quotannis supplementa mitterent provinciae, brevi vacuam fore urbem. Hinc iter maturavi, inconsultum ducens, diutius hic haerere, maxime cum nomen medici et aspectus instrumentorum anatomicorum post ea, quae in terra philosophica acciderant, nondum animo excidissent. Igitur relicta hac terra, in itinere non substiti, antequam ad vicum, quater mille passus inde distantem, venirem, ubi incolae absque medicis et simul absque morbis vivunt.

Post bidui iter in *terram liberam* delatus sum. 97
Singuli huius terrae incolae sui iuris sunt, et constant e familiis segregibus, nullis neque legibus neque imperiis subiectis; speciem tamen societatis servant, et in re communi consulunt seniores, qui ad pacem ac concordiam perpetuo hortantur et de primario isto naturae praecepto, scilicet *quod tibi non vis fieri, alteri ne facias,* admonent. Cunctis urbium ac vicorum portis caelata stabat Libertatis effigies, vincula catenasque calcans, cum hoc epigrammate: AUREA LIBERTAS. In prima, quam intrabam, civitate omnia satis tranquilla videbam, at certis fasciis distincti incedebant cives, quae notae ac symbolae erant factionum, in quas tunc descripta erat civitas. Aditus potentiorum domuum armatis obsepti erant custodibus, et omnes quasi in procinctu stabant, cum, finitis induciis, bellum postridie recrudesceret. Hinc trepidus aufugiebam, nec liberum me credebam, antequam extra conspectum liberae terrae me proripueram.

---

§ 96. *brevi vacuam fore urbem*] Rectius erat: *adeo ut — urbs brevi vacua futura esset.* Sed Holbergii verba mutare non ausus sum, quum Klimius hic non suam, sed bibliopolae sententiam referat.

98 Proxima huic terrae est *Iochtana*, ad cuius de-
scriptionem exhorrui, cum omnia turbata magis, in-
tuta et confusa crederem, quam in terra libera. Erat
enim haec regio omnium religionum sentina ac collu-
vies, et cuncta, quae per totum hunc planetam sparsa
erant dogmata, hic tanquam in centro reperta publice
docebantur. Igitur ad animum revocans, quot fluctus
in plerisque Europae societatibus ciere soleat religio-
num diversitas, vix ausus sum ingredi metropolin
Iochtansii, ubi, quot regiones, vici ac plateae, tot
templa diversae ac oppositae sectae numerabantur.
At evanuit mox timor, cum summam ubique regnare
viderem concordiam, nullis ruptam querelis. Una in
rebus politicis erat facies, una omnibus mens, una
99 quies, unus labor erat. Nam cum poena capitali san-
citum esset, ne alter alterius sacra turbaret, aut alter
alteri ob dogmatum diversitatem succenseret, dissensio
erat absque hostilitate, disputatio absque altercatione,
et nullum enasci potuit odium, quia nulla erat per-
secutio. Tantum perpetua, sed honesta inter dissen-
tientes erat aemulatio, cum quaevis secta, vitae et
morum sanctitate, religionis suae praestantiam evincere
conaretur. Igitur cura magistratus effectum est, ut
dogmatum diversitas non maiores hic moveret turbas,
quam diversae in foris movere solent mercatorum ta-
bernae, aut opificum officinae, quando sola mercium
aut opificiorum bonitate emptores alliciunt, nulla ad-
hibita fraude, nulla violentia aut obtrectatione, quo
fit, ut cuncta, quae enasci queant, discordiarum se-
mina suffocentur, ac sola foveatur honesta et reipu-
blicae salutaris aemulatio. Hinc patuit, non e reli-
gionum varietate, sed e sola persecutione turbas, quae
100 alibi regnare solent, oriri. Mores huius gentis, indo-

lem regiminis et causas tranquilli status fusius mihi
exposuit Literatus quidam *Iochtanensis*, avideque ego
perorantis verba excipiens, alta mente reposui. Diu
quidem obiectionibus meis dicenti obstrepebam, tan-
dem vero victas dare manus cogebar, cum insigni
adeo experimento theses suas evinceret. Igitur non
sustinens fidem sensibus abnuere ac id, quod res facti
erat, praefracte negare, libertatem credendi verum
huius tranquillitatis ac concordiae fontem agnoscebam;
at alio pugnae genere adversarium adortus, officium
aiebam esse legislatorum, in rebuspublicis condendis
futuram potius quam praesentem mortalium felicita-
tem, et non tam id, quod mortalibus in hac vita con-
ducit, quam quod Creatori placeat, respicere. Tunc 101
ille hunc in modum fari exorsus est: *Falleris, hospes!
dum Deum, veracitatis fontem, fucato cultu ac hypocrisi
delectari credis. In gentibus aliis, ubi ad certam cre-
dendi normam publica omnes auctoritate adstringuntur,
fenestras aperiri videmus ignorantiae aut simulationi, cum
nemo nec velit nec audeat veros animi sensus depromere,
sed plerique aliud lingua profitentur, aliud in pectore ser-
vant. Hinc frigida adeo theologorum studia ac veritatis
detegendae neglectus; hinc etiam profanae eruditionis cul-
tus, cum ipsimet sacerdotes, ne infami haereticorum titulo
notentur, a meditationibus sacris abstineant ac ad alia
studia, quae minore cum discrimine excolere possunt, ac
quae tot compedes libertati non iniiciunt, deflectant. Dam-
nari vulgo solent omnes, qui a regnanti quadam opinione
discedunt. Hypocritas vero ac simulatores improbat Deus,
cui erroneus candor antiquior est verae, sed simulatae
fidei professione.* His auditis, subticui, cum gente adeo
arguta disputandi aleam inire non sustinens.

102 Duorum fere mensium spatium itineri huic insumpseram, cum tandem *Tumbac*, regionem Principatui Potuano confinem, intrarem, quam tanquam patriam intuebar, cum molesto itinere iam prope defunctum me viderem. Incolae huius regionis maximam partem oleastri sunt, gens devota admodum ac aspera. In primo, quod intrabam, stabulo binas fere horas ieiunus stare cogebar, ientaculum, quod frustra saepe flagitaveram, exspectans. Causa cunctationis erat intempestiva hospitis religio, cum manum operi admovere nollet, antequam preces matutinas absolvisset. Defunctus solito pietatis officio,

Tandem intrans, magno porrexit murmure panem,
Pallidus, et caulem misero mihi ponit olentem
Laternam.

At ientaculum istud impendio mihi stetit, et testor, in devotum magis magisque simul immitem cauponem me nunquam incidisse. Hinc ita mecum, satius esse parcius precari, et paulo largius opera pietatis exercere. Dolorem tamen dissimulabam, satis gnarus, periculum esse, coelestibus animis crabrones irritare.
103 Quot cives in hac urbe, tot rigidi Catones ac morum erant censores. Cuncti per plateas ambulant obstipis

---

§ 102. *Tumbac*] *Tombac* est compositio quaedam metallorum, quae colore quidem aurum imitatur, sed aurum non est.

§ 102. *Tandem intrans cet.*] Cfr. IUVENAL. Satir. V, 67 sqq.:
Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidae iam mucida frusta farinae,
Quae genuinum agitent, non admittentia morsum.
Ibid. vs. 86 sqq.:
Ipse Venafrano piscem perfundit; at hic, qui
Pallidus adfertur misero tibi caulis, olebit
Laternam.

capitibus ac demissis ramis, contra vanitatem mundi perpetuo declamantes ac quamvis innoxiam voluptatem damnantes; omnia enim severe reprehendunt usque ad gestus et risus, perpetuisque censuris ac atra verborum fuligine sanctitatis nomen ementiuntur omnes. Et cum fessus ego et exhaustus tot laboribus, innoxiis ludis animum fovere ac erigere vellem, male eo nomine passim audiebam, adeo ut quaevis domus rigidum mihi tribunal, coram quo peccatorum confessio fieret, videretur. Nonnulli, cum monitis ac castigationibus parum me moveri viderent, tanquam pestem
aut aliam aeque contagiosam luem me fugiebant. In 104
morositatem huius gentis fusius commentari supersedeo; afferam unum tantum exemplum, quod *Tumbacorum* characterem graphice exprimit, et unde de caeteris facile fiat coniectura. Oleaster quidam, olim, dum uterque Potu fuimus, mihi familiaris, me forte cauponam quandam praetereuntem conspicatus, intrare iubet. Et cum audivisset, genio me nonnihil indulgere, tanta acerbitate in mores et vitam meam invectus est, ut comae mihi stare, membraque tremere coeperint. At dum ista fulmina vibrat Cato noster, unum atque alterum poculum identidem hausimus, donec ebrii ambo in terram supini cadimus et ab accurrentibus domum semimortui trahimur. Exhalata crapula, cum experrectus ad me ipsum redirem, indolem huius religionis serio examinabam, ac patuit tunc,

---

§ 104. *tanta acerbitate in mores et vitam meam invectus est cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. I, 16 »In eos, qui propria vitia in aliis notant«:

Nonne pudet nimio venas inflare meraco?
Saepius exclamans, ebrius ipse cadis.
Tute bibax cum sis, cur damnas, Sexte, bibaces?
Vinososne notas, solus ut ipse bibas?

zelum gentis e vitiosis potius humoribus ac bile quam a vero pietatis motu fluere. Nemini tamen hic mentem meam indicavi, sed tacitus paulo post abii.

105 Post duorum mensium intercapedinem domum tandem redii, valde fatigatus; nam succisi e continua ambulatione poplites vix membra sustinebant. Ingressus urbem Potu decimo die mensis Aesculi, ephemerides meas Principi statim humillime obtuli, quas sua Serenitas mox typis evulgari iussit. (Notandum est, typographiae artem, cuius inventores se iactant Eu-
106 ropaei ac Seres, longe antiquiorem hic esse.) Itinerarium Potuanis ad palatum adeo fuit, ut crebra eiusdem lectione satiari nequirent. Currebant per cunctas urbis regiones ac vicos cum hisce ephemeridibus arbusculae, vociferantes: ITINERARIUM CURSORIS AULICI SCABBAE CIRCA TOTUM ORBEM. Hoc ego successu tumidus, ad maiora adspirare coepi, munus quoddam magni ponderis mihi pollicitus. At cum spe mea deceptum me viderem, novam Principi insinuavi petitionem, in qua labores meos extollens, debitum meritis meis hostimentum flagitavi. Princeps, ut erat pius ac benignus, precibus meis movetur curamque se mei habiturum gratiose promittit; stetit equidem promissis, at totus favor in annui mei stipendii augmentum termi-
107 nabatur. Aliam ego laborum compensationem speraveram, quocirca isto favore acquiescere nequibam. At cum crebrioribus petitionibus Principem fatigare non sustinuerim, magno Cancellario dolorem, qui circa praecordia versabatur, exposui. Solita querelas meas humanitate excepit prudentissimus vir, operam suam pollicitus, sed monuit simul, ut desisterem a petitione adeo absurda; iussit me buccae meae mensuram nosse ac tenuitatem iudicii metiri: *Naturam*, ait, *nactus es*

novercam, et desunt tibi animi dotes, quibus ad momentosa reipublicae negotia panditur iter. Sequi non debes, quae assequi nequeas, ne aliorum naturam imitaturus omittas tuam. Porro, si ea, quae stulte petis, obtineres, Principem, ait, *eo nomine male auditurum, ac leges infringendas; acquiescere igitur sorte tua, ac spem, cui natura refragatur, abiicere debes.* Fatetur quidem merita mea 108
et extollit labores, quos novissima peregrinatione subierim; at non eiusmodi ait esse merita, quae ad munera reipublicae viam sternunt; nam si ob quemvis laborem, ob quodvis meritum ad summos honores deberetur promotio, quivis opifex, pictor aut sculptor ob dexteritatem in statua fingenda aut tabula pingenda senatoriam dignitatem, tanquam laboris praemium, sibi deberi contenderet. Merita quidem remunerari debere, at danda esse praemia merentibus convenientia, ne respublica quid detrimenti capiat aut ludibrio exponatur. His admonitionibus motus, rursus aliquamdiu 109
silui. At cum in vili adeo occupatione canescere nimis durum atque acerbum mihi esset, desperatum istud, quod intermiseram, resumo consilium, reformationem aliquam in rebus politicis meditatus, quo novo aliquo commento et reipublicae inservirem et proprio meo commodo simul prospicerem.

Paulo ante novissimum iter statum huius Princi- 110
patus studiose examinaveram, visurus, ecquid vitia, quibus maxime laborabat, detegerem, ac simul, quaenam remedia essent adhibenda. E statu provinciae *Coklecuanae* didiceram, nutare rempublicam ob mulierum ad munera publica admissionem, cum eaedem natura ambitiosae auctoritatem et potentiam in infinitum extendere laborent, nec quiescant, antequam plenum ac absolutum imperium sibi acquisiverint. Hinc ferre

decrevi rogationem de excludendis ab administratione munerum publicorum mulieribus, sperans, me non paucos suffragatores reperturum, cum rem liquidam facere et mala, quae exinde queant nasci, ac in quantum discrimen adduci possit sexus virilis, ni impotentiae muliebri mature nervi incidantur, ante oculos omnium ponere facile mihi foret. Et si consuetudinis huius plena abolitio nimis ardua plerisque videretur, refraenandam saltem et coarctiorem reddendam esse
111 potentiam muliebrem contenderem. Legis huius suasionis triplex erat scopus: 1) Viderer mederi velle vitio, cui respublica erat obnoxia. 2) Nobili ac prudenti commento iudicii ac ingenii specimen exhibendo, sortem meam paulo meliorem redderem. 3) Ulciscerer iniuriam a mulieribus mihi illatam, et maculam ab iisdem mihi saepius aspersam diluerem. Nam fateor lubens, proprium commodum aut vindictae desiderium huius consilii praecipuum fuisse fomitem. Mentem tamen callide dissimulabam, ne sub praetextu publici commodi proprio tantum velificari ac aliorum vestigia premere viderer novatorum, quorum consilia utilitatem plerumque publicam prae se ferunt, quamvis curiosius rimantibus appareat, proprium commodum primum ac praecipuum esse argumentum, quo impelluntur.

112 Consilium istud, ea, qua poteram, arte formatum efficacissimisque rationibus munitum, humillime Principi obtuli. Ille, cum singulari me semper prosecutus esset favore, obstupuit ad audax adeo et stolidum inceptum, quod perniciem mihi allaturum ominabatur. Quocirca precibus a molimine isto me deterrere conatur,

precibusque minas regaliter addit.

Mihi vero, freto non minus commenti utilitate quam favore totius sexus virilis, quem causam communem non deserturum sperabam, mens immota manebat, adeo ut nullis admonitionibus everberari pertinacia potuerit. Hinc, secundum legem gentis, ad forum cum laqueo abstrahor, exspectaturus ibi senatus iudicium. Coacto senatu et latis suffragiis sententia ad Principem mittitur confirmanda, ab eoque remissa, voce praeconis enuntiatur, his verbis:

Habito maturo examine, iudicamus: Legem Domini 113
Scabbae, cursoris aulici primarii, de excludendo a muneribus publicis sexu sequiore latam, perferri non posse, nisi summo cum totius reipublicae detrimento, cum dimidia pars gentis, quae e sexu muliebri constat, hanc innovationem aegerrime sit latura, ac reipublicae proinde molesta ac infensa reddatur. Porro existimamus, iniquum esse, praeclarae indolis arbores ab honoribus, quibus se dignas praebent, omnino removere, maxime cum constet, a natura, nil temere agente, tot egregiis dotibus incassum easdem non esse ornatas. Credimus, salutem reipublicae poscere, ut ingeniorum potius quam nominum respectus in promotionibus habeatur. Et cum saepe inopia hominum strenuorum laboret regio, stultum esse, uno edicto vel senatusconsulto totam dimidiam partem ob solam nascendi sortem inhabilem et officiis indignam pronuntiare. Hinc, re

---

§ 112. *Precibusque minas cet.*] OVIDII Metam. II, 394 sqq.:
Talia dicentem circumstant omnia Solem
Numina, neve velit tenebras inducere rebus,
Supplice voce rogant; missos quoque Iupiter ignes
Excusat, precibusque minas regaliter addit.

serius pensitata, praedictum Scabbam ob stultum adeo ac temerarium consilium more maiorum plectendum iudicamus.

114 Graviter hunc casum tulit Princeps; at cum nunquam rescindere soleret senatusconsultum, sententiam propria manu subscriptam et solito sigillo firmatam publicari iussit, addito tamen hoc temperamento, ut, quoniam alienigena essem, ex novo scilicet et incognito oriundus orbe, ubi praecox ingenium inter virtutes ponitur, possem eo nomine a supplicio capitali liberari. At, ne poenae remissione leges infirmarentur, in carcere custodirer usque ad initium mensis Betulae, et tunc cum aliis legum violatoribus ad firmamentum ablegarer.

115 Sententia publicata, in carcerem compingor. Suasores mihi tunc erant nonnulli amicorum, ut contra sententiam hanc protestarer, cum inter iudices meos tot matronae aut virgines fuissent, quae in propria causa iudicassent. Aliis vero tutius videbatur, culpam agnoscere factumque stoliditate nativa ac gentilitia excusare. At consilium hoc constanter reieci, idque respectu hominum superterraneorum, quorum existimationi tali confessione non levis macula inureretur.

116 Audivi mox, decrevisse Principem ab omni me poena liberare, modo simpliciter gratiam illius implorassem delictique veniam petiissem, quamvis *Rahagna* sive aerarii praefecta manibus pedibusque libertati meae obniteretur. At, ut verum fatear, sententiam non aegre ferebam. Nam munus istud, quod exercebam, morte mihi acerbius erat, ac pigebat me diutius conversari cum arboribus hisce, nimia sapientia tur-

gidis. Sperabam quoque meliorem sortem in firmamento, ubi omnes sine discrimine advenas benigne recipi audiveram.

CAPUT X.

ITER AD FIRMAMENTUM.

Nihil a me hactenus dictum est de stupenda 1
ista ad firmamentum relegatione, quocirca hic, tan-
quam loco maxime idoneo, itineris huius conspectum
dabo. Solent bis quovis anno apparere alites quae-
dam inusitatae magnitudinis; dicuntur hae *Cupac* sive
Postvögel, quae statis temporibus veniunt ac revertun-
tur. In stati huius reditus ac abitus causis detegen-
dis diu desudarunt physici subterranei. Quidam pu- 2
tant, illectas insectis quibusdam aut ingentis magni-
tudinis muscis, quarum hoc anni tempore ingens est
proventus, et quarum appetentissimae sunt hae alites,
in planetam hunc descendere, nec me poenitet horum
sententiae esse. Rem liquidam inde fieri putant,
quod, evanescentibus his muscis, statim versus firma-
mentum revolent. Istud ductu quodam naturae fieri
posse, evincitur exemplis aliarum avium, quae statis
temporibus procul dubio iisdem ex causis in certis
terris apparent. Alii credunt, alites has ab incolis 3
firmamenti ita esse instructas ac exercitatas, ut emitti
ab iisdem queant tanquam falcones ac aves venaticae,
praedam ab aliis terris reportaturae. Nititur hypo-
thesis haec extrema ista solicitudine ac dexteritate,

qua utuntur itinere hoc defunctae, cum praedam sive
vectores deponant. Monstrant quoque ex aliis cir-
cumstantiis, aut studio instructas esse has aves, aut
rationis non expertes; nam cum abeundi tempus instat,
mansuetae adeo et cicures redduntur, ut iniici sibi
patiantur retia aut plagas, sub quibus quietae ac im-
mobiles aliquot dies latent, intereaque quasi e mani-
bus incolarum pascuntur insectis, quorum ingens eum
in finem coacta est copia. Nam opus est, ut hac
esca retineantur, donec praeparentur ea, quae in ex-
4 silium abituris sunt necessaria. Apparatus huius pro-
fectionis hunc in modum fieri solet: plagis istis, qui-
bus illaqueatae tenentur alites, casula sive arca resti-
bus firmata annectitur. Quaevis arca unius tantum
arboris sive hominis est capax. Appropinquante iam
profectionis tempore, et deficientibus insectis, quae
pabulo avium inservierant, pennis assurgunt alites ac
5 per aetheris regionem iter remetiuntur. Talis erat
mirabilis haec vectura, qua mihi cum aliis captivis
opus erat in novum orbem transferendis. Tunc tem-
poris in procinctu itineris mecum stabant duo cives
Potuani, qui ob alia crimina exsilio damnati erant.
Horum alter erat Metaphysicus, qui legem infregerat,
disputando de essentia Dei et spirituum natura. Au-
daciam hanc poena venaesectionis expiaverat, mox vero,
cum deprehensus fuisset in proposito persistere, rele-
6 gatus ad firmamentum fuerat. Alter Fanaticus erat,
qui dubia de rebus sacris et iure potestatis civilis
movendo utriusque fundamenta subruere videbatur.
Legibus hic publicis parere noluit, obedientiam civi-
lem conscientiae suae adversari causatus. Tentarunt
amici efficacissimis argumentis hanc pertinaciam ex-
pugnare, monstrando, quot illusionibus conscientiae

dictamina ac imaginariae inspirationes sint obnoxiae; saepius aiebant, zelum, conscientiam aut inspirationem cum melancholia aut corruptis corporis humoribus confundi; monstrabant porro, quam stolidum sit ad auctoritatem conscientiae provocare, et quam iniquum contendere, ut motus animi mei norma credendorum sit aliis, qui iisdem argumentis uti et conscientiam conscientiae opponere queant. Tandem ostendebant, neminem, qui huic principio mordicus adhaeret, conscientiae velum tenacitati obtendens, iure civitatis frui posse, cum boni civis sit caece legibus publicis obsequi; obedientiam vero talem praestare nec velle nec posse fanaticum, cui sola in rebus politicis norma sit animi dictamen. At cum argumenta et probationes parum operentur in fanaticis, tanquam obstinatus et incorrigibilis proscribitur et ad firmamentum relegatur. Ita eodem tempore tres fuimus huic itineri destinati, scilicet Novator, Metaphysicus et Fanaticus.

Circa initium mensis Betulae singuli e carcere ad 7
loca separata ducimur. Haud mihi constat, quid collegis meis porro contigerit; nam de me ipso tantum solicitus, alia non curabam. Perductus ad locum destinatum, statim in arcam sive casulam trudor, cum alimento, quantum itineri aliquot dierum sufficere poterat. Non ita multo post, cum nullum sibi pabulum afferri senserint alites, de abitu quasi admonitae, globum relinquunt, incredibili celeritate aethera secantes. Credunt vulgo subterranei, centum miliarium spatio planetam Nazar a firmamento diremptum. At quantum temporis itineri insumpserim, dicere nequeo, visa vero est navigatio haec aetherea viginti quatuor horas
durasse. Post diuturnum silentium tandem confusus 8
clamor aures meas ferire coepit, unde coniiciebam,

haud procul a terra me abesse. Videbam tunc, studiose instructas ac exercitatas esse has alites; nam tanta cura ac arte arcam terrae imposuerunt, ut illaesa omnino manserit. Ingenti mox multitudine simiorum cingor, quorum adspectus metum mihi haud levem incussit, quoniam ab his animantibus in planeta Nazar maxime fueram vexatus. Augetur iniectus stupor, cum simios hosce sermones serere audirem, cumque versicoloribus indutos vestibus compositisque gradibus incedere conspicerem. Coniiciebam tunc, incolas huius terrae esse. At quoniam in ista rerum, quibus iam dudum insueveram, paradoxarum farragine nihil novum amplius ac insolens videri debuerit, animum resumo, maxime cum viderem, simios hos mira urbanitate procedere ac e casula novum me hospitem hu-
9 maniter educere. Nam vix pluribus caeremoniis in nostro orbe recipiuntur gentium Legati. Unusquisque ordine accedens, alloquitur his verbis: *Pul Asser.* Postquam hanc adventitiam saepius iteraverant, verbaque eadem ego tandem regesseram, immodicos edebant cachinnos, comicisque gestibus indicabant, vocis istius repetitione mire se delectari. Animadvertebam mox, incolas hos esse leves, novitatis avidos ac loquaces. Crederes tympana pulsari, cum loquebantur, tanta volubilitate ac uno spiritu quasi torrente contorquebant verba. Ut paucis dicam, erant cultu, moribus, loquela et corporis forma Potuanis e diametro oppo-
10 siti. Videbantur ad primum formae meae adspectum obstupescere; causa vero stuporis praecipua erat caudae defectus; nam cum inter omnia animantia bruta nulla sunt, quae corporis humani figuram magis exscribunt, quam simii, ita, si cauda mihi fuisset, sui generis animal me credidissent, praesertim cum in-

colae, qui a planeta Nazar huc advecti fuerant, prorsus sibi dissimiles animadvertissent. Tempore eodem, quo in has terras delatus sum, tumida ubique erant maria, ob viciniam planetae Nazar; nam sicuti apud nos aestus oceani cum curriculo lunae congruit, ita firmamenti huius oceanus, quasi planetae Nazaris comes, cum eo simul senescit adolescitque.

Ducor ego mox ad spatiosam domum, lapidibus 11
specularibus, marmore, vasis pretiosis ac peristromatis insigniter ornatam. Ad portam excubabant custodes, unde coniicere poteram, non plebeii simii esse domicilium. Et audivi mox, Consulis esse aedes. Ille avidus mecum loquendi magistros quosdam conduxit, qui in lingua me instruerent. Trimestre fere spatium huic institutioni datum est, quo elapso, cum satis expedite loqui didicissem, credebam, me ob celeritatem ingenii ac memoriae dexteritatem omnium admirationem emeruisse. Magistris vero meis tardior visus sum ac hebetior, adeo ut prae impatientia discipulum identidem deserere minarentur. Hinc, veluti in planeta Nazar ob animum praecocem vocatus per ludibrium fueram *Scabba* sive praecox, ita simii hi ob hebetudinem ac tarditatem nomen mihi dederunt *Kakidoran*, id quod denotat stupidum sive lentum. Nam soli hic aestimantur, qui celeriter rem assequuntur ac involucra sensuum verborumque volumina vocumque
turbas fundunt. Dum in lingua simiorum instruebar, 12
hospes meus saepe me circumduxit per urbem, quam omni luxus ac magnificentiae genere diffluere videbam; nam multitudine vehiculorum, quadrigarum, pedissequorum impediti, et turba undique confluentis fluctuantisque populi iactati, vi nobis iter facere cogebamur. At hoc nihil erat, si cum luxu isto, qui in metropoli

regnat, comparatur, ubi tanquam in centro cernere licet, quicquid mortalium vanitas comminisci solet.
13 Linguam edoctus, ad metropolin ducor ab hospite, qui hoc novo ac insolito dono favorem senatoris cuiusdam emercaturum se facile sperabat. Nam forma regiminis hic aristocratica est, adeo ut maiestas reipublicae sit penes magnum Senatum; et senatores ad unum omnes sunt patricii generis. Nam qui e plebeia stirpe sunt, non nisi centurionatus aut praeturas in provinciis et minoribus civitatibus sperare possunt. Ad consulatus etiam nonnunquam promoventur, sed promotio haec fieri non solet, nisi praecedente aliquo insigni merito. Et eo nomine consulatum obtinuerat hospes meus; tanta enim ei erat ingenii ubertas, ut unius mensis spatio viginti octo novas leges sive edicta (*Proiecten*) commentus sit. Et quamvis novationes hae, quas meditatus erat, tales essent, quae cum utilitate publica stare nequiverant, specimina tamen foecundi erant ingenii, quibus monstrabilem se fecerat; nam in toto subterraneo orbe nusquam novatores tanti
14 aestimantur, quam in hac republica. Metropolis huius reipublicae dicitur *Martinia*, unde nomen sortita est tota regio. Civitas est situs opportunitate, operum nobilitate, navigandi solertia et navium bellicarum apparatu celebratissima. Magnitudine credo et incolarum numero Lutetiae haud cedere. Tanta stipatione cunctae urbis plateae tenebantur, ut fustibus ac pugnis iter nobis patefacere cogeremur, ituri ad eam urbis regionem, ubi habitabat Syndicus magni Senatus. Nam hic vir erat, cui me dono oblaturus erat Consul.

15 Cum prope aedes Syndici ventum esset, hospes meus deversorium ingreditur, vestimenta ibi composi-

turus, cum vellet nitido ac decenti habitu Syndico se sistere. Accurrebant catervatim mercenarii quidam, vulgo dicti *Maskatti* sive exornatores, quorum opera uti solent omnes, antequam palatia senatorum ingrediuntur. Vestimenta hi verrunt, maculas abstergunt et turbata, usque ad minimas plicas, mira arte et solicitudine componunt. Unus ex his *Maskattis* arreptum mox Consulis gladium tersit et nitidum reddidit. Alius fascias versicolores caudae illius annexuit; nam nihil est, quod hisce simiis cordi adeo sit quam ornatus caudarum. Erant senatores, maxime vero senatorum uxores, quarum caudae festis diebus vix mille thalerorum sumptu nostrae monetae decorari poterant. Tertius *Maskatti* sive exornator cum instrumento aderat geometrico, quo dimensionem vestium fecit, visurus, an apta et symmetrica essent omnia. Quartus accurrit cum lagena aquae fucatae, qua faciem illius adulteravit. Quintus pedes examinabat, paronychia ingenti cum subtilitate tollens. Sextus aquam apportabat redolentem, qua manus ac pedes Consulis aspersit. Et, ut brevi me expediam, iste linteum tersui, ille pectinem frictui, hic speculum visui obiecit, cunctaque haec non minore cura ac studio facta sunt, quam quo mappas geographicas apud nos dimetiri et illuminare solent geometrae. Tunc ego mecum: *Quantum non temporis, quantum non sumptus postulabunt ornatus mulierum, cum in viris ornandis et expoliendis, fingendis et pingendis, tanto opus sit molimine.* Et sane mulieres *Martinianae* omnem modum excedunt tantoque vitia corporis fuco occulunt, ut prae nimio nitore sordeant. Nam ubi sese sudor cum unguentis consociet, ilico itidem olent, quasi cum

multa iura confundit coquus: quid oleant, nescias, nisi id unum, ut male olere intelligas.

16 Hospes meus hunc in modum tersus, pictus, comptus et pumicatus, ad palatium Syndici tendit, tribus tantum pedissequis stipatus. Cum in atrium ventum est, calceos deposuit, ne pavimentum marmoreum luto vel pulvere feriret. Integram fere horam suspensus stare cogebatur, antequam de adventu eius certior fieri posset Syndicus, nec intromissus est, nisi praeviis munusculis, quibus favor custodum in hac regione

17 emi solet. Syndicus, aurata sella sublimis, postquam me, cum hospite introëuntem, conspicatus est, in risum immodicum effunditur ac mox tot stultas et ineptas quaestiones proponit,

ut mihi sudor ad imos
Manaret talos.

Ad quamvis responsionem

Ingeminat tremulos, naso crispante, cachinnos.

Credebam, histrioniam agere hic inter virtutes poni, cum virum adeo comicum Syndicum sive eum, qui secundum in senatu locum tenet, respublica fecisset, mentemque de ea re mox hospiti meo indicabam. At testatur ille, virum esse dotibus animi maxime conspicuum. Nam quanta illi esset ingenii vis, patuit e

---

§ 17. *ut mihi sudor ad imos cet.*] Cfr. HORAT. Satir. I, 9, 8 sqq.:
Misere discedere quaerens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero, quum sudor ad imos
Manaret talos.

§ 17. *Ingeminat tremulos cet.*] PERSII Satir. III, 86 sq.:
His populus ridet: multumque torosa iuventus
Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.

multitudine negotiorum diversae naturae, quae in viridi etiam aetate gesserat. Tanta enim illi perceptionis erat facilitas, ut inter pocula res maximi momenti perageret, imo prandens aut coenans inter quodvis ferculum legem aut edictum scribere soleret. Quaerebam tunc, quantae durationis esse solerent edicta, celeriter adeo concepta; regessit ille, vulgo durare, donec visum fuerit senatui eadem rescindere ac antiquare.

Syndicus, postquam semihorae spatio mecum fabulatus erat verbaque effuderat, ea fere loquacitate, 18
qua tonsores nostri Europaei, ad hospitem meum conversus, inter servos, ait, suos me quidem receptum iri, quamvis animadverteret, me ob ingenii tarditatem

Vervecum in patria crassoque sub aëre natum,

ac proinde ad munus aliquod insigne vix esse idoneum. *Ego etiam*, ait hospes, *notavi insitum illi quendam torporem; at, si spatium detur diutius rem perpendendi, haud insulse iudicat.* Regessit Syndicus: *Hic opus est ministris promptis et expeditis, cum negotiorum multitudo nullam cunctationem patiatur.* Hoc dicto, sedulo examinare coepit vires corporis mei, iussitque grave pondus humo tollere; id quod cum absque molestia fecissem, *Natura*, inquit, *quam in dotibus animi nactus est novercam, defectum istum robore corporis quodammodo compensavit.* Iubeor deinde paulisper discedere in alium locum, ubi a ministris ac servis mira quidem comitate excipior, at simul nimia eorundem

---

§ 18. *Vervecum in patria cet.*] IUVENAL. Satir. X, 50. Vid. supra cap. III § 15 et ibi notata.

garrulitate ac gesticulationibus misere vexor. De orbe nostro tot mihi fecere quaestiones, ut, quid amplius dicerem, in promptu non esset, adeo ut vera falsis miscere tandem coactus, curiositatem tamen eorum satiare nequirem.

19 Tandem reversus hospes indicat, inter Excellentiae suae aulicos me locum accepisse. E praecedenti Syndici sermone coniicere quodammodo poteram, munus istud mihi destinatum non magni ponderis fore. Ominabar, aut custodis aulici aut dispensatoris officium mihi conferendum; at roganti hospitem, quodnam istud esset munus, respondet: *Excellentia sua gratiosissime te constituit vehiculi sui baiulum primarium* (*Porteur*) *cum annuo stipendio viginti quinque stercolatarum* (quaevis stercolata Martiniana respondet duobus thaleris nostrae monetae). *Pollicitus est insuper*, *nemini hanc operam te praestiturum nisi sibi ipsi et nobilissimae coniugi.* Hoc responso tanquam fulmine percussus, pathetice exposui, quam indignum hoc esset ingenuo homine et honestis parentibus nato. At loquentem interruperunt aulici, catervatim accurrentes ac ineptis gratulationibus seminecem conficientes. Nam Martiniani omnes leves, futiles ac importuni locutores, nullo rerum pondere nixi, verbis humidis et lapsantibus diffluunt. Tandem in dormitorium introducor, ubi coena parata stabat, et postquam modice coenaveram, cubile mihi monstratur, ubi quiescerem.

20 In lectum me subito conieci, sed in isto animi aestu somnum capere nequibam. Fastus, quo a simiis his exceptus fueram, mentem mihi paene excusserat, et sane Spartana opus erat patientia ad concoquendam insignem adeo contumeliam. Deplorabam sortem meam, quam in hac regione duriorem videbam illa, quam ex-

pertus fueram in planeta Nazar, moxque mecum ita loquebar: *Quid si in has oras delatus fuisset magnus Principatus Potuani Kadokus, vir graphicus et quantivis pretii? perexigua sane ratio haberetur viri, cui integro opus est mense, edictum scripturo. Quamnam sibi sortem promitteret Palmka in hac regione, ubi inter coenandum edicta meditantur et conscribunt senatores?* Animadver- 21
tebam post seriam meditationem, e terra sapientum in histrionum domicilium me esse translatum. Tandem his curis fatigato somnus obrepsit. Incertum est, quamdiu dormiverim, cum nullum hic dierum ac noctium sit discrimen; nam tenebrae non sunt, nisi quae fiunt stato tempore, quando per interpositionem planetae Nazar eclipsin patitur sol subterraneus. Notabilis maxime haec eclipsis est, cum planeta Nazar, qui haud procul a firmamento natat, umbra sua solem plane offuscet. Est quoque ob sideris perpetuam praesentiam eadem semper anni tempestas. Hinc variis inventis, lucorum scilicet umbra, ambulacris refrigerantibus et cellis subterraneis, caloris incommoda propulsant incolae.

Vix somno experrectus eram, cum intrat cubicu- 22
lum cercopithecus quidam, qui se collegam meum profitetur, cum restibus ac cauda fictitia, quam natibus meis applicuit, ut ad figuram aliorum simiorum effingerer; iubet deinde me paratum esse, quoniam Syndicus intra horae spatium ad Gymnasium, quo invitatus publico programmate cum aliis senatoribus fuerat, esset portandus. Promotio erat doctoralis, hora decima quarta ante meridiem. Notandum hic est, quamquam ob perpetuam lucem dies a noctibus discriminari nequeant, dies tamen in certas descriptos esse horas, semihoras et quadrantes, idque ope horologio-

rum sive clepsydrarum, adeo ut dies cum nocte viginti duas horas Martinianas complectatur. Hinc, si cuncta civitatis horologia simul deficerent, impossibile esset oppidanis horas restituere, antequam e locorum vicinorum horologiis defectum suorum emendarent. Solaria enim nec sunt nec esse possunt ob perpetuam umbrarum absentiam, rectos semper et supra verticem sidere vibrante radios. Hinc, ubicunque puteum foderis, totus illuminatur. Quod vero ad annum attinet, is ad cursum planetae Nazar dirigitur ac ordinatur, qui altero tanto citius quam firmamentum subterraneum periodum circa solem absolvit.

23 Hora decima quarta vehiculum auratum succollantes, ad Gymnasium portamus Excellentiam suam. Intrantes in auditorium, ordine sedentes conspicamur Doctores ac Magistros, quorum quisque praetereunti Syndico assurrexit ac caudam illi obvertit. Reverentiae hoc signum est. Hanc ob causam adeo studiose caudas exornant. Mihi vero stultae ac ridiculae visae salutationes hae inversae. Nam tergum alicui obvertere aut frigoris aut indignationis indicium apud nos est; at suus cuique genti gustus. Praedicti Doctores ac Magistri ab utroque auditorii latere sedebant. Et in extrema auditorii parte posita erat cathedra, quam
24 Doctorandus ornabat. Ante promotionis actum habita fuit disputatio, cui hic titulus: *Dissertatio Physica inauguralis, in qua examinatur ac discutitur gravissimum istud problema: An sonus, quem reddunt muscae aliaque*

---

§ 24. *gravissimum istud problema*] Eiusmodi quaestionem inter Socratem eiusque amicos versatam esse Discipulus narrat in ARISTOPHANIS Nub. vs. 156 sqq.:

Ἀνήρετ' αὐτὸν Χαιρεφῶν ὁ Σφήττιος,
ὁπότερα τὴν γνώμην ἔχοι τὰς ἐμπίδας
κατὰ τὸ στόμ' ᾄδειν, ἢ κατὰ τοὐρροπύγιον.

insecta, per os vel per posteriora egrediatur. Praeses priorem sententiam defendendam in se suscepit, quae tanto ardore ab opponentibus impugnata est, ut periculum esset, ne iurgium istud in pugnam cruentam abiret. Et sane ad manus res venisset, nisi Senatus assurgens auctoritate sua aestum hunc temperasset. Durante disputatione, tibiis canebatur; nam aderat moderator certaminis tibicen, qui sonis tum placidis tum citatis aut demissam iacentemque orationem erigeret, aut saevientem ferocientemque cohiberet. At his et aliis mediis saepe nihil effectum est. Difficile enim est modum tenere, cum de rebus gravissimis disceptetur. Id quod in nostro orbe saepe sumus experti, ubi non minore animorum motu controversia multiiugae et sinuosae quaestionis fervet. Verum rixa haec, quae caedem ac sanguinem minari visa est, terminatur subito mutuis encomiis ac gratulationibus; haud secus ac in Academiis nostri orbis, ubi secundum consuetudinem passim receptam e cathedra victor descendit Praeses.

Finita disputatione, actus creationis procedit his ritibus: Candidatum in medio auditorii positum compositis gradibus adeunt tres Pedelli sive ministri academici, integrumque aquae frigidae modium super caput eius effundunt, mox thuris fumo aspergunt ac vomitorium hauriendum porrigunt. Ministerio hoc summa cum veneratione ac capitum inclinatione defuncti, tandem legitime creatum Doctorem pronuntiant. Obstupescens ego ad tot miras et ignotas caeremonias, cercopithecum quendam literatum, prope me stantem, quid rei esset, rogabam. Idem ignorantiam meam miseratus, per aquam, ait, thus et vomitorium innui, diluendas esse veterum vitiorum maculas, ac

novos mores, a vulgo distinctos, esse induendos. Hoc audito, damnavi stuporem meum, et admiratione satur nihil amplius interrogavi, ne viderer nunquam inter honestos vixisse.

26 Tandem tympanorum, tibiarum ac tubarum strepitu omnia personabant; egressusque ex auditorio novus Doctor, prasinatus et cingulo succinctus, comitem habuit totum Heliconem usque ad domum suam. At cum plebeiae tantum sortis esset, non sella vehebatur, sed chiramaxio trahebatur, praecedentibus togatis cursoribus. Actus, uti vulgo fieri solet, terminatus est lautissimis epulis et temulentia convivarum. Nam tantum vini effusum fuit, ut plerique ebrii domum abstraherentur, nec nisi ope medicaminum post aliquot dies convalescere possent, adeo ut in toto isto actu nihil desideraretur, quin ab initio ad finem valde solennis fuerit, et testor, me nullam promotionem magis academicam, nec ullum Candidatum magis legitime creatum Doctorem in nostro orbe unquam vidisse.

27 In Curiis iustitiae causae mira celeritate diiudicantur, adeo ut non possem non ingenii velocitatem et facilem istam apprehensionem, huic genti peculiarem, admirari. Nam antequam telam actionis absolverint advocati, consurgunt saepe iudices et suffragia non minus expedite quam eleganter ferunt. Curias has identidem frequentavi, auditurus modum procedendi Martinianum. Sententiae mihi initio videbantur solidae et aequitate naturali nixae; at paulo curatius examinanti iniquae, stultae ac contradictoriae apparuere,

---

§ 25. *Hoc audito, damnavi stuporem meum cet.*] Cfr. PETRONII Satir. cap. 41: Damnavi ego stuporem meum et nihil amplius interrogavi, ne viderer nunquam inter honestos coenasse.

adeo ut lusui aleae rem committere, quam sententiis
iudicum Martinianorum causam subiicere satius duxe-
rim. De legibus huius gentis nil dicere possum ob 28
ingentem, cui obnoxiae sunt, vicissitudinem; nam le-
ges ac iura hic vestium instar quovis anno mutantur.
Hinc multi ob crimina puniuntur, quae non crimina
erant eo tempore, quo committebantur; multi etiam
ob id solum condemnantur, quod actiones eorum, quae
secundum leges licitae erant, postea, nova edita lege,
factae sunt illicitae. Eo intuitu a tribunalibus infe-
rioribus ad superiora appellant omnes; sperant quippe,
lite pendente antiquatum iri legem priorem. Vitium
hoc nascitur ex prompta nimis legum conceptione.
Huc adde, quod gens haec novitatis avidissima ob
solam antiquitatem utilissimas leges et consuetudines
nauseet. Nec minorem in cultu corporis ac vestibus
notavi levitatem. Advocati hic magni aestimantur ob 29
disputandi subtilitatem; et sunt inter illos, qui rota,
ut aiunt, figulari versatiores, non nisi dubiae aut in-
iustae causae patrocinium in se suscipiunt, monstra-
turi, quanta illis in disputando sit dexteritas, et qua
arte atrum in candidum vertere valeant. Ob istam
ingenii subtilitatem saepe iniquae causae patrono fa-
vent iudices, quibus sufficit logice ac methodice ven-
tilatam esse litem. Hinc dicere solent: *Causae quidem
iniquitatem perspicimus; attamen, cum tanta arte ac me-
thodo sit defensa, non possumus, quin ob patroni dexteri-
tatem ab aequo paulisper discedamus.* Iura hic a Docto- 30
ribus diverso pretio, pro causarum natura, docentur:
exempli gratia, qui docent auditores malam et iniquam
causam tueri, aut, ut Graeci aiunt, *τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν*,

---

§ 30. *τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν*] Vid. PLATON. Apolog. Socrat. pag. 18 B et ibi Intt.

viginti stercolatas, qui vero aequam, decem tantum stercolatas pro labore exigunt. Formalia iuris tot ac tanta sunt, ut in immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo fundum perspicere non liceat. Nam cum Martiniani indolis maxime sublimis et celerrimae perceptionis sint, omne, quod simplex ac nudum est, nauseant, subtilia tantum, nodosa atque implicita suspicientes.

31 Eadem est religionis facies, quae non in praxi, sed vanis speculationibus consistit. Ita ducentae ac triginta sunt opiniones diversae de forma, quae Deo sit attribuenda, et trecentae nonaginta sex de animarum natura et qualitate. Templa sive auditoria sacra, in quibus theologia docetur, non frequentant Martiniani, ut audiant, quid usui esse possit, et ut discant praecepta bene vivendi ac moriendi, sed tantum ut audiant, qua arte et qua ingenii subtilitate se exprimant oratores sacri, qui, quo obscurius loquuntur, eo ardentius applauduntur, adeo ut aegre audiant Martiniani nisi ea, quae non intelligunt. Maior verborum cura est quam rerum, oratoribus comptam magis phrasin et teretem periodum quam rationum nervos ac iudicii limam affectantibus, et auditoribus non nisi blandimentis ac sonantibus verbis attentionem commodantibus. Hinc nihil ausus sum dicere de religione Christiana, quae nuda ac simplex est, et quam maxime commendat veritas non fucata.

32 Nusquam pluris aestimantur novatores quam in hac republica: quo difficilius ac absurdius sit commentum, eo commendatius. Cum certo cuidam cercopitheco semel exposuissem naturam orbis terraquei, monstrassemque, superficiem eiusdem inhabitatam esse, consilium mox ille proposuit de perfodienda telluris crusta et via ad superterraneos aperienda. Commen-

tum istud mox omnium applausum tulit, et instituta est societas sive *superterranei commercii consortium*, ad quod catervatim mox accurrebant incolae, collatisque symbolis *Actiones*, uti mercatores loqui amant, emercati sunt. At turbata his motibus tota regione, variisque familiis per hasce *Actiones* ad extrema redactis, stoliditatem commenti tandem perspicientes, ab incepto destiterunt. Ob istam tamen stultitiam, quae reipublicae tanti steterat, nil mali passus est novator, quin insuper ob nobilitatem facinoris omnium laudes emeruerit, adeo ut dicere solerent Martiniani: *quamvis conatus successu destitutus fuerit*,

magnis tamen excidit ausis.

Perscrutatus indolem huius gentis, conabar iis- 33
dem mediis aestimationem mihi aliquam apud Martinianos parere novoque commento sortem meam paulo meliorem reddere. Igitur postquam statum reipublicae huius examinaveram, vitia non pauca detexi. Videbam artificum subtiliorum omnia esse plena, opificiorum vero inopia regionem hanc laborare. Hinc legem proposui de instituendis quibusdam opificiis, quae usui essent publico. At cuncta huius indolis commenta nil nisi risum et contemptum apud vanam istam gentem, quae crepundiis solis delectatur, pepererunt. Hinc ego in propriam meam stupiditatem invectus

---

§ 32. *societas sive superterranei commercii consortium*] Scribentis animo obversata esse videtur *societas* illa *Mississippica*, quam John Law Scotus anno 1717 in Gallia condidit, quo commento multi homines bona sua perdiderunt.

§ 32. *magnis tamen excidit ausis*] OVID. Metam. II, 327 sq.:
Hic situs est Phaëthon, currus auriga paterni,
Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

sum his verbis: *Stupidus ac iners es ac dignus, qui in*
34 *facultate baiulorum ignobili canescas.* Animum tamen non plane despondebam, et cum animadverterem, consiliis salutaribus me nil proficere, statui tentare, stultone an inepto aliquo commento difficultatem hanc eluctarer. Consilium aperio prudenti cercopitheco, qui sponte currentem stimulat his verbis:

Aude aliquid brevibus Gyaris ac carcere dignum,
Si vis esse aliquid.

Et cum monstraret, non paucos hic fuisse, qui per solas nugas ac per ea, quae pueri in faba se reperisse clamant, se commendabiles reddiderant, maxime vero per novas quasdam vestimentorum formas, statui

---

§ 34. *Aude aliquid cet.*] IUVENAL. Satir. I, 73. Vide supra ad cap. IX § 3.

§ 34. *per ea, quae pueri in faba se reperisse clamant*] Vide PLAUTI Aulular. Act. V vs. 10 sqq.:

STROBILUS.
Repperi.
LYCONIDES.
Quid repperisti?
STROBILUS.
Non, quod pueri clamitant
In faba se repperisse.
LYCONIDES.
Iamne autem, ut soles, deludis?
STROBILUS.
Here, mane, eloquar: iam ausculta.
LYCONIDES.
Age ergo loquere.
STROBILUS.
Repperi hodie,
Here, divitias nimias
LYCONIDES.
Ubinam?
STROBILUS.
Quadrilibrem, inquam, aulam auri plenam

Verba illa vs. 10 LAMBINUS ita interpretatus est: »Ne existimes rem nihili, puta vermiculum, quam *midam* vocant, me reperisse, sed quiddam pretiosum«. — Holbergius, nisi fallor, *stercora* intelligi voluit.

necesse mihi esse cum insanientibus furere. Igitur 35
omnes artes ad signa vocans, Europaeorum stultis-
sima commenta sedulo examinabam, tandemque, habito
eorundem delectu, capitum ornamenta, quae nos *Pe-
ruccas* vocamus, hic commendare decrevi. Videbam,
caprarum in hac regione esse magnam copiam, e qua-
rum lana *peruccae* quodammodo effingi possent. Et
cum istud opificium beatus meus tutor diu exercuisset,
artis eiusdem non plane rudis eram. Comparatis igi- 36
tur lanis caprinis, effinxi *peruccam* capiti meo conve-
nientem, ac ita ornatus Syndico me sistebam. Ob-
stupescens ille ad novum et insolitum phaenomenon,
quid rei esset, rogat, moxque capiti meo ademptam
suo imponit, ad speculum properans, ut se ipsum eo
ornatu intueretur. Tantum sibi ipsi tunc cum novo
isto capitis tegmento placuit, ut prae gaudio alte ex-
clamaverit: *Diis proximus sum!* Coniugem suam mox
arcessivit, ut gaudii sui participem faceret. Illa non
minore laetitia exsultans, maritum amplexa, testatur,
nil lepidum magis ac gratum oculis suis fuisse, cui
sententiae tota etiam familia suffragatur. Tunc ad 37
me conversus Syndicus, *Si istud tuum commentum,*
inquit, *o Kakidoran! Senatui aeque arriserit ac nobis,
summos in nostra republica honores tibi polliceri poteris.*
Ego vero gratias humillimas agens, Excellentiae suae
petitionem mox obtuli ad Senatum deferendam. In
eadem petitione commenti mei nobilitatem exagge-
ravi his verbis:

38 EXCELLENTISSIMI, GENEROSISSIMI, ILLUSTRISSIMI, NOBILISSIMI, CONSULTISSIMI

SENATORES.

Naturalis ista propensio, qua feror in utilitatem publicam promovendam, impulit me ad excogitandum et effingendum novum istud et adhuc ignotum capitis tegmentum, quod hic humillime offero et examini gravissimi vestri tribunalis subiicio, nullus dubitans, quin gratiose excipiatur, maxime cum commentum istud ad gentis gloriam ac ornamentum tendat, efficiatque, ut toti orbi innotescat, inclytam Nationem Martinianam, quantum inter omnes mortales virtute ac animi dotibus eminet, tantum cultu quoque et vestimentorum ornatu, qui corpori vene-
39 *rationem ac maiestatem conciliat, distingui. Testor sancte, proprio me commodo non velificari, ac proinde nullam laboris mercedem exigere: sat mihi erit utilitatem publicam ac gloriam gentis pro modulo virium mearum promovisse. Si vero hanc meam operam praemio aliquo dignam decernat Perillustris Senatus, favorem in me collatum grato animo laetus amplectar, quo toto orbe munificentia eiusdem enitescat, aliique ad similia aut maiora opera excudenda acuantur. Eo solo intuitu liberalitati Senatus populique Martiniani non obnitor. Quod reliquum est, favori excellentium virorum me commendo.*

PERILLUSTRIS SENATUS

Martiniae,
die septimo
Mensis Astral.

servus humillimus

Kakidoran.

Traditam hanc petitionem una cum capitis te- 40
gmento in Senatum iturus secum portabat Syndicus.
Audivi, eodem die cessasse omnes res forenses; tan-
tum huius commenti examen omnium animos occu-
paverat. Cum suffragia ferrentur, laudatur species
operis, commendatur manus artificis, acceptatur de-
votio donantis, et praemium statuitur. In toto Senatu
tres tantum senatores erant, qui huic sententiae re-
fragabantur; at male eo nomine audiebant, ac tan-
quam indocti et inurbani munereque senatorio parum
digni notabantur.

Facto senatusconsulto, in curiam arcessor, ubi 41
senior cercopithecus assurgens, postquam nomine to-
tius reipublicae gratias mihi egerat, simulque indica-
verat, remunerandam pro merito fore operam meam,
rogabat, quanto temporis spatio mihi opus esset ad
effingendum simile capitis ornamentum. Respondebam
ego, sat mihi mercedis esse, quod artificium tantorum
virorum applausum et totius Senatus niveos emerue-
rit calculos; pollicitus sum aliam *peruccam* bidui spa-
tio perficiendam, et, modo alii in opere manuario ex-
ercitati simii, quos artem docerem, mihi adiungerentur,
posse unius mensis intercapedine formari *peruccas,* quae
toti civitati sufficerent, asseverabam. At hoc responso 42
commotus, in haec verba prorupit Syndicus: *Absit,
Kakidoran! ut ornatus hic toti civitati sit communis, et
ob usum nimis frequentem vilescat!* *Necesse enim est, ut
eo nobilitas a plebe distinguatur.* Iudicio gravissimi viri
omnes adstipulantur, ac iubentur civitatis censores cu-
ram agere, ne senatusconsultum violetur, neve promi-
scuo *peruccarum* usu nobilitas quid detrimenti capiat,
et insigne adeo ornamentum plebeio contagio pollua-
tur. At edictum hoc eundem habuit effectum, quem 43

cunctae sumptuariae leges cum discrimine civium latae; nam eo maiorem transgrediendae legis ardorem in plebe concitabat. Et cum ornatus hicce mire omnibus placeret, cives e plebe ditiores aut commendatione amicorum aut pecunia titulos ac diplomata nobilitatis a Senatu sunt emercati, adeo ut dimidia civitatis pars brevi nobilitaretur. Tandem, cum e provinciis etiam supplices libelli afferrentur, consultum duxit Senatus edictum antiquare et unicuique *peruccarum* usum permittere, adeo ut cum voluptate totam gentem *peruccatam* (sit venia verbo!) viderem, antequam Martinia egressus sum. Lepidum sane spectaculum erat, crinitos hos simios intueri. Tantum toti genti placuit commentum, ut novam epocham statuerit; nataque inde est aetas crinita in annalibus Martinianis.

44 At ut ad me ipsum redeam, encomiis cumulatus ac purpureo tectus pallio, vehiculo Syndici domum reportor; adeo ut baiulus iste, qui nuper collega meus fuerat, iam equi officium mihi praestiterit. Ex eo quoque tempore ad propriam Syndici quadram fui admissus. Post laetum istud fortunae meae praeludium, inceptum opus perficere aggressus sum, sociaque eorum opera, qui mihi adiuncti erant, tot brevi adornavi *peruccas*, quot toti Senatui erat opus; et postquam integrum mensem in isto opere desudaveram, affertur mihi Nobilitatis Diploma, his verbis conceptum:

45 *Ob praeclarum istud et reipublicae salutare commentum, quo sibi totam Martinianam gentem devinctam reddidit Kakidoran, e civitate Europa dicta oriundus, decrevimus, eundem nobilitate donare, adeo ut ipse cum haeredibus suis ex hoc tempore veri et genuini Nobiles*

censeantur, cunctisque privilegiis, iuribus ac immunitatibus, Nobilitati Martinianae propriis, fruantur. Porro statuimus novo auctorem nomine ornare, adeo ut loco Kakidoran nominetur Kikidorian. Denique, cum novus iste status nitoris quandam necessitatem imponat, annuum stipendium ducentorum Patarorum, quo novam dignitatem tueatur, statuimus. Datum in Senatus Curia, Martiniae, quarto die mensis Merian, sub maiore Senatus sigillo.

Ita a vili baiulo in virum nobilem transformatus, 46
in summo honore et felicitate aliquamdiu vivebam. Et cum animadverterent Martiniani, gratia me apud Syndicum valere, amicitiam meam ac favorem omnes venabantur. Adulatio captantium eo usque progrediebatur, ut carmina panegyrica mihi certatim offerrent ignotasque mihi virtutes affingerent. Nonnulli, quamvis scirent, me ignoti orbis civem esse, maiores meos longa deducere virga ac genealogiam a primis saeculis derivare non dubitarunt. At parum gratae mihi erant eiusmodi computationes, cum gloriosum non putarem a simiis descendere. Porro cum solitum sit Martinianis caudas optimatum laudibus celebrare, eodem fere modo, quo poëtae nostri formas virginum praedicare solent, vates quidam, gratiam meam aucupantes, caudae meae praestantiam, quamvis nulla mihi
esset, carminibus celebrarunt. Brevis ero: adulatio 47
eorum in tantum excrevit, ut quidam non infimi ordinis vir, quem tamen respectu familiae nominatim indicare supersedeo, uxorem suam utendam fruendamque mihi offerre non erubuerit, stipulatus pro ista liberalitate intercessionem meam apud Dominum Syndicum. Sordida haec assentatio, cui tota gens dedita est, efficit, ut annales Martiniani legi vix mereantur

ratione materiae, quae nil nisi encomiorum insulsam farraginem complectitur, quamvis dictio nitida ubique ac elegans sit. Hinc terra haec meliores poëtas quam historicos producit. Et constat, nusquam dari poëtas sublimiores; id quod insigni Martinianorum imaginationi adscribitur.

48 Prospera satis valetudine in hac terra diu usus fui, quamvis aestus, quem perpetua solis praesentia parit, haud parum mihi molestus esset. Alvo quidem cita et accedente febri rapida semel decumbebam; at exiguae durationis erat febris; et testari possum, medicum, cuius opera tunc usus sum, ipso morbo molestiorem mihi fuisse ob garrulitatem, quae huic genti propria est. Cum in isto statu opus mihi esset medico, sponte mihi officium obtulit Doctor quidam medicinae, ad cuius adspectum risum continere nequibam, cum idem esset, quo tondente nuper mihi barba sonuerat. Roganti mihi, qui tam subito e tonsore in Doctorem medicinae transformari potuisset, respondet, se ex utraque arte quaestum facere. Hoc audito, cum dubius essem, an salutem meam tali polyhistori tuto committerem, diceremque, malle me medicum, qui solam medendi artem profitetur, sancte ille iurabat, talem medicum in hac civitate non dari. Hinc cura-
49 tioni eius me subiicere cogor. Auxit admirationem meam medici festinatio; nam potione, quam haurirem,

---

§ 48. *quo tondente nuper cet.*] Cfr. IUVENAL. Satir. I, 22 sqq.:
Quum tener uxorem ducat spado, Maevia Tuscum
Figat aprum et nuda teneat venabula mamma;
Patricios omnes opibus quum provocet unus,
Quo tondente gravis iuveni mihi barba sonabat:
— — — — —
Difficile est satiram non scribere.

mihi praescripta, subito semel abiit, indicans, se diutius mecum commorari non posse, cum aliis negotiis, quibus distractus eodem tempore tenebatur, avocaretur. Cum rogarem, quaenam essent negotia, tantam festinationem poscentia, respondit, adesse iam horam, qua in curia civitatis minore solitum munus obiret, cum simul Notarius aut scriba esset. Istam polymathiam passim in hac terra exerceri videbam, ubi nemo dubitat multa simul opposita munera suscipere. Confidentiam istam dat mira ista ingenii velocitas, qua negotia celeriter expediunt. At e variis erroribus ac soloecismis hic commissis didici, ignea haec ingenia reipublicae ornamento potius quam usui esse.

Postquam biennii tempus in hac regione, qua 50
baiulus qua nobilis, transegeram, incidi in casum
quendam inopinatum, qui paene exitialis mihi fuit. In
palatio Excellentiae suae mirum favorem adhuc expertus eram, et singulari benevolentia me prosecuta
fuerat coniux Syndici, adeo ut inter amicos eius primum locum tenere viderer. Saepe me privato colloquio dignata erat, et, licet praesentia mea videretur
mire delectari, attamen ea me semper allocuta erat
verecundia, ut officia eius non nisi in bonam partem
interpretarer, nec suspicari possem, fomitem huius
benevolentiae impurum esse amorem, maxime in matrona, quae inter simias non minus virtute quam maiorum imaginibus spectabilis erat. At, procedente 51
tempore, e sermone eiusdem aequivoco nonnihil suspicionis mihi natum est; hanc auxerunt

Et color et macies et vultus et humida saepe
Lumina, nec causa suspiria mota patenti.

---

§ 51. *Et color et macies cet.*] OVID. Metam. IX, 535 sqq.:

Tandem oculorum caligo discutitur, cum virgo quaedam epistolam mihi afferret huius sententiae:

DULCISSIME KIKIDORIAN!

Praeclari natales ac insita sexui nostro verecundia, amoris scintillas sub corde meo diu latitantes, ne in incendium prorumperent, adhuc cohibuerunt. Iam vero penitus oppressa, amoris violentiae resistere ulterius non valeo.

Miserere fatentis amorem,
Et non fassurae, nisi cogeret ultimus ardor.

PTARNUSA.

52 Haud verbis exprimere possum, in quantum me aestum coniecerit inopina haec amoris testatio. At cum satius ducerem vindictae furentis matronae exponi, quam infami cum creatura heterogenea commercio iura naturae turbare, responsum dedi his fere verbis:

CLEMENTISSIMA DOMINA!

Perpetuus iste favor, quo me prosecutus est excellentissimus Syndicus, ampla, quae in immerentem contulit beneficia, petiti moralis impossibilitas et innumerae aliae causae, quas enumerare supersedeo, exposcunt, ut irae et

---

Esse quidem laesi poterant tibi pectoris index
Et color et macies et vultus et humida saepe
Lumina, nec causa suspiria mota patenti,
Et crebri amplexus, et quae, si forte notasti,
Oscula sentiri non esse sororia possent.

§ 51. *Miserere fatentis amorem cet.*] OVID. Metam. IX, 561 sqq.:
Miserere fatentis amorem
Et non fassurae, nisi cogeret ultimus ardor,
Neve merere meo subscribi causa sepulcro!

indignationi Dominae meae potius me subiiciam, quam ut in rem consentiam, omnium bipedum nequissimum et improbissimum me reddituram. Sollicitor ad ea, quae 53
morte mihi acerbiora sunt; officium mihi iniungitur, quod absque ignominia illustrissimae familiae praestari nequit; nam officium est, quod ipsi imperanti maxime officit. Testor igitur sancte, voto Dominae me annuere non posse, quamvis in omnia alia caecam obedientiam pollicear.

KIKIDORIAN.

Finitae epistolae hoc monitum subnexui:

Aspice, quantum
Aggrediare nefas, et, dum licet, effuge crimen!
Ante oculosque tuos rectum pietasque pudorque
Consistent, et terga dabit devicta Cupido.

Responsum hoc, annulo meo signatum, eidem virgini 54
referendum Dominae tradidi. Effectum habuit, quem ominabar; nempe quod amor in acerbissimum odium fuerit versus;

Dolor ora repressit,
Verbaque quaerenti satis indignantia linguae
Defuerunt; nec flere vacat, sed fasque nefasque
Confusura ruit, poenaeque in imagine tota est.

---

§ 53. *Aspice quantum cet.*] Cfr. OVID. Metam. VII, 70 sqq.:
Quin adspice, quantum
Aggrediare nefas, et, dum licet, effuge crimen!
Dixit, et ante oculos rectum pietasque pudorque
Constiterant, et victa dabat iam terga Cupido.

§ 54. *Dolor ora repressit cet.*] OVID. Metam. VI, 581 sqq.:
Evolvit vestes saevi matrona tyranni,
Germanaeque suae carmen miserabile legit,
Et — mirum potuisse — silet: dolor ora repressit,
Verbaque quaerenti satis indignantia linguae
Defuerunt, nec flere vacat; sed fasque nefasque
Confusura ruit poenaeque in imagine tota est

55 Aliquamdiu tamen vindictae tempus distulit, donec epistolam amatoriam, quam mihi scripserat, reciperet. Reddita epistola, subornavit nonnullos, qui iureiurando testarentur, absentis me Syndici thalamum polluere voluisse. Fabula haec tanta arte ac verisimilitudine acta fuit, ut Syndicus de rei veritate non dubitans in carcerem me coniici iusserit. In isto rerum articulo unica mihi salutis via erat falsi criminis confessio ac misericordiae dominicae imploratio, qua aut iram frangendam aut poenam mitigandam sperabam. Nam cum domo potentissima litigare, praesertim in ea regione, ubi non merita causae, sed sola personarum qualitas respicitur, stultum mihi videbatur. Hinc omissa omni defensione, in fletus et abiectissimas preces me conieci, non poenam deprecatus, sed mitigationem poenae implorans.

56 Ita confessione criminis, quod nunquam somniaveram, a poena capitali liberatus, ad perpetuam captivitatem damnabar. Diploma Nobilitatis mox mihi ademptum, a carnifice discerptum fuit; ipse ergastuli navalis candidatus in triremem abstrahor, servilibus ministeriis initiandus. Navigium publicum erat, quod paratum stabat itineri in *Mezendores* sive terras paradoxas; quod iter stato anni tempore, scil. mense *Ra-*
57 *dir,* suscipi solet. Advehuntur ex his terris merces, quas Martinia non patitur; adeo ut terrae istae Mezendoricae Martinianis quasi Indiae quaedam sint. Societatem commercii Mezendorici componunt mercatores, tam nobiles quam plebeii, inter quos merces

---

§ 57. *Societatem commercii Mezendorici cet.*] Societas Indica Danorum anno 1616 condita annisque 1670 et 1732 renovata est; Anglorum iam anno 1599 instituta erat, deinde annis 1661 et 1702 renovata est.

redeuntis navigii pro rata, sive pro numero *Actionum* sive symbolarum dividuntur. Navigia velis ac remis impelluntur, et biga captivorum unicuique remo assignatur. Ad tale ego ministerium in hoc itinere dam- 58
nabar. Quo animo iugum istud subirem, facile est coniicere, maxime cum nulla noxa commeruerim inter sceleratos servili labori ac flagris exponi. Inter Martinianos varia, pro diversis animorum motibus, de hoc casu erant iudicia. Hi meruisse me quidem poenam credebant, at, quem premebat atrocitas criminis, peractae damnationis miseratio tuebatur. Illi meritorum meorum aliquam rationem habendam, eoque nomine poenam saltem mitigandam iudicabant. Honestissimi simii, falso me accusatum, inter se mussitabant; at nemo ausus est palam causae meae patrocinari, metu potentium accusatorum. Calamita- 59
tem igitur patienter ferre decrevi, et maximum afflicto solatium erat futura navigatio, cum novitatis avidissimus sperarem, in hoc itinere miras ac stupendas res visurum, quamvis cunctis, quae a nautis narrabantur, fidem non haberem, nec in animum inducere possem, tot ac tanta in rerum natura dari portenta. In navi nostra diversi erant interpretes, quorum opera societas Mezendorica in hisce expeditionibus utebatur; nam horum ministerio emptionis et venditionis contractus fiebant.

CAPUT XI.

NAVIGATIO IN TERRAS PARADOXAS.

1 Antequam ad descriptionem huius navigationis progredior, censores tetricos ac rigidos moneo, ne frontem nimis contrahant ad narrationem rerum, quae naturae adversari ac proinde omnem fidem excedere videbuntur.

Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.

Refero incredibilia, sed vera, et quorum ipse oculatus testis sum. Rudes ac indocti, qui extra limina patriae pedem non protulerunt, cuncta iudicant fabulosa, quibus ab infantia non assueverunt. Docti vero, maxime rerum physicarum gnari, qui experientia didicerunt, quam ferax varietatum sit natura, aequiora de rebus, quae narrantur, insolitis ferunt iudicia.

2 *Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis*
In Meroë crasso maiorem infante mamillam?
Caerula quis stupuit Germani lumina, flavam
Caesariem et madido torquentem cornua cirro?
Nempe quod haec illis natura est omnibus una.
Ad subitas Thracum volucres nubemque sonoram
Pygmaeus parvis currit bellator in armis;
Mox impar hosti, raptusque per aëra curvis
Unguibus a saeva fertur grue. Si videas hoc
Gentibus in nostris, risu quatiare; sed illic,

---

§ 1. *Non equidem hoc studeo cet.*] PERSII Satir. V, 19 sq.
§ 2. *Quis tumidum guttur cet.*] IUVENAL. Satir. XIII, 162 sqq.

Quamquam eadem assidue spectentur proelia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.

Inventi sunt olim in Scythia homines, unum oculum 3
in medio frontis habentes, dicti *Arimaspi.* Alii sub
eadem coeli plaga vestigia pedum habentes retro por-
recta. In Albania nati fuere homines, qui in pueritia
canescebant. Sauromatae tertiis semper diebus cibum
capiebant, medio abstinentes. In Africa celebrantur
certae familiae hominum, voce ac lingua effascinan-
tium. Fuere in Illyriis, qui interimebant videndo,
quos diutius irati aspiciebant, quique pupulas in sin-
gulis oculis binas habebant. In montibus Indiae re-
perti sunt homines caninis capitibus et latrantibus,
aliique oculos in humeris habentes. In extremis In-
diae detecti sunt quidam, corporibus hirtis et avium
ritu plumantibus, nullo cibatu vescentes, sed spiritu
florum naribus hausto victitantes. Quis haec et si- 4
milia credidisset, nisi Plinius, auctor gravissimus, non
audisse neque legisse, sed vidisse se omnia, sancte
testatus fuisset? Ecquis denique credidisset, terram
esse concavam ac in visceribus eiusdem contineri so-
lem et planetas, nisi experientia mea mysterium istud
fuisset detectum? Quis credidisset, terram dari, ab
arboribus ambulantibus ac ratione praeditis inhabita-

---

§ 3. *Inventi sunt olim cet.*] Pleraque eorum, quae hic commemorantur mirabilia, desumpta sunt ex GELLII Noct. Attic. IX cap. 4; cfr. PLINII Nat. Hist. VII cap. 2 § 12.

§ 3. *tertiis semper diebus cet.*] Cfr. HERODOT. Hist. I, 94 § 5, ubi Lydos fame laborantes tradit *τὴν μὲν ἑτέρην τῶν ἡμερέων παίζειν πᾶσαν, ἵνα δὴ μὴ ζητέοιεν σιτία, τὴν δὲ ἑτέρην σιτέεσθαι παυομένους τῶν παιγνιέων.*

§ 4. *Plinius, auctor gravissimus cet.*] Cfr. PLINII Natur. Hist. VII cap. 4 § 37: Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die L. Cossicium civem Thysdritanum.

tam, nisi eadem experientia omnem dubitationem excussisset? Nemini tamen ob incredulitatem dicam scribam; nam fateor, eundem mihi ipsi, ante susceptum hoc iter, fuisse scrupulum: splendidas esse fabulas et meras credebam nugas, quae a nautis narrabantur.

5 Initio mensis Radir

Valedamus vastumque cava trabe currimus aequor,

prospero aliquot dies vento usi; quocirca ferias egimus remiges, cum plenis euntibus velis remigio non esset opus. Quarto vero die

Vela cadunt, remis insurgunt, haud mora, nautae,
Adnixi torquent spumas et caerula verrunt.

Laborem hunc valde mihi esse molestum cum animadverteret nauclerus, vacationem mihi per intervalla concessit, et tandem a servili hoc ministerio me penitus liberavit. Cur istam exercuerit humanitatem, an, quia insontem me credebat, an vero, quod ob insigne *peruccarum* inventum meliore me sorte dignum iudicabat, dicere nequeo. Ipse tres *peruccas* secum duxerat, quas mihi crispandas et comendas tradidit, adeo ut subito e remige in crinium concinnatorem transformarer. Ista naucleri in me humanitate effectum est, ut, quoties portum quendam intravimus, in eorum semper numero essem, qui exscensionem in terram fecerunt. Quo facto, data mihi fuit occasio curiositati meae abunde satisfaciendi.

---

§ 5. *Vela damus cet.*] VIRGIL. Aeneid. III, 191.

§ 5. *Vela cadunt cet.*] VIRGIL. Aen. III, 207 sq.:
Vela cadunt; remis insurgimus; haud mora, nautae
Adnixi torquent spumas et caerula verrunt.

Sulcantibus mare diu nihil memorabile obvium 6
fuit; at postquam conspectum litoris amisimus,

Emersere feri cano de gurgite vultus.

Sirenes erant, quae, quoties venti posuerant, et subsederant undae, rati adnatabant, eleemosynam petentes:

Prima hominis facies et pulcro corpore virgo
Pube tenus, postrema immani corpore Pristis.

Lingua earum Martinianae erat confinis, adeo ut nautarum nonnulli absque interprete cum iisdem fabulari potuerint. Una earum, cum offam carnis petenti dedissem, attentius me aspiciens, exclamabat:

Heros evades, cunctis dominaberis oris!

At ad omen istud, tanquam ad vanam adulationem, subridebam, quamvis sancte testarentur nautae,
in praedictionibus raro falli Sirenes. Post iter octi- 7

---

§ 6. *Emersere feri cet.*] Cfr. CATULLI Carm. LXIV (Epithal. Pelei et Thetidos) vs. 12 sqq.:

Quae simul ac rostro ventosum proscidit aequor,
Tortaque remigio spumis incanduit unda:
Emersere feri candenti e gurgite vultus,
Aequoreae monstrum Nereides admirantes;
Illaque atque alia viderunt luce marinas
Mortales oculi nudato corpore Nymphas,
Nutricum tenus exstantes e gurgite cano.

Cfr. IAC. BIDERMANI Utopia lib. V cap I.

§ 6. *Prima hominis facies cet.*] VIRGIL. Aen. III, 426 sqq.:

Prima hominis facies et pulchro pectore virgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistrix
Delphinum caudas utero commissa luporum.

§ 6. *Heros evades cet.*] Cfr. VIRGIL. Aen. III, 97 sq.:

Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
Et nati natorum et qui nascentur ab illis.

dui tandem conspicati sumus terram, quam nautae *Picardaniam* vocabant. Intrantes portum circumvolabat pica, quam telonii inspectorem generalem asseverabant, et virum quidem gravissimum. Vix ego risum continui, cum audirem picam tanto munere fungentem, cumque viderem, aerarii ministrum

per liquidum sublimibus aëra pennis
Currere et aetherio corpus librare volatu.

E forma telonii praefecti iudicabam, muscas fore custodes ac telonii ministros.

8 Postquam navim nostram ter circumvolaverat, terram repetens, mox cum tribus minoribus picis revertitur ac in proram navis se demittit. Cachinnis mihi ilia fere solvebantur, cum viderem, unum ex interpretibus nostris cum veneratione has picas accedere et longos cum iisdem sermones serere. Adventus earum causa erat mercium examen; ex more enim inquirere debebant, ecquid mercium prohibitarum, in primis herbae vulgo dictae *Slac*, sub sarcinis lateret. Herbae huius investigandae causa omnes navigii angulos perreptare, sarcinasque ac loculos excutere

---

§ 7. *per liquidum sublimibus aëra pennis cet.*] Vid. IAC. BIDERMANI Utopia lib. III cap. 4: Adhuc in Aethiopem spectabam, quum alter alicunde quasi aequilibrio se sustentans atque in utramque partem periculose nutans prodit adolescens, plumantibus induviis pennisque pone appendulis in volucrem factus: Icarus omnino, nisi quod hic vinum ructabat, quum scirem Icarum aquam bibisse. Et profecto, inquam, istic mihi homo Mergus est ac saepius in Liberi solet lacu plaudere, quam

per liquidum sublimibus aëra pennis
Currere et aetherio corpus librare volatu.

At is aegre in pedibus consistens, ut ad me aspexit, manu coepit innuere et meam humeris suis opem rogare.

solent, quoniam invectio eiusdem a magistratu severe
prohibita est. Nam cum hac herba multas egregias
et necessarias merces commutare solent incolae, quo
fit, ut herbarum *Picardanarum*, quae tamen eidem
usui inservire possunt, pretium diminuatur; adeo ut
Picardani in eo Europaeis nostris sint similes, qui
res appetunt ob id solum, quod e remotis terris
apportantur ac sub alio coelo nascuntur. Telonii in- 9
spector generalis, postquam cum interpretibus nostris
diu fabulatus erat, sub navis tabulata cum reliquis,
quae aderant, picis descendit, indeque reversus torve
nos adspexit, indicans, commercium nobis cum *Picar-
danis* prohibitum fore, quoniam contra foedera egi-
mus, merces vetitas apportando. At nauclerus, ex-
perientia edoctus, quibus mediis ira inspectorum te-
lonii mitigetur, frementi aliquot libras herbae *Slac*
dono dedit, moxque deferbuit bilis, et licentiam nobis
concessit exonerandae navis.

Hoc facto, ingens picarum caterva advolat. Mer- 10
catores hae omnes erant. Nauclerus vero, exscen-
sionem in terram facturus, me cum nonnullis aliis
sequi iubet, adeo ut quatuor numero fuerimus, qui
navi egrediebamur, nempe ipse nauclerus, ego et duo
alii simii, quorum alter erat Consiliarius commercii,
alter vero interpres. Ad prandium invitati fuimus ab
inspectore generali; at nulla erat mensa, cum sedili-
bus uti nequeant *Picardani*, quocirca in medio pavi-
mento mappae sternuntur. Lauta et magnifica ap- 11
ponebantur fercula, sed patinis minutissimis, et cum
culina posita esset in superiore aedium contignatione,
cum singulo ferculo picarum quadriga quasi per im-
pluvium descendebat. Finito prandio, praefectus ve-
ctigalium ad bibliothecam suam nos ducit. Ingens

erat librorum apparatus, sed minuti omnes, adeo ut volumina maiora et in folio calendaria nostra vix magnitudine exaequarent. Vix mihi temperabam, cum viderem bibliothecarium ad superiores loculos evolare,
12 ut libellos in octavo ac duodecimo depromeret. Quod reliquum est, parum ab aedibus nostris, structura et apparatu, differunt aedes *Picardanae;* cubilia vero prope tectum suspensa veluti avium nidi stant. Quaeret hic quispiam, qui fieri possit, ut a picis, quae inter aves minorum gentium sunt, tantae molis aedificia exstruantur. At patuit e domo, tunc temporis e fundamentis exstruenda, rem fieri posse; nam opus simul urgebant aliquot operariorum millia, adeo ut multitudo ac facilitas volandi virium defectum quodammodo supplerent. Hanc ob causam eadem fere celeritate, qua domus nostrae, *Picardana* aedificia eriguntur. Uxor inspectoris non apparuit, utpote puerperio impedita; nam non egrediuntur puerperae, quam diu involucres adhuc sunt infantes; sed brevi, plumantibus iamiam pullis, in publicum prodituram ait maritus.

13 Haud diu in hac regione haesimus, quocirca statum regionis incolarumque indolem ac mores delineare nequeo. Ingens tunc temporis animorum erat motus, ob bellum inter *Picardanos* et vicinos *Turdos* nuper conflatum, maxime cum postridie adventus nostri nuntiaretur, ingenti praelio aërio a Turdis fusos fuisse Picardanos; quocirca dux exercitus, cognita causa, sententiam tulit, ut alarum sectionem pateretur, quae poena hic gravis existimatur et parum a capitali supplicio differt. Facta mercium permutatione, vela ventis damus. Vidimus haud procul a litore plumis constratum aequor, ac e pennis, quas per

maria inanis spuma torquebat, coniecimus, locum eum
esse, ubi praelium habitum fuit inter Picas et
Turdos.
Post tridui prosperam navigationem appulimus 14
litori *terrae musicae.* Iacta ancora, terram petimus,
praeeunte interprete nostro cum instrumento musico,
quod vulgo dicimus *Bassum.* Valde ridiculum id mihi
videbatur, cum, quem in finem hac sarcina se one-
rasset, non caperem. Cum omnia deserta videremus,
et nullum creaturae vestigium usquam appareret, iubet
navarchus aere canoro adventum nostrum incolis in-
dicare, moxque ad tubae sonitum accurrebant circiter
triginta instrumenta musica sive *Bassi* unipedes. Vera
mihi incantatio hoc videbatur, cum nihil in toto iti-
nere stupendum magis vidissem. *Bassi* isti *Violini,* 15
quos esse incolas huius terrae comperiebam, hunc in
modum formati erant. Superne collum erat oblongum
cum capite minuto, ipsum corpus angustum et con-
tractum cortice quodam laevigato erat obductum,
adeo ut inter corticem istum ac corpus vacuum esset
relictum spatium. Supra ventris umbilicum natura
posuerat pectinem sive sellam cum quatuor chordis.
Tota machina uno tantum pede nitebatur, adeo ut
cuncti singulis cruribus saltuatim currentes vivacissima
pernicitate campos transmitterent. Ut verbo me ex-
pediam: vera crederes instrumenta musica ob figurae
similitudinem, nisi quod duas haberent manus ac bra-
chia. Altera manu tenebant plectrum, altera chordas
pulsabant. Interpres noster ad colloquium incolas 16
provocans, instrumentum, quod secum portaverat,

Sustinet a laeva, tenuit manus altera plectrum,
Artificis status ipse fuit; tum stamina docto
Pollice sollicitans,

mox responsum e chordis sonantibus tulit, adeo ut alternis vicibus diu modulando sensus exprimerent. Initio non nisi *Adagio* modulantur, idque satis harmonice; mox vero ad dissona dilabuntur, quae auribus obstrepunt. Tandem vero musica in dulcisonum et gratum *Presto* terminatur. Id quod cum nostri audirent, gaudio exsultabant, dicentes, de pretio mercium iam esse conventum. Patuit mox, primum *Grave* nil nisi sermonis denotasse praeludium ac in mutuis salutationibus constitisse. Durantibus vero dissonantiis, de pretio fuisse disputatum, ac tandem dulcisonum *Presto* significasse negotiorum felicem transactionem;
17 nam paulo post exonerata fuit navis. Inter merces, quae huc afferuntur, maximi momenti est colophonium, quo plectra sive arcus, loquelae instrumenta, oblinunt terrae musicae incolae. Hinc criminis convicti plectri privatione ex iudicis sententia mulctari solent, et perpetua plectri privatio instar poenae capitalis est. Cum litem foro nobis vicino iudicari audirem, eo accurrebam, processum iuris musici auditurus. Causidici loco sermonis plectra movebant, e chordis ventri impositis sonum elicientes. Durante actione, non nisi

---

§ 16. *Sustinet a laeva cet.*] OVID. Metam. XI, 165 sqq.:
Ille, caput flavum lauro Parnaside vinctus,
Verrit humum Tyrio saturata murice palla,
Distinctamque lyram gemmis et dentibus Indis
Sustinet a laeva, tenuit manus altera plectrum.
Artificis status iste fuit. Tum stamina docto
Pollice sollicitat; quorum dulcedine captus
Pana iubet Tmolus citharae submittere cannas.

dissonantiae exaudiebantur, adeo ut in argutis ac ge-
stuosis manibus omnis eloquentia resideat. Finita
vero litis disceptatione, exsurgens iudex, arrepto ple-
ctro, *Adagio* modulabatur, quod idem est ac senten-
tiam pronuntiare; nam advolarunt subito sententiae
exsecutores, damnato plectrum adempturi. Pueri hic 18
speciem praebent instrumentorum, quae nos vocamus
Stockviolen. Iisdem nulla dantur plectra, antequam
tertium annum impleverint. Quartum annum ingressi,
in scholas mittuntur, ut a praeceptoribus discant ple-
ctrorum reciprocatione sonos chordarum elicere, hoc
est, quod nos dicimus in literis erudiri, manentque
sub informatorum ferulis, donec rite modulari ac
absque chordarum stridore plectra reciprocare didice-
rint. Mire passim ab his pueris, modulando nos per-
sequentibus, vexabamur. Interpres noster loquelae
musicae gnarus colophonium emendicare asseverabat
symphoniacos pueros. Dum mendicabant, sonum *gra-
vem* sive *Adagio;* cum vero compotes votorum facti
essent, celerem et acutum sonum seu *Presto* edide-
runt; nam ita gratiarum actio exprimi solet. Repulsa
vero omnem istum Heliconem exanimat.

Rebus nostris bene et ex voto peractis, circa 19
finem mensis *Cusan* terram musicalem relinquimus, ac
post aliquot dierum navigationem conspicamur nova
litora, e quorum foetido odore coniecimus, *Pyglossiam*
esse. Incolae huius terrae hominibus haud sunt dis-
similes; distant in eo, quod ore destituti per poste-
riora loquantur. Primus, qui ad navim nostram ac-
cessit, opulentus erat mercator. Ille secundum gentis
consuetudinem per posteriora nos salutabat, moxque
de pretio mercium pacisci incipiebat. At magno meo
malo tunc aegrotabat tonsor noster, quocirca Pyglos-

siani tonsoris opera uti cogebar. Nam cum tonsores
hic loquaciores fere sint Europaeis, tetro, dum bar-
bam radebat, odore stabulum replevit, adeo ut post
discessum eiusdem thura adolere coacti fuerimus.
Adsuetus iam adeo eram rebus stupendis ac naturae
20 adversis, ut nihil paradoxon amplius videretur. Cum
ingrata ac molesta ob hoc vitium nobis esset conver-
satio cum *Pyglossianis,* iter maturantes, paulo ante
tempus definitum ancoras solvimus, maxime cum a
divite quodam Pyglossiano ad coenam invitati fueri-
mus. Ad invitationem enim humeros contraximus
omnes, et nemo condicere voluit, nisi sub lege per-
petui, dum coenaremus, silentii. E portu abeuntibus
Pyglossiani in litore stantes felicem navigationem per
posteriora optabant, et cum ventus e litore flaret,
nutu et manuum signis, ut salutationibus parcerent,
monebamus. Nam et nimia urbanitas molestiam pa-
rere potest. Merces, quas huc afferunt Martiniani,
sunt aquae rosarum, balsamum et diversa aromatum
fragrantium genera.

21 Docui, gentem hanc quoad corporis formam non differre ab hominibus, nisi in eo, quod per posteriora loquatur, quamvis non desint in orbe nostro homines, qui tam loquela quam corporis figura exscribunt Pyglossianos. Cogitabam mecum: *Quid, si huc diverterent Ianus Severini, Olaus Petri, Andreas Laurentii aliique honesti viri, qui cynico candore rem quamvis suo nomine appellant, et quicquid circa praecordia versatur effutiunt? Facile apud Pyglossianos ob loquelae affinitatem ius civitatis obtinerent ac in unam gentem coalescerent. Nam quid refert, in qua parte corporis positum sit os, modo eadem virtus, idem eloquium*

Atque eadem sentina, gravem quae spirat odorem?

Cursum hinc dirigimus ad *terram glacialem*, foe- 22
dam adeo horrendamque adspectu, ut nulla unquam
regio infelicior ac miseratione dignior mihi sit visa,
cum non nisi montes, perpetua nive tecti, oculis si-
stuntur. Inter montium cacumina, ubi nullus admit-
titur sol, sparsim habitant incolae, qui omnes e gla-
cie sunt formati. Nam quicquid inter vertices rupium
est, infesto rigore et aeterno gelu premitur omne.
Hinc quoque perpetua est caligo; et, si qua lux de-
tur, sola pruina albicans est. At subiectae valles
exustae flammis et crematae vapore torrentur. Hinc 23
incolae in valles descendere, nisi turbido et caliginoso
coelo, non audent; et quam primum minimum solis
radium conspicantur, aut ad montes revertuntur, aut
in cavernas se praecipites dant. Saepe usu venit, ut
e montibus descendentes in itinere aut liquescant aut
aliud malum subeant. Hinc legum ruptores, aethere
caligante, in planitiem deducti palo alligantur, incen-
dio sideris exponendi. Terra haec omnigena producit
mineralia, excepto auro. Mineralia haec cruda ab ad-
venis mercatoribus auferuntur; nam indigenae, caloris
impatientes, metalla excudere nequeunt. Creditur
commercium glaciale omnium *Mezendoricorum* maxime
fructuosum.

Omnes hae terrae, quarum conspectum dedi, pa- 24
rent magno Imperatori regionis *Mezendoricae* proprie
sic dictae; unde reliquae a navigantibus vulgo cogno-
minantur *insulae Mezendoricae*, quamvis propriis nomi-
nibus a se invicem discriminentur, uti in itinerario
hoc monstratum est. Istud non minus amplum quam
mirabile imperium huius itineris terminus est ac cen-
trum. Post navigationem octidui ad metropolin im-
perialem pervenimus, ubi, quicquid de societatibus ani-

malium, arborum ac plantarum cecinerunt poëtae, hic
25 re vera existere deprehendimus. Nam *Mezendoria* tan-
quam communis patria est animalibus, arboribus ac
plantis, ratione praeditis. Quodvis ibi animal, quae-
vis arbor, ius civitatis acquirit, modo regimini ac le-
gibus publicis se subiiciat. Crederes quidem, mixtu-
ram tot creaturarum diversae formae et diversae op-
positaeque naturae confusionem ac turbas parere de-
bere. At ipsa contrarietas felicissimum producit effe-
ctum, virtute prudentissimarum legum ac constitutio-
num, quae miscellaneis his subditis, pro naturae ac
ingenii modulo, negotia ac munera unicuique apta et
26 convenientia assignant. Ita exempli gratia e gente
leonum, ob insitam magnanimitatem, desumuntur im-
perantes; elephanti ob iudicii acrimoniam membra
magni senatus fiunt; ad aulica officia admoventur cha-
maeleontes, cum variabiles sint ac temporarii. Mili-
tiam terrestrem componunt ursi, tigres et id genus
bellicosa animalia; in militiam vero navalem cooptan-
tur boves et tauri. Nam cum simplices ac honesti,
at parum simul morati, duri et inflexibiles sint nau-
tae, cumque vitam sectentur, rudi elemento, cui sub-
sunt, conformem, nautica ministeria iisdem assignan-
tur. Seminarium quoque est vitulorum sive tironum
militiae nauticae (*See-Cadetten*), e quibus navarchi ac
27 praefecti maritimi desumuntur. Arbores, ob nativam
temperiem, vulgo fiunt iudices. Anseres summorum
tribunalium sunt advocati, et picae in curiis inferiori-
bus causas agunt. Vulpes plenipotentiarii, legati, con-
sules, agentes ac secretarii legationum fiunt. Corvi
bonorum haereditariorum sive iacentis haereditatis ad-
ministratores vulgo fiunt. Capri sunt philosophi, in

primis vero grammatici, idque respectu qua cornuum,
quibus adversarios ob res levissimas impetere ac arie-
tare solent, qua barbarum venerabilium, quibus inter
omnes creaturas sunt spectabiles. Equi sunt consu- 28
les ac senatores civitatum; proprietarii sive fundorum
ruralium domini ac agricolae serpentes, talpae, glires
ac mures. Aves cursorum et nuntiorum munera im-
plent. Asini, ob vocis stridorem, sunt diaconi. Lu-
sciniae cantorum ac tibicinum officiis funguntur. Galli
gallinacei urbium sunt vigiles, qui excubias agunt.
Canes portarum custodes. Lupi sunt quaestores
aerarii teloniorumque inspectores, et accipitres eorun-
dem sunt ministri.

Egregiis his institutis efficitur, ut muneribus pu- 29
blicis optime sit prospectum, ac ut omnia strenue et
concinno ordine agantur. Debet igitur hoc imperium
exemplar esse, quod in rebus publicis constituendis
exscribant legislatores. Nam quod tot alibi dentur
miseri et muneribus impares viri, oritur non tam a
subditorum hebetudine, quam a pravo ac perverso
ingeniorum delectu; hoc vero rite ac solicite habito,
ac viris prudentibus et strenuis non ob quodvis me-
ritum, sed ob singularem ad certa munera aptitudi-
nem promotis, publica passim munera egregie admi-
nistrabuntur, et aeternum florebit respublica. Quam 30
salutare hoc institutum sit, imperii huius exemplum
evincit. Testantur annales Mezendorici, trecentis ab-

---

§ 27. *grammatici*] Cfr. HOLBERG. Epigram. III, 86 »In pugnaces Grammaticos«:

Grammatici vulgo dicunt se humana docere.
His minus humanum nil tamen esse puto.
Nam qui de nihilo rixatur et omnia miscet,
Hunc titulo humani privo hominisque simul.

hinc annis ab imperatore *Lilako* antiquatam hanc legem, muneraque publica promiscue collata in omnes, modo praeclari aliquid fecissent, aut virtute aliqua conspicui essent. At promiscua haec munerum distributio tot tantasque turbas ciebat, ut actum brevi de republica videretur. Exempli gratia: Lupus, rebus aerarii egregie administratis, ob meritum istud maiorem sibi dignitatem deberi contendens, fit senator; arbor vero, ob vim iudicandi spectabilis, idem ob meritum aerario praeficitur. Promotione ista praepostera duo simul strenui viri reipublicae prorsus inutiles
31 redditi sunt. Porro caper sive philosophus, qui ad coelum a scholasticis ob constantiam in defendendis mordicus thesibus suis tollitur, laudibus his inflatus, splendidum aliquod munus aucupatur et primum in aula vacantem locum petit ac obtinet. Chamaeleon vero, ob morum urbanitatem, et quod tempori obsecundare noverit, ob istud meritum professione academica, quam ambit ob lucrum, donatur. Hoc efficitur, ut ille non minus absurdus fiat aulicus, quam strenuus fuerat philosophus; hic vero ex optimo aulico in philosophum ineptissimum transformetur. Nam

---

§ 31. *ex optimo aulico in philosophum ineptissimum transformetur*] In editionibus est: *ex optimo philosopho in aulicum ineptissimum transformetur*. Sed hoc imprudenti Holbergio excidisse, cuivis locum attente perlegenti apparebit. — De re cfr. HOLBERGII Epigr. IV, 82 »Descriptio aulici hominis«:

Est animal timidum, tumidum, lepidum tepidumque,
Ens sapiens, demens, dans, data moxque petens;
Proteus in formas, facies variabilis omnes,
Nunc leo, nunc lepus est, nunc caper, anguis, aper.
Semper agit, patitur, gaudet, timet atque timetur,
Aurea promittit dona, dat aëria.
Tanquam bulla tumens crescit, vanescit in auras.
Nobilis est, verum mobilis ille simul.

constantia ista in defendendis opinionibus, quae philosophum ornaverat, aulicum deformat, cum levitas ac fluctuatio in aulis sint virtutes cardinales, et aulicus, non tam id, quod verum est, quam id, quod tutum, sectans, prout adspectus aulici sunt, varias induit formas. At quod vitium est in aulis, virtus audit in scholis, ubi ardor iste sententiam mordicus propugnandi strenui ac gnavi viri sit nota. Ut brevi 32
praecidam: cuncti simul subditi, etiam ii, qui ob certas animi dotes inter alios eminuerant, hac legis mutatione redditi sunt nauci ac nullius usus, ac respublica nutare coepit. Quocirca, cum in praeceps omnia ruerent, prudentissimus quidam elephas sive senator, nomine *Baccari*, malum istud Imperatori pathetice exposuit. Imperator, de rei veritate convictus, vitio huic mox obicem ponere decrevit. Reformatio hunc in modum processit: non omnes simul officiis removebantur; nam ita agendo remedium morbo peius fuisset; at, vacantibus officiis, unusquisque, relicto, cui impar erat, munere, ad novum, cui aptior erat, transferebatur. Ob hanc patriae praestitam operam, cuius egregius mox innotuit effectus, *Baccari* posita fuit statua, quae adhuc in foro Mezendorico conspiciendam se praebet. Ex eo tempore antiquae leges sancte observantur.

Testatus est interpres noster, historiam hanc 33
narratam sibi fuisse ab ansere quodam, quem arcta familiaritate complectebatur, quique inter consultissi-

---

Saevo cum gemitu laqueos videt atque catenas,
At, ne solvantur ferrea vincla, timet.
Verbo, quicquid alunt novus orbis et Africa monstri,
Heic velut in centro saepe videre licet.

mos totius urbis causidicos numerabatur. Multa in hac regione insolita, imo prorsus stupenda occurrunt phaenomena, quae alienigenarum ac peregrinantium oculos in se convertere queant. Solus iste adspectus diversi generis animalium, scil. ursorum, luporum, anserum, picarum etc., regionibus ac vicis urbis inerrantium ac sermones serentium, admirationem simul ac voluptatem apud insuetos id genus spectaculorum
34 excitat. Primus, qui navem nostram ingressus est, lupus erat macilentus, sive telonii inspector, stipatus quatuor accipitribus sive ministris, quos Europaei *Visitatores* nominant. Hi e mercibus auferebant, quicquid ad palatum erat, eoque satis indicabant, in arte, quam profitebantur, bene esse institutos ac ad unguem
35 omnia scire. Navarchus, pro solita sua benignitate, quoties navi egrediebatur, me sibi comitem adiunxit. In terram exscendentibus primus obvius fuit gallus gallinaceus, qui, postquam pro more causam itineris ac patriam sciscitatus fuerat, adventum nostrum telonii praefecto indicabat. Humaniter ab eodem excepti, ad coenam invitamur. At uxor illius, cuius formam inter lupas celebrari audivimus, non aderat. Absentiae causa, prout ab aliis accepimus, erat zelotypia mariti, qui non cunsultum duxit, tantae formae mulierem conspiciendam praebere advenis, maxime vero nautis, qui longa continentia exhausti ac esurientes matronas ac virgines, in portum delati, ardenter
36 venari solent. Variae tamen aliae matronae ad coenam admittebantur; inter easdem erat uxor cuiusdam navarchi (*Commandeur*), quae vacca erat candida, atris maculis interstincta. Proxima huic accumbebat felis nigra, uxor scil. venatoris regii, quae nuper e provincia in urbem venerat. Inter convictores proxima

mihi erat scrofa versicolor, uxor inspectoris cloacarum (*Renovations-Inspecteur*); nam qui eiusmodi munera obeunt, e gente porcina vulgo sumuntur. Erat illa sordida quidem ac illotis manibus vescebatur, id quod in ista gente frequens; at officiosa admodum mihi simul videbatur; nam cibum e patina communi identidem mihi porrigebat. Mirabantur omnes insoli- 37
tam istam humanitatem, in primis cum scrofis morum elegantiae non sint gentilitiae. At mallem ego, minus cultam, cum e scrofae manibus cibum capere valde esset molestum. Notandum hic est, incolas Imperii Mezendorici, quamvis brutis quoad corporis formam sint similes, manibus tamen esse praeditos et digitis, qui e pedibus anterioribus prominent, in quo solo a quadrupedibus nostris differunt, et cum obsita sint corpora aut pilis aut pennis, vestibus non indigent. Tantum divites a pauperibus distinguuntur 38
certis ornamentis, exempli gratia collaribus ex auro vel margaritis confectis, sive fasciis, cornua tortuoso volumine ambientibus. Tot fasciarum compagibus ornatum erat caput uxoris navarchi, ut cornua eiusdem vix discernere liceret. Excusabat illa absentiam mariti, dicens, lite, qua nuper implicitus erat, distentum domi teneri, senatumque habere cum duabus picis sive causidicis, qui postridie causam illius in foro agerent.

Coena finita, varia ista porca, uxor inspectoris 39
cloacarum, cum interprete nostro secretum habuit colloquium, in quo amore se mei captam testatur; patientem ille solatur, ac remedium amoris pollicitus me expugnare aggreditur; et cum verbis se nihil proficere cerneret, fugam hortatur, cum sciret, omnem lapidem moturam matronam, ut voti compos fieret.

Ex eo tempore in navi me continui, maxime cum audirem, veterem huius matronae amasium, scil. philosophiae quendam studiosum, zelotypia accensum
40 vitae meae insidiari. At ipsum navis munimentum adversus matronae iteratos impetus me vix tutabatur, quippe iam per internuntios, iam per epistolas ac amatoria carmina cordis mei duritiem emollire tentabat. Nisi subsequenti naufragio perditae fuissent literae istae, specimen poëseos porcinae exhibere potuissem. At memoria mea cuncta exciderunt, nihilque retinui, praeter carmina ista, quibus formam suam semel ita praedicat:

Nec, mihi quod rigidis horrent densissima setis
Corpora, turpe puta. Turpis sine frondibus arbor;
Turpis equus, nisi colla iubae flaventia velent;
Pluma tegit volucres; ovibus sua lana decori est;
Barba viros hirtaeque decent in corpore setae.

41 Mercium permutatio tanta celeritate facta est, ut intra paucos dies vela facere potuerimus; at iter nostrum non nihil remorabatur exorta eodem tempore lis inter nautas nostros, in procinctu iam stantes, et cives quosdam Mezendoricos. Causa litis haec erat: nautam quendam Martinianum, forte per urbem ambulantem, cuculus quidam dicteriis petens per ludibrium *Peripom* vocitabat, id quod denotat histrionem apud nos. Nam cum balatrones et comoedi in hac regione vulgo simiae sint, nautam hunc pro histrione cepit cuculus. Ille vero, iniuriae impatiens, derisorem

---

§ 40. *Nec mihi quod rigidis cet.*] OVID. Metam. XIII, 846 sqq.:
Nec mea quod rigidis horrent densissima setis
Corpora, turpe puta: *cet.*

fustuario salutat, ictuque duplicato paene elumbat. Fidem Quiritium mox inclamans cuculus, circumstantes provocabat testes, quos postridie in foro examinandos stitit. Testibus examinatis, rem ad senatum 42
urbis detulit. Nauta igitur, linguae ac iuris Mezendorici ignarus, picam sive causidicum, causae suae patrocinaturum, conducere cogitur. Acta sic causa fuit coram senatu, et post unius horae iurgium lata est sententia huius tenoris: *Ut cuculus, tanquam aggressor, culpae suae pretium ferat ac litis aestimationem praestet;* quam tamen, uti fieri vulgo solet, salarium causidici absorpsit. Senatores, qui hanc causam diiu- 43
dicabant, erant equi, quorum duo consules dicebantur, et quatuor senatores. Iudicio aderant totidem pulli, qui vota tantum deliberativa, non vero decisiva habebant, et ad eiusmodi actus admittebantur tanquam tirones ac iuris candidati. Audivi, in aliis collegiis eadem esse seminaria, e quibus desumi solent tirones maturiores, ut vacua loca impleant.

Negotiis prospere peractis, ac navigio rebus pre- 44
tiosissimis onusto, reditum in patriam meditamur. Postquam in altum delati fuimus, repentina tranquillitas intermisit cursum; hinc alius exsultantes fuscina quaerebat pisces, alius hamis blandientibus convellebat repugnantem praedam. Mox modicum ventum nacti,

castra movemus,
Tentamusque viam et velorum pandimus alas.

---

§ 44. *castra movemus cet.*] VIRGIL. Aen. III, 518 sqq.:
Postquam cuncta videt coelo constare sereno,
Dat clarum e puppi signum; nos castra movemus,
Tentamusque viam et velorum pandimus alas.

45 Postquam diu prospera aura ac ferentibus ventis mare sulcaveramus, novas conspicamur Sirenes,

quae multa aspergine rorant,
Emerguntque iterum redeuntque sub aequora rursus,

horrendum per intervalla ac funestum eiulatum edentes. Ingenti istud terrore affecit nautas, utpote experientia edoctos, lugubrem istam musicam procellas ac naufragia portendere solere. Hinc ex instanti carbasa maiora demittuntur, et in sua quisque ministe-
46 ria distribuitur. Vix defuncti erant hoc opere, cum atris coelum nubibus obduci, ac abruptis procellis aequora intumescere coeperint, adeo ut gubernator navis, qui annos fere quadraginta maria subterranea araverat, sancte testaretur, horrendam magis tempestatem se nunquam fuisse expertum. Cuncta, quae in tabulatis navigii strata iacuerant, iam innatabant aquis, quae partim ex irrumpentibus undis, partim etiam ex immodico agmine imbrium, cum tonitru ac fulgure cadentium, nascebantur, adeo ut cuncta simul elementa in perniciem nostram conspirare viderentur.

Iactamur gurgite vasto;
Involvere diem nimbi, et nox humida coelum
Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu et caecis erramus in undis.

---

§ 45. *quae multa aspergine cet.*] OVID. Metam. III, 683 sqq.:
Undique dant saltus multaque adspergine rorant
Emerguntque iterum redeuntque sub aequora rursus
Inque chori ludunt speciem lascivaque iactant
Corpora et acceptum patulis mare naribus efflant.

§ 46. *Iactamur gurgite vasto cet.*] VIRGIL. Aen. III, 196 sqq.:
Continuo venti volvunt mare, magnaque surgunt
Aequora; dispersi iactamur gurgite vasto.

Disrumpitur mox media navis arbor, quam secutae 47 sunt caeterae. Hinc mortis imago omnium oculis obversabatur. Hic uxorem et pignora inclamavit, ille amicos ac necessarios, totumque navigium lugubri ululatu exsonuit. Igitur gubernator navis, quamvis exspes ipse, verbis eosdem demulcere cogitur, ac monere, ut cessarent nil profuturis gemitibus pectora diducere. At perorantem in mare ventus excussit, repetitumque infesto gurgite procella circumegit ac hausit. Idem fatum subierunt et tres alii, inter quos erat consiliarius commercii cum duobus nautis. Uni- 48
versalem istam calamitatem solus ego patienter tuli, cum pertaesus vitae, nullo revertendi in Martiniam studio ducebar, ubi libertatis ac existimationis iacturam feceram, ac proinde in eorum numero eram,

Quos neque pauperies neque mors neque vincula terrent.

Tantum miseratus navarchum nostrum, ob praestitam mihi in toto hoc itinere benevolentiam, verbis conceptissimis demissum illius animum erigere conabar; at frustra eloquentiam exercui, nam in gemitibus et muliebri eiulatu perseverabat, donec ab ingruente unda

---

Involvere diem nimbi, et nox humida coelum
Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu et caecis erramus in undis.

§ 47. *perorantem in mare ventus excussit cet.*] Cfr. PETRONII Satir. cap. 114: Et illum quidem vociferantem in mare ventus excussit, repetitumque infesto gurgite procella circumegit atque hausit.

§ 48. *Quos neque pauperies cet.*] HORAT. Satir. II, 7, 83 sqq.:

Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus;
Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent;
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis; et in se ipso totus, teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per leve morari,
In quem manca ruit semper Fortuna.

decumana in pelagus excuteretur. Ingravescente tempestate, nulla navis ulterior erat cura, non arbor erat relicta, non gubernaculum, non funis aut remus, sed quasi rudis ac infecta materies ibat cum fluctibus.
49 Integrum triduum a procellis istis ita iactamur, metu mortis ac ieiunio torpentes. Serenius quidem coelum per intervalla apparuit, at eadem semper erat tempestatis pertinacia. Superstitibus nautis tandem nonnihil solatii attulit conspecta procul terra, rupibus ac montibus aspera, et cum in litora ventus ferretur, spes erat, brevi nos eo appulsuros. Fieri id quidem nequibat absque naufragio ob litorum asperitatem; at verisimile erat, si non omnes, tamen nonnullos, ope tabularum naufragarum, mortis discrimen pro tempore
50 evasuros. At dum ista nos spe lactamus, in medio maris latenti scopulo alliditur ratis, idque tanto impetu, ut, tota soluta compage, in centum fere fragmenta scindatur. In hoc aestu tabulam ego arripui, comitum meorum securus; nam de propria tantum salute anxius eram, et, quamnam sortem illi experti sint, etiamnum quaero. Verisimile est, omnes misere periisse, cum neminem in hanc terram delatum audiverim. In litora ego beneficio fluentis ac undarum magna celeritate feror, id quod saluti mihi fuit; nam, si aliquanto diutius in illo statu permansissem, fame
51 ac labore extenuatus sine dubio periissem. Postquam intra promontorium quoddam delatus eram, detumuit unda, turbatique maris sonus tantum, isque iam languidus ac desinens audiebatur. Tota haec regio mon-

---

§ 48. *non arbor erat relicta cet.*] Cfr. PETRONII Satir. cap. 114: Non arbor erat relicta, non gubernacula, non funis aut remus, sed quasi rudis atque infecta materies ibat cum fluctibus.

tana est: hinc montium flexus crebrique vertices, confracta in humeros iuga et concavi vallium sinus inaequaliter aërem scindunt; quae causa etiam voces multis in locis reciprocas facit. Cum litus me prope iam attigisse cernerem, altum exclamavi, sperans, ad clamorem excitatos litoris accolas auxilio mihi venturos. Ad primum clamorem nulla redditur echo; at 52
cum integrarem, sonus quidam e litore exauditur, ac procurrere e silvarum latebris videbam incolas terrae, ac scapha quadam mihi obviam ire. Facta erat scaphā ex arbuteis virgis et vimine querno, id quod satis indicabat, non valde moratam et excultam esse hanc gentem. At adspectus remigantium miro me gaudio affecit; nam quoad formam corporis nihil ab hominibus differebant, et soli erant homines, quos in toto hoc itinere subterraneo videre mihi contigerat.
Similes sunt hominibus nostri orbis, sub zona torrida 53
degentibus; nam barbas habent nigras et capillos vibratos, et qui flavos et promissos habent crines, inter monstra referuntur. Tandem ad fragmentum navis, quo ferebar, appellunt, manusque suppliciter me tendentem excipiunt,

Et sale tabentes artus in litore ponunt,

ubi cibo ac potu, quamvis rudi ac plebeio, refocillatus (nam integrum triduum cum siti ac inedia pertinaciter depugnaveram) brevi convalui.

---

§ 53. *Et sale tabentes cet.*] VIRGIL. Aen. I, 170 sqq.:
Huc septem Aeneas collectis navibus omni
Ex numero subit; ac magno telluris amore
Egressi optata potiuntur Troes arena
Et sale tabentes artus in litore ponunt.

CAPUT XII.

APPULSUS AD LITORA QUAMITICA.

1 Interea ingens undique fit hominum confluxus. Iidem ad colloquium me identidem provocabant, sed ignarus sermonis, quid responderem, nesciebam. Verba, quae saepius repetebant, scilicet *Dank Dank*, cum Germanica esse viderentur, respondebam primum Germanice, mox Danice ac tandem Latine; sed ignotas sibi has linguas esse capitum concussione monstrabant. Tentabam denique linguis subterraneis, scilicet Nazarica et Martiniana, mentem indicare, sed frustra. Hinc coniiciebam, gentem hanc esse insociabilem ac nullo commercii foedere cum aliis subterraneis iunctam, ideoque necesse mihi esse, etiam in hac regione repuerascere ac ludo literario rursus initiari.

2 Postquam diu sermones miscueramus, sed ita, ut alter alterum non intelligeret, deducor ad casulam vimineam: nullae ibi erant sellae, nulla scamna, nullae mensae; nam humi sedentes cibum capiebant, defectuque cubilium solo interiecto stramento promiscue pavimento pernoctabant, id quod eo maiorem movit admirationem, cum densissimis silvis regio abundet. Sola alimenta erant lac, caseus, panis hordaceus et caro, quam prunis imponere solebant, rei coquinariae omnino ignari. Brevi: tales fere erant, quales primi homines,

Queis neque mos neque cultus erat; nec iungere tauros
Nec componere opes norant aut parcere parto;
Sed rami atque asper victu venatus alebat.

---

§ 2. *Queis neque mos cet.*] VIRGIL. Aen. VIII, 313 sqq.:

Hinc cynicam vitam hic diu traduxi, donec in lingua 3
tantum proficerem, ut cum incolis loqui ac ignorantiae eorum succurrere possem. Et sane minima, quae dabam, praecepta tanquam oracula habita fuerunt. Hinc cuncti, e pagis circumiacentibus nominis mei fama exciti, catervatim ad me tanquam ad insignem Doctorem de coelo sibi missum confluebant. Et audiebam, novam temporis epocham ab adventu meo a nonnullis statui. Haec omnia eo gratiora mihi erant, quoniam in Nazar ac Martinia, illic ob velox ingenium ac temeritatem, hic ob hebetudinem omnibus ludibrio fueram. Animadvertebam tunc, verum esse tritum istud, scilicet inter coecos regnare strabones. Nam in terram veneram, ubi triviali eruditione ac rebus fere nihili illustrem me reddere ac ad summos honores ascendere poteram. Et ampla erat occasio vires 4
meas experiundi, cum omnia large ad usus humanos suggereret haec regio; nam terra sponte quam plurima fundit, creditum foenus optima fide reddit, et tam deliciis quam necessariis famulatur. Non indociles quidem erant huius terrae incolae neque ingeniis plane destituti; at cum nil didicissent, in spississima caligine versabantur. Narranti mihi genus, patriam, naufragium et alia, quae in itinere meo expertus eram fata, nemo fidem habuit. Credebant potius, me Solis

---

Tum rex Evandrus, Romanae conditor arcis:
Haec nemora indigenae Fauni Nymphaeque tenebant,
Gensque virum truncis et duro robore nata,
Quis neque mos neque cultus erat, nec iungere tauros
Aut componere opes norant aut parcere parto;
Sed rami atque asper victu venatus alebat.

§ 3. *inter coecos regnare strabones*] Proverbium est: *Inter coecos regnat strabo.* Vide ERASMI et aliorum Adagia pag. 188.

esse incolam et ab hoc astro descendisse; quocirca vulgo me *Pikil-Su*, id est Legatum Solis, vocitabant. Exsistentiam quidem Dei non negabant, sed de probatione tanti dogmatis non erant soliciti; sufficere sibi credebant, maiores ita credidisse: hoc solo dogmate tota eorum theologia absolvebatur. In studio morali solum istud praeceptum didicerant: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Nullis suberant legibus, sola Imperatoris voluntas lex erat, ac nulla proinde nisi publica crimina puniebantur. Alia si quis facinora perpetraverat, praesentiam illius fugiebant caeteri, et contemptus iste nocentibus tam gravis ac intolerabilis erat, ut non pauci aut aegritudine animi occumberent, aut violentas sibi manus prae taedio vitae inferrent.
5 Chronologiam ac temporum computationes ignorabant, tantum ab eclipsi solis, quae per interpositionem planetae Nazar fit, annos computabant; adeo ut, cum de aetate alicuius quaereretur, tot eclipses vixisse responderetur. Physica eorum ieiuna admodum et absurda erat: credebant, solem esse auream laminam ac planetam Nazar caseum. Cum quaererem causam, cur statis vicibus cresceret ac decresceret planeta Nazar, respondebant, istud se nescire. Divitiae et facultates maxime in porcis consistebant, quos in silvam missos notis ac characteribus distinguebant, et aestimabantur uniuscuiusque opes e numero porcorum. Ingratas arbores ac glandem non ferentes flagellis caedere solebant, quoniam sterilitatem istam ab invidia ac malitia earundem fluere stolide credebant.

---

§ 4. *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*] Cfr. MATTHAEI Evang. VII, 12: *Πάντα οὖν, ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.* — Cfr. supra cap. IX § 97 et HOLBERGII Epist. XL pag. 175.

Talis erat status miserae huius gentis, quam artibus ac praeceptis ad humanitatem perduci posse mox desperabam; at ad animum revocans istud: 6

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem praebeat aurem,

in gentis barbarae cultura omne studium posui, eamque ob operam tanquam divinus homo inter illos habitus sum, tantaque de sapientia mea erat praesumptio, ut nihil mihi impossibile crederent.

Hinc ubi oves furto, morbo periere capellae,
Spem mentita seges, bos est enectus aratro,
Offensi damnis media de nocte ruebant

ad tugurium meum, opem humiliter implorantes. Ante postes ianuae meae procumbentem vidi villicum quendam, in lacrimas effusum ac manibus usque ad articulorum strepitum contritis opem meam implorantem. Doloris causam me quaerente, de arborum suarum contumaci sterilitate queritur, humillime petens, auctoritate mea efficerem, ut glandem illae pro more ferrent.
7 Audiebam, totam hanc terram parere regi, cuius sedes eodem tempore octo dierum itinere distabat a vico, ubi tunc commorabar; dico eodem tempore, quoniam ambulatoria erat metropolis, et pro aedibus fixis tentoria habebat, quae cum familia regia ac subditis ex una in alteram provinciam transferri

---

§ 6. *Nemo adeo ferus est cet.*] HORAT. Epist. I, 1, 39 sq.:
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.

§ 6. *Hinc ubi oves furto cet.*] HORAT. Epist. I, 7, 86 sqq.:
Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
Spem mentita seges, bos est enectus arando:
Offensus damnis, media de nocte caballum
Arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.

solebant. Rex, qui tunc sceptra tenuit, erat vir aetate provectus, et dicebatur *Casba*, id quod magnum Imperatorem denotat. Merebatur quidem regio haec respectu terrarum, quas ingenti tractu perreptat, regnum dici; sed ob ignorantiam incolarum viribus uti nescientium exigui ponderis habita fuit, ideoque vicinorum insultibus ac ludibriis exposita saepe gentibus maxime ignobilibus tributum pendere coacta fuit.

8 Fama nominis mei ac virtutum mearum per cunctas brevi provincias diffundebatur. Nihil, nisi me tanquam oraculo consulto, ex eo tempore suscipiebant incolae, et quoties res susceptae destituebantur successu, a malevolentia et frigore meo id oriri credebant. Hinc erant, qui sacrificiis iram meam placare conabantur. Stupidissimae gentis ineptias omnes enumerare supersedeo; sat erit unam vel alteram afferre,
9 unde de caeteris facilis erit coniectura. Gravida mulier effici posse opera mea credebat, ut foetus, quem in utero gestabat, sexus virilis foret; alius, ut parentibus senio effoetis aetatem et annos redderem iuveniles, orabat; tertius, ut per aethera se efferrem ad regionem solis, e cuius gremio auri, quantum opus esset, depromeret, ac thesauro onustus inde reverteretur. His et multis aliis petitionibus eiusdem farinae misere vexatus, severa oratione stultitiam eorum saepe castigare cogebar; nam verebar, ne nimia ista de potentia et virtutibus meis praesumptio in cultum
10 tandem divinum terminaretur. Tandem

longaevi regis ad aures
Nuntius ingentem peregrina in veste reportat
Advenisse virum,

---

§ 10. *longaevi regis ad aures cet.*] Cfr. VIRGIL. Aen. VII, 160 sqq.:

qui Solis Legatum se dixerat, quique sapientissimis et fere divinis praeceptis *Quamitas* aliquot (ita vocabantur incolae huius regionis, cui nomen *Quama*) im-
buendo homine se maiorem ostenderat. Hinc legatos 11
illico ablegavit cum mandatis, ut ad regiam urbem me invitarent. Erant legati numero triginta, tecti omnes pellibus tigrium, qui ornatus in his terris honoratior censetur, quoniam usus earundem pellium nemini conceditur, nisi praeclare rem gesserit in bellis contra *Tanachitas.* (Tigres hi erant rationales et Quamitarum infensissimi hostes.) Interea temporis in vico isto, ubi tunc haerebam, saxeam domum duarum contignationum ad exemplar aedificiorum Europaeorum exstrui curaveram. Istam domum tanquam stupendam molem et vires humanas excedentem intuebantur legati, ideoque religiosa eandem veneratione tanquam sanctuarium
intrabant, mandatum Imperatoris ad me perlaturi. For- 12
mula mandati, qua utebantur, his verbis concepta erat: *Cum magnus Imperator Casba, clementissimus eorum Dominus, maiores suos et prosapiam deduceret a Spynko, Solis filio, qui primus Quamae sceptra tenuerat, nil gratius sibi accidere potuisse hac legatione, maxime cum tenderet ad summam imperii utilitatem, et spes esset, sub insigni adeo et coelesti Doctore totius regni mox aliam fore faciem; sperabat igitur, eo lubentius in aulam regiam*

Iamque iter emensi turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuvenes muroque subibant:
Ante urbem pueri et primaevo flore iuventus
Exercentur equis dominantque in pulvere currus,
Aut acres tendunt arcus aut lenta lacertis
Spicula contorquent cursuque ictuque lacessunt:
Quum praevectus equo longaevi regis ad aures
Nuntius ingentes ignota in veste reportat
Advenisse viros.

venturum legatum, quo maior et spatiosior in metropoli
13 *daretur campus virtutes suas exserendi.* Finita oratione,
humillimas ego gratias agens, cum legatis in regiam
proficiscor. Itineri huic quatuordecim dies insumpse-
rant legati; at revertentibus quatridui tempus sat
erat, id quod arte mea effectum est; nam cum ani-
madvertissem, ingentem in his terris esse equorum
proventum, eosdemque oneri potius quam usui esse
incolis, cum silvis ferarum instar inerrarent, monstravi
utilitatem, quae ex usu generosissimorum animantium
comparari potuit, artemque domandi docui. Domiti
fuere mox aliquot equi, et cum adessent legati, tot
iam habebam paratos et instructos, quot reversuris
in itinere esset opus. Ad equorum adspectum stu-
pentes legati, in eosdem conscendere diu dubitarunt;
at cum me una cum aliis absque metu et periculo
eosdem capistris moderari ac fraenis circumagere vide-
rent, post leve quoddam tentamen animum resumunt
et vecturae huic se accommodant. Et haec erat causa,
cur abitu triplo celerior fuerit reditus. Cum prope
locum ventum est, ubi regia urbs credebatur, audivi-
mus, in aliam provinciam metropolin esse translatam;
hinc iter remetiri et cursum alio flectere cogimur.

14 Vix exprimi potest, quanto cum stupore nos, eo
ornatu incedentes, intuiti fuerint Quamitae. Nonnullos
tantus terror invasit, ut regiam urbem deserere moli-
rentur. Ipse Imperator intra limina tentorii se tre-
pidus continuit, nec foras egredi ausus est, antequam
unus legatorum, equo descendens, mysterium istud
explicuerat. Paulo post in tentorium Imperatoris so-
lenniter et ingenti comitatu introducor. Sedentem ibi
peristromate conspiciebam *Casbam*, aulicorum corona
cinctum. Ingresso tentorium ac humillimis verbis

benignitatem imperatoriam praedicanti assurrexit Imperator, rogans, quid ageret Solis Monarcha, familiae Quamiticae auctor et primus parens. Ad quaestionem hanc, cum opus esset veterem Quamitarum errorem fovere, respondebam: a Monarcha Solis me in terram demissum, ut praeceptis salutaribus rudes Quamitarum mores emollirem, artesque patefacerem, quibus non modo ferociae finitimarum gentium resisterent, sed et fines imperii proferrent, datumque mihi in mandatis esse, perpetuo hic vitam agere. Grata erat Imperatori oratio; iussit illico tentorium mihi erigi ac prope suum statui; adsignati mihi etiam sunt quindecim apparitores, quorum ministerio uterer; nullaque in re domini supercilium induebat, sed amici quaerebat obsequium.

CAPUT XIII.

PRIMORDIA QUINTAE MONARCHIAE.

Ex eo tempore totus in eo eram, ut regioni huic 1
novam formam darem et iuventutem in re militari erudirem.

Ante urbem hinc pueri et primaevo flore iuventus
Exercentur equis domitantque in pulvere currus,
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent.

---

§ 1. *Ante urbem hinc pueri cet.*] VIRGIL. Aen. VII, 162 sqq. Vide supra ad cap. XII § 10.

Ab equis vero domandis et usui bellico aptandis initium sumpsi, sperans, solo equitatu finitimos in officio continendos. Assidua mea cura effectum est, ut
2 brevi sex equitum millia Imperatori sisterentur. Et cum eodem tempore *Tanachitae* novam invasionem meditarentur, ob dilationem annui tributi, cuius solutionem frustra urserant, rogatu Imperatoris, cum novo equitatu, cui pedestris exercitus addebatur, hostibus obviam ivi. Copias pedestres hastis armaveram ac iaculis, quibus eminus cum Tanachitis pugnarent; nam brevibus tantum gladiis aut pugionibus adhuc usi fuerant Quamitae; quam ob causam cominus semper cum ferocissimis hostibus, qui corporis viribus valentiores erant, impari semper Marte congressi fuerant.

3 Dux exercitus iam constitutus, cum animadverterem, Tanachitas haud procul ab imperii nostri finibus paratos stare, copias in eosdem duxi. Inopinati exercitus adspectu commoti Tanachitae, aliquamdiu substiterunt; nostri vero ulterius progressi, quam primum ad teli iactum ventum esset, hastas ac iacula vibrarunt, ac ita pugnando ingentem hostium stragem ediderunt. Animum tamen non despondebant hostes, sed ingenti impetu in pedites nostros ferebantur; at cum latera eorum invaderet novus equitatus, desertis ordinibus in fugam se coniiciebant, adeo ut impetus hic totius praelii fortunam traxerit. Magna tunc hostium fit caedes, et Dux exercitus Tanachitici, una cum viginti nobilibus tigribus, vivus capitur, Quamam in
4 triumphum ducendus. Vix exprimi potest, quantam laetitiam insignis haec victoria per totum imperium excitaverit; nam in prioribus bellis vulgo succubuerant Quamitae, et non nisi iniquissimis conditionibus pacem emendicaverant. Iussit mox Imperator, captivos

pro more ad capitale supplicium abstrahi; ego vero,
morem hunc detestatus, in custodia servandos suasi,
quieturos iudicans Tanachitas, quibuscum pro tempore
nec pax nec bellum erat, donec viderent, quid de
captivis statueretur; porro indicabam, opus mihi esse
induciis, ut alia, quae meditatus eram, exsecutioni
darem. Animadverteram, nitri feracissimas has terras, 5
ingentemque iam dudum nitri vim coacervaveram, ex
quo pulverem pyrium conficerem. Nemini tamen nisi
soli Imperatori consilium detexeram, cum illius aucto-
ritate mihi opus esset ad officinas instituendas, in
quibus tubi aliaque id genus tela cuderentur. Et spe-
rabam, hisce instrumentis omnes imperii huius hostes
brevi debellari posse. Postquam aliquot centena sclo-
petorum una cum glandibus confici curaveram, publi-
cum commenti mei specimen edidi summo cum om-
nium stupore. Certus mox militum numerus huic
militiae generi adscriptus, in sclopetis rite tractandis
assidue exercetur. Facto hoc experimento, et sclope-
tariis probe exercitatis, ab Imperatore proclamor *Ia-
chal* sive totius excercitus Dux, cui dicto obedientes
essent omnes legionum, cohortium ac turmarum Prae-
fecti. Dum haec aguntur, cum duce Tanachitarum, 6
Tomopoloko, cuius integritas in familiaris amicitiae ad-
duxit iura, crebra habui colloquia, exploraturus sta-
tum, indolem et mores istius gentis. Comperiebam
non sine admiratione, prudentem eum esse, bene mo-
ratum ac in literis probe instructum; audiebam, in
terra Tanachitica literas et artes non perfunctorie

---

§ 6. *Comperiebam . . . prudentem eum esse, bene moratum ac in literis probe instructum*] Scribendum videtur: *Comperiebam . . . prudentem eam* (gentem) *esse, bene moratam ac in literis probe instructam.*

coli; indicabat porro, versus orientem populum esse bellicosissimum, propter quem perpetuo excubias agere cogebantur Tanachitae. Incolae quidem exiguae erant staturae ac viribus corporum Tanachitis longe inferiores, at iudicio pollebant ac dexteritate iaculandi, eamque ob causam saepe ad pacem petendam compulerant Tanachitas. Didici mox, gentem istam compositam esse e felibus, eandemque inter totius firmamenti incolas prudentia politica ac vi iudicandi esse specta-
7 bilem. Ego sane non sine aegritudine animi audiebam, sapientiam, literas ac morum urbanitatem in cunctis subterranei huius orbis creaturis inveniri, solos vero homines, nempe *Quamitas*, barbaros esse ac incultos. At sperabam, brevi cessaturum hoc opprobrium, ac Quamitas imperium istud, quod hominibus natura in caetera animalia concessit, recuperaturos.

8 Post novissimam stragem diu quieti manserant Tanachitae; at cum per speculatores explorassent indolem ac statum novi equitatus, quod scilicet Centauri isti, qui tantum nuper terrorem incusserant, nil aliud essent quam domiti ac exercitati equi, animos obfirmant novasque copias contrahunt, quas ipse Tanachitarum rex contra Quamitas ducit. Totus exercitus constabat e vicies millenis tigribus, cunctis veteranis, exceptis duabus legionibus, quae nuper conductae erant. At subitarii hi milites nomina verius erant
9 quam auxilia. Hi omnes, spe victoriae inflati, Quamitico imperio ex integro infesta signa inferunt. Obviam eunt nostri pedites duodecies mille, inter quos sexcenti erant sclopetarii, equites vero quater mille. Et cum de successu pugnae non dubitarem, ne debita victoriae gloria defraudaretur Imperator, exorabam senem, ut ipse copiis praeesset. Ea modestiae simu-

latione nihil existimationi meae detractum est, cum totus exercitus me tanquam verum ductorem adspiceret. Consultum mox duxi, a primo impetu sclopetarios arcere, periculum facturus, ecquid absque iisdem, solo equitatu, victoria parari posset. At consilium istud impendio mihi stetit. Nam Tanachitae tanta ferocia pedites nostros aggressi sunt, ut fugam eosdem arripere cogerent. Impetum quoque equitatus dum fortiter sustinent, neutro diu inclinatur pugna, adeo ut nunquam acrius sit pugnatum.

Iam pendebat adhuc belli fortuna, diuque 10
Inter utrumque volat dubiis Victoria pennis;

cum sclopetarios in aciem eduxerim. Ad primum tormentorum ictum stupentes Tanachitae substiterunt. Nam, unde fulgura ista ac tonitrua procederent, capere nequibant; at cum funestum eorundem effectum cernerent, panico fere terrore correpti sunt. Prima hac salutatione ducentae sternuntur tigres, inter quas duae erant sacerdotes castrenses, quae, dum milites sermone paraenetico ad virtutem acuerent, glandibus sclopetorum perforatae occubuerunt. Casum earum acerbe tulerunt omnes, quoniam inter optimos et disertissimos concionatores numerabantur. Istum hostium terrorem cum animadverterim, fulmina integrari iubeo. Secundam salutationem maior strages insecuta est: caedebantur tunc plures cum ipso rege. Hinc abiecta omni salutis spe, terga vertunt hostes; insequuntur equites nostri, tantaque fugientium fit caedes,

---

§ 10. *Iam pendebat adhuc cet.*] OVID. Metam. VIII, 11 sqq.:
Sexta resurgebant orientis cornua Phoebes,
Et pendebat adhuc belli fortuna, diuque
Inter utrumque volat dubiis Victoria pennis.

ut prae multitudine cadaverum, quibus campi tegebantur, progredi ulterius nequirent. Finito certamine, cum numerum caesorum hostium inirent nostri, tredecim millia cadaverum inventa sunt militum, quos
11 praelium et fuga hauserant. Ita fusis ac profligatis hostibus, regionem Tanachin victor exercitus intrans, post aliquot dierum iter ad metropolin castra posuit. Tantus tunc terror animos omnium occupaverat, ut, quamvis oppidum situ, moenibus ac munimentis validum esset ac instructum reque cibaria copiosum, supplex tamen obviam processerit magistratus, claves urbis victoribus offerens. Urbem non minus amplitudo quam platearum ac aedificiorum nitor commendabat. Et sane mirum erat, Quamitas, gentibus adeo excultis undiquaque cinctos, in ista caligine tam diu desidere potuisse. At idem illis accidisse credo, quod populis nonnullis, qui, rerum exoticarum securi, domestica sola extollunt, ideoque ab aliorum commercio remoti semper in eodem luto haerent, id quod exemplis gentium quarundam Europaearum facile evinci
12 potest. Ab insigni hac clade novam epocham statuunt Tanachitae; et cum pugna haec decretoria secundum eorundem computationem habita fuerit die tertio mensis *Torul*, diem hunc inter atros numerant. Eodem anni tempore, mense scilicet Torul, ab hac firmamenti regione maxime remotus est planeta Nazar, cuius circa solem subterraneum cursus tempora ordinat ac anni tempestates discriminat. Volvitur etiam circa solem totum firmamentum; at cum motus planetae sit velocior, decrescere et augeri videtur Nazar, prout huic vel illi hemisphaerio propior est. Ex huius planetae diminutione et incremento, item ex eclipsibus solaribus, sumuntur astronomicae observa-

tiones. Calendaria Tanachitica semel per otium examinata, concinna atque optime digesta mihi sunt visa.

Expugnationem regiae urbis totius regni deditio 13
secuta est, adeo ut contemptus iste, quo hucusque notati fuerant Quamitae, in gloriam sit versus, et imperium Quamiticum, devictae huius gentis accessione, duplo fere potentius evaserit. Igitur, cum felicitatem hanc prudentiae ac industriae meae acceptam omnes ferrent, veneratio, quam erga me iam dudum conceperant, in divinum fere cultum abiit. Subiugata Tanachitica gente, et praesidiis, quibus populus ferox ac bellicosus in officio contineretur, passim urbibus impositis, telam, quam exorsus eram, pertexere ac barbariem, qua adhuc torpuerant Quamitae, penitus ex-
stirpare conabar. Artium tamen liberalium studium 14
mox introducere arduum erat; nam, quod ego ipse in Europa didiceram, nempe linguam Latinam et centones quosdam linguae Graecae, nullius hic usus esset. Hinc ab hostili terra, scilicet Tanachitica, duodecim literatissimas tigres arcessere cogor. Professores hi primi constituti iubentur Universitatem fundare, ad exemplar scholarum suae gentis. Porro bibliothecam regiam Tanachiticam Quamam transferri iubeo. Statutum tamen animo erat, quam primum in literis eum Quamitae fecissent progressum, ut proprio cortice natare possent, advenas hos rursus dimittere.

Avidus eram regiam bibliothecam Tanachiticam 15
inspiciendi, quoniam a captivo duce *Tomopoloko* didiceram, inter eiusdem bibliothecae codices manuscriptos asservari librum, compositum ab auctore, qui in nostro orbe versatus fuerat eiusdemque varias regiones, in primis Europaeas, descripserat, istiusque operis compotes factos fuisse Tanachitas, dum in regione

remota bellum gesserant; suppressum tamen esse nomen auctoris, nec adhuc sciri, cuias esset, aut
16 qui in loca superterranea esset delatus. Perspectis libris, verum esse, quod de hoc scripto mihi narraverat Tomopoloko, comperiebam, ideoque candide illi genus meum et patriam detegebam, testatus, id ipsum Quamitis me initio adventus mei indicasse, at narrationi nullam fidem habuisse stupidissimos homines, qui potius legatum me Solis credideant, ac in eo errore adhuc tenaciter persistere. Addidi porro, cum nefas ducerem vanum adeo titulum diutius retinere, decrevisse me tandem veram nascendi sortem omnibus aperire, qua ingenua confessione nil detrimenti existimationem meam passuram iudicabam, maxime cum sperarem, quod e libri huius lectione omnibus innotesceret, quantum caeteris mortalibus
17 virtute ac prudentia praestent Europaei. Displicuit consilium viro prudentissimo, mentemque suam his verbis patefecit: *Necesse est,* inquit, *Serenissime Heros! ut prius inspicias librum, cuius lectio te forsitan a consilio isto dimovebit; nam aut mendax sit auctor, aut stultis ac ineptis moribus sint superterranei, legesque ac instituta sectentur, risu potius quam veneratione digna; perlecto vero opere, quod lubitum erit, facias; moneo tantum, ne titulum temere abiicias, qui tantam venerationem animis Quamitarum impressit. Ad mortales enim in officio continendos nihil est efficacius opinione ista, quam de natura ac splendidis natalibus concipit vulgus,*

Quod stupet in titulis et imaginibus generosis.

---

§ 17. *Quod stupet in titulis cet.*] HORAT. Satir. I, 6, 7 sqq.:
Quum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus: persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum

Consilium istud secutus, interprete Tomopoloko, librum perlegere decrevi. Titulus operis est: ITINERARIUM TANIANI (quod nomen creditur fictum) SUPER TERRAM, sive DESCRIPTIO REGIONUM AC TERRARUM, MAXIME VERO EUROPAEARUM. At cum liber iste diutino situ squalidus iniuriaque temporis valde esset mutilatus, istud, cuius noscendi maximo ducebar studio, scilicet, qua via ad nos ascenderit, et rursus, quomodo ad inferos redierit, desiderabatur. 18

Contenta huius operis haec sunt: 19

FRAGMENTA ITINERARII TANIANI SUPER TERRAM, EX INTERPRETATIONE TANACHITICI DUCIS, PERILLUSTRIS, STRENUI AC GENEROSI DOMINI TOMOPOLOKI.

* * * Regio haec (scil. *Germania*) dicitur Imperium Romanum; sed solus est titulus, cum monarchia Romana aliquot abhinc saeculis plane sit exstincta. Lingua, qua utuntur Germani, haud facile intelligitur, ob perversum stili ordinem; nam quod prius in aliis linguis solet esse, hic ponitur posterius, adeo ut nihil intelligas, antequam ad finem paginae perveneris. Forma regiminis est valde paradoxa. Credunt Germani, se Regem habere, et tamen nullum habent; dicitur Germania unum imperium esse, et tamen in varios separatos principatus est discerpta, qui omnes 20

Multos saepe viros nullis maioribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos;
Contra, Laevinum, Valeri genus, unde Superbus
Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non umquam pretio pluris licuisse, notante
Iudice, quo nosti, populo, qui stultus honores
Saepe dat indignis et famae servit ineptus;
Qui stupet in titulis et imaginibus.

sui iuris sunt, adeo ut alter alteri saepe bellum legitimum inferat. Regnum dicitur *semper augustum*, quamvis interdum valde diminuatur; *sanctum* absque ulla sanctitate; *invictum*, licet vicinorum vexationibus saepe expositum. Nec minus stupenda sunt gentis iura ac privilegia, cum multi iuribus gaudeant, quorum exercitium interdicitur. Infiniti editi sunt commentarii in statum imperii Germanici, at in re adeo intricata commentatores nil adhuc profecerunt; nam * * * *

21 * * Huius Regni (scil. *Galliae*) metropolis, quae amplissima est et dicitur *Lutetia*, potest quodammodo totius Europae caput vocari; nam certam exercet iurisdictionem in caeteros Europae populos: exempli gratia ius habet iisdem regulas vivendi ac vestium formas praescribendi, adeo ut nullum vestimenti genus tam ridiculum sit ac incommodum, quin ad idem, modo Lutetiae incolis placuerit, omnes aliae gentes adstringantur. Quomodo vero aut quando ius istud acquisiverint Parisini, me latet. Didici tamen, ad alias res imperium istud non extendi; nam gentes aliae Europaeae saepe bella gerunt cum Gallis, iisdemque duras nonnunquam pacis conditiones extorquent; at servitus ista circa vestitus ac vivendi modos perennis est, adeo ut, quicquid in ea re comminiscitur Lutetia, ad eiusdem observationem tota Europa sancte teneatur. Celeritate apprehensionis, novitatis studio ac ingenii fertilitate Martinianis admodum similes sunt *Parisini.*

22 * * * Relicta *Bononia*, *Romam* proficiscimur. Paret haec urbs sacerdoti, qui, quamvis regnum illius valde sit angustum, regum tamen ac principum Europaeo-

rum potentissimus habetur. Nam cum alii Principes tantum in corpora subditorum ac bona eorundem dominantur, hic et animas perdere potest. Credunt vulgo Europaei, claves coelorum apud hunc sacerdotem custodiri. Avidus eram tanti palladii videndi, at operam perdidi; nam quamnam habeant formam, et in quo scrinio asserventur, adhuc quaero. Iura, quae exercet, non solum in proprios subditos, sed etiam in totum genus humanum, haec praecipue sunt, ut, quos Deus damnat, absolvere, quosve absolvit, damnare possit; enormis sane auctoritas, quam subterranei nostri in neminem mortalem cadere posse iurarent. At facile est Europaeis pro lubitu imponere ac absurdissima commenta iisdem obtrudere, quamvis se solos sapere credant, eaque persuasione inflati reliquos mortales, quorum mores barbari illis sunt, cum supercilio intueantur. Ego sane mores, consuetudines ac instituta subterraneorum nostrorum tueri nolo. Afferam tantum mores et consuetudines nonnullas Europaeorum, e quibus patebit, quam immerito aliarum gentium instituta vellicent.

---

§ 22. *Afferam tantum mores et consuetudines cet.*] Ad haec et ea, quae deinde sequuntur, comparari potest HOLBERGII Epigr. IV, 163 »Ad Mamercum«:

Natio quaeque suis vitiis, Mamerce, laborat,
    Profusa est nimis haec, illa at avara nimis.
Indulget genio Saxo, ieiunat Iberus,
    Italus ambiguus, credulus Helvetius.
Lascivit Graecus, sed torpet frigore Belga.
    Gallus cantando vel blaterando necat.
Disputat Almannus, sputat fumatque Batavus.
    Bacchum Sarmatus, se colit Anglus homo.
Furaturque Scythes, nugatur at incola Thules;
    Vermes sic patitur natio quaeque suos.

23 Usu passim in Europa receptum est, capillos ac vestes frugibus terrae in farinam tritis, quas in alimentum hominibus dat natura, aspergere. Farina haec vulgo dicitur Pulvis (*Poudre*), quam magno labore ac cura quavis vespera everriculo excutiunt, ut novam farinae portionem ex integro disseminent. Alia consuetudo, quae non minus ridicula mihi visa est, haec erat: operculis sive pileis utuntur, quibus capita adversus vim frigoris muniant, at ista capitum opercula vulgo sub brachiis, etiam tempore hiberno, gestant, id quod aeque ridiculum mihi videbatur, ac si quem vidissem tunicam vel femoralia manu per urbem portantem, corpore, cui ista velamenta paraverat, iniuriae aëris exposito.

24 Sacra Europaeorum dogmata sana sunt ac rectae rationi convenientia. Libri, quibus credenda ac facienda continentur, iubent diurna nocturnaque manu eosdem versare, ac verum eorundem sensum scrutando elicere; suadent porro indulgentiam in errantes ac infirmos; at si quis rem aliter capit, quam maxima civium pars, carcere, flagellis ac nonnunquam ignis supplicio ob istam iudicii imbecillitatem punitur. Hoc idem mihi videbatur, ac strabonem sive lippum fustibus caedere, ob id solum, quod obiecta, quae mihi quadrata, illi rotunda apparerent. Didici, hanc ob causam aliquot hominum millia iussu magistratus iugulata aut combusta.

25 In plerisque urbibus ac vicis reperies homines, locis conspicuis stantes ac peccata, quae ipsi quotidie

---

§ 25. *peccata, quae ipsi quotidie exercent, cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. I, 16 »In eos, qui propria vitia in aliis notant«:

exercent, in aliis severe notantes, id quod idem esset, ac si ebrium vidissem in ebrietatem declamantem.

Qui gibbosus, curvus aut claudus hic nascitur, titulum optime formati (*Wohlgebohren*) ambit; qui sordidos habet natales, titulum nobili loco nati (*Edelgebohren*) captat. Id quod non minus absurdum, ac si pumilio gigas, aut senex iuvenis vocari vellet. 26

In civitatibus maioribus passim consuetudo invaluit, ut post prandium ad compotationem iusculi nigri, e fabis combustis confecti, invitentur amici. Iusculum hoc vulgo dicitur *Caffé.* Ad loca compotationis trahuntur a duabus robustissimis feris, inclusi pyxidi quatuor rotis impositae; nam parum honestum Europaeis existimatur pedibus incedere. 27

Primo anni die morbo, qui nobis subterraneis 28

Nonne pudet nimio venas inflare meraco?
Saepius exclamans, ebrius ipse cadis.
Tute bibax cum sis, cur damnas, Sexte, bibaces?
Vinososne notas, solus ut ipse bibas?

§ 28. *primo anni die cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. III, 5 »de novi anni gratulationibus«:

Anni prima dies aderit, iam claudite portas
Obiicibus firmis, vectibus atque seris.
Omnis enim furit urbs, velut aequora concita ventis,
Innumeros homines strata viaeque vomunt,
Qui cursu properant rapido, quique agmine facto
Effringunt valvas, vi faciuntque viam.
Observate, precor, Bessum per densa volantem
Agmina, grandaevum decrepitumque senem.
Qui, cum condita sit prope iam centesima messis,
Et facies multo splendeat alba pilo,
Discurrit tota vagus urbe citatior igne,
Caeruleo facies totaque rore madet.
Observate Linum, cuneo cubiti removentem
Cunctaque sternentem, cum velit esse prior.
Unda tibi decumana magis non est metuenda,
Nimbis cum piceis horrida saevit hiems.
Si quaeris causam, quae tantos excitat aestus,
Fit vano ut sonitu vociferetur: *Ave.*

ignotus est, corripiuntur Europaei. Symptomata huius morbi sunt animorum mirae turbae ac procellae; nam nemo eodem die uno se loco diu continere potest. Currunt tunc quasi lymphati ab una domo ad aliam, nescii ipsi, quem in finem. Morbus hic nonnullos quatuordecim integros dies tenet. Tandem vero continuo cursu fatigati et exhausti ad se redeunt et pristinae sanitati restituuntur.

29 Cum innumeri sint animi morbi, quibus Europaei vexantur, innumera quoque reperta sunt medicamina. Nonnullos invadit dirus ardor ita per urbem ambulandi, ut sinistra eorum latera dextris aliorum lateribus obvertantur. Quo propius septentrionem accedas, eo maiorem huius morbi vim reperies: unde patet, ex aëris intemperie nasci istud malum. Tollitur morbus chartis signatis, quibus characteres nonnulli imprimuntur. Chartas has dum tanquam talismannos gestant aegri, sensim resipiscunt. Alia rabies depelli solet sonitu tintinnabulorum sive campanarum. Ad harum strepitum turbae animorum sistuntur, ac

---

§ 29. *dirus ardor ita per urbem ambulandi cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. II, 60 »de caeca honorum cupidine. Ad Paetum«. Huius epigrammatis ultimos tantum versus afferam:

Haec taceo; monstrant exempla domestica, cives
Ob titulos solitos dilapidare bona.
Pauperiem hi tolerant, modo dextra manus tribuatur.
Quid dextrae hoc studio, Paete, sinistrius est?

Cfr. Epigr. I, 13; II, 98; III, 31. 51; IV, 74. 78; V, 33.

§ 29. *chartis signatis, quibus characteres nonnulli imprimuntur*] Indicari videntur diplomata nobilitatis aut epistolae regiae, quibus honorum tituli cupientibus tribuuntur. — Quid per *sonitum tintinnabulorum sive campanarum* intelligendum sit, obscurum est. Respicitur fortasse mos, qui olim in quibusdam templis Havniensibus viguit, ut in funeribus nobilium aliisque occasionibus maiores campanae et tintinnabula per aliquot horas moverentur. Vide WERLAUFF Explicat. pag. 265 (274); Historiske Antegnelser pag. 37—39.

aestus animorum defervet. At medicina haec exiguae durationis est; nam post duas horas redit ac ingravescit malum.

In Italia, Gallia et Hispania tempore hiemali in- 30
frenis passim furor aliquot septimanas grassatur. Furor hic sistitur cineris aspersione in aegrotorum frontes. In septentrionali tamen Europae parte cineris huius nulla virtus; solo igitur naturae beneficio curantur boreales.

Plerique Europaei ter vel quater quovis anno 31
testibus adhibitis ineunt cum Deo pactum solenne, mox rumpendum, quod vocant *Communionem*, adeo ut videantur eum solum in finem pacisci, ut monstrent, statutum sibi esse ter vel quater quotannis pacta violare.

Cum crimina confitentur et misericordiam Dei 32
implorant, certa verborum caesura ac modis musicis id vulgo fieri solet; adhibentur nonnunquam tibiae, tubae ac tympana, pro magnitudine criminis, cuius poenam modulando deprecantur.

Cunctis fere Europae gentibus doctrinam iniun- 33

---

§ 31. *ter vel quater quovis anno cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. I, 102 »In impoenitentes, qui sacramentis assiduo abutuntur«:

Ter, quater ad coenas sacras accedis in annum,
Cumque Deo foedus terque quaterque novas.
Idem at quando manes, quid erit nisi te violare
Monstres uno anno foedera velle quater?

Cfr. Epist. XXXVIII ad fin. pag. 167 cum Chr. Bruunii Adnotat. pag. 390.

§ 30. *certa verborum caesura cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. II, 20 »Gemitibus ac lacrymis potius quam cantu et tibiis venia peccatorum petenda est«:

Ploras peccatum genibus supplex modulando,
Quidni et saltando? Credimus illud idem.
Iratum coelum gemitus, non tibia placat.
Laudo Deum calamo, flecto Deum lacrymis.

ctum est confiteri, quam complectitur sacer quidam liber. At lectio istius libri in regionibus meridionalibus penitus interdicitur, adeo ut ad credenda homines obstringantur, quae legere ac inspicere sine crimine nequeunt.

34 In iisdem regionibus prohibitum est Deum colere ac adorare, nisi ignota dialecto, adeo ut solae illae preces legitimae ac Deo gratae censeantur, quae fiunt ab illis, qui nesciunt, quid dicant.

35 In magnis passim civitatibus paralytici fiunt omnes, qui ad honores ac dignitates ascendunt, adeo ut tanquam clinici lecticis, ad pyxidum figuras aedificatis, per plateas gestentur.

36 Plerique Europaei capillos novacula abradunt, et crinibus peregrinis ac adscititiis calvitiem tegunt.

37 Controversiae, quae in Gymnasiis Europaeis vulgo discutiuntur, de rebus sunt, quarum naturam indagare nec interest hominum, nec capit humanae coniectura mentis. Doctissimae vero materiae, in quas commentantur Europaei, sunt de veterum et emortuarum quarundam gentium crepidis, calceis, monilibus, ocreis aut togis. Porro de scientiis, tam sacris quam profanis, non iudicant plerique, sed iudiciis aliorum subscribunt. Ad quamcunque enim sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam, quasi ad saxum, adhaerescunt. Nam quod dicant, omnia se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem, probarem, si id rudes ac indocti iudicare potuissent; statuere enim, qui sit sapiens, vel maxime videtur esse sapientis.

38 In regionibus meridionalibus per urbes ac vicos portantur collyrides sive placentae, quas sacerdotes dicunt Deos esse; et quod maxime mireris, ipsi etiam

pistores, qui farinam monstrant, e qua confectae sunt, collyrides easdem mundum creasse iurant.

Angli libertatis amantissimi sunt, solis uxoribus servientes. Iidem religionem, quam heri profitebantur, hodie reiiciunt; et quam heri tota gens reiecit, hodie tota amplectitur. Fluctuationem hanc derivabam e situ regionis, quod Angli insulani ac maritimi sint, multumque ex indole fluxi et inconstantis elementi hauserint. 39

Quaerunt solicite Angli de salute ac sanitate hominum sibi occurrentium, adeo ut medicos omnes crederem. At quaestio ista: *How do you do?* sive *quomodo vales?* vana tantum est locutio et sonus nullius significationis. 40

In eadem insula mentem ac ingenii vires tanta cura limant et expoliunt, ut denique perdant. 41

Versus septentrionem respublica est e septem provinciis composita. Provinciae hae unitae dicuntur, quamvis nullum unitatis aut concordiae vestigium appareat. Iactat hic potentiam suam plebs, quod penes se tota reipublicae potestas sit, cum tamen plebeii nusquam a publicis negotiis magis excludantur, et summa rerum in paucis familiis resideat. 42

Incolae harum provinciarum avide ac solicite corradunt opes, quibus tamen non utuntur, adeo ut plenae illis sint crumenae, sed vacui ventres; nam vivere videntur e solo fumo, quem per fistulas sive tubos argillaceos absorbent. 43

Dandum est huic genti, quod omnium mortalium sit nitidissima; omnia enim solicite lavat, praeter manus. 44

---

§ 44. *omnia enim solicite lavat praeter manus.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. IV, 162:

45 In civitatibus ac vicis Europaeis sunt nocturni vigiles, qui, dum dormientibus quietem cantando vel potius rudendo optant, desomnes quavis hora faciunt.

46 Quaevis regio suas habet leges, suas quoque habet consuetudines, legibus saepe e diametro oppositas: ita exempli gratia secundum leges uxor marito est subiecta, secundum usum vero in virum dominatur.

47 Maxime inter Europaeos aestimantur ii, qui sumptuosissime vivunt et fruges terrae deglutiunt; soli terrae cultores, et qui heluones hosce nutriunt, spernuntur.

48 Quot et quantae sint Europaeorum pravae inclinationes, patet ex crucibus, patibulis et carnificinis, quae passim visuntur. Quaevis civitas suum habet carnificem. Excipitur tamen Anglia, ubi nullos dari credo carnifices, cum incolae se ipsos suspendant.

49 Anthropophagos suspicor Europaeos; nam ingentem robustissimorum hominum multitudinem in claustra quaedam, quae monasteria dicuntur, compingunt, idque eum solum in finem, ut nitidi fiant ac pinguescant; nam dum in istis asservantur viridariis, ab omni labore exempti, soli fere gulae obsequi iubentur.

50 Aquam mane bibere solent Europaei, ut aestum stomachi temperent; at vix isto aquae beneficio deferbuit venter, cum vinum adustum hauriant, ut refervescat.

51 Religio Europaea in duas sectas dividitur, alia est Protestantium, alia Romanorum; illi unum solum Deum, hi plures adorant, cum, quot urbes ac vici

---

Nemo magis Batavo lotus luteusque putandus;
Namque lavat plateas, non lavat ille manus.

sunt, tot Dii Deaeque simul visuntur. Cunctos hos Deos Deasque creavit summus Romae Pontifex; hunc vero creant Presbyteri, vulgo dicti Cardinales. Patet inde, quanta sint Cardinalium iura, cum Deorum formatores forment.

Itali antiqui totum olim orbem subegerunt, uxo- 52
ribus subditi; hodierni vero in uxores saevientes, cunctis populis foede serviunt.

Distinguuntur animalia Europaea in terrestria et 53
aquatica. Dantur etiam amphibia, ut ranae, delphini et Batavi; nam in paludibus hi habitant;

Terras atque aequora miscent.

Eadem Europaeis sunt alimenta, quae nobis. Hi- 54
spani vero sola aura vescuntur.

Passim in Europa floret mercatura, et multa ibi 55
sunt venalia, quae hic in commercium non veniunt: ita Romani vendunt coelum; Helvetii se ipsos; in * * * * coronae, sceptra et regia dignitas sub hasta venduntur.

---

§ 51. *Cunctos hos Deos Deasque creavit summus Romae Pontifex cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. I, 76 »Quod Deus non creat«:

Praeter Romanum papam Deus omnia format.
Presbyteri papam, numina papa facit.

§ 53. *Batavi*] Cfr. HOLBERGII Epigr. II, 159:

Exceptis terris Batavis, Deus omnia finxit;
Formarunt Batavi littora namque sua.

Verba vero, quae sequuntur: *Terras atque aequora miscent*, de iisdem Batavis leguntur in HOLBERGII Epist. III ad virum perillustrem pag. 127; sed, unde desumpta sint, ignoro.

§ 55. *multa ibi sunt venalia cet.*] Cfr. HOLBERGII Epigr. VI, 29:

Est nihil in terris, quod non venale videmus;
Venduntur nummis sacra, honor atque fides;
Pontifices coelum, Poloni sceptra, coronas,
Ipsos se vendunt turpiter Helvetii.

56 In Hispania honesti hominis nota est desidia, et nihil est, quod nobilitatem magis commendat, quam somnus.

57 Fideles ac vere credentes dicuntur ii, qui nesciunt, quid credant, quique ea, quae audiunt, ad examen vocare operae pretium non ducunt. Sunt etiam, qui ob solam segnitiem, incuriam ac neglectum examinis in numerum sanctorum referuntur; aeternum vero damnati dicuntur ii, qui de salute soliciti, cautius et curatius omnia examinando a regnante quadam opinione discedunt.

58 Porro non ex operibus et virtutum pietatisque exercitio aut neglectu, sed e solo nativitatis loco futuram salutem aut damnationem aeternam fluere vulgo existimant Europaei. Fatentur enim omnes, si in alio loco et ex aliis parentibus geniti fuissent, se alia sacra secuturos. Hinc non tam ob ipsam religionem, quam ob locum ac nascendi sortem damnare mihi sunt visi. At opinionem hanc cum iustitia et bonitate divina conciliare nequeo.

59 Inter literarum cultores maxime aestimantur ii, qui naturalem vocum ordinem ita invertunt, ut id, quod in se planum et perspicuum erat, obscurum ac involutum reddatur. Dicuntur hi *Poëtae* et vocum ista delocatio *Poësis.* At in sola stili perversitate non consistit virtus poëtae; requiritur, ut summe simul mendax sit. Hinc divino fere honore colitur antiquus poëta Homerus, cum in utraque arte excelluerit. Hunc

---

§ 59. *antiquus poëta Homerus*] Holbergius iudicia sua de carminibus Homericis aliquoties proposuit. Vide Epist. LXXV pag. 312 sqq. cum Chr. Bruunii Adnotat. pag. 425 sqq.

in phrasibus evertendis ac in veritate pervertenda multi imitantur, nemo vero assecutus est.

Librorum avidi emptores sunt literati Europaei, 60
at libros non tam ob materiam, quam ob formam ac nitorem emunt. Hinc, cum animadverterint bibliopolae, meris crepundiis ac, quae oculos magis quam animum pascunt, duci doctos emptores, libros alia forma, aliis typis, characteribus et effigiebus recudunt ac centuplo carius vendunt; artes enim liberales hic in commercium veniunt, et inter mercatores maxime subdolos numerantur philosophi ac librorum auctores. Stulti potissimum libros scribunt, ac si verentur, ut stultitiae fama ad posteros propagetur.

Academiae Europaeae sunt bonarum artium ac 61
honorum mercaturae, sive tabernae, ubi aequo ac modico pretio prostant gradus, promotiones, dignitates, eruditionis multiiugae tituli ac aliae doctae merces, quae non sine sudore ac multorum annorum diurnis nocturnisque studiis in orbe nostro subterraneo comparantur. Doctores dicuntur ii, qui summum eruditionis culmen attigerunt, aut, ut aiunt Europaei, in apicem montis cuiusdam Parnassi, quem novem Virgines incolunt, sunt enixi. His proximi sunt Magistri, qui sumptu paulo minore titulos eruditionis acquirunt ac proinde minus docti cluent. Patet hinc, quanta a scholis superterraneis in genus hominum exerceatur benignitas, cum planum adeo ac facile ad doctrinam pandant iter. Paulo morosiores in eo sunt scholae septentrionales, cum non absque praevio examine summos largiantur honores.

Docti ab indoctis moribus et cultu, maxime vero 62
religione distinguuntur: quippe hi unum solum Deum, illi vero plures Deos Deasque colunt. Praecipua

doctorum Numina sunt Apollo, Minerva, novem Musae aliique minorum gentium Dii, quos scriptores, maxime vero poëtae, cum furere gestiunt, invocare solent. Ipsi literati, pro varietate studiorum, in varias classes describuntur: sunt vel Philosophi, Poëtae, Grammatici, Physici vel Metaphysici etc.

63 Philosophus est mercator literarius, qui certo pretio praecepta de sui abnegatione, temperantia ac paupertate venalia offert, et contra divitias tam diu declamat ac scribit, donec ipse ditescat. Pater philosophorum est Seneca quidam, qui ita agendo regias cumulavit opes.

64 Poëta est, quem nugae ac furor commendabilem reddunt. Hinc furor praedicatum est, quod optimae notae vatibus dari solet. Omnes enim, qui simpliciter et perspicue mentem exprimunt, laureis coronis indigni iudicantur.

65 Grammatici componunt certum genus militiae, pacem publicam turbans. Differunt ab aliis bellatoribus in eo, quod pro chlamyde togis, pro gladio stilo utantur. Aeque pertinaciter hi pro literis ac syllabis, ac alii pro libertate, pro aris ac focis dimicant. Credo, ab imperantibus eum solum in finem ali, ne tempore pacis nimia tranquillitate genus humanum torpeat. Nonnunquam tamen, cum bella ista internecionem minantur, auctoritatem suam interponit senatus, uti non ita pridem Parisiis factum audivi, ubi, ingravescente de literis Q et K enata inter Doctores controversia, usum utriusque literae indulsit gravissimus senatus Parisiensis.

66 Physicus est, qui viscera terrae, naturam bipedum, quadrupedum, reptilium ac insectorum scrutatur, quique omnia novit praeter se ipsum.

Metaphysicus est, cui soli ea patent, quae alios latent, quique essentiam spirituum, animarum, entia, non entia novit, describit, definit; at qui prae nimia oculorum acie, quae ante pedes posita sunt, non cernit. 67

Talis in Europa est reipublicae literariae status. Possem plura afferre; sed sufficit praecipua delibasse, unde facile iudicet lector, iurene an iniuria se solos sapere credant Europaei. 68

Istud tamen donandum est Doctoribus ac Magistris Europaeis, quod in iuventute instruenda subterraneis nostris sint longe dexteriores; quippe dantur artium ac linguarum magistri, qui non modo ea, quae 69

---

§ 67. *Metaphysicus*] Cfr HOLBERGII Epigr. I, 101 »ad Ianum metaphysicum«:

O te felicem! cui rerum noscere causas
  Soli, Iane, datur, cui nihil abditum erit.
Quae non concipiunt aulae coelestis alumni,
  Perspicis ingenii dexteritate tui.
Spirituum nosti naturam vimque animarum;
  Scimus enim penitus cuncta patere tibi.
Ipsa Dei virtus ac mira essentia nota est,
  Rebus et occultis congrua nomina das.
Scribis, describis, distinguis, cunctaque pingis
  Ingenio miro Daedaleaque manu.
Restat, ut, a studio tanto si quid datur oti,
  Ipsum te studeas noscere, Iane, parum.
Lumina acuta simul quaeso ad trivialia flecte;
  Ne, quae aliis pateant, sola tibi lateant.
Hoc pacto Iani titulo mactere bifrontis,
  Atque mihi verus, Iane, magister eris.

Item Epigr. III, 90 »de Metaphysica. Ad Flaccum«:

Distant, Flacce, parum fanaticus ontologusque;
  Arcanis magnis scilicet ambo student.
Is videt omnia, sed solo ex dictamine cordis;
  Hic novit causas, res tamen ipsa latet.
Is non entia scit, non entia at explicat hicce.
  Ambo delirant, attamen hicce magis.

ipsi didicerunt, sed etiam, quae penitus ignorant, alios docent. Magnae res molis est ea dextre tradere praecepta, quae ipsi novimus, maioris vero docere, quae ipsi ignoramus.

70 Sunt inter literatos Europaeos, qui Theologiam ac Philosophiam pari ardore colunt. Iidem, qua philosophi, de omnibus dubitant, qua vero theologi, nihil negare sustinent.

71 Pari cum subterraneis nostris studio in literas feruntur Europaei; sed longe celerius docti evadunt, idque ob insigne ac magicum aliquod commentum, quo efficitur, ut centena librorum volumina uno die perlegere valeant.

72 Religiosi admodum sunt superterranei et in votis precationibusque assidui; tempora vero precationum non motibus cordis, sed sonitui campanarum, horologiis ac solariis fere accommodant, adeo ut devotio eorum plane mechanica sit, utpote e signis potius externis, consuetudine et statis dierum horis, quam e cordis penetralibus fluens.

73 Quanta eorundem in precando sit assiduitas, inde patet, quod plerique lignum caedendo, vasa tergendo ac alias operas manuarias exercendo, hymnos sacros effundant.

---

§ 71. *insigne ac magicum aliquod commentum*] Ephemerides. HOLBERGII nota.

§ 73. *hymnos sacros effundant*] Cfr. HOLBERGII Epigr. II, 21 »Cum supplex Deo se sistit sutor, abiiciat stylum ac crepidas. Notantur leviter ii, qui hymnos sacros cantant, dum sordidis ministeriis occupantur«:

Hymnorum crepitu sutoris sacra taberna est
Alpheni, crepidas cum suit ille suas.
Abiice quaeso stylum, crepidas ac claude tabernam,
Si vis, ut placeant carmina sacra Deo.

In Italiam delatus, tanquam totius regionis dominum me intuebar; nam quivis obvius se mancipium meum (*Schiavo*) testabatur; at, periculum facturus obedientiae istius servilis, quam prae se ferebant, nocte quadam hospitis uxorem mihi afferri iubeo. At excandescens ille sarcinas me colligere iussit morasque nectentem foras eiecit. 74

In regionibus borealibus rerum, quas non possident, titulos avide captant incolae, dextreque incedendi studio omnes fere insaniunt. Porro * * * 75

Hactenus patiens auditor fui; tunc vero indignatione accensus, lectorem interpello, indicans, figmenta esse iniqui et atra bile perciti scriptoris. At defervescente primo impetu, paulo clementius iudicium de itinerario hoc ferre coepi, cum auctorem, quantumvis in plerisque mendacem et iniquum, non semper a vero deflexisse, sed quaedam acu tetigisse cernerem. Caetera secutus sum consilium *Tomopoloki,* errores Quamitarum de natalibus meis solicite fovendo, cum rebus meis conducibilius iudicarem, Legatum Solis extraordinarium quam civem Europaeum salutari. 76

Postquam vicini omnes diu quieti se tenuerant, et beneficio exoptatae pacis rempublicam ex voto or- 77

Namque hominem totum sibi poscit numen Olympi;
Horam da crepidis, da reliquasque Deo.

Item Epigr. III, 35 »in Marcum Sartorem. Ad Fabullum«:

Flare est difficile atque simul sorbere, Fabulle!
At sartor Marcus perficit omne simul.
Hymnos dum sacros semper canit atque laborat,
Furtum committit, sacra simulque facit.

dinaveram, nuntiatur tandem, tres potentissimas gentes arma in Quamitas sociasse. Populi hi erant *Arctonii*, *Kispuciani* ac *Alectoriani.* Gens *Arctonia* ex ursis loquela ac ratione praeditis composita, aspera admodum ac bellicosa cluebat. *Kispuciani* mirae magnitudinis feles, ob sagacitatem et vim iudicandi magni inter subterraneos nominis erant; hinc non tam viribus corporis, quam arte et bellicis commentis hostes potentissimos in officio continebant. *Alectoriani*, cum non minus in aëre quam in terra bella gererent, hostibus sat negotii facessebant. Hi Galli gallinacei erant, armati arcubus ac spiculis veneno tinctis, quae mira dexteritate vibrantes letalia vulnera infligebant.

78 Haec gentium triga, Quamitarum insolito successu et Tanachitici belli contagione irritatae, inito foedere, gliscentem Quamitarum potentiam, antequam latius serperet, sociis viribus reprimere decreverunt. Sed antequam ad belli declarationem procedebant, legatos *Quamam* miserunt, libertatem Tanachiticam vindicaturos bellumque solenne Imperatori, si postulatis non annueret, denuntiaturos. Exsequuntur illi mandata, meoque consilio tale responsum tulerunt: Tanachitas, pacis ac foederum violatores, propriae stultitiae ac superbiae acceptum ferre debere, quod in istam calamitatem inciderint; decrevisse Imperatorem, totis viribus eam, quam iure belli nactus est, possessionem contra quemvis aggressorem constanter tueri, minas denique
79 foederatarum gentium non metuere. Hoc dato responso, dimittuntur feciales, ac nos ad belli ingruentis curam animum vertimus. Brevi temporis spatio exercitum quadraginta millium militum, in quibus octies mille equites ac bis mille sclopetarii numerabantur, coëgi. Ipse Imperator, quamvis senio esset confectus,

expeditioni tamen huic interesse decrevit, tantaque
gloriae cupidine inflammatus erat, ut neque a me
ipso, neque a coniuge ac liberis, qui iunctis viribus
pertinaciam hanc expugnare conabamur, a consilio
dimoveri posset. Quod in isto rerum statu maxime
me anxium habuit, erat dubia ac suspecta Tanachi-
tarum fides, et verebar, ne novae servitutis impatien-
tes, iugum data occasione excuterent ac hostium par-
tibus accederent. Nec falsus opinione fui: quippe
paulo post belli solennem indictionem nuntiatum no-
bis fuit, duodecies mille Tanachitas, arreptis armis,
in castra hostium transgressos. Hinc cum quatuor
potentissimis inimicis rem simul nobis fore videbam.

Exercitus noster, rebus necessariis instructus, 80
initio mensis *Kilian* hosti obviam ire iubetur, occu-
paturus bellum facere. Iter facienti nuntiant specu-
latores, Tanachitarum regionem iam ingressas foedera-
tas copias, arcem *Sibol* in confinio Kispucianorum
positam obsidione cingere. Oppugnata fuit arx tanta
vi ac impetu, ut deditionem iam moliretur Praefectus.
At cum de adventu nostro certiores fierent hostes,
soluta obsidione, signa nobis inferunt. Pugna habita
est in planitie haud procul ab obsesso munimento,
unde dicta fuit praelium Sibolense. *Arctonii*, qui in 81
sinistra ala stabant, in equites nostros irruentes, in-
gentem eorum stragem ediderunt, et cum impetum
hunc adiuvarent rebelles Tanachitae, actum fere de
nobis videbatur. At cum laborantibus nostris ades-
sent sclopetarii, ac binis salutationibus ordines ho-
stium disturbarent, mutata mox fuit certaminis facies;
adeo ut, qui nuper victores equitatum nostrum gra-
viter premebant, iam pressi ipsi, pedem retrahere ac
denique terga vertere coeperint. Dum haec aguntur, 82

acriter pedites nostros urgebant Kispuciani. Iidem tanta arte ac successu spicula torquebant, ut brevi temporis spatio sexcenti Quamitae aut graviter vulnerati fuerint aut lethali ictu transfixi occubuerint. At, accurrente simul cum sclopetariis equitatu, fugam arripere cogebantur, ita tamen, ut servatis ordinibus potius viderentur cedere quam fugere, id quod prudentiae ac peritiae debitum fuit Ducis Kispuciani, *Monsonii*, qui in bellicis artibus ea tempestate cunctis subterraneis ducibus dubiam facile palmam facere
83 credebatur. Supererant iam *Alectoriani*, quibus victoriam extorquere difficile erat; nam quoties sclopeta in eosdem dirigebant nostri, alarum verberibus in altum ferebantur, indeque sagittas in vertices nostros tanta dexteritate contorquebant, ut paucae inanes in terram caderent. Certos hi semper dirigebant ictus, cum proclivior faciliorque iactus sit ex supernis in infima, quam ex infimis in superna; nostri vero ob hostium volatum ac perpetuam mobilitatem a scopo
84 saepius aberrabant. In ipso certaminis aestu, dum Imperator tela strenue vibrat, ante signa procedit ac media in pugnae mole versatur, collum eius spiculo venenato transfigitur; hinc equo delapsus, e pugna aufertur et in tentorium deducitur, ubi paulo post exspirabat. In isto tam lubrico statu consultum duxi, omnibus, qui funestum hunc casum viderant, silentium indicere, ne pugnantium ardor morte Imperatoris remitteretur. Iubeo igitur bono animo esse, sopitum

---

§ 84. *Iubeo igitur bono animo esse cet.*] Cfr. LIVII Hist. I, 41, 5: Iubet [Tanaquil] bono animo esse; sopitum fuisse regem [Tarquinium Priscum] subito ictu; ferrum haud alte in corpus descendisse; iam ad se redisse; inspectum vulnus absterso cruore; omnia salubria esse; confidere, prope diem ipsum eos visuros.

fuisse regem subito ictu; ferrum haud alte in corpus descendisse; inspectum vulnus, absterso cruore; omnia salubria esse; confidere, propediem ipsum eos visuros.
Ita ignorantibus plerisque, quid Imperatori accidisset, 85
pugna protrahitur usque ad noctem; at cum Alectoriani, labore ac vulneribus exhausti, in castra sua se receperint, inducias aliquot dierum, quot opus esset ad corpora caesorum humo mandanda, cum hostibus paciscor. Interea temporis, cum animadvertissem, novo opus esse commento ad debellandos Alectorianos, globulos sclopetorum in grandines refundi curabam. Commentum istud tantum habuit successum, ut Alectoriani insequenti praelio muscarum instar ex aëre praecipites caderent, et dimidia exercitus pars misere periret. Hinc superstites arma abiicientes pacem suppliciter petierunt. Exemplum eorum secuti *Arctonii* et *Kispuciani*, se ipsos cum armis ac urbibus munitis nostrae fidei permisere.

His rebus feliciter peractis, 86

Concilium magnum primosque virorum,
Imperio accitos, alta intra limina cogo;
Olli convenere, fluunt ad regia plenis
Tecta viis; postquam sunt facta silentia linguis,
Farier incipio:

Non dubito, Viri Perillustres, Nobilissimi ac Fortissimi,

---

§ 86. *Concilium magnum cet.*] Cfr. VIRGIL. Aen. XI, 234 sqq.:
Ergo concilium magnum primosque suorum
Imperio accitos alta intra limina cogit
Olli convenere ruuntque ad regia plenis
Tecta viis.
Ibid. vs. 241 sq.:
Tum facta silentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit.

quin vestrum plerisque notum sit, quam anxie ac solicite Augustissimo nostro Imperatori hanc expeditionem dissuaserim. At insita illi fortitudo ac imperterritus animus domi desidem, dum nos pectora hostibus opponeremus, manere non permiserunt. Testari possum, solam hanc esse petitionem, in qua ab imperatoria Maiestate repulsam tuli. Utinam Augustissimus Imperator in concedendis aliis rebus difficilior, in hac vero sola indulgentior fuisset! Ita in calamitatem istam, quam inopina eius mors nobis peperit, non incidissemus, sed reditus noster in urbem imperatoriam vere triumphans, ac gaudia nostra ob tot praeclaras res gestas plena ac nullo dolore turbata
87 *fuissent. Non possum, nec decet diutius celare funestum illum casum, quo tantum nobis vulnus inflictum est. Scitote igitur, fortiter dimicantem Imperatorem ictu sagittae in praelio confixum, paulo post animam reddidisse. Quot non luctus, quot non curarum aestus excitabittanti Principis amissio? Ex meo dolore satis coniicere possum, qualis iam sit animus vester. At animum hinc non despondete; nam mors non est, qua tanti herois mortalitas magis finita est quam vita; non vobis exstinctus est Imperator, qui duos reliquit Principes adultos, ad exemplar optimi parentis expressos ac non minus virtutis paternae quam regnorum haeredes. Igitur non tam regem quam nomen regis mutabitis. Et cum primogenitus Princeps Timuso iure nascendi ad sceptra paterna sit admovendus, sub illius auspiciis iam exercitui impero. Ille est, in cuius verba iurabimus, cui fidem et obedientiam iam praestabimus omnes.*

CAPUT XIV.

KLIMIUS MONARCHA SUBTERRANEUS.

Finita oratione, altum exclamarunt omnes: *Imperatorem volumus Pikil-Su!* Quo audito, attonitus ego et in lacrimas effusus ardenter omnes orabam, ut memores essent fidei, regiae domui debitae, et beneficiorum, quibus qua singulos quà universos sibi devinxerat defunctus Imperator, quorum oblivio existimationi eorum notam inureret nunquam delendam. Addebam denique: si quis usus mei, nihilo minor ex privato capietur. At verbis nihil proficio. 1

Namque incensa meis Procerum sententia dictis
Iam magis atque magis, serpitque per agmina murmur.

Plebis accessione augetur clamor Ducum, adeo ut verbis his identidem repetitis tota personarent castra. In praetorium hinc obvoluto capite me recepi, custodibus imperans, ut nemini aditum permitterent: quippe sperabam, ad saniorem mentem redituros milites, cum aestus primi impetus exsaeviret. At Duces una cum gregario milite in tentorium vi irrumpentes, imperatoriis insignibus frustra obnitentem ornabant, eductumque praetorio tubarum ac tympanorum sonitu Imperatorem me proclamabant *Quamae*, Regem *Tanachi, Arctoniae, Alectoriae* et Magnum Ducem *Kispucianorum.* 2

---

§ 1. *Si quis usus mei, nihilo minor ex privato capietur*] Verba sunt L. Verginii apud LIVIUM Hist. III, 51, 5.

§ 1. *Namque incensa meis cet.*] Cfr. VIRGIL. Aen. XII, 238 sq.:
Talibus incensa est iuvenum sententia dictis
Iam magis atque magis, serpitque per agmina murmur

3 Hinc cum viderem, aliter fieri non posse, fortunae diutius non obluctatus, torrentem sequor, et fateor, non prorsus invitum me ad hoc fastigium evectum; nam Imperium cum tribus Regnis ac magno Ducatu res sunt, quae unicuique salivam movere queant. Legatos quidem ad Principem statim misi, qui rerum actarum eum certiorem facerent, simulque monerent, ut iura, per natales quaesita, fortiter tueretur, factamque hanc novam electionem, utpote legibus adversantem, irritam pronuntiaret. At animo simul statutum erat, imperium, quod mihi sponte oblatum erat, non temere deserere; adeo ut legatio haec facta sit eum potius in finem, ut mentem Principis explorarem.
4 Princeps, ut erat egregiae indolis et acerrimi iudicii iuvenis, satis gnarus, quot latebras et quot altos recessus vita hominum habeat, fucatam hanc modestiam coniiciens, necessitati prudenter cessit; exemplum exercitus secutus, in regia urbe me quoque Imperatorem proclamavit. Eo mox ducibus exercitus stipatus, in triumphum, acclamante toto populo, ducor, ac, interiectis aliquot diebus, diadema capiti more solenni imponitur. Ita e misero naufrago in Monarcham transformatus, ut Quamitas, quos veteris prosapiae regiae amore ac veneratione duci animadverteram, mihi devincirem, ac non publicis magis quam privatis consiliis opes munirem, defuncti Imperatoris filiam in matrimonium adscivi: dicebatur haec *Ralac*, et erat

Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.

---

§ 4. *Iam matura viro cet.*] VIRGIL. Aen. VII, 52 sq.:
Sola domum et tantas servabat filia sedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.

Tot tantisque rebus perfunctus, novas meditabar 5
artes, quibus imperium hoc ad eminens et toti orbi
subterraneo timendum fastigium perducerem. In eo
mox totus eram, ut devictas nuper gentes in fide ac
officio continerem, quem in finem arcibus passim mu-
nitis valida imposui praesidia, devictos humaniter ha-
bui, ac nonnullos eorum ad splendida múnera in ipsa
regia urbe evexi. Tanto in primis favore prosecutus
sum duces captivos *Tomopolokum* ac *Monsonium*, ut
apud Quamitarum nonnullos haec benevolentia invi-
diam moverit, quamvis indignationem pro tempore
suppresserint; diu enim latuit scintilla sub cinere, do-
nec tandem, ut mox dicetur, in incendium eruperit.
Quod ad domestica attinet, liberalia studia ac artes 6
bellicas ad summum fastigium perducere conabar. Et
cum regio haec densissimis obsita esset silvis, quae
ligna affatim suggerebant, ad classem condendam et
bellicas naves more Europaeo struendas mentem tanto
fervore adieci, ut, quamvis onerum mole distractissi-
mus, huic tamen uni negotio animus vacare videretur.
In isto apparatu usus sum praecipue opera Kispucia-
norum, cum in rebus maritimis non perfunctorie es-
sent versati, Ducemque *Monsonium* summum classis
Praefectum constitui.

Caeduntur mox silvae, instrumenta fabrilia cu- 7
duntur, tantoque studio insisto operi, ut sexagesimum
intra diem, quam caesa materia fuerat, classis viginti
navium in ancoris staret. Cunctis his ex voto con-
fectis, egomet me ipsum tanquam alterum Alexandrum
subterraneum intuebar, qui easdem hic turbas move-
rem, quas olim ille in nostro orbe moverat. Domi-
nandi vesana libido se ipsam in infinitum propellit,
nec reperit locum consistendi. Aliquot abhinc annis

diaconi, scribae aut clerici tenue munus summa votorum meorum fuerat, nec ad maiora adspirabam; iam quatuor vel quinque Regna nimis mihi angusta sunt visa; adeo ut respectu cupidinis, quae cum opibus et potentia augebatur, nunquam magis pauper ac indigus fuissem.

8 Cum a nautis Kispucianis statum ac indolem tam marium quam circumiacentium terrarum edoctus fuissem, ac comperissem, octidui prospera navigatione ad litora imperii *Mezendorici* perveniri posse, unde per nota mihi et nuper eremigata maria in *Martiniam* facilis foret traiectus, iter accelerari iubeo. Et erat Martinia scopus praecipuus, in quem collineabam. Stimulabant animum tam immensae gentis opes ac divitiae, quam artes ac rei nauticae studia, in quibus eminebant Martiniani, cum res tantas molienti opus esset magistris. Erat et alius stimulus, nempe vindictae cupido, quae ad subiugandam hanc gentem
9 acuebat. E binis Principibus regiis natu maiorem huius expeditionis socium mihi adsumpsi, fingens, fertilissimum Celsitudini suae fore campum, ubi fortitudinem ac virtutes exerceret. At verus scopus erat, ut in eo obsidem haberem et pignus fidei Quamitarum. Remansit quidem iunior Princeps, sed cura Imperii, me absente, commissa fuit Imperatrici, iam uterum ferenti. Tota classis bellica e viginti navibus tam maioribus quam minoribus constabat, et structae erant omnes ad formam navium Martinianarum, ex consilio et directione Ducis Kispuciani, *Monsonii*, cui concessum erat omne rei nauticae arbitrium, quique icones earundem propria manu expresserat. Tales enim inter subterraneos erant Martiniani, quales Tyrii ac Sidonii, aut nostro tempore Angli ac Batavi, im-

perium marium sibi vindicantes. At cum in Martiniam ventum est, videbam, quantum in formandis his navibus ab archetypo aberraverimus.

Vela dedimus ea anni tempestate, ubi planeta 10
Nazar mediae magnitudinis est. Postquam maria triduum sulcaveramus, ingentem conspicamur insulam, cuius incolis ob discordiam, qua in factiones scissi erant, facile erat iugum imponere; et cum destituti essent armis eorundemque usum ignorarent, solis conviciis ac maledictionibus certabant. Eo omnis poena, omnis ira belli vertit. Legum violatores in carcerem trahuntur, unde post criminis discussionem in forum pertrahi solent, conviciis ac maledictis exponendi. Certi huic muneri destinati sunt ministri, qui dicti sunt *Sabuti* sive conviciatores seu maledicentes, iidemque sunt, qui carnifices apud nos aut lictores. Quod 11
ad formam corporis attinet, in eo tantum ab hominibus distant, quod mulieres barbatae, viri vero sint imberbes; praeterea pedum vestigia habent retro porrecta, non, ut caeterorum hominum, prospectantia. Postquam exscensionem in hanc terram feceramus, trecentos circiter *Canaliscas* (ita vocantur insulani) obvios habuimus. Hi hostiliter nos adorti, solitis telis utebantur, maledictiones ac dicteria evomendo. Tanta acerbitate (prout audivimus ab Alectoriano quodam linguae Canaliscae gnaro) concepta erant dicteria, quae eiaculabantur, ut monstrarent, in isto pugnandi genere magisterium se adeptos et orbis nostri Grammaticis non cedere. At ego satis gnarus, 12

vanam sine viribus iram,

---

§ 12. *vanam sine viribus iram*] Cfr. LIVII Hist. I, 10, 4: Sed effuse vastantibus [Caeninensibus] fit obvius cum exercitu Romulus, levique certamine docet, vanam sine viribus iram esse.

genti inermi vim inferre prohibui, tantum, ut terrorem quendam incuterem, tormentum explodi iubebam, quo effectum est, ut in genua procumbentes misericordiam implorarent. Aderant mox supplices praecipui insulae reguli, qui se ipsos cum subditis dedentes, totam insulam mihi vectigalem faciebant, praefati, non esse turpe ab eo vinci, quem vincere esset nefas, neque ei inhoneste aliquem submitti, quem fortuna
13 super omnes extulisset. Ita insula hac, cuius accessione aucta quidem fuit potentia mea, sed nil quicquam gloriae ob mollitiem incolarum adstructum fuit, stipendiaria facta, ancoras solvimus ac tandem post aliquot dierum felicem navigationem ad litora *Mezendorica* deferimur. In consilium tunc Duces adhibui, perquisiturus, quid factu esset optimum, utrum consultius foret hostiliter statim agere, an vero, missis legatis, mentem Imperatoris explorare, pacem ac de-
14 ditionem mallet, an bellum. Plerisque tutius ac honestius visum, ut legati mitterentur; quocirca legationem hanc suscipere iussi sunt quinque viri, scil. Quamita, Arctonius, Alectorianus, Tanachita et Kispucianus. Hos in regiam urbem intromissos nomine Imperatoris interrogat Praefectus urbis:

Quid petitis? quae causa rates aut cuius egentes
Ad Mezendores tot per vada caerula vexit?

Huic respondent legati:

Nec fluctibus actos

---

§ 14. *Quid petitis? cet.*] VIRGIL. Aen. VII, 197 sq.:
Quid petitis? quae causa rates aut cuius egentes
Litus ad Ausonium tot per vada caerula vexit?

§ 14. *Nec fluctibus actos cet.*] VIRGIL. Aen. VII, 213 sqq.:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos

Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viae litusque fefellit:
Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
Afferimur.

Et mox literas Imperatori offerunt huius tenoris: 15

Nicolaus Klimius, Solis Legatus, Imperator Quamae, Rex Tanachi, Arctoniae, Alectoriae, Magnus Dux Kispucianorum, et Dominus de Canalisca, Mezendorico Imperatori Miklopolatu salutem! Notum tibi erit, consilio Numinis immutabili statutum esse, ut cuncta orbis imperia ac regna Quamiticae ditioni subiiciantur; et cum consilium Numinis sit irrevocabile, necesse est, ut tuum Imperium eandem sortem subeat. Hortamur igitur ad spontaneam deditionem, et monemus, ne aleae belli regna tua subiicias, victricibus nostris armis temere te opponendo. Matura obedientia sanguini innocentum parcas, et sortem propriam meliorem reddas. Datum in classe nostra tertio die mensis Rimat.

Post aliquot dierum intercapedinem revertuntur 16
legati cum feroci ac superbo responso. Hinc, abiecto pacis consilio, exscensionem fecimus. Explicatis copiis et in aciem instructis, speculatores mittimus, statum hostium exploraturos. Iidem mox reversi indicant, ingruere hostilem exercitum, compositum e sexagies mille leonibus, tigribus, elephantis, ursis torvisque ac praedatoriis avibus. Hinc in loco opportuno consedi-

---

Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viae litusve fefellit:
Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
Afferimur pulsi regnis, quae maxima quondam
Extremo veniens Sol adspiciebat Olympo.

17 mus, adventum hostium ibidem excepturi. Cunctis iam
paratis, et dato pugnae signo, mittuntur ab hoste qua-
tuor vulpes sive legati, de foedere ac pace nobiscum
acturi. At postquam aliquot horas cum Ducibus no-
stris collocuti fuerant, infecta re discedebant. Et pa-
tuit mox, speculatores potius quam legatos fuisse,
eumque solum in finem missos, ut statum exercitus
nostri expiscarentur. Simulabant quidem, cum man-
datis mox amplioribus reversuros; at cum paulo post
totum hostilem exercitum citato in castra nostra gradû
tendere cernimus, nullam esse pacis spem animadver-
tentes, signa convellimus, citato gradu ad hostes ten-
18 dentes. Pugnatum est diu acriter et mira utrinque
pertinacia. Nam licet a sclopetariis nostris mox in-
gens edita fuerit hostium caedes, ordines tamen con-
stanter servabant elephanti, globorum ob corporis du-
ritiem securi. At postquam tormentis maioribus ful-
minari coeptum est, funestumque eorundem effectum
viderunt elephanti, immenso perculsi terrore, passim
dilabuntur,

Ignavaque fuga pugnam famamque relinquunt.

19 In hoc praelio caesi fuerunt tricies ter mille Mezen-
dorii, et bis mille vivi in manus nostras inciderunt;
qui e pugna elapsi sunt, ad metropolin, urbem muni-
tissimam, se receperunt, terrore omnia implentes. Nos
vero, victoriam prosecuti, ad regiam urbem tertiis ca-
stris pervenimus, quam terrestribus simul ac mariti-
mis copiis obsedimus. Appropinquantibus nobis oc-
currit nova legatio cum pacis conditionibus paulo
aequioribus. Petit Imperator, ut filiam, quae omnium
leaenarum formosissima erat, nuptiis mihi adiungerem,
dotemque pollicetur dimidiam Imperii partem. Dis-

plicuit mihi conditio, maxime quae de nuptiis filiae
erat oblata; nam intutum simul ac turpe mihi vide-
batur, repudiata Imperatrice, quam gravidam relique-
ram, cum leaena sociari. Hinc legati absque responso
reverti iubentur. Tormenta mox maiora dirigimus in 20
moenia urbis, quae, quamvis lapidea essent, passim
lacerantur ac sternuntur. Et cum civitas diversi ge-
neris animantibus esset oppleta, mirus exauditur stri-
dor rugientium, ululantium, boantium, rudentium, ba-
lantium ac sibilantium. Serpentes in fissuras terrae
se receperunt,

secretisque diu latuere cavernis.

Aves pennis se per aëra librantes, urbe tandem ob-
sessa relicta, rupes ac edita loca petunt. Tremunt ar-
bores, foliisque earum decidentibus plateae urbis ope-
riuntur. Audivimus, viginti fere virgines aulicas, quae
rosae ac lilia erant, ad primam tormentorum explo-
sionem stupentes, subito exaruisse. Ingens colluvio 21
omnis generis animantium et urbanos et agrestes,
confertos in arcta tecta, aestu et vigiliis angebat,
ministeriaque invicem et contagio vulgabant morbos.
Elephantis quidem animus magis constabat; at tandem,
maiorum tormentorum

Perculsi sonitu, moerentia tecta relinquunt.

---

§ 21. *Ingens colluvio cet.*] Cfr. LIVII Hist. III, 6, 3: Ea colluvio mixtorum omnis generis animantium et odore insolito urbanos et agrestem confertum in arta tecta aestu ac vigiliis angebat, ministeriaque in vicem ac contagio ipsa vulgabant morbos.

§ 21. *Perculsi sonitu cet.*] Cfr. PETROII Satir. cap. 123 vs. 224 sq.:
Gaudet Roma fuga, debellatique Quirites
Rumoris sonitu maerentia tecta relinquunt.

Hinc de salute desperans Imperator Mezendoricus, concilio habito, ita dicere exorsus est:

Bellum importunum, cives.' cum gente Deorum
Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
Praelia, nec victi possunt absistere ferro;
Consulite in medium et rebus succurrite nostris.

Tunc omnes uno ore clamabant:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

22 Hinc Imperator se ipsum cum cunctis, quibus imperaverat, terris dedidit, adeo ut uno die amplissimum Imperium cum decem fere Regnis et Principatibus ditioni meae subiecerim. Nam exemplum Imperatoris secuti sunt omnes reguli ac provinciarum praefecti, certatimque fidei se nostrae permiserunt.

23 Post stupendum adeo successum, praesidio sexcentorum sclopetariorum urbi regiae imposito, captivum Imperatorem in classem nostram transferri iubeo. Humaniter in hoc itinere habitus fuit, et post reditum in Quamam donatus a me fuit integra provincia, cuius reditus tanti erant, ut sumptibus captivi Regis
24 quodammodo sufficerent. Solutis ancoris, litora Mezendorica radimus, et iter faciendo e plerisque gentibus, quae Imperatori Miklopolatu paruerant, obsides exposcimus, adeo ut singulis oppidis bellum osten-

---

§ 22. *Bellum importunum cet.*] VIRGIL. Aen. XI, 305 sqq.:
Bellum importunum, cives, cum gente deorum
Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
Proelia, nec victi possunt absistere ferro.
Ibid. vs. 335:
Consulite in medium et rebus succurrite fessis!

§ 22. *Nulla salus bello cet.*] VIRGIL. Aen. XI, 362.

tando omne nomen Mezendoricum brevi domuerim. Gentes hae maximam partem eaedem erant, quarum in itinere meo Martiniano conspectum dedi. Relictis 25
tandem terris Mezendoricis, cursum dirigimus in Martiniam, cuius litora tandem post felicem, sed longam navigationem conspicamur. Nullius terrae adspectus gratior mihi unquam fuit; et cum animo reputarem, Imperatorem me iam ac multarum gentium domitorem redire in terram, ubi inter mancipia ad triremes damnatus fueram, ingenti perfundebar animi laetitia. Decreveram mox me ipsum profiteri, ut eo maiorem Martinianis terrorem iniicerem; at consilium istud mutavi, cum consultius iudicarem, antiquum de natalibus meis errorem, inter gentes devictas semel disseminatum, fovere ac pro Solis Legato me gerere.

Sperabam quidem, brevi me ac nullo negotio 26
Martinianos, quorum perspecta mihi erat mollities, subacturum. Nam prona semper gens in voluptatem, non ingeniorum modo vitiis, sed et affluenti omnium rerum copia, illecebris omnis amoenitatis maritimae terrestrisque, longaque felicitate et indulgentia fortunae luxuriabatur. At experientia didici, rem esse magnae molis; nam respectu commerciorum, quae longe lateque in orbe subterraneo exercebant, immensas cumulaverant opes, quibus auxilia bellicosissimarum gentium ad nutum parata habebant. Huc adde, 27
quod peritia rei navalis nulli genti subterraneae Martiniani tunc cederent, navesque nostrae prae hostilibus inconditae essent et tardius se moverent. Nam facile est coniicere, quanti essent momenti machinae istae navales, a Philosophiae Baccalaureo tumultuario opere formatae, qualeque iudicium subirent, si examini Batavorum, Anglorum aut Danorum fuissent expositae.

At defectum hunc abunde supplebant tormenta, Martinianis adhuc incognita.

28 Antequam hostile quid tentarem, legatos ad Senatum misi, iisdem fere pacis conditionibus, quas Imperatori Mezendorico nuper obtuleram. At dum responsum exspectamus, plenis in nos velis ferri conspicamur classem instructissimam et talem, qualem nobis fingere non potuimus. Hinc classe, quantum in ista festinatione fieri potuit, ordinata, pugnae navalis signum damus. Certatum diu utrinque fuit pari ardore et constantia. Martiniani pro tormentis machinas habebant, immensi ponderis lapides eiaculantes, quibus haud leve damnum navibus nostris inferebatur. Aderant porro rates incendiariae, pice, bitumine, sulphure aliisque ignis fomitibus onustae, a quibus ma-
29 xima nostra navis incensa fuit ac deleta. Hinc dubius diu Mars, inter pugnae fugaeque consilium trepidantibus nostris. At horrenda tormentorum nostrorum fulmina animos Martinianorum tandem fregerunt, adeo ut, omissa pugna, in portum refugerent. Nullam tamen hostilem navem cepimus, cum velocitate nostris
30 longe praestantiores brevi conspectum effugerint. Hac pugna pugnata, terrestres copias in litora exponimus, passibusque rapidis ad metropolin Martiniam tendimus. In hoc itinere obvios habuimus legatos nostros, fastose a senatu exceptos ac his verbis remissos:

Maturate fugam Regique haec dicite vestro,
Non illi imperium pelagi saevumque tridentem,
Nobis sorte datum; tenet ille immania saxa.

---

§ 30. *Maturate fugam cet.*] VIRGIL. Aen. I, 137 sqq.:
Maturate fugam regique haec dicite vestro:

Nam imperium maris sibi vindicantes Martiniani, postulata ista montani principis superciliose exceperant. Ingenti tamen cura copias conscribunt; nam praeter milites mercede conductos omne nomen Martinianum, omnis militaris aetas excitur.

Vix aliquot stadia emensi eramus, cum numero- 31
sissimum exercitum, e diversis gentibus compositum, recta in nos ferri cernimus. Hostium ista confidentia, etiam postquam improspere mari pugnaverant, non exiguam nobis solicitudinem iniecit. Sed copiae hae meteora tantum erant, quae apparent ac evanescunt simul; nam

ante tubam tremor occupat artus.

Et mox, ad primam tormentorum explosionem, effuse fugiunt Martiniani. Nos fugientium tergis inhaerentes, ingentem eorum stragem edimus. Quanta hostium tunc caedes facta fuerit, patuit e copia *peruccarum,* quas post pugnam colligimus; nam numero earum, quas cepimus, inito, quinque fere millia Martinianorum caesa fuisse coniecimus. Formas earundem post abitum meum mutaverant; nam ultra viginti diversas *peruccarum* figuras notavi, quippe ingeniosissima gens commenta in infinitum propellit.

Post prosperum istud praelium vel potius stra- 32
gem, metropolin Martiniam, nemine impediente, obsedimus. At paratis oppugnationi necessariis, ac tor-

---

Non illi imperium pelagi saevumque tridentem,
Sed mihi sorte datum. Tenet ille immania saxa,
Vestras, Eure, domos.

§ 31. *ante tubam tremor cet.*] VIRGIL. Aen. XI, 423 sq.:
Cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?

mentis dispositis, in castra nostra supplices veniunt ipsi senatores, urbem cum tota Republica dedentes. Hinc pace mox facta, triumphantium more urbem splendidissimam ingredimur. Cum intravimus portas, non quidem fuit tumultus ille nec pavor, qualis captarum esse urbium solet, sed silentium triste ac tacita moestitia ita defixit omnium animos, ut prae metu obliti, quid relinquerent, quid secum ferrent, deficiente consilio, rogitantes alii alios, nunc in liminibus starent, nunc errabundi domos suas, tanquam
33 ultimum illas visuri, pervagarentur. At parsum est deditae urbi; quo facto, tristitia in gaudium versa est. Aerarium Reipublicae intrans, stupebam ad visum immensi thesauri; huius magnam partem inter milites distribui; quod reliquum erat, aerario meo inferri iubeo. Praesidio Martiniae imposito, obsides aliquot e numero Senatorum in classem nostram abducti sunt. Inter hos erat Syndicus una cum uxore, quae crimen istud, ob quod damnatus eram, mihi affinxerat. Contumeliam tamen hanc non vindicabam, indecorum existimans tanto Monarchae, iniuriam baiuli vindicta persequi.

34 Debellatis Martinianis, vicinas huic reipublicae gentes sub iugum quoque mittere decrevi. At in procinctu iam stanti occurrunt legati quatuor regnorum,

---

§ 32. *Cum intravimus portas cet.*] Cfr. LIVII Hist. I, 29, 2 sq.: Quae [legiones Romanae] ubi intravere portas [Albae Longae], non quidem fuit tumultus ille nec pavor, qualis captarum esse urbium solet, quum, effractis portis stratisve ariete muris aut arce vi capta, clamor hostilis et cursus per urbem armatorum omnia ferro flammaque miscet; sed silentium triste ac tacita maestitia ita defixit omnium animos, ut prae metu obliti, quid relinquerent, quid secum ferrent, deficiente consilio rogitantesque alii alios, nunc in liminibus starent, nunc errabundi domos suas, ultimum illud visuri, pervagarentur.

ditioni meae se subiicientes. Tot iam regionibus imperabam, ut de nomine deditorum regnorum quaerere operae pretium non ducerem, contentus eadem sub generali titulo Regnorum Martinianorum complecti.

CAPUT XV.

CATASTROPHE.

Rebus tot stupendis peractis, classeque nostra 1
navium Martinianarum accessione insigniter aucta, vela facimus in patriam, ubi reduces facti summa magnificentia, et qualem nunquam exaequarunt Romani, triumphum egimus. Et sane rerum gestarum magnitudo tanta erat, ut nulla festivitas, nulla pompa nimia videri posset. Quid enim praeclarius, quid vero heroismo dignius, quam gentem nuper contemptam et omnium insultibus expositam in totius subterranei orbis reginam ac dominam exiguo temporis spatio transformasse? Quid homini mihi inter tot creaturas heterogeneas viventi gloriosius, quam generi humano istud asseruisse imperium, quod natura in reliqua animantia concessit? Magnificentia huius triumphi, quo 2
occursu, quo favore omnium hominum, aetatum, ordinum exceptus fuerim, ne in operis quidem iusti materia, nedum huius tam recisi digne exprimi potest. Ex eo tempore nova in historiis epocha statui, et

---

§ 2. *nova in historiis epocha cet.*] Nonnulli scriptores historiae universalis eum ordinem instituerunt, ut res gestas ad quattuor monarchias

quinque Monarchiae numerari possunt, scil. Assyriaca, Persica, Graeca, Romana et Quamitica subterranea; et videtur novissima haec priores magnitudine ac potentia superare. Hinc titulum *Koblu* sive *Magni*, qui tam a Quamitis quam a devictis gentibus certatim
3 mihi oblatus fuit, recusare nequibam. Elatum sane ac superbum fateor nomen istud *Magni;* at si conferant se veteres illi Cyri, Alexandri, Pompeii, Caesares, qui infra laudes Klimii iacebunt, modicus et demissus hic titulus videri potest. Orientem quidem subegit Alexander, at quibus copiis? militibus veteranis perpetuisque bellis induratis, quales erant Macedones tempore patris Philippi. Ego vero longe plures et Persis ferociores gentes minore temporis spatio cum populo nuper rudi ac barbaro, quem ipse
4 formaveram, imperio meo subieci. Titulus, quo postea usus sum, hic erat: NICOLAUS MAGNUS, SOLIS LEGATUS, IMPERATOR QUAMAE ET MEZENDORIAE, REX TANACHI, ALECTORIAE, ARCTONIAE, REGNORUM MEZENDORICORUM ET MARTINIANORUM, MAGNUS DUX KISPUCIAE, DOMINUS MARTINIAE ET CANALISCAE etc, etc.

Ingens iam stabat Regnum, poteramque videri
Exsilio felix; sed scilicet ultima semper

---

referrent: *Assyriacam, Persicam, Graecam,* denique *Romanam,* quae ad recentissima tempora durare existimabatur. Hac rerum gestarum divisione primus usus est *Ioh. Carion* in Compendio historiae universalis anno 1532 Germanice edito. Eius exemplum quum multi alii secuti sunt, tum ipse Holbergius in libro, qui inscriptus est *Synopsis historiae universalis* (Havniae 1733). Vide WERLAUFF Explicat. p. 283 (294), Historiske Antegnelser pag. 489 sq.

§ 4. *Ingens iam stabat regnum cet.*] Cfr. OVID. Metam. III, 131 sqq.:
Iam stabant Thebae; poteras iam, Cadme, videri
Exsilio felix: soceri tibi Marsque Venusque

Exspectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.

Postquam enim iam ad eam, quae vix voto humano 5
concipi potest, felicitatem et potentiam perveneram, idem mihi accidit, quod iis, qui e sordidis initiis ad summa crescunt. Nam immemor pristinae sortis ad fastum dilabor, et pro poplicola et omnis aurae popularis captatore trux ac saevus omnium ordinum insectator fio, subditos, quos adhuc comitate ac popularitate mihi devinxeram, tanquam mancipia despiciens, adeo ut nemo, nisi praevia quadam adoratione, ad colloquium meum admitteretur, et admissi constricta fronte altoque supercilio exciperentur: id quod omnium animos a me brevi alienabat, amoremque in frigus ac terrorem mutabat. Quali tunc in me animo 6
fuerint subditi, expertus sum paulo post e petitione seu potius mandato, quod literis regiis Quamitis insinuaveram. Imperatrix, quam gravidam reliqueram, absente me Principem enixa fuerat. Principem hunc mihi successorem designare gestiens, comitia indixi, Quamitas una cum devictarum gentium praecipuis ad solennem pueri inaugurationem invitans. Nemo quidem huic mandato obniti ausus est, quocirca ingenti pompa celebrata fuit inauguratio. At vultus subdito-

---

Contigerant; huc adde genus de coniuge tanta,
Tot natos natasque et, pignora cara, nepotes;
Hos quoque iam iuvenes. Sed scilicet ultima semper
Exspectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.

§ 5. *et pro poplicola cet.*] Cfr. LIVII Hist. III, 33, 7: Regimen totius magistratus penes Appium erat favore plebis, adeoque novum sibi ingenium induerat, ut plebicola repente omnisque aurae popularis captator evaderet pro truci saevoque insectatore plebis.

rum in simulationem esse compositos, et ficta esse, quae prae se ferebant, gaudia, haud difficile mihi erat internoscere. Confirmabant suspicionem disseminati eodem tempore ab incertis auctoribus silli, in quibus iniuria, Principi *Timuiso* hac electione facta, salse mon-
7 strabatur. Tantam istud solicitudinem ac aestum in animo ciebat, ut requiescere non possem, antequam optimum Principem e medio sustulissem. Palam tamen filium Regis de me bene meriti interficere inconsultum videbatur. Hinc quosdam subornabam, qui proditionis eundem arcesserent. Et cum criminum regiorum nunquam desint ministri ac adiutores, inventi sunt, qui iureiurando testabantur, male animatum Principem turbas meditari ac vitae meae insidias struere. Hinc in carcerem coniectus, a iudicibus, quorum maximam partem corruperam, capite damnatus fuit. Exsecutio tamen clam in custodia, ne turbis ansam daret, facta est.

8 Quod ad Principem secundogenitum attinet, cum adhuc infra annos pubertatis esset, tempus caedi eiusdem destinatum prorogabam. Tutus sic ad tempus contemptu erat aetatis, cum in iure nihil praesidii esset. Pollutus hoc parricidio, severe adeo ac impotenter regnare coepi, eoque demum saevitia mea processit, ut diversos tam Quamitas quam alios, quorum fides dubia mihi videbatur, morti dederim. Nulla fere dies incruenta ac a caede aliqua immunis erat,

---

§ 8. *Tutus sic ad tempus cet.*] Cfr. LIVII Hist. I, 56, 7: Is [L. Iunius Brutus] quum primores civitatis, in quibus fratrem suum ab avunculo interfectum audisset, neque in animo suo quicquam regi timendum neque in fortuna concupiscendum relinquere statuit, contemptuque tutus esse, ubi in iure parum praesidii esset.

id quod rebellionem, quam diu iam machinati erant proceres, uti mox narrabitur, accelerabat.

Fateor hinc, mala ista, quae postea expertus sum, haud immerito mihi accidisse. Honestius sane ac Principe Christiano dignius fuisset, rudem ac idololatram populum ad veram Dei notitiam perducere, quam bella e bellis serendo innocuarum gentium sanguine manus cruentare. Et facile mihi fuisset, totam gentem convertere; nam quicquid statuebam, avide amplectebantur, et dictata mea totidem oracula erant. At Dei ac mei ipsius oblitus, nil nisi vanum ac inanem splendorem potentiaeque incrementum cogitabam: 9

Arma, cruor, caedes, incendia totaque bella
Ante oculos volitare.

Praeterea ad pessima consiliorum conversus, augere causas offensionum quam tollere malui, quasi quod per iniustitiam peccatum fuerat, emendari severitate posset. Ad amicorum admonitiones respondere solebam: 10

Res dura et regni novitas me talia cogunt
Moliri.

Hinc ad malum innumerae res malae se agglutinarunt, ac in tantam calamitatem incidi, ut ex meo exemplo discant mortales, quanta sit rerum humanarum vicis-

---

§ 9. *Arma, cruor, caedes cet.*] PETRONII Satir. cap. 123 vs. 215 sq.:
Arma, cruor, caedes, incendia totaque bella
Ante oculos volitant.

§ 10. *Res dura et regni novitas cet.*] VIRGIL. Aen. I, 563 sq.:
Res dura et regni novitas me talia cogunt
Moliri et late fines custode tueri.

situdo, et quam exiguae durationis sit durum ac violentum imperium.

11 Cum severitate regiminis mei crevit frigus subditorum, tam Quamitarum quam devictarum gentium; et cum animadverterent, vitia ista, quibus deditus eram, absona esse fidei divinae originis, et homini coelesti ac Legato Solis non convenire, curatius omnia, in primis vero causam adventus mei et statum istum, in quo deprehensus eram, cum ad oras has delatus fui, ad examen vocare coeperunt. Videbant stupendas istas res, quas gesseram, ignorantiae potius Quamitarum quam artibus meis deberi, maxime cum post discussas veteris ignorantiae nebulas in multis
12 me errasse offenderant. Severi in primis actionum mearum censores fuerant *Kispuciani,* gens perspicax et viribus iudicii pollens. Notaverant, inter edicta, quae publicaveram, varia cruda adeo ac incondita esse, ut crassam in rebus politicis inscitiam manifesto proderent. Nec iniusta erat crisis; nam cum thronum ac sceptra non somniaverint vitae et studiorum meorum moderatores, institutionem nactus fueram, Candidato potius Ministerii sive Diaconatus, quam regnaturo Principi convenientem, et studia mea, quae ultra systema quoddam theologicum ac terminos quosdam metaphysicos non extendebantur, parum congrua erant statui praesenti, ubi de duobus Imperiis et viginti fere Regnis rite gubernandis agebatur. Porro notaverant Martiniani, naves, quas struxeram, bellicas informes adeo esse, ut in praeliis contra ordinatas classes nullus earum esset usus, ideoque tropaea ista navalia
13 soli tormentorum commento esse adscribenda. Has et alias acerbas crises disseminantes, ad animum simul revocabant modum appulsus mei in haec litora, nempe

quod tabula naufraga, laceris vestibus et siti inediaque paene enectus a litoris accolis deprehensus fuerim, qui status in Solis Legatum cadere non poterat. Huc adde, quod iidem Martiniani, cum physicae coelestis apprime essent gnari, elementa quaedam astronomica inter Quamitas disseminassent monstrassentque, solem esse corpus inanimatum, ab omnipotenti Deo in centro coeli locatum, ut lucem rebus ministret ac calore creaturas foveat, et cum igneae esset naturae, animantium terrestrium domicilium esse nequire.

His et aliis sinistris rumoribus quotidie differe- 14
bar. At murmura tantum erant, cum nemo, metu potentiae meae, palam loqui ac mentem aperte detegere ausus sit. Hinc diu nesciebam, eo usque maturuisse malevolentiam subditorum, ut status quaestionem mihi moverent, donec tandem omnem mihi dubitationem excussit libellus, lingua Canaliscana compositus, sub hoc titulo: FELIX NAUFRAGIUM. Nam antea notavi, in dicteriis eiaculandis exercitatissimos esse Canaliscas, cum maxima eorum bella solis conviciis gererentur. Complectebatur libellus cunctas istas accusationes, quarum nuper conspectum dedi, scriptusque erat stilo arguto ac dentato, secundum genium Canaliscarum, qui in eo scribendi genere excellunt.

At tanta tunc erat animi mei impotentia, tanta 15
virium mearum fiducia, ut nullis admonitionibus flecti ac ad saniorem mentem perduci potuerim. Saluberrima enim consilia fomites potuis quam sufflamina severitatis erant. Quocirca quosdam, quos maxime suspectos habebam, arreptos exquisitissimis tormentis ad prodendum libelli auctorem impellere tentabam. At cruciatus mira constantia sustinebant omnes, adeo ut nihil aliud hac crudelitate effectum sit, quam ut odium

in furorem verterem. Ita praevalebant fata consiliis, et in praecipitia pronus ibam.

16 In isto rerum statu superstiti Principi *Hicoba* manus iniicere decrevi. Consilium istud magno Cancellario *Kalac*, cui maxime fidebam, aperui. Pollicitus quidem ille omnem operam et obedientiam, mox digreditur, exsecuturus quod decreveram. At consilium istud clam detestans, Principi insidias detexit, amboque in urbis arcem munitissimam se receperunt, ubi, praesidiariis militibus in concionem vocatis, statum praesentem pathetice exposuit, et cum lacrymae ac gemitus periclitantis Principis haud leve pondus orationi illius adderent, arma capiunt omnes, polliciti,
17 pro salute Principis pectora oppositūros. Hinc sagacissimus Cancellarius animis, dum calerent, usurus, in verba Principis omnes iurare adegit, nuntiosque clam ad alios, quos in me male animatos noverat, illico misit, eosdemque ad arma capienda contra tyrannum, qui veterem stirpem regiam penitus exscindere moliebatur, acuebat. Igitur armati

Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
Aut metus acer erat,

18 ac cum praesidiariis arma socia iungunt. Dum reditum Cancellarii exspectabam,

Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnis arcem terroribus implet:

---

§ 17. *Conveniunt, quibus cet.*] VIRGIL. Aen. I, 361 sq.

§ 18. *Nuntius ingenti cet.*] Cfr. VIRGIL. Aen. XI, 447 sqq.:
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit magnisque urbem terroribus implet:

Indicat, armatos totis descendere campis.
Regem ad supplicium praesenti morte petentes.

Suadet tunc *Tomopoloko* maturum in Tanachin receptum: *Agedum!* inquit, *conscribamus in patria mea exercitum, et hic, quo nunc omnia ardent, conticescet furor.* Haec audita instabilem animum varie moverunt, alternantibus timoris ac fiduciae causis. Tandem monitis illius obtemperans, Quamam sine obstaculo, cum causa gliscentis seditionis adhuc plerosque lateret, reliqui.
Postquam ad limites Tanachitarum perveneram, om- 19
nes, qui arma ferre poterant, adesse iubeo. Hinc exercitu quadragies mille militum, quorum plerique Tanachitae erant, parato, iter remetior, sperans ex accessione Quamitarum, qui in fide permanserant, insigne exercitus mei incrementum. At vana me spe lactabam; nam pro copiis auxiliaribus, quas stolide mihi pollicebar, obvium habui fecialem cum literis, nomine Principis scriptis. In hisce bellum mihi legitimum tanquam fraudulento invasori indicitur, simulque nuntiatur, in vinculis teneri coniugem cum filio
ex ea nato. Paulo post discessum fecialis exercitum 20
Quamiticum cum Principe rebelli conspicamur. Et cum exercitus hic ingenti tormentorum copia instructus esset, aleam certaminis subire non sustinui, antequam auctae forent vires; quocirca subsistens, castra

Instructos acie Tiberino a flumine Teucros
Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
Ibid. VIII, 494 sq.:
Ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis;
Regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt.

§ 18. *et hic, quo nunc omnia ardent cet.*] Cfr. LIVII Hist. II, 29, 11: Agedum, inquit, dictatorem, a quo provocatio non est, creemus; iam hic, quo nunc omnia ardent, conticiscet furor.

aggeribus ac munimentis firmavi. At cum animadver-
terem, milites meos ad hostes clam transfugere, ac
hostilem exercitum nova exspectare supplementa, hor-
tantibus Ducibus, nec refragante *Tomopoloko*, confligere
21 decrevi. Pugnatum est in eadem planitie, ubi aliquot
abhinc annis decretorio isto certamine profligati fue-
runt Tanachitae. Hostium tormentis ordines nostri
mox turbabantur, doluique valde, me propriis com-
mentis impugnari ac armis, quae ipse formaveram,
vinci. Aliquamdiu tamen milites mei impetum rebel-
lium sustinuerunt, donec Tomopoloko, fortiter dimi-
22 cans, globo tormenti traiectus caderet. Tunc versis
tergis, latebras montium ac silvarum quaerimus. Ipse
in rupem enixus, inde in vallem subiectam me prae-
cipitem dedi. Ibi aliquamdiu subsistens, calamitatem
meam seu potius stultitiam seris lacrymis ac suspiriis
damnabam. Et tanta tunc erat animi mei perturbatio,
ut diadema seu tegumentum capitis, radiis solaribus
interstinctum, quod me proderet, abiicere negligerem.
Postquam dimidiam fere horam in ista convalle tre-
pidus consederam, audiebam voces rupem scandentium
ac cum fremitu fugientem ad poenam deposcentium.
23 Fugam hinc circumspectans, latebras quaerebam.

Silva fuit late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam densi complebant undique sentes.

Illuc properantem

Rara per occultos abduxit semita calles

---

§ 23. *Silva fuit cet.*] VIRGIL. Aen. IX, 381 sqq.:
Silva fuit late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam densi complerant undique sentes;
Rara per occultos lucebat semita calles.

usque ad cavernam, ante quam paulum substiti, aegre ex cursu animam reciprocans; mox vero in eandem, more serpentis humum corpore verrens, irrepsi, et cum cavernam valde profundam ac devexam, licet non praeruptam, animadverterem, ultima adyta penetrare decrevi. At spatium centum circiter passuum emensus, in locum abruptum incido, unde tanquam fulmine deturbatus per spissas feror tenebras et perpetuam noctem, donec tandem creperum quoddam lumen,

Quale per incertam lunam sub luce maligna

reddi solet, conspicor. Cum luminis istius augmento 24
sensim diminuitur cadentis impetus, adeo ut levi nisu, tanquam ex undis enatans, inter rupes quasdam salvus emerserim, quas summo cum animi stupore easdem esse videbam, e quibus ante aliquot annos in subterranea praecipitatus fueram. Causam vero languescentis impetus, didici post aliquam meditationem, nasci e qualitate atmosphaerae superioris, quae pondere suo magis gravis est quam subterranea; nam nisi gravior esset nostra, eandem sortem in ascensu habiturus fuissem, quam in descensu, et sublimis forsitan per aërem usque ad regionem lunae delatus fuissem. Hanc tamen hypothesin maturiori physicorum examini submitto.

---

§ 23. *Quale per incertam cet.*] VIRGIL. Aen. VI, 270 sqq.:
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in silvis, ubi coelum condidit umbra
Iuppiter, et rebus nox abstulit atra colorem.

CAPUT XVI.

REDITUS IN PATRIAM ET FINIS QUINTAE MONARCHIAE.

1 Iacebam diu inter rupes omni sensu destitutus; magnas enim in cerebro turbas ciebant tam lapsus ipse, quam mira ista metamorphosis, qua brevi me e fundatore quintae Monarchiae in pauperem et famelicum Baccalaureum transformatum videbam. Et sane casus iste stupendus adeo ac poëticus erat, ut vel optime constituti cerebri compagem facile posset turbare. Interrogare igitur animum coepi, an vera essent, quae videbam, an vero somnium errantes luderet oculos. Defervescente non nihil aestu, postquam paulo ad me redire coepi, stupori succedunt dolor ac indignatio.

Tunc duplices cum voce manus ad sidera tendo:
Omnipotens genitor! tanton' me crimine dignum
Duxisti? et tales voluisti expendere poenas?
Quo feror? unde abii? quae me fuga, quemque reducit?

2 Et sane, si revolvantur annales ac historiae tam remotioris quam nostri aevi, vix exemplum tanti casus occurret, nisi forte in Nabocodonosore, qui e maximo terrae monarcha in feram, silvis inerrantem, transfor-

---

§ 1. *Tunc duplices cet.*] VIRGIL. Aen. X, 666 sqq.:
Respicit ignarus rerum ingratusque salutis,
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton me crimine dignum
Duxisti, et tales voluisti expendere poenas?
Quo feror? unde abii? quae me fuga, quemve reducit?

matus fuit. Eadem ego fortunae ludibria expertus sum; extorquentur mihi paucis horae momentis duo magna Imperia cum viginti fere Regnis, quorum solae umbrae ac vanae imagines supererant; Monarcha nuper fueram, iam scholarchae aut ludimagistri munus in patria vix sperare poteram; Solis Legatus vocabar, iam vero ob inopiam famulum Episcopi vel Praepositi cuiusdam fore verebar; comites me nuper tenebant gloria, spes, salus, victoria, iam vero cura, miseriae, aegritudo, lacrymae, lamentatio. Denique quasi solstitialis herba paulisper fui: repente exortus sum, repente occidi. Ut brevi praecidam: dolor, indignatio, 3
solicitudo, ira, desperatio tot in animo fluctus ciebant, ut modo

crudum per costas exigere ensem,

modo in cavernam, ex qua emerseram, me rursus praecipitem dare non dubitaverim, exploraturus, ecquid melius succederet secunda expeditio subterranea:

Ter conatus utramque viam, ter utramque reliqui.

A consilio maxime revocarunt cura animae ac religionis Christianae principia, quae prohibent indemnatum spiritum, antequam fata poscunt, effundere.

Descendere igitur de monte per asperum istum 4

---

§ 3. *crudum per costas cet.*] Cfr. VIRGIL. Aen. X, 680 sqq.:
Haec memorans animo nunc huc nunc fluctuat illuc,
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
Induat et crudum per costas exigat ensem,
Fluctibus an iaciat mediis, et litora nando
Curva petat, Teucrumque iterum se reddat in arma.

§ 3. *Ter conatus cet.*] VIRGIL. Aen. X, 685 sq.:
Ter conatus utramque viam; ter maxima Iuno
Continuit, iuvenemque animi miserata repressit.

et angustum callem, qui in *Sandvicum* ducit, conabar.
At cum profundis meditationibus distracta mens esset,
identidem in itinere cespitabam; nam in contempla-
tione quintae istius Monarchiae totus animus defixus
erat. Haec vanis imaginibus, recentibus tamen, per-
tinaciter adeo animo oberrabat, ut mentem mihi pe-
5 nitus excuteret. Et sane iactura dignitatis ac potentiae
tanta erat, ut nullis in patria emolumentis com-
pensari posse iudicarem. Fingebam, provinciae Ber-
gensis aut, quod maius esset, totius Norvegiae prae-
fecturam mihi deferendam; at qualis compensatio?
quale solatium tot Imperiorum nuper Monarchae ac
conditori? Decrevi tamen praefecturam, si qua forte
6 mihi in patria offerretur, non omnino respuere. Post-
quam medium itineris emensus eram, pueros quosdam
in conspectu habui, quos nutu ad me invitans, opem
eorum implorabam his verbis: *Ieru Pikal Salim*, id
quod lingua Quamitica denotat: *monstrate mihi semitam.*
At pueri ad visum hominis, vestibus peregrinis amicti
ac pileum radiis solaribus fulgentem gestantis, trepi-
dantes, edito horrendo clamore, e rupibus se praeci-
pitant, adeo ut tardius me incedentem ac per rupium
fragmenta saucios pedes trahentem occupent, horaque
citius in Sandvicum veniant, ubi totum vicum terrore
complent, sancte iurantes, vidisse se inter rupes er-
rantem sutorem Hierosolymitanum, solaribus radiis
coruscum et crebris suspiriis vulnus animi prodentem.
Quaerentibus paganis, unde scirent, sutorem esse
Hierosolymitanum, respondebant, me ipsum nomen et
patriam indicasse. Errorem hunc natum coniiciebam
e male intellectis verbis *Ieru Pikal Salim.* Totus hinc
vicus commovetur, nemine de rei veritate dubitante,
maxime cum nuper recocta esset fabula de isto am-

bulante sutore, idemque diceretur non ita pridem *Hamburgi* apparuisse.

Inclinante ad vesperam die, cum ipse *Sandvicum* 7
venerim, conglobatos in unum conspicabar totius tractus incolas, quos insitum mortalibus studium inusitata noscendi undique exciverat. Hi novum hospitem excepturi, ad radices montium diu suspensi steterant; statim vero ac loquentem me audirent, Panico quasi terrore perciti, diffugiunt omnes, praeter unum senem, qui caeteris audacior loco non movit. Hunc mox 8
alloquor, rogans, velletne hospitio errantem excipere. Quaerebat ille:

Quibus orbis ab oris?
Qui genus? unde domo?

Ad haec ego

Suspirans imoque trahens a pectore vocem:
Si vacet annales nostrorum audire laborum,
Ante diem clauso componet Vesper Olympo,

---

§ 6. *non ita pridem Hamburgi apparuisse.*] Sutor ille Hierosolymitanus (Jerusalems Skomager, Ahasverus, the wandering Jew, le Juif errant, der ewige Jude) a. 1547 Hamburgi apparuisse traditur, a. 1575 Matriti, a. 1599 Vindobonae, a. 1601 Lubecae, a. 1604 Parisiis, a. 1610 iterum Lubecae, a. 1612 Tarnovicii in Silesia, a. 1614 Revaliae, Cracoviae et Moscoviae, 1633 iterum Hamburgi. In Dania Aalburgi aliisque in Iutiae oppidis conspectus esse dicitur. Vide P. O. BÄCKSTRÖM Svenska Folkböcker II (1848) p. 210. — Cfr. HOLBERGII Peder Paars lib. I, cant. 1, pag. 32 (edit. Liebenberg. 1855); Epist. LX pag. 255 cum Chr. Bruunii Adnotat. pag. 404 sq. et pag. 433. THIELE, Danmarks Folkesagn, II (1843) pag. 311—313.

§ 8. *Quibus orbis ab oris cet.*] VIRGIL. Aen. I, 369 sq.:
Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Quove tenetis iter?
Ibid. VIII, 114:
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?

§ 8. *Suspirans imoque trahens cet.*] VIRGIL. Aen. I, 370 sqq.:

quam haec absolvero; intra limina vero tecti receptus, seriem pandam fatorum, quae fidem superare videntur, et quorum exemplum nulla suppeditabit historia. Novitatis avidus senex, manu tunc prehensum me ad tectum ducit, damnans intempestivum popularium metum, qui ad quamvis ignotam faciem, tanquam ad aspectum
9 cometae, trepidant. Admissus intra tecti limina, frigidam posco, qua sitim depellerem. Ipse mihi mox poculum zytho plenum affert, cum nec uxor nec ancillae prae metu adesse sint ausae. Exhausto poculo, ac sitis ardore sedato, ita loqui exorsus sum: *Vides hic hominem, diris iactatum procellis ac tot fortunae ludibria, quot nemo mortalium unquam subierit, expertum. Constat quidem, puncto temporis maximarum saepe rerum momenta verti; at ea, quae mihi acciderunt, omnem fidem exsuperant.*

Namque meus casus nec multis cognitus est nec
Tritus et e medio fortunae ductus acervo.

10 Ad haec regessit hospes, sortem hanc esse diu errantium; quot enim vicissitudines, quot casus mille et sexcentorum annorum peregrinatio non pariat? Non cepi mentem illius, quocirca rogabam, quid per istos mille et

---

Quaerenti talibus ille
Suspirans imoque trahens a pectore vocem:
O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum,
Ante diem clauso componet Vesper Olympo.

§ 9. *Namque meus casus cet.*]. Cfr. IUVENAL. Satir. XIII, 6 sqq.:

Sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, ut mediocris
Iacturae te mergat onus: nec rara videmus,
Quae pateris. Casus multis hic cognitus ac iam
Tritus et e medio Fortunae ductus acervo.

sexcentos annos sibi vellet. *Si fides*, inquit ille, *historiis sit adhibenda, iam mille et sexcenti anni sunt, ex quibus deleta fuit Hierosolyma; non dubito, vir summe venerabilis, quin tempore istius excidii aetate iam provectior fueris; nam si ista, quae de te narrantur, vera sint, possunt natales tui ad principatum Tiberii referri.* His dictis, obmutui, senem delirare putans, moxque indicavi, huic orationi Oedipo opus esse coniectore. At 11
affert ille tabulam, in qua expressa erat imago Templi Hierosolymitani, rogans, ecquid multum ab archetypo aberret pictura. Hinc in summo meo dolore a risu non temperans, causam perplexi adeo sermonis rogo. Respondet ille: *Utrum in errore verser necne, ignoro. Testantur huius loci incolae, te esse illum in historiis decantatum sutorem Hierosolymitanum, qui a Christi tempore totum orbem pererrat. At quo attentius te intueor, eo magis ad animum revoco veterem amicum, qui duodecim abhinc annis in apice huius montis periit.* Ad haec 12
verba dissipata oculorum caligine, veterem meum amicum *Abelinum*, cuius domum Bergis saepe frequentaveram, agnosco. In amplexus mox ruo, collumque ipsius ambobus lacertis invadens, *Teneone te*, inquam, *Abeline! vix hoc iam oculis meis, vix manibus credo; vides iam Klimium tuum, ex orco redeuntem; idem sum, qui ante hos duodecim annos in cavernam praeceps iverim.* Ille insperato hoc phaenomeno confusus,

Non aliter stupuit, quam qui Iovis ignibus ictus
Vivit, et est vitae nescius ipse suae.

---

§ 12. *Non aliter stupuit cet.*] OVID. Trist. I, 3, 11 sq.:
Non aliter stupui, quam qui Iovis ignibus ictus
Vivit et est vitae nescius ipse suae.

Video, ait, *Klimii mei faciem*, *nota vox aures meas ferit; nam*

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

At quamvis neminem Klimio magis geminum viderim, sensibus tamen meis fidere nec possum nec debeo; mortui enim hodie non resurgunt; efficacioribus opus est testibus ac argumentis, ut verbis tuis fidem adhibeam.

13 Hinc, ut incredulitatem illius expugnarem, exserte partiteque recensebam ea, quae inter nos acta olim fuerunt. Quo audito, animi tandem nubes removetur, in amplexus mei ac lacrymas simul ibat, altum exclamans: *Video iam ipsum hominem*, *cuius larvam me videre credebam; at expone mihi*, *ubinam gentium tanto temporis spatio delituisti, et ubinam mirum istum et bar-*
14 *barum habitum nactus es.* Tunc ego ordine omnia, quae casum meum insecuta sunt, pandere exorsus sum, attenteque ille perorantem audivit, donec ad planetam Nazar et arbores loquela ac ratione praeditas ventum sit. Tunc impatiens, *Quicquid*, ait, *vel ineptire possunt somnia, vel fabricare insania, vel delirare temulentia, id omne in te promiscue conspicitur; crederem potius cum plebe nostra*, *in manus lemurum te cecidisse; nam verisimiles hae nugae plebeiae prae tuo itinere subterraneo videntur.* Suppliciter orabam, ut patienter aures praeberet, donec telam orationis, quam exorsus eram, pertexerem, et impetrato silentio exponere pergebam, quae in subterraneis mihi porro acciderant, diversa quae expertus eram fata, et tandem, quod

---

§ 12. *Sic oculos cet.*] VIRGIL. Aen. III, 490 sq.:
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.
Et nunc aequali tecum pubesceret aevo.

maximae, quae unquam in terris exstiterit, Monarchiae
conditor fuissem. Haec omnia suspicionem, quam de 15
commercio meo cum Faunis aut Satyris conceperat,
adauxerunt, crediditque, praestigiis eorundem me illu-
sum, nubem pro Iunone amplexum. Et quo certius
exploraret incantationis aut veneficii huius effectum,
aut quo usque deliria mea procederent, coepit de
statu beatorum et damnatorum, de campis Elysiis
aliisque id genus rebus quaerere. Animadvertens ego,
quorsum tenderet oratio, *Non iniquo*, inquam, *animo
istam tuam incredulitatem fero, cum narratio mea cuivis
homini fabulosa ac poëtica videri debeat; ea enim, quae
mihi acciderunt, portentosa adeo sunt, ut omnem fidem
humanam proscribant. Iureiurando sancte testor, nihil a
me fictum aut additum, sed cuncta, prout mihi evenerunt,
simpliciter ac ingenue exposuisse.* Ille vero in increduli-
tate sua perseverans petiit, ut aliquot dies quieti da-
rem, cum speraret, interea temporis exsaevituras has
in cerebro motas procellas.

Postquam integrum octiduum in domo illius de- 16
litueram, sat mihi quietis concessum iudicans hospes ad lustrandam capitis insaniam, ad historiam itineris subterranei, cuius perpetuum interea temporis indictum fuerat silentium, relabitur. Sperabat tunc, in fumum abiisse quintam Monarchiam cum subiectis viginti Regnis ac Principatibus, penitusque adeo evanuisse, ut ne minimi quidem oppidi aut vici imago remaneret. At cum eadem qua singula qua universa et eodem ordine me repetere audiret, cumque narrationis epilogo pertinacem hanc illi exprobrarem incredulitatem, ac insuper facta quaedam opponerem, quae ipse mihi concedere cogeretur, nempe quod duodecim abhinc annis in cavernam praeceps ivissem, et quod

ignoto ac peregrino cultu tandem in patriam rediissem, animi pendere coepit, nec, quid regereret, in promptu habuit. Attonitum iam ac pedem retrahentem acriter urgeo, monstrando, longe absurdius itinere hoc esse hypothesin illius de monstris ac lemuribus, antra montium inhabitantibus; nam mera haec esse somnia, ad aniles fabulas releganda; diversos vero magni nominis philosophos concavam esse terram et alium orbem minorem nostro contineri statuisse; veritatem huius sententiae experientia me edoctum, sensibus propriis obniti nequire.

17 His tandem argumentis victus, *Tua*, inquit, *constantia in affirmandis his, quorum fictio nullum tibi emolumentum aut commodum afferat, indocilem meum animum iam plane expugnavit.* Ita de veritate persuasus, narrationem hanc fusius integrare iussit. Mire illi placuit, quod de planeta Nazar narrabam, in primis de Principatu Potuano, cuius leges ac instituta normas aiebat, ad quas omnes respublicae effingi deberent. Animadverterat, descriptionem optime concinnati Principatus e turbidi hominis cerebro fluere non posse; dictata enim divina verius quam humana videbantur; quocirca, ne, quae audiverat, animo exciderent, in literas omnia, me dictante, misit.

18 Postquam penitus iam convictum senseram, de me ipso solicitus, quid porro in isto rerum statu faciendum, aut quamnam in patria sortem, post tot in orbe subterraneo res gestas, mihi ominaretur, quaerebam. Tunc ille: *Suadeo, ut nemini mortalium hos casus aperias,*

Queis placeas pueris et declamatio fias.

---

§ 18. *Queis placeas pueris cet.*] IUVENAL. Sat. X, 166 sq.:

Nostine zelum sacerdotum nostrorum: hi, quoniam proscribere solent eos, qui motum terrae ac quietem solis statuunt, te, de sole ac planetis subterraneis dissertantem, impium ac Christiana civitate indignum pronuntiabunt. Quot non lapides movebit, quot non fulmina in te vibrabit solus Magister Rupertus? ille, qui anno superiore civem ad publicam damnabat poenitentiam, ob id solum, quod Antipodes statuerat; ignis supplicio expiandam iudicabit doctrinam istam de novo orbe. Suadeo igitur ac moneo, ut aeternum sepulta haec sint, et ut quiete aliquamdiu apud me maneas. Vestes mox subterraneas 19
me abiicere iubet, cum novis commutandas; porro omnes, qui studio videndi sutoris Hierosolymitani accurrebant, ab introitu domus solicite arcebat, indicans, sutorem istum subito disparuisse. Attamen rumor iste per totam regionem brevi percrebuit, et omnes templorum suggestus et pulpita praedictionibus, vaticiniis et imminentibus malis, hanc apparitionem secuturis, personabant. Nam dicebatur in Sandvicum venisse sutor Hierosolymitanus irae coelestis praeco, populum ad poenitentiam hortaturus. Et cum eundo crescere soleat fama, variis additionibus interpolatur fabula. Ita nonnulli narrabant, mundi interitum praedixisse sutorem, terminumque S. Iohannis posuisse, intra quem omnia, nisi resipiscerent mortales, conflagrarent, et id genus alia. Tantos haec vaticinia motus in certa quadam parochia ciebant, ut rustici agros incultos relinquerent, cum ob mundi interitum nullam exspectarent messem. Hinc parochiae eiusdem Pastor Mag. *Nicolaus*, veritus, ne decimis aliisque reditibus

---

I, demens, et saevas curre per Alpes,
Ut pueris placeas et declamatio fias.

defraudaretur, paganis indicabat, in annum sequentem prorogatum esse diem extremi iudicii, quocirca non dubitarent ad solitos labores redire. Et cum solis mihi et hospiti meo causa harum nugarum nota esset, perpetua nobis risui materia dabatur.

20 Tandem, cum diutius in aliena domo delitescere nequirem, opusque esset, ut in publicum tandem prodirem, studiosum me *Nidrosiensem,* sanguine sibi iunctum, qui nuper in hanc provinciam diverterat, fingit hospes. Mox tanto ardore me Episcopo Bergensi qua verbis qua literis commendabat, ut vir summe venerabilis primum scholae vacantem rectoratum mihi tandem polliceatur. Munus istud ad palatum maxime mihi erat, cum statui isti, quo excideram, quodammodo convenire videretur. Nam scholae rectoratus est imago ac simulacrum regii imperii. Ferulae scholasticae saepe cum sceptris confunduntur, et cathedra
21 thronus sive solium non raro audit. At cum diu nulla esset vacatio, et matura opus esset promotione, quo famem e labris abigerem, statui, quicquid primum mihi oblatum foret, amplecti. Paulo post commodum moritur aedituus Templi Crucis, cui successorem me nominabat Episcopus. Ridicula videbatur promotio tot Imperiorum nuper Monarchae. At cum homines nil magis ridiculos faciat quam paupertas, et stultum sit aquam turbidam respuere, ubi sitis fauces tenet, munus hoc gratiose mihi oblatum non recusans, quiete ac philosophice in eodem officio iam consenesco.

---

§ 21. *cum homines nil magis ridiculos faciat cet.*] Cfr. IUVENAL. Satir. III, 152 sq.:

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit.

Paulo post istam transformationem honestum mihi matrimonium offertur cum filia mercatoris cuiusdam Bergensis, nomine *Magdalena.* Placuit mihi virgo; at cum verisimile esset, adhuc vivere Imperatricem Quamae, verebar, ne Magdalenam ducens polygamiae crimine me polluerem. At Dominus *Abelinus*, in cuius sinum, quicquid circa praecordia erat, effundere consueveram, scrupulum hunc damnavit ac stoliditatem dubitationis tot argumentis evicit, ut virginem tandem istam thalami sociam mihi deligere non dubitaverim. 22

Cum hac Magdalena 23

Coniugium per sex annos sine crimine concors
Unum habeo.

Fata tamen mea subterranea eidem nunquam indicavi. At cum splendoris istud fastigium, unde decideram, animo penitus delere nequeam, signa quaedam per intervalla emicuerunt et actiones, quae statui praesenti parum conveniunt. Geniti sunt ex hoc connubio tres filii, *Christiernus, Ianus* et *Casparus,* adeo ut in totum quatuor mihi sint, modo Princeps Quamiticus adhuc in vivis sit.

---

§ 23. *Coniugium per sex annos sine crimine cet.*] Cfr. AUSONII Edyll. II vs. 37 sq. (pag. 154 ed. Bip.):

Coniugium per lustra novem, sine crimine, concors,
Unum habui, gnatos quatuor edidimus.

§ 23. *tres filii*] Mirum est *Nicolai Klimii* filios hic vocari *Christiernum, Ianum, Casparum,* et tamen in Praefatione Apologetica *Magni Klimii nepotes* appellari *Thomae Klimii filios.* Oblitusne Holbergius est, quibus nominibus Nicolai filios appellaverit, an intelligi voluit, *quartum* Nicolao filium libro ad finem perducto natum esse?

HUC USQUE

MANUSCRIPTUM

NICOLAI KLIMII.

SEQUITUR

ADDITAMENTUM ABELINI.

Vitam protraxit Nicolaus Klimius usque ad annum 1695. Interea temporis integritate ac morum sanctitate omnes sibi devinctos reddidit. Succensuit illi tantum per intervalla Pastor Templi Crucis ob nimiam gravitatem, quam e fastu ac supercilio venire autumabat. Ego vero, cui fata viri erant perspecta, mirabar potius modestiam, humilitatem ac patientiam, qua tot Imperiorum Monarcha ignobili adeo munere sit functus. At apud alios, quibus stupenda huius viri metamorphosis incognita erat, superbiae notam penitus effugere nequibat. Solebat statis anni temporibus, dum vires permitterent, montem ascendere ibique cavernam istam, unde emerserat, avide intueri. Et notarunt amici, madente lacrymis vultu ac tumidis oculis inde eum redire solitum, integrumque mox diem in museo solum et a commercio omnium remotum delituisse. Uxor somniantem quoque de exercitibus terrestribus ac navalibus locutum testabatur. Mentis avocatio eo usque progrediebatur, ut Provinciae Bergensis Praefectum semel ad se illico venire iusserit. Has animi turbas a nimio studendi ardore fluere iudicans uxor, de sanitate eius, quam dubiam suspica-

batur, valde anxia erat. Bibliotheca eius maximam partem e libris politicis constabat, et cum eiusmodi librorum apparatus aedituo parum convenire crederetur, eo quoque nomine reprehensus a nonnullis fuit. Itinerarii huius, propria auctoris manu exarati, unicum tantum exemplar, quod in custodia mea asservatur, exstat. Saepe typis hoc opus evulgare molientem variae praegnantes causae a consilio avocarunt.

FINIS.

ADDENDA.

Ad pag. 42.

§ 18. *qui vero agrum sordescere patiebatur, aerarius fiebat*] Cfr. GELLII Noct. Attic. IV cap. 12: Si quis agrum suum passus fuerat sordescere eumque indiligenter curabat ac neque araverat neque purgaverat; sive quis arborem suam vineamque habuerat derelictui, non id sine poena fuit; sed erat opus censorium; censoresque aerarium faciebant. HOLBERGII Epist. XLIX pag. 213.

Ad pag. 48.

§ 11. *Syncretismus*] Cfr. HOLBERGII Epist. XXXII pag. 143 cum Chr. Bruunii Adnot. pag. 378.

CORRIGENDUM.

Pag 54 vs. 2: *ai tanta* leg *ac tanta*.

INDEX.

(Numeri Romani capita, Arabici paragraphos indicant.)

